Mehmet Kurt

Din, Şiddet ve Aidiyet

Türkiye'de Hizbullah

iletişim

MEHMET KURT 1982 Mardin doğumlu. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Bölümü'nde yüksek lisans derecelerini alan Kurt, doktorasını Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı. 2011-2013 yılları arasında Yale Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde misafir araştırmacı olarak bulundu. Bu süreçte Yale Üniversitesi'nde Kürtçe ve Türkçe dersleri verdi. Columbia Üniversitesi Sözlü Tarih Merkezi'nde çalışmalar yürüttü. Muhtelif dergilerde şiir ve yazıları yayımlandı. Halen Bingöl Üniversitesi'nde öğretim üyeliğine devam etmektedir.

İletişim Yayınları 2128 • Araştırma-İnceleme Dizisi 356
ISBN-13: 978-975-05-1726-6
© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2015, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora
YAYINA HAZIRLAYAN Işıl Kurnaz
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Hüsamettin Bahçe
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Remzi Abbas
DİZİN Ayla Karadağ
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MEHMET KURT

Din, Şiddet ve Aidiyet

Türkiye'de Hizbullah

iletişim

Bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde
masallarına her zaman yoldaşlık edemediğim
ve mesafelere katlanmak zorunda kalan
kızım Azra Leyal'e...

İçindekiler

TEŞEKKÜR ... *9*

SUNUŞ · RUŞEN ÇAKIR ... *11*

GİRİŞ ... *15*

BİRİNCİ BÖLÜM

HİZBULLAH'IN TARİHSEL SERÜVENİ ... *25*

Teori, bilgi ve yöntem ... *25*

Hizbullah'ın kurulduğu dönemin tarihsel ve sosyolojik koşulları ... *36*

Taşradan ümmet tahayyülleri: Hizbullah'ın kuruluşu ... *42*

Şiddetle geçen on yıl ... *61*

Örgütten sosyal harekete Hizbullah'ın "dönüşümü" ... *71*

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂMCI BİR ÖRGÜT VE SOSYAL HAREKET OLARAK HİZBULLAH'IN "İÇKİN" BOYUTLARI ... *95*

Hizbullah, birey ve gündelik hayat ... *95*

Hizbullah'a katılım ve Hizbullah profilleri ... *96*

Şair ve Sufi: Sermest'in Şeriattan hakikate yolculuğu ... *97*

Zindan ve medrese: Yusuf'un hikâyesi ... *99*

Öfke, sükûnet ve şaşkınlık: Musab, Kamuran, Azad ve Ahmet'in hikâyeleri ... *101*

İsmail ve bıçak: Cemaatin oğulları ... *103*

Hizbullah üyelerinde gündelik yaşam pratikleri ve aile ... *105*

Hizbullah'tan kopuş, kopuş biçimleri ve kopuşun travması ... *112*

Sosyal segregasyon, minimal homojenlikler ve şiddetin dili *120*
Segregasyon, minimal homojenlikler ve geçişkenlikler *121*
Hizbullah'ta yöntemin dönüşümü ve yeni kopuşlar *127*
Şiddetin dili ve meşrulaştırılması *135*
Grup aidiyeti, dinî ideoloji ve etnik kimlik: Hizbullah'ta varoluş biçimleri *141*
Otorite ve hegemonya: Hizbullah'ta grup aidiyeti *142*
İslâmcılığın ideolojik inşası ve Hizbullah'ta dinî aidiyet *150*
Bijî Îslâm Bimre Koletî*: Hizbullah'ta etnik kimlik ve Kürt meselesi algısı* *154*
Teorik soyutlamalar ve sonuçlar *165*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİZBULLAH HİKÂYE VE ROMANLARINDA TOPLUMSAL BELLEĞİN İNŞASI *169*
Toplumsal bellek, tarih ve söylem *169*
Xalê Bekir, Xalet ve diğerleri: Adanmışlık kültürü ve İslâm'ın fedaileri *179*
"Şehadet bir çağrıdır nesillere, çağlara": Hizbullah söyleminde şehadet kültü *185*
Mürtet, Tağut ve Yahudi: Hizbullah söyleminde ötekinin temsili *188*
Hizbullah söyleminde kendilik algısı *195*
Medrese-i Yusufiye: Cezaevi temsili ve kimlik *201*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİK VE DİNÎ BİR GRUBU GÖRSEL OLARAK ÇERÇEVELEMEK *209*
Ölüm kültü *210*
Kamusal alanda temsiliyet ve kitlelerin ruhu *225*
Bedeni ve bireyi yeniden düşünmek: Görselliğin biyopolitikası *241*
Şiddetin görsel temsili *255*

SONUÇ *273*

EK: **Hizbullah Yetkilileriyle İnternet Yoluyla Yapılan Yazılı Görüşme** *289*

KAYNAKÇA *302*
DİZİN *309*

TEŞEKKÜR

Şüphesiz hiçbir çalışma sadece bireysel bir çaba ve çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmaz. Bilakis her çalışma yoğun bir emeğin ürünü olduğu kadar, bu emeğe eşlik eden entelektüel tartışmaların, okumaların, eleştiri, danışmanlık ve desteğin neticesinde oluşur. Elinizdeki çalışma, 2009-2014 yılları arasında Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yürüttüğüm doktora çalışmalarımın bir ürünüdür. Doktora sürecim boyunca bir danışmanın çok ötesinde desteğini gördüğüm, beş yıllık uzun bir zaman diliminin her anında desteği, motive edici sözleri ve bana olan inancıyla çalışmalarımı şevkle sürdürmeme aracılık eden Mustafa Aydın'a teşekkür ederim. Yakın ilgisi, özgürlükçü tutumu ve teşvik edici tavırlarıyla hep yanımda hissettiğim Ramazan Yelken ve Köksal Alver'e şükranlarımı sunarım.

Doktora çalışmalarımın iki yılında yakından tanıma imkânı bulduğum Yale Üniversitesi Antropoloji bölümünden Marcia Inhorn, danışmanlığı, desteği, teşvik edici tavrı ve özenli ilgisiyle doktora için olduğu kadar, akademik hayatımın geri kalan kısmında da üzerimde büyük etkisi olan kişilerdendir. Danışmanlık ve sorumluluğunu aldığı bir öğrenci olarak tüm sorunlarımla yakından ilgilenen Inhorn'a ayrıca disiplinli, ahlâklı

ve erdemli bir akademisyenin nasıl olması gerektiğine dair rehberliği için de müteşekkirim.

Doktora sürecim ve sonrasında birçok alanda değerli katkı ve fikirlerinden faydalandığım, çalışmalarımı tartışma imkânı bulduğum ve/veya yazdıklarıma yönelttikleri eleştirilerle bu çalışmanın daha iyi olmasına aracılık eden Neşe Özgen, Hande Özkan, Ruşen Çakır, Narges Erami, Brian Silverstein, Penny Green, Mehmet Özyürek, Mehmet Emin Demir, Yeşim Mutlu, Sanem Avcı, Hatice Nilay Erten, Adnan Fırat, Adnan Çelik ve Mahmut Kubilay Akman başta olmak üzere tüm hocalarıma, dostlarıma ve öğrencilerime minnettarlığımı sunarım.

Elinizdeki çalışmanın kitaplaşma sürecinde Tanıl Bora ve İletişim Yayınları'yla çalışmak büyük bir zevkti. Destekleri ve özenleri nedeniyle kendilerine teşekkür ederim.

Güvenlik gerekçesiyle isimlerini zikredemeyeceğim ama bana dünyalarını açmak suretiyle bu çalışmanın yapılmasını mümkün kılan tüm görüşmecilerime de ayrıca teşekkür ederim. Buradaki analizlerin bir kısmı, görüşmecilerin düşündükleriyle örtüşmeyecektir; fakat söylediklerinin hakkaniyet ve bilim etiği çerçevesinde değerlendirildiğini göreceklerdir.

Mardin, 2014

SUNUŞ

Hizbullah'ı "cumhuriyet tarihinin en esrarengiz örgütü" olarak tanımlamak yanlış olmaz. Çünkü 1970'li yılların sonlarından bugüne kadarki süreçte ülkenin en etkili İslâmcı Kürt örgütlenmesi olmasına rağmen Hizbullah hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlı. Bunun en önde gelen nedeni, örgütün uzun yıllar herhangi bir tüzük ve programa sahip olmaması, dergi, kitap yayınlamaması, hatta bildiri bile basmamasıdır.

Hizbullah'ın kendini birinci elden ifade etmekten kaçınması nedeniyle uzun bir süre ikinci, üçüncü elden bilgiler rağbet gördü. İlk başlarda özellikle rakipleri ve düşmanlarının, daha sonralarıysa devletin dolaşıma soktuğu bilgiler ışığında Hizbullah'ı objektif bir şekilde anlamak mümkün olamadı. Sonuçta Hizbullah hakkında en fazla dezenformasyon ve manipülasyon yapılan örgütlerden biri haline geldi.

Hizbullah'ın tamamen bir kapalı kutu olmasının birincil nedeninin kurucusu Hüseyin Velioğlu olduğu söyleniyordu ki onun 2000 yılında polis tarafından öldürülmesinin ardından örgütün kitap, dergi, gazete, radyo, televizyon ve internet yayıncılığına yönelmesi, hatta bu tür faaliyetleri neredeyse esas alması bu iddiayı teyit etti.

Bu açıdan bakıldığında "İ. Bagasi" imzalı *Kendi Dilinden Hiz-*

bullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler adlı kitabın bir dönüm noktası olduğunu söyleyebiliriz. Örgütün üst düzey isimlerinden İsa Altsoy tarafından yazıldığı anlaşılan kitap Hizbullah tarihini anlamakta epey yararlı olmuştur.

Gerek Altsoy, gerek diğer Hizbullah yöneticisi, militanı ve sempatizanları tarafından kaleme alınan bir dizi anlatıya rağmen hâlâ örgütü ve onun tarihini tam olarak bildiğimiz söylenemez. Bunun bir nedeni, "içeriden" anlatılardaki doğal karşılamamız gereken otosansürse, daha önemlisi medya ve üniversitelerin Hizbullah konusunda önyargı, ön kabul ve klişeleri aşmaya yönelik çalışmalara pek itibar etmemeleridir. Bu noktada Hizbullah'ın, kendisine atfedilen "vahşet" ve "derin devlet ile irtibat" gibi konularda yaptığı açıklamaların samimi ve ikna edici bulunmamasının etkisini hesaba katmak gerekir.

Ancak bunu bir mazeret olarak görmek doğru olmaz. Her şey bir yana, Hizbullah denilince ilk akla gelen bu tür olguların aydınlatılması için olabildiğince objektif çalışmalara ihtiyaç var.

Günümüzde bu tür çalışmalar için elverişli bir zeminin oluştuğunu da gözlemliyoruz: Öncelikle artık Hizbullah'ın metinlerine ulaşmak zor değil. İkinci olarak Hizbullah çizgisinde yasal alanda faaliyet gösteren bir dizi kurum ve kuruluşla temasa geçmek çok kolay. Ayrıca geçmişte Hizbullah içinde yer almış olanlara ek olarak hâlâ ilişkide olan bazı kişileri bulup kendileriyle konuşup tartışmak da mümkün. Hatta Hizbullah'ın yöneticileriyle bir şekilde irtibata geçmek de imkânsız değil.

Mehmet Kurt'un kitabı bu açıdan fazlasıyla takdiri hak ediyor. Kurt, Hizbullah hakkında hem dışarıdan, hem içeriden yapılmış çalışmaların çok büyük bir bölümünü eleştirel bir gözle okumuş; buna ek olarak hayatları bir şekilde Hizbullah ile kesişmiş çok sayıda kişiyle derinlikli görüşmeler yapmış, son olarak Hizbullah yöneticilerine internet üzerinden ulaşıp kendilerine sorular yöneltmiş.

Hizbullah üzerine uzun bir süredir çalışan, bu konuda kitap da yazmış bir gazeteci olarak Mehmet Kurt'un çalışmasından epey istifade ettiğimi, çok şey öğrendiğimi, bazı hatalarımı düzeltme imkânı yakaladığımı söylemek isterim.

Mehmet Kurt bir Kürt. İmam hatip lisesinde okumuş, bu dönemde, okul atmosferinde Hizbullah olgusunu yakından gözlemiş. O dönem okul arkadaşlarından Hizbullah ile ilişkili olanlardan bazılarıyla bu çalışma için temas kurma şansına sahip olmuş. Hizbullah'a "dışarıdan" ve "içeriden" bakışlar arasında hassas bir dengeyi kurabilmiş olmasının kitabını başarılı kılmış olduğunu düşünüyorum. Herhalde bunda, ilahiyat fakültesinin ardından sosyoloji doktorası yapmış olmasının payı da vardır.

Kuşkusuz okurun ilgisini en fazla Hizbullah'ın tarihi serüveninin anlatıldığı ilk ve yüz yüze görüşmelerle zenginleştirilmiş Hizbullah'ın ideolojik, politik ve örgütsel yönlerinin değerlendirildiği İkinci Bölüm çekecektir.

Bununla birlikte Hizbullah yanlıları tarafından kaleme alınan hikâye ve romanların incelendiği Üçüncü ve Hizbullah yayınlarındaki görselliğin irdelendiği Dördüncü Bölümler'in de örgütü anlamamızda bizlere çok yardımcı olacağı muhakkak.

Kısacası, son dönemde yeniden yoğun bir şekilde konuşmaya başladığımız ve konuşmayı sürdüreceğimiz kesin olan Hizbullah'ı tanıyıp anlamanızı son derece kolaylaştıracak bir kitabı okumaktasınız...

RUŞEN ÇAKIR

GİRİŞ

> Mehmet Kurt – Siz Hizbullahçıydınız, peki biz kimdik? (gülerek)
> Sermest – Siz de berduştunuz! (gülüyor).
> Mehmet Kurt – Peki niye kavga edecektiniz "berduşlarla"?
> Sermest – Gerginlikler vardı. Bize emir gelmişti: Cesetlerini çiğneyin. Ben bile hazırdım. Biz sizi okula çekmeye çalıştık. X hoca vardı, siz o var diye okulda kavga etmek istemediniz. Plan şuydu. Bir kısmımız okul bahçesindeydi, sadece birkaç kişi orada bekliyorduk. Bir kısmımız arka bahçedeydik. Geriye kalan ekibin hepsi pansiyondaydı. Olay şöyle olacaktı: Bahçedekiler sizinle kavga edecekti ve dayak yiyormuş gibi pansiyonun arka bahçesine kaçacaktı. Siz onlara saldırdığınız zaman arka bahçedeki ekip yukarıdan inecekti, pansiyondakiler de oradan çıkacaktı ve sizi pansiyona inen merdivenlerde sıkıştıracaktı. Düşün şöyle demişlerdi; oradan kimse sağ çıkmayacak. Onlarca kişi!"[1]

Eğer Sermest'in söyledikleri doğruysa, 1990'ların sonunda Mardin İmam Hatip Lisesi'ndeki parasız yatılı öğrenciliğim döneminde, şimdi nedenini hatırlamadığım bir kavgada Hizbullah üyesi öğrenciler tarafından öldürülebilirdim. Türkiye bir

1 Sermest'le kişisel görüşme, 27.10.2013.

eksik yüzleşmeler ülkesidir. Gündelik yaşamda, politikada, akademide ve bireysel ilişkiler gibi toplumun pek çok katmanında yaşanan bu eksik yüzleşmeler, sağlıklı bir toplumsal algının gelişebilmesi önünde bir engel oluşturmaktadır. Bahse konu olan eksik yüzleşmenin akademideki yansıması, pozitivist dönemden devralınan nesnellik iddiasıdır. Fakat tabiat bilimlerindeki gibi bir nesnelliğin sosyal bilimler için mümkün olmadığı açıktır. Zira araştırmayı yürüten bireyin, kendini kuşatan tarih, dil ve kültürün belirleyici etkisinden tamamen soyutlanması mümkün değildir. Michel Foucault'nun nesnellik (*objectivity*) olgusu karşısında konumlandırdığı öznellik (*subjectivity*) ve bunun gerçeklikle ilişkisini sorgulayan tartışmaları (1994), sosyal bilim araştırmalarında "mutlak hakikat ve gerçekliğin" daha derinlikli bir şekilde sorgulanmasına aracılık etmiştir. Sosyal bilimlerde mutlak bir nesnelliğin doğası gereği olamayacağını kabul eden bakış açısı, araştırmacının kendi bireysel tarihiyle yüzleşmesini ve pozisyonunu (*positionality*) aşikâr hâle getirmesini sağlamaktadır ama engelleyici ve yönlendirici olma ihtimali bulunan pozisyonun analizlerde yer almamasını önermektedir (Grbich, 2004, s. 83). Araştırmacının çalışmadaki görünürlüğünü ve bilginin daha sahih bir zeminde üretilebileceğini savunan bu bakış açısı, çalışmanın gerekli bir parçası olarak benim de kendi tarihselliğim ve pozisyonumla görünür olmamı gerektirmektedir. Zira bu çalışma, sosyal bilimlerdeki tüm çalışmalar gibi, bir tarihsellik içerisinde var olmuş bir bireyin üretimidir ve yazarın kendisi kadar okuyucu da bireyin tarihselliği ve pozisyonuyla yüzleşmelidir.

Benim öldürülebileceğim gerçeğiyle yüzleşmem ise elinizdeki çalışma nedeniyle saha araştırmamı yürüttüğüm 2013 yılı sonbaharında gerçekleşti. İslâmî hassasiyetlerle çevrili bir ailenin ve sosyal çevrenin ferdi olarak lise yıllarım, Hizbullah üyesi öğrencilerin şiddetini gözlemlemek ve bir iki defa bu şiddete maruz kalmakla geçti. Bana yönelen şiddetin nedeni, parasız yatılıdaki baskın Hizbullah gücünün yarattığı otoriter ve baskıcı davranışlardan memnun olmayışım ve yaşam alanımı daraltan uygulamalardan memnuniyetsizliğimi açıkça ifade etmem-

'di. O yıllarda okul dışındaki yaşam ise Hizbullah-PKK çatışmaları ve faili meçhul cinayetlerin oluşturduğu korku ve kutuplaşmanın hâkimiyetinde devam etmekteydi. Parasız yatılı yatakhanesinde aynı koğuşu, imam babası Hizbullah tarafından öldürülmüş bir kişiyle paylaşmaktaydım. Bir başka koğuşta ise abisinin Hizbullah'ın "ilk şehitlerinden" olduğunu sonradan öğrendiğim bir başka öğrenci bulunmaktaydı. 350 kişilik pansiyonda ağırlık tek örgütlü güç olan Hizbullah'taydı ve o yıllarda bu "Hizbullahçı" gençlerin "birini dövmek" için ne kadar kolay sebep bulabildiklerine şaşırmaktaydım. Herkesin Hizbullah mensubu öğrenciler tarafından sabah namazına zorla kaldırıldığı, kalkmayanların şiddete maruz kalabildiği, "kızlarla konuşanların" kesin "dayak yediği", bir askerî kışla gazinosunu andıran yemekhanedeki tek televizyonun getirildikten iki gün sonra "televizyon izlemek haramdır" gerekçesiyle Hizbullahçı öğrenciler tarafından bir gece yarısı parçalandığı, Hizbullahçı öğrencilere kötü davrandığı ve disiplin cezası verdiği gerekçesiyle müdür yardımcısının Mardin'in dar abbaralarının[2] birinde demir çubuklarla dövülüp kollarının kırıldığı, üst sınıflardan bir öğrencinin öğretmene kalaşnikof çektiği lise yıllarımın bitiyor olmasından memnun üniversite sınavlarına hazırlanmaktaydım. Üniversite sınavını kazanacak, Hizbullah'tan kurtulup beni "seküler heyulalarıma" erdirecek bir bölüme gidecek, taşranın boğucu ve tekdüze yaşamından kurtulacaktım. Fakat lisedeki son yıllarım, 28 Şubat 1997 sürecinde asker ile hükümetin karşı karşıya geldiği, Refah-Yol koalisyon hükümetinin istifa etmek zorunda bırakıldığı ve 28 Şubat sürecinin bir parçası olarak meslek liselerinin sadece kendi dallarında tercih yapabildiği ama özünde İmam Hatipliler'in İlahiyat dışında başka bir bölüme girmesini engellemeyi amaçlayan düzenlemelerin yapıldığı döneme denk geldi. İmam Hatip Lisesi'ne barınacak pansiyon imkânı ve/veya dindar taşralı ailelerin "kararı" dolayısıyla devam eden arkadaşlarım gibi ben de bu kutuplaşmanın bir parçası değildim. Batı illerinde bazı derneklerin

2 Abbara, Mardin'e özgü olarak üst tarafı kapalı ve özel mülkiyet olan, altı ise sokak olan ve bir tüneli andıran mimari yapıdır.

İmam Hatipli öğrencileri, istedikleri bölümü okusunlar diye yurtdışındaki üniversitelere gönderdiğini duyardık ama kimsenin taşra imam hatipleriyle ilgilendiği yoktu. Tüm bu olup bitenler sonucunda üniversiteyi kazanan "şanslı bir öğrenci" olarak İlahiyat Fakültesi'ni tercih etmek zorunda bırakıldım.

İlahiyat Fakültesi'ndeki yıllarım, dini, toplumsal bir mesele olarak merkeze alan ve ama ilahiyat disiplininin tüm alanlarını da kapsayan yoğun okumalar ve tartışmalarla geçti. İlahiyat sonrasında Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Konya Selçuk Yüksek İhtisas Eğitim Merkezi'nde gördüğüm üç yıllık eğitim bana, güncel meselelere geleneksel dinî yaklaşımı ve ilahiyat fakültesinde başlangıç seviyesinde aldığım klasik dinî metinleri detaylı olarak tekrar tahsil ve tahlil etme imkânı sağladı. Bu yıllarda akademik ilgimin odağında gerek derslerde karşılaştığım, gerek etrafımda gözlemlediğim dinî gruplar ve onların dinî söylemlerinin nasıl inşa edildiği vardı. Bu süreçte bilimsel merakı ve sorgulamayı ısrarla sürdüren ve bu nedenle kimi zaman hocalarımın "sabrını zorlayan", kimi zaman daha geleneksel hocalarımın "itikadını bozan" biri olarak, aradığım cevapların sosyoloji disiplininde bulunabileceği kanaatine vardım. Sosyoloji okumalarına yoğunlaştığım ve doktora sürecinde antropolojiyi de kapsayan bu süreç, elinizdeki çalışmayla noktalandı.

Lise yıllarına, bu sefer akademik bir çalışma yapmak üzere geri dönmemin nedeni, o dönemde hiç anlam veremediğim şiddeti üreten mekanizmaları öğrenmek ve sosyolojik/antropolojik bir bakış açısıyla analiz etmekti. Hizbullah hakkında arzuladığım perspektifte analitik bir çalışma henüz yapılmamıştı ve Hizbullah hakkındaki ilk doktora tezini yazacaktım. Aldığım eğitim beni dinî literatüre hâkimiyet konusunda yetiştirmiş; sosyoloji okumalarım, bu dinî literatürü sosyolojik bir perspektifle analiz etmem için yeterli donanımı sağlamıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nde Yale Üniversitesi Antropoloji bölümünde geçirdiğim iki yıl ile Columbia Üniversitesi Sözlü Tarih Merkezi'nde geçirdiğim bir yaz boyunca aldığım dersler, katıldığım çalışma atölyeleri, konferanslar ve yaptığım okumalar, çalışmama antropolojik/etnografik bir katkıda bulunabilir-

di. Kürtçe bilmem görüşmecilerle diyaloğumu kolaylaştıran bir güven unsuru olarak çalışmamı kolaylaştırabilirdi. Yıllardır görüşmediğim lise arkadaşlarımı bulup onların hikâyesini öğrenebilir ve onlara "neden" diye sorabilirdim.

Elbette İslâmî terminolojiye hâkim olmam ve Kürtçe bilmem gibi avantajlarım kadar, dezavantajlarım da vardı. Öncelikle uzun saçlı ve top sakallı görüntüm açısından Hizbullah mensuplarının alışık olduğu ve gündelik hayatta sıkça ilişki içinde olduğu bir görüntüye sahip değildim. Bu anlamda görüşmecilerim için bir yabancıydım (*outsider*) (Agar, 1980). Literatürde tartışıldığı şekliyle *emic* ve *etic* yaklaşımlardan *etic* yaklaşıma olan yakınlığım ama *emic* yaklaşımı Hizbullah'ı anlama çabamın bir parçası olarak gözardı etmeyen pozisyonum nedeniyle (Headland, Pike, & Harris, 1990), görüşmecilerime sundukları bilgileri mutlak doğrular olarak kabul etmeyeceğimi ama anlattıklarını onların söylemlerinin bir parçası olarak karşılaştırmalı bir şekilde analiz edeceğimi söylemiştim. Bu nedenle kimi zaman bir görüşme yapmak için aylarca beklemem gerekti.

Saha araştırmalarım beklediğimden fazlasını sundu. Hizbullah mensuplarının dinî ve etnik aidiyet biçimlerini keşfetmeyi, şiddeti meşrulaştıran araçları analiz etmeyi ve Hizbullah tarihi hakkında eksik bilgileri tamamlamayı, yanlış bilgileri düzeltmeyi uman ben, bunları da kapsayan ama bunun çok ötesinde bir alan buldum. Pek çok saha araştırmasında dile getirildiği gibi ben de sahada daha önce bildiklerimle yüzleştim ve kamuoyunda yaygınca paylaşılan bilgilerimin Hizbullah'ı anlamak için yeterli olmadığını fark ettim. Kamuoyunda Hizbullah hakkında üretilen bilgi, şiddetin oryantalist okumasını merkeze alan eksik değerlendirmelerle doluydu. Bugün sayısı yüzbinlere varan tabanıyla Hizbullah, bir sosyal hareketti ve şiddet anlatısını aşan boyutlarıyla din ve siyaset sosyolojisi, devlet antropolojisi, toplumsal bellek çalışmaları, söylem analizi ve görsel antropoloji açısından incelenmeliydi.

"Beş yıl boyunca âşık olduğumu kendimden bile sakladım," diyen ve "geçmişin olumsuzluklarını hâlâ üstünden atamadığını" söyleyen Sermest'in hikâyesi, sosyoloji ve antropoloji-

nin yanı sıra, sosyal psikoloji ve psikoloji disiplinince de incelenmeye değerdi. Polis tarafından işkenceye maruz kalıp da sorumlusunun ismi istendiğinde, önceden oluşturduğu "sahte bir profili" sorumlusu diye polise vermek için zihninde hazır tutan Azad'ın 25 yaşlarında, 1.70 boylarında, esmer ve Ahmet ismindeki "hayalî sorumlusunun" hâlâ Azad'ın zihninde capcanlı durması nasıl açıklanabilir? Kendisini takip eden biri olup olmadığını görebilmek için sokakları hâlâ "geniş aldığını" söyleyen ve görüşmemiz boyunca beni müstereddit bir sessizlikle gözlemleyen Azad'a, çalışma için bir müstear isim tercihi olup olmadığını sorduğumda, sessizce "Kürtçe bir isim olmasını isterim," demesi dinî ve etnik aidiyet açısından nasıl analiz edilebilir? Görüşmecim için Kürtçede özgür anlamına gelen Azad ismini tercih etmem, Azad'ın hayalî sorumlusu Ahmet'in Azad'ın zihninde hâlâ capcanlı durması göz önünde bulundurulduğunda ironik bulunabilir. Peki, "Azadi İslâm'da" diye slogan attığı için, milliyetçilik yaptığı gerekçesiyle Milli Selamet Partisi'nin il yetkilileri tarafından azarlanan ve "bu ülkede iki şey yasaktır: Kürtlük ve Müslümanlık" diyen Mahmut, gerçekte bizlere ne anlatmaktadır? "Yaşımız 30'a dayandı. Daha sağlıklı tercihler yapabilirdik," diye hayıflanan, bu otuz yaşa birkaç yıl cezaevi ve iki üniversite sığdıran Kamuran'ın yakın akrabası olan kadınlar dışında herhangi bir kadınla diyaloğunun olmaması, cinsiyet ayrışması, gündelik yaşam pratikleri ve dindarlık biçimleri bağlamında nasıl anlaşılabilir? Yakalanma endişesiyle üç yıl boyunca aynı odadan çıkmayan Hizbullah mensubu ile Hizbullah'ın ölüm tehditleri nedeniyle üç yıl boyunca yanı başında tuttuğu tabancayla aynı odada her an öldürülmeyi bekleyen görüşmecinin tecrübesi karşılaştırmalı olarak nasıl analiz edilebilir? Hizbullah tehditlerine maruz kalan ve birkaç arkadaşı Hizbullah tarafından öldürülen Ahmet'in "ben bu defteri mahşerde Allah'ın huzurunda yeniden açılmak üzere kapattım" demesi Hizbullah'ın geçmişle yüzleşmesi açısından nasıl değerlendirilebilir? Devlet-Hizbullah ilişkisini sorduğum Yusuf'un cezaevinde gördüğü ağır işkenceleri hatırlatıp "madem devlet arkamızdaydı, ben niye o kadar iş-

kence gördüm, yıllarca hapis yattım?" ifadeleri, bizlere devlet teorileri bağlamında ne anlatmaktadır? "Türk İslâmcılarının altını biraz kazıdığınızda ortaya Türk milliyetçiliğinin çıktığını ve Türk İslâmcıların Kemalizm'in zehrini aldığını" ifade eden, Türk görüşmecinin sözleri din ve etnisite konusunda nasıl değerlendirilmelidir?

Saha çalışmam boyunca görüştüğümden çok daha fazla Hizbullah mensubuyla tanıştım. Uyuşturucu bağımlısı gençlerle, camide esrar içtikleri gerekçesiyle kavga eden ve yüzü bir jilet darbesiyle parçalanan Yiğit gibi pek çoğu tanışıp beni dinlemeyi tercih etti ama konuşmayı kabul etmedi. Buna rağmen lise yıllarından devraldığım gözlemler, görüşmeyi kabul etmeyen kişilere dair gözlemlerle birleşti ve bu çalışmanın farklı noktalarında okuyucuya sunuldu. Konuşmayı kabul edip hiçbir şekilde hakkında bilgi verilmesini istemeyen görüşmecilerin mahremiyetini ve güvenliğini sağlamak adına çalışma boyunca bazı bilgiler, herhangi bir referans göstermeksizin kullanıldı. Yürüttüğüm saha araştırmalarında olduğu gibi görüşmecilerin ve araştırmacının güvenliğini sağlamak için, literatür (Goldstein, 2014; Felbab-Brown, 2014) ve benim de ortak yazarları arasında bulunduğum şiddeti konu alan çalışmalar (Aras, vd., 2013) güvenlik açısından hassas durumlarda bu tür tedbirlerin alınmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. Umudum ve beklentim, bilgileri bu çalışmanın değerli bir parçası olarak kullanılan ve aksi bir durum oluşmaması için olağanüstü bir çaba sarf ettiğim görüşmecilerin güvenliğinin tehlikeye düşmemesidir. Sadece paylaştıkları bilgilerle değil, bana açtıkları yaşam hikâyeleriyle de bu çalışmayı mümkün kılan, resmî konumları ve kurumları adına beyanat verdikleri için gerçek isimlerini kullandığım iki kişi hariç tutulursa, hiçbiri gerçek kimlikleriyle bu çalışmada deşifre edilmeyen görüşmecilerime minnettarım.

Uzun ama çalışmanın ortaya çıktığı bireysel tarih ve tecrübeyi betimlemek için gerekli bu girişten sonra şu soruyu sorabiliriz: Hizbullah nedir ve bir aidiyet biçimi olarak Hizbullah nasıl analiz edilebilir?

Türkiye Hizbullah'ı, Lübnan'daki Şii Hizbullah'tan farklı olarak Sünnî, büyük oranda Şafii ve Kürtlerden oluşmaktadır. Hizbullah ile ilgili kamuoyu algısı ve Hizbullah grubuna odaklanan literatür, çok azı hariç tutulmak üzere, eksik yüzleşmelerle doludur ve şiddeti "öngörülemez ve kontrol edilemez" bir perspektifle sunan, Hizbullah şiddetini üreten tek mekanizma olarak İslâm'ı gören oryantalist bir kolaycılıkla hareket etmektedir. Benim de saha araştırmalarıma kadar şiddet yönüyle tanıdığım ama saha araştırmalarıyla birlikte şiddeti aşan boyutlarını keşfetme imkânı yakaladığım Hizbullah hakkında yazılı ve görsel medyada, internette veya başka bir kulvarda yapılacak küçük bir araştırmada eksik yüzleşme ve kutuplaşmaların izleri görülecektir. Bir yanda kendini ideal bir toplum modeli olarak tanımlayan Hizbullah medyası, diğer yanda ise büyük çoğunluğu Hizbullah ismini dehşet, vahşet, şiddet ve devlet gibi kelimelerle neredeyse eşanlamlı kullanan algıda analitik bir bakış açısı bulmak oldukça zordur. Ruşen Çakır'ın *Derin Hizbullah* (2011) kitabı ile Gareth Jenkins'in *Political Islam in Turkey* (2008) gibi birkaç kitap, makale ve değerlendirme yazısı hariç tutulursa, Hizbullah konulu çalışmaların hemen hepsi Hizbullah'ı bir sosyal olgu olarak inceleme konusunda da isteksizdir.

Akademik kurumlarda üretilen bilgi açısından da değerlendirildiğinde Hizbullah hakkında oldukça az çalışma olduğu ve bu çalışmaların Türkiye'de yapılmış olanların çoğunluğunun polis akademilerinde ve güvenlikçi bir bakış açısını önceleyen bir perspektifle yazıldığı görülecektir.

Üretilen bilginin azlığı ve şiddet anlatısını merkeze alan tek boyutluluğu Hizbullah'ı anlamak için yeterli değildir. Kaldı ki şiddet anlatısına odaklanan çalışmaların önemli bir kısmı, şiddeti üreten motivasyonlara odaklanmak yerine, onu "kontrolsüz, kestirilemeyen ve amaçsız" bir şekilde tasvir etme eğilimindedir.

Hizbullah'ın dâhil ve sebep olduğu şiddeti sosyolojik ve antropolojik bir perspektifle analiz etme amacıyla başladığım ve geniş anlamıyla nitel yöntemi benimsediğim bu çalışma, saha

araştırmamın başlangıcında yeni boyutlar kazandı. Şiddet anlatısını da içinde barındıran ama şiddet merkezli tartışmalara indirgenemeyecek bu boyutları yeteri oranda yansıtacak teorik ve metodolojik bir çerçeve ihtiyacı beni İçkin Teori (*Grounded Theory*)[3] (Glaser & Strauss, 1967) yönünde bir tercih yapmak durumunda bıraktı. Teorik bir ön kabulle saha araştırmasına girişmek yerine, sahada ortaya çıkan verilerin karşılaştırılması ve ortaya çıkan kategoriler neticesinde teorik bir soyutlamaya gidilmesini öneren İçkin Teori, Avrupa ve Amerika'daki sosyoloji kürsülerinde yaygın bir kullanım alanına sahip. Tezin teorik ve metodolojik çerçevesini de çizdiğim Birinci Bölüm, İçkin Teori'nin yanı sıra neden nitel bir araştırma (Berg, 2008) yapmayı tercih ettiğim, veri elde etme yolları olarak neden etnografik yönteme (Agar, 1985), yaşam anlatılarına (Atkinson, 1998) ve sözlü tarihe (Dunaway, 1996) başvurduğum sorularına yanıt vermektedir. Dahası saha araştırmam sürecinde Hizbullah'ın çeşitli miting, etkinlik ve aktiviteler yoluyla kamusal alandaki görünürlüğünün de incelenmesi gerekliliğini fark ettiğim için görselliğin sosyolojik analizdeki yerine dair teorik ve metodolojik bir tartışma (Ball & Smith, 1992) yürütmem ve görsel verilerin analizine (Collier & Collier, 1986) değindim.

Şüphesiz hiçbir sosyolojik olgu, tarihsel koşullardan bağımsız değildir ve sosyal bilimlerde yapılacak her çalışmanın bir tarihsel bakış açısı sunması kaçınılmazdır. Kullandığım teorik ve metodolojik araçların kısa bir izahından sonra, Hizbullah'ın ortaya çıktığı dönemin tarihsel ve sosyolojik koşullarına değinen Birinci Bölüm, tanıklıklar temelinde Hizbullah tarihini kronolojik bir çerçevede incelemekte, literatürde var olan yanlış bilgilerin düzeltilmesine ve eksik bilgilerin tamamlanmasına aracılık etmektedir. Dahası Birinci Bölüm Hizbullah'ın İslâmcılık, Ortadoğu'da İslâmî hareketler, Türkiye'de İslâmcılık ve devlet alanlarında yazılan literatürde yer almasını sağlayacak bir bilimsel üretim çabasıdır. Bu çabanın yanı sıra bu bölüm, Hizbul-

3 Türkçeye Gömülü Teori olarak çevrilen *Grounded Theory*'i çalışmamda, daha sonra gerekçelerini açıklayacağım şekilde, İçkin Teori olarak Türkçeleştirdim ve bu şekilde kullanılmasını önermekteyim.

lah üzerine yazılan metinler arasında bir sosyal tarihyazımı girişiminin ilk ürünüdür.

Yapılan görüşmelerin İçkin Teorik bir analizini sunan İkinci Bölüm, Hizbullah bireylerinin farklı spektrumlarda gelişen anlatılarının bir özeti ve analizidir. Bu bağlamda ortaya çıkan temalar, okuyucuya Hizbullah mensuplarında gündelik yaşam, grup aidiyetinin yarattığı güven(siz)lik hissi ve aidiyetin sona ermesi durumunda ortaya çıkan psiko-sosyal durumlar hakkında bilgi ve analizler sunmaktadır. Dahası bu bölüm, Hizbullah kaynaklı şiddetin hangi aşamalardan geçerek söylem düzeyinden eylem düzeyine ulaştığını göstermekte ve her aşamanın detaylı bir tasvirini tanıklıklar üzerinden sunmaktadır. Mensuplarının büyük çoğunluğu Kürt olan Hizbullah'ın din ve etnisiteyle nasıl ve hangi çerçeveyle ilişkilendiğini analiz eden İkinci Bölüm, Kürt çalışmalarında araştırılmamış bir konuda ihtiyacı karşılamayı amaçlayan bir girişimdir ve bu alanda yapılacak yeni çalışmaların önünü açmayı ummaktadır.

Hizbullah hikâye ve romanlarının toplumsal belleğin inşasındaki rolü ve bu metinlerin söylem analizine odaklanan Üçüncü Bölüm, büyük oranda sadece kişi ve yer adlarının değiştirildiği bu "otobiyografik" anlatılarda ortak temaların izlerini sürmektedir. Bu izlekte Üçüncü Bölüm'ün başvurduğu İçkin Teori yöntemine söylem analizi ve toplumsal bellek çalışmaları eşlik etmektedir.

Hizbullah'ın görsel analizine odaklanan son bölüm, bir yandan görselliği söylem ve eylem zeminindeki verilerle karşılaştırmakta, diğer yandan legalleşme faaliyetleri ile kamusal alanda ilk defa görünen Hizbullah'ın görsel hafızasını tasvir etmeyi hedeflemektedir.

Her bölümde ayrı ayrı incelenen sözlü, yazılı ve görsel verilerin karşılaştırmalı bir özeti ve elde edilen sonuçların bir genel sonuç içerisinde değerlendirilmesine dayanan sonuç bölümü, Hizbullah hakkında yapılacak çalışmalar için bazı önerilerle tamamlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİZBULLAH'IN TARİHSEL SERÜVENİ

"History is what hurts."[1]
– Fredric Jameson, *The Political Unconscious*

Teori, bilgi ve yöntem

Tabiat bilimlerinde şeyler, olaylar ve nesneler arasında belirgin ve tekrar eden kalıplar bulunmaktadır ve bunlara dair kurallar büyük oranda evrensel kabul edilir. Sosyal bilimlerde ise evrensel anlamda geçerliliği olan kurallar ve ilişkilerden bahsedilemez. Bunun anlamı sosyal hayatın tamamen kaotik bir ortamda ve irrasyonel bir şekilde hareket etmesi değildir. Bunun yerine sosyal hayat nispeten birbirine benzer kalıplar içerisinde oluşur ve derinlemesine bir analiz sonucunda bu kalıpların anlaşılır olması sağlanır. Bunun yolu da teori ve metottan geçer (Berg, 2001, s. 15). Şüphesiz sosyal bilimler, bir sosyal fenomeni incelerken teorik ve metodolojik bazı prensiplere yaslanır. Bu, sürdürülen araştırmanın sağlıklı sonuçlara ulaşması için gereklidir. Bu gereklilikten hareketle çalışmamda kullandığım teorik ve metodolojik çerçeveyi burada izah edeceğim.

Hizbullah isminden faaliyetlerine; kitlesinden 1990'larda devletle/derin devletle geliştirdiği kuvvetle muhtemel ilişkisine; Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Sivil Toplum Kuruluşları'ndan siyasal partisine (Hüda-Par); düzenlediği Kutlu

1 Tarih, seni acıtan şeydir.

Doğum haftası gibi etkinliklerden yeni gelişmeye başlayan yayın faaliyetlerine kadar oldukça geniş bir alandadır. Gündelik hayatta, gazetelerde, politik tartışma ve denklemlerde yer almasına rağmen, hakkında bilinenlerin oldukça az ve birbiriyle belli anlamlarda taban tabana zıt olduğu bir gruptur. Bunun en önemli nedeni, grubun uzun bir süre yeraltında faaliyet (*underground activities*) yürütmesi ve kendini tanıtmaya pek gönüllü olmamasıdır. STK ve siyasi parti aşamasıyla birlikte bu durum belli oranda değişmişse de cemaatin bir geleneğe dönüşen kapalı yapısı ve cemaat üyelerinin konuşmaya gönülsüzlükleri devam etmektedir. Fakat bu kadar bilgiyle dahi, bu denli kapalı bir grubun nicel bir yöntem benimsenerek çalışılamayacağı aşikârdır. Nicel bir çalışmayı imkânsız kılan nedenler olarak cemaatin kapalı yapısı, nicel yöntemlerden olan anket uygulama, yapılandırılmış görüşme gibi araçların cemaat üyelerinde yaratabileceği kaygı ve hoşnutsuzluk, bunun üreteceği erişim zorluğu, karşılaşılacak evrenin büyüklüğünün bilinmemesi ve temsiliyet özelliği olan bir örnekleme ulaşmada karşılaşılabilecek muhtemel sıkıntılar sayılabilir. Bu sebeple bu çalışmada, ana yöntem olarak nitel yönem kullanılmıştır.

Sosyal olgunun doğasına odaklanan nitel yöntem, araştırmaya konu olgunun niceliğiyle ilk planda ilgilenmez. Bu anlamda nicel yöntem ürün merkezli olarak tanımlanabilirken, nitel yöntem süreç odaklıdır (Heyink & Tymstra, 1993, s. 193). Bu anlamda nitel yöntem gizlenmiş/ belirgin olmayan sosyolojik anlamların ve özelliklerin, katmanlı yorumlama imkânlarının, imaların açığa çıkarılmasının ve nicel yöntemle duyulması imkânsız "seslerin" duyulabilmesini amaçlar (Have, 2004, s. 4-5).

Bu çalışmada etnografik yöntemin imkânlarının büyük oranda kullanıldığı ayrıca ifade edilmelidir. Nitel yöntem içerisinde etnografik perspektifi benimsememin nedeni, çalışma konusunun doğasından kaynaklanmaktadır. Etnografinin araştırmacıya sunduğu en önemli avantaj, araştırmacının, araştırma sürecinin bir aşamasından sonra "görünmezleşmesidir" (Berg, 2001, s. 147). Görünmez hâle gelmekten kasıt, araştırmacının araştırma sürecinde "varlığı" ve pozisyonu nedeniyle yarata-

bileceği muhtemel dönüştürücü etkinin en aza indirilmesidir. Araştırmacının, araştırma konusunun algılanışı ve aktarılışında manipülatif etkisi olabileceği ihtimali nedeniyle, sahada belli bir süre geçirmek ve görüşmecilerin araştırmacıya aşina olabilecekleri oranda bir güven duymaları önemlidir. Bu anlamda araştırmacının, geliştirdiği ilişkiler neticesinde görüşmecilerde bir güven inşa etmesi beklenir.

Etnografik bir araştırma yapmayı tercih etmemin diğer nedeni de etnografik yöntemin, bir çalışmanın başlangıcında teorik bir belirlemeyi sorunlu bulmasıdır. Zira teorik anlamda tamamlanmış bir fikirle saha çalışmasına başlamak, görüşülen kişilerin sosyal yapı içerisinde anlamı nasıl inşa ettiklerini kapsamlı bir şekilde görmeye engel olabilir. Bu nedenle etnografik yöntemi kullanan araştırmacı, tamamlanmış bir teorik çerçeve oluşturmaktan çok, ona sahada rehberlik edecek belli temaları belirginleştirmeyi tercih eder (Ambert, Adler, & Detzner, 1995, s. 884).

Etnografik yöntemin doğasına uygun paralellik arz eder şekilde, tez konuma en uygun araştırma metodu için okumalar yaparken, *Grounded Theory*'nin sosyal bilimci olarak taşıdığım pek çok metodolojik kaygıya cevap verdiğini ve araştırmamın bu yöntemle başarıya ulaşabileceğini gördüm. Türkiye'de sosyal bilim araştırmalarında sınırlı oranda kullanılan bu yöntem Gömülü Teori olarak tanımlanır. *Grounded Theory*, bu teoriyi kullandığını ifade eden sosyal bilimcilerin bir kısmı tarafından eksik uygulanmış, kimi zaman ise yanlış algılanmıştır. Bu yanlış anlaşılmalardan birincisi *Grounded Theory*'nin teorisiz teori olduğudur. Bilakis *Grounded Theory*, saha verilerine analitik bir gözle yaklaşıp teorik genellemelere ulaşmayı amaç edinen bir yaklaşımdır ve kaygılarının temeli "teori"dir. Dahası sahadan elde edilen verileri analiz etme biçimi ve bu konudaki detaylı ve incelikli önerileriyle teorinin, sahih bir analizi yapılmış verilerden elde edilmesini sağlar. Bu anlamda ulaştığı teorik soyutlama güvenilirdir. Türkiye'de *Grounded Theory* konusunda bir diğer yanlış algılama da onun ismiyle ilgilidir. Bu yaklaşımda, teori sahaya gömülü değildir, bilakis ona içkin-

dir. Zira gömülme dışarıdan bir etkenin varlığını ve birinin teoriyi sahaya gömdüğünü ima eder. *Grounded Theory*'de ise teori, sahaya içkindir ve *Grounded Teoristin* onu keşfetmesini bekler. *Grounded Teorist*, teoriyi (pozitivist yaklaşımın yaptığı gibi) sahaya gömmez ama sahaya içkin olan teorinin keşfedilmesini sağlar. Bu nedenle çalışmamın teorik ve metodolojik yaklaşımı olarak benimsediğim *Grounded Theory*'nin Türkçe karşılığı olarak, İçkin Teori tabirini kullanacak ve bu şekilde kullanılmasını önereceğim.

1960'lı yıllarda sosyolog Anselm Strauss ve Barney Glaser'ın geliştirdiği ve zamanla nitel araştırmacıların başvurduğu en başat yöntem olan İçkin Teori, esneklik ve yaratıcılığı esas alan; sahanın teoriyi test etmek için kullanılmasına karşı olan, sahanın, teoriyi yaratan esas unsur olarak ele alınmasını öneren bir teorik ve metodolojik yaklaşımdır (Bailey, White, & Pain, 1999, s. 173).

İçkin Teorinin perspektifiyle, Strauss ve Glaser'ın meşhur mottolarında vurguladıkları gibi *everything is data/her şey veridir*! Glaser'a göre araştırma sahasında oluşan her şey (mülakat, gözlem, ikincil bir kaynağın değerlendirilmesi vs.) veridir ve araştırma sürecinin bir parçasıdır. Zira İçkin Teori çalışma alanıyla ilgili tüm verilerin, bu teorinin sunduğu imkânlar kullanılmak suretiyle veri olarak değerlendirilebileceğine inanır. İçkin Teori veri toplama sürecinin her aşamasında karşılaştırma yöntemine başvurur ve tümevarımcı bir yaklaşımla verilerin nasıl kuramlaştırılacağı konusunda çaba gösterir (Newcombe & Conrad, 1981, s. 557-558). İçkin Teori bu çabasını dört aşamada gerçekleştirir:

1. Verilerin karşılaştırmalı bir şekilde elde edilmesi ve analizi;
2. Ortaya çıkan kavramlar arasındaki benzerliklerin tespiti ve kategorilerin geliştirilmesi;
3. Teorik bir soyutlama için sınırlamalara gitmek ve kategorileri teorik olarak limitlemek;
4. Teoriyi yazmak.

İçkin Teori'yi özgün kılan üç temel özellik araştırma konusunun devamlı gelişim içinde olması, teorik bir örneklem yaratmanın imkânı ve verileri analiz etme konusunda geliştirdiği sistemdir. Saha verilerinin temel amacı, elde edilen verilerin devamlı karşılaştırılması ve verilerin sunduğu benzerliklerin/farklılıkların ortaya konmasıdır. Bu benzerlikler ve farklılıklar, saha verilerinden kavramlar ve kategoriler geliştirmeye aracılık eder ve bunların neticesinde bir teorik soyutlama imkânı yaratılır (Lingard, Albert, & Levinson, 2008, s. 459-460). Bu anlamda İçkin Teori'de sahadan elde edilen veri, literatür taraması ve bunların analiz edilip teorik soyutlamalara gidilmesi, bir dairenin farklı noktaları gibi birbiriyle bağlantılıdır.

İçkin Teori'yi kullanan araştırmacı adeta bir cerrah bakışı kazanır ve verilerde ortaya çıkan kavramların ne anlatabileceğine dair devamlı bir analiz yapar. Çalışma konum itibariyle, bu yöntem oldukça elverişlidir. Zira Hizbullah gibi "kapalı" bir oluşuma dair sadece betimleyici bilgiler vermemek, gruba dair medyada, yargıda ve kamuoyunda ortaya konan bilgilerin ötesinde, motivasyon kaynaklarını analiz edebilmek için Hizbullah'ın kendisini nasıl algıladığını öğrenmek elzemdir. Bu metodu kullanmak elbette sahadan elde edilen verilerin mutlak gerçekliğine inanmak anlamına gelmez. Bilakis İçkin Teori, elde edilen veriler üzerine devamlı düşünme, onu benzerlikleri ve farklılıklarıyla analiz etme yoludur ve araştırmacıya baştan sahip olmayacağı derinlikli bir bakış açısı ve analiz kabiliyeti sağlar. Ingersoll'un da belirttiği gibi araştırmacı sahadan elde ettiği ilk verilerin analizini yaparak devamlı bir karşılaştırma sürecine gider ve sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan diğer yöntemlerin aksine, çalışmanın ileriki aşamalarındaki önemli verilerin çalışmaya entegre edilebilmesi konusunda ciddi kolaylık sağlar. Bu anlamda İçkin Teori, etnografik çalışmaların ruhuna uygundur. Etnografik çalışmalarda olduğu gibi İçkin Teoride de saha çalışması boyunca araştırma konusunun gelişmesi ve yeni kavramların bütünlüklü bir analizine imkân tanınması olanağı mevcuttur (Ingersoll & Ingersoll, 1987, s. 93-97).

Çalışmamda kullandığım son yöntem, görsel verilerin analizine odaklanan sosyolojik yaklaşımdır. Fotoğraf, uzun süredir kültürel sembollerin dışa vurumu ve analiz edilmeye ihtiyaç duyan metinler olarak önümüzde durmaktadır (Blouisten, 2003, s. 2). Bir metal plaka üzerine yansıtılan ilk fotoğrafın elde edilmesi, Auguste Comte'un *Pozitivizm İlmihali*'ni yayınladığı yıla denk gelir. Comte'un sosyolojiyi bir bilim dalı olarak isimlendirmesinden beri sosyoloji iki ana metodolojik yaklaşım üzerinden toplumsalın analizini yapar: Nitel ve nicel metot. Bunların birincisi dünyanın eşsiz olgulardan oluştuğunu ve bilimin şimdiye kadarki inceleme yöntemlerinin onu anlamak için yeterli olmadığını vurgulayan tarihsel görecelilik (*historical relativism*) üzerinden Dilthey'le başlar ve 19. yüzyılda Max Weber tarafından sistematik bir epistemolojik yaklaşım olarak kuramsallaştırılır. İkinci yaklaşım ise sosyal olguların somut veriler üzerinden genelleştirilebilir olduğunu öne sürer. Bunun ilk örneği Emile Durkheim'ın *İntihar* kitabıdır. Bu kitabında Durkheim, intihar olgusunun din, yaş ve medeni durum gibi somut veriler ışığında anlaşılabileceğini gösterir (2011). Sosyolojik olguyu açıklamada farklı yöntemler benimsemekle birlikte bu iki akımın birleştiği nokta, sosyolojinin numaralar veya kelimelerden elde edilen verilere bağımlı olduğu iddiasıdır. Nitel araştırmacı bunun, bir olayın tasvirî veya anlatımına dayalı bir metin veya görüşten elde edebileceğini öne sürerken, nicel araştırmacı sosyolojik analizin farklı değişkenler hakkındaki istatistikî verilerden elde edilebileceğini iddia eder.

Görsel sosyolojinin önemli isimlerinden Douglas Harper, sosyolojik analizin, görselliği de analizin bir parçası yapan yeni bir epistemolojiye ihtiyaç duyduğunu söyler (Harper, 1996, s. 69-78). 1980'ler Batı sosyolojisinde sosyolojik bilginin ve bu bilginin elde edilme biçimlerinin ciddi anlamda sorgulandığı bir dönem olmuştur. Eleştirilerin ana kaynağı, sosyal bilimlerde pozitivist yaklaşımın ürettiği bilginin geçerliliği ve temsiliyeti konusudur. Bu döneme kadar fotoğraf ve görsellik, birkaç istisnai örnek dışında, yapılan çalışmalarda ancak destekleyici birer delil olarak yer alabilmiştir. Bununla birlikte görselliğin

sosyolojik analizde kullanılmasının ne kadar objektif, sistematik ve bilimsel olduğu konusunda tartışmalar devam etmektedir (Blouisten, 2003, s. 3). Görsel sosyolojinin önemli isimlerinden Howard Becker, yeni teknolojilerle ortaya çıkan görsel analizin bilimsel olup olmadığının sorgulanmasının tuhaf olduğunu, zira tabiat bilimlerinin rutin olarak görsel materyallere başvurduğunu ve bunun tartışma konusu yapılmadığını belirtir (Wynn, 2009, s. 450).

Aynı yıllarda antropoloji disiplininde de benzer tartışmalar devam etmekte, antropolojik bilginin ve çalışılan grubun fotoğraf ve diğer görsel imkânlar aracılığıyla ne şekilde temsil edildiği tartışmaların odağındadır. Post-modern, feminist, Marksist, post-yapısalcı ve post-kolonyal teori üzerinden geliştirilen eleştiriler, fotoğrafın sadece bir sosyal doku olarak değerlendirilemeyeceğini, bilakis fotoğrafı çeken, fotoğrafı çekilen ve fotoğrafı tüketen arasında oluşan karmaşık güç ilişkilerinin bir sonucu olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Edwards, 1992, s. 3). Bununla birlikte antropolojide fotoğrafın kullanımı, sosyolojinin çok çok önündedir. Fotoğrafın antropolojideki yaygın kullanımı sosyolojide de fotoğraf ve görselliği sosyolojik analizin bir parçası olarak kurgulayan çalışmaların artmasına aracılık etmiştir. John Wagner'in *Images of Information* (1979) ve Douglas Harper'ın *Good Company* isimli kitapları (1982) bu alanda yayınlanan önemli ilk çalışmalardandır. Yine Roland Barthes'in *Camera Lucida* (1981) isimli çalışması, göstergebilimin (*semiotics*) fotoğrafik nesnelerin analizinde ne şekilde kullanılacağına dair çığır açıcı çalışmalardan olmuştur.

Fotoğrafın sosyoloji bilimi tarafından kabulünün bu denli vakit almasının bir nedeni, özellikle gelişen teknolojik imkânlar değerlendirildiğinde günümüzde neredeyse herkesin kolayca fotoğraf çekebilmesindeki kolaylıktır. Bu, elbette sosyologların sosyolojik bilginin elde edilmesinin gizemli ve zor olduğuna dair geliştirdikleri inançla da ilintilidir. Fotoğrafın çekiminin ve elde edilmesinin kolay olması, onun sosyolojik analize elverişli olduğunu elbette göstermez. Harper'ın da söylediği gibi görsel sosyologlar, saha çalışmalarındaki tecrübelerden bi-

lirler ki teorik olarak anlamlı bir fotoğrafı çekmek veya elde etmek, en az faydalı bir gözlem veya görüşme kadar zordur (Harper, 1988, s. 60). Eğer fotoğrafı çeken kişiyseniz, fotoğrafladığınız durumun çalışmanızın kuramsal çerçevesine ne kadar uygun olup olmadığını sorgulamak, bir görüşmecinin fotoğrafını çekiyorsanız onun rızasını ve mahremiyetini gözetmek gibi pek çok durumla karşılaşırsınız. Dahası bir fotoğrafın yayınlanabilecek ve analiz edilebilecek kalitede çekilebilmesi için gereken teknik donanım ve uygun ışık ortamını gözetmek gerekir. Bu da günün herhangi bir saatinde görüşmelerini yapma imkânı olan sosyal bilimciyi sınırlayan bir diğer faktördür. Çalışma için uygun ve güvenilir fotoğrafları, üretilen materyaller üzerinden seçiyorsanız, karşınızda bu durumda da fotoğrafları elde edebileceğiniz koleksiyonların, internet sitelerinin ve kişisel arşivlerin araştırılması gibi zahmetli bir süreç vardır. Üstelik fotoğrafların niteliği ve gerçekliği konusundaki (özellikle teknolojik imkânların görsel ve işitsel verileri manipüle etmeye bu denli olanak sağladığı bir dönemde) teknik bilginiz, sosyolojik analiz kabiliyetiniz kadar önem arz eder.

Fotoğrafın sosyolojik analizde kullanılmasını zorlaştıran bir diğer etmen de fotoğrafın dil gibi soyutlamalara ve kavramsallaştırmalara kolay kolay izin vermemesidir. *Banks*'ın da dediği gibi somut bir nesnenin veya bir kişinin fotoğrafını çekmek mümkünken, toplum, akrabalık, işsizlik gibi kavramları yansıtabilecek bir fotoğrafı çekmek veya seçmek hiç de kolay değildir. (Banks, 2001, s. 17-18, 131-132).

Bütün fotoğraflar bir toplumsallığın içerisinde yer alır, insan eyleminin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve her biri belli bir seviyeye kadar sosyal ilişkilerin bir uzantısı olarak hayat bulur. Bu nedenle görsel bir verinin iyi bir analizi, hem içsel hem dışsal anlatının göz önünde bulundurulmasına dayanır (Banks, 2001, s. 11-12). Bir fotoğrafın kim tarafından çekildiği, kimin veya kimlerin hangi koşullarda bu fotoğrafta resmedildiği gibi pek çok konu fotoğrafın içsel anlatısını gözetmeyi zorunlu kılarken, aynı fotoğrafın ortaya çıktığı sosyal ve tarihsel koşullar içinde değerlendirilmesi de dışsal bir analizi zorunlu kılar.

İletişim alanındaki hızlı ve baş döndürücü gelişmeler, kişinin bilgiye erişimini büyük oranda kolaylaştırdığı gibi; doğru, tam veya manipüle edilmemiş bir bilgiye ulaşmak da gündelik hayatta sunulan bilginin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda, birey ciddi yükümlülük altındadır. Görsel verilerin tüketimi ve analizi konusunda da aynı şey söylenebilir. Bir görsel materyal ne şekilde değerlendirilebilir? Bir fotoğrafı okumak zahmetli bir süreç gerektirebilir ve görmek doğal bir eylem değildir. Bu anlamda görmek kişinin tarihselliğinden, dilden ve kültürden bağımsız bir süreç olarak gerçekleşmez. Analiz edilecek fotoğraf estetik, sosyo-psikolojik, tarihsel olmak üzere çok boyutlu değerlendirmeler gerektirebilir. Günümüzde artan oranda "görmeksizin bakmak" diye formüle edilebilecek yeni bir bakma biçiminden bahsedilebilir. Çünkü görmek, bakmaktan farklı olarak zekâ ve yetenek isteyen bir eylemdir (Ferraotti, 1993, s. 75-89; Banks, 2001, s. 7).

Çalışmada kullandığım teorik ve metodolojik araçlara değindikten sonra vurgulamak istediğim diğer konu, yapısı ve geçmişi çok tartışılan bir siyasal ve dinî hareketin tarihini sorunsallaştırmanın zorluğudur. Bu zorluk, tarihsel bilgi olarak tekrarlanan ve tevatür derecesine ulaşmış bilgilerin eksik ve kimi zaman yanlış olması nedeniyle daha da artar.

Bu bölümün amacı, Hizbullah'ın kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği aşamaları; Hizbullah'ın kendi kaynakları, Hizbullah hakkında yazılan kitap, tez ve kaynaklar, medyada yer alan bilgiler ve son olarak Hizbullah örgütlenmesinin çeşitli aşamalarına birinci elden tanıklık etmiş eski veya mevcut Hizbullah üyeleri ile yapılan görüşmeler aracılığıyla ortaya koymaktır.

Araştırma verilerinin kullanıldığı ilk bölüm olması hasebiyle, Hizbullah tarihine geçmeden önce, araştırma kaynakları, süreci ve etiği gibi konularda temel bilgiler verilecektir. Bu bağlamda başvurulan kaynaklar arasında eleştirel bir tercih yapıldığı ve kimi zaman birbiriyle çelişen bilgiler arasında tercih yapmanın oldukça meşakkatli bir analiz süreci gerektirdiği ifade edilmelidir. Bununla birlikte Hizbullah hakkında, başta Po-

lis Akademileri'nde olmak üzere, yazılan birkaç yüksek lisans tezi (Gürtekin, 2008; Yıldırım, 2012; Yurtseven, 2006) başvuru kaynağı olarak çok az düzeyde ve eleştirel bir süzgeçten geçirilerek kullanılmıştır. Bu tercihin nedeni, söz konusu tezlerin Hizbullah konusunu sadece güvenlikçi bir bakış açısıyla değerlendirmeleri, referans gösterdikleri kaynakların kurum içi bilgilere dayanması, sık sık tekrarlanan eksik ve yanlış bilgiler dışında herhangi akademik katkılarının bulunmayışıdır. Dahası söz konusu yüksek lisans tezlerinde bariz taraflı değerlendirmeler ve dile getirdikleri durumların saha araştırması sürecinde ortaya çıkan bilgilerle taban tabana zıt olması, bu referansların kullanılmasına büyük oranda engel teşkil etmiştir.

Çalışmada doğrudan başvurulmayan bir diğer kaynak ise Emniyet kaynaklarıdır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda ortaya konan bilgilerin bir kısmının Emniyet kaynaklarına dayandığı bilinmekle birlikte, 17 Ocak 2000 tarihinde Hizbullah lideri Hüseyin Velioğlu'nun öldürülmesiyle sonuçlanan ve kamuoyunda Beykoz Operasyonu olarak bilinen olayda ele geçirildiği bilinen Hizbullah arşivinin çok büyük kısmı bugüne dek, güvenlik yetkilileri tarafından kamuoyuna ve araştırmacılara açılmamıştır. Sunulan bilgiler ise daha çok gündem belirleme ve imaj oluşturma gibi işlevleriyle ön plana çıkmaktadır. Söz konusu arşivin tümüne erişim imkânının bulunmayışı ve kamuoyunda bilinen bazı bilgilerin ötesinde yeni bir bilgiye ulaşmanın resmî olarak mümkün olmaması nedeniyle emniyet kaynakları, tez boyunca doğrudan başvurulan kaynaklar arasında olmamıştır. Bununla birlikte referans gösterilen bazı kaynakların emniyet kaynaklarından faydalanmış olması, bu çalışmayı bu alanda üretilen bilginin tamamen dışında bırakmamaktadır.

Beykoz Arşivi olarak bilinen arşivin birincil elden tanığı ve oluşturucusu olan Hizbullah ise, gerek Hizbullah Ana Davası sırasında gerek kamuoyunda sıklıkla bu arşivlerin açılması gerekliliğini ifade etmektedir. Şüphesiz, Beykoz Arşivi'nin kamuoyuna sunulmasını isteyen Hizbullah, güvenlik güçlerinin haricinde bu konuda bilgi sahibi olan yegâne kaynaktır. Arzu edil-

mesi durumunda söz konusu arşivin eşdeğeri bilgiler Hizbullah tarafından, döneme tanıklık etmiş, bu arşivleri bizzat oluşturmuş, eylemlere katılmış ve raporlar yazmış kişilerin toplumsal hafızaları aracılığıyla paylaşılabilir. Bu bağlamda gerçekten Hizbullah'ın çekinecek herhangi bir nedeni yoksa bu arşive dair tanıklıkları neden şeffaf bir zeminde tartışmadığı merak konusudur. Dahası arşivin çoğunlukla kamuoyunda infial yaratma, işkence ve şiddet görüntülerindeki tahammülfersa özellikler gerekçesiyle kamuoyuyla paylaşılmadığını ifade eden güvenlik güçlerinin, söz konusu başka grupların eylemleri olunca aynı hassasiyeti göstermediği aşikârdır. Doğal olarak akıllara 1990'larda Hizbullah-derin devlet bağlantılarına dair şüpheler gelmekte ve güvenlik güçlerinin arşivi paylaşmama gönülsüzlüğünün altında bu konudaki olası ilişkilerin ortaya çıkabilme ihtimali gelmektedir. Durum ne olursa olsun, her iki tarafın da Beykoz Arşivi etrafında odaklanan şüpheleri gidermek ile ilgili söylemlerine paralel adımlar atması, tarihin karanlıkta kalmış bu dönemini aydınlatma konusunda araştırmacılara ve kamuoyuna katkıda bulunacaktır. Aksi takdirde, söz konusu arşivin kısım kısım ve toplumsal algıyı manipüle amacı güdülerek ortaya çıkarılma ihtimali bulunmaktadır. Bu arşiv ve Hizbullah'ın toplumsal hafızaya dair şeffaf tanıklıkları –bunun naif bir beklenti olduğunu bilmekle birlikte– geçmişle yüzleşme konusunda oldukça önem arz etmektedir.

Beykoz Arşivi, Hizbullah'ın kamuoyunda sıkça dile getirilen derin devletle bağlantısı ve şiddet sürecine dair pek çok şeyi açıklığa kavuşturma potansiyeline sahip olmakla birlikte, Hizbullah tarihi sadece Beykoz Arşivi üzerinden analiz edilemez. Zira Hizbullah ve bağlantılı olduğu iddia edilen örgütler, gelinen nokta itibariyle her zamankinden çok, bir sosyal hareket olarak betimlenecek düzeye erişmiştir. Bu bağlamda yapılan görüşmelerde, olaylara birinci elden tanıklık etmiş kişilerin sundukları bilgiler, bu kitapta tercih edilen başat referanslar olmuştur. Bu çalışmanın önemi Hizbullah üyeleri ve döneme birebir tanıklık etmiş kişilerle yapılmış derinlemesine mülakatlar, yaşam anlatıları ve sözlü tarih ile alan çalışması süresinde

yapılan gözlemlerden gelmektedir. Bu anlamda Hizbullah tarihinin incelendiği bu bölümün, sosyal tarih ve tarih sosyolojisinin (Yelken, 2009) teorik imkânlarına yaslandığı ve Hizbullah'ın sosyal tarihini ele alan ilk metin olduğu ifade edilmelidir.

Hizbullah'ın kurulduğu dönemin tarihsel ve sosyolojik koşulları

Şüphesiz ki bir oluşum, içinde oluştuğu toplumdan, tarihsel ve sosyolojik koşullardan bağımsız bir şekilde incelenemez. Bu nedenle Hizbullah'ın ortaya çıktığı dönemde Ortadoğu ülkeleri ile İslâmî hareketler ve düşünürler, laik bir cumhuriyet olarak modernleşme ve kentleşme sürecinde Türkiye'nin İslâm ve dinî gruplarla ilişkisi, yine Türkiye'nin azınlıklar ve Kürt meselesiyle "başa çıkma" biçimi ve son olarak Hizbullah'ın ortaya çıktığı Kürt coğrafyasının kendi sosyolojik ve tarihsel koşulları yeterince incelenmeden Hizbullah'ı yaratan nedenler, Hizbullah'ın ürettiği sonuçlar ve geçirdiği değişim süreci hakkıyla incelenemez. Bu nedenle Hizbullah'a dair tarihsel verileri incelemeden önce ana hatlarıyla yukarıda sorunsallaştırdığımı başlıklara dair bilgi vermenin faydalı olduğu kanaatindeyim. Bu bilgiler, çalışmanın ana amacının bu olmaması nedeniyle detaylı incelemelerden çok ana hatlara bir vurgu olarak değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda vurgulanması gereken ilk olgu, İslâmcılık fikrinin kökenleridir. Bu kökenler Batı merkezli sömürgeciliğin imparatorluklar çağını noktalayıp, ulus-devlet süreciyle kendi dışındaki dünyayı yeni olgularla tanıştırmasına kadar uzanır. Neredeyse her imparatorluk ve devlet, bu yeni duruma karşı çeşitli politik refleksler geliştirmiştir. Bunların en önemlilerinden biri İslâmcılıktır ve Osmanlı Devleti başta olmak üzere pek çok ülkede politik bir çözüm olarak belli oranlarda benimsenmiştir (Kayalı, 1997). İslâm dünyasında sömürgecilik, sadece askerî ve politik gücün kaybı olarak değerlendirilmemiş, İslâm nedeniyle diğerlerinden üstün olduğuna inanılan bir yaşam tarzının aşağılandığı duygusunu da güçlendirmiştir. Bu duygu karşısında gelişen iki ana ideoloji, İslâmcı modernizm ve seküler mil-

liyetçiliktir. Demant günümüzde seküler milliyetçiliğin, birkaç ülke hariç tutulursa, bitmek üzere olan bir ideoloji olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Demant'a göre İslâmcı modernizm, 1950'lerden itibaren İslâm ülkelerinde yükselerek popüler bir ideolojiye dönüşmektedir. Sünnî dünyada Pakistanlı Ebu'l Ala El-Mevdudi ile Mısırlı Seyyid Kutub, Şii dünyada ise Humeyni, İslâmcılık ideolojisinin önemli isimleri olarak kabul edilir (2006, s. 91-95). Demant'ın bahsettiği isimlere Hasan El Benna, Ali Şeriati, Cemalettin Afgani, Reşit Rıza ve Muhammed Abduh da eklenmelidir.

Wiktorowicz ise İslâmcılığı, bu başlık altında yürütülen tüm eylem ve aktiviteleri kapsayabilmek adına, daha geniş bir şekilde tanımlamaktadır. Ona göre İslâmcı aktivizm, yayılma hareketlerinden terör eylemlerine, İslâmî sembol ve kimlikle ilişkilendirilen kolektif eylemlere, İslâm esaslarına göre yönetilen bir devletin inşasından İslâm referanslı spiritualizmin toplumda yayılma faaliyetlerine kadar geniş bir alanda faaliyet gösterir (Wiktorowicz, 2004, s. 2).

Demant, İslâmcılığın üç evrede incelenebileceğini düşünür. Bunlardan birincisi Seyyid Kutub ağırlıklı olmak üzere Mısır'daki Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin) hareketidir. Mevdudî'nin de fikirlerinden etkilenen Kutub'a göre İslâm ülkeleri İslâm'dan uzaklaştığı için pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır ve bu sorunlar Allah'ın İslâm öğretisi yoluyla istediği toplumsal ve politik yaşamın düzenlenmesi ile giderilir. Yine Kutub, toplumun yeni bir cahiliye dönemi yaşadığını ve çözümün ancak İslâm merkezli bir dünya kurulması olacağını düşünür (Demant, 2006, s. 91-107). Elbette Müslüman Kardeşler Hareketi, sadece Kutub'un eserleri incelenerek anlaşılamaz. Özellikle hareketin kurucusu Hasan El-Benna'nın *Risaleler* isimli eseri başta olmak üzere pek çok kaynağın ve kişinin Müslüman Kardeşler'i etkilediğini ifade etmek gerekir. Müslüman Kardeşler Hareketi, İslâm ülkelerinde *tağuti* rejim olarak nitelenen seküler yönetimlerde hukuk, gündelik hayatın düzenlenmesi, Cuma namazı gibi ibadetlerin "dar'ül harp" olarak nitelenen ülkelerde yapılıp yapılmayacağı, vergilerin öde-

nip ödenmeyeceği gibi pek çok konunun tartışılmasına aracılık etmiştir.[2] Bununla birlikte Hizbullah başta olmak üzere Türkiye'deki pek çok oluşumda yukarıdaki tartışmaların canlı bir şekilde sürdürüldüğü ve bu tartışmaların farklı fraksiyon ve yöntemlerin oluşmasının ana nedenlerinden olduğu vurgulanmalıdır.

Demant'a göre İslâmcılığın ikinci evresi 1979 tarihinde gerçekleşen Şii kökenli İran Devrimi'dir. Başbakan Muhammed Musaddık'ın CIA destekli bir darbeyle görevden indirilip Batı yanlısı Muhammed Rıza Pehlevi'nin yönetime tekrar getirilmesiyle başlayan zorunlu modernleştirme süreci, dönemin popüler Şii muhalefetinde ciddi bir itiraz uyandırmış, bunun neticesi olarak Ruhullah Ayetullah Humeynî, Sorbonne doktoralı Ali Şeriati'nin fikirleri ve desteği başta olmak üzere farklı fraksiyon ve gruplardan pek çok molla, entelektüel ve grubun desteğiyle 1979'da İran İslâm Devrimi'ni gerçekleştirmiştir. Şeriati, eklektik bir entelektüel olarak argümanlarında, Marksizm, Üçüncü Dünya ve Şii mistisizmini birleştirmiş ve kitleler üzerinde geniş bir etkiye sahip olmuştur (Demant, 2006, s. 110-126). Nitekim Şeriati'nin bu eklektizmi, Velioğlu Hizbullah'ında da belirgin bir şekilde görülmekte, Said-i Nursi'nin eserleriyle hareketin temel prensiplerine dönüşen Sünnî referanslı İhvan hareketi ile İran İslâm Devrimi'nin prensipleri aynı harekette benimsenmektedir. Hizbullah hareketini incelediğim sonraki sayfalarda bu konuya daha ayrıntılı şekilde yer vereceğim.

Demant'a göre İslâmcılıktaki üçüncü evre, Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra gelişen durumlar ve İslâmcı örgütlerin ürettiği global düzeydeki etkilerdir (Demant, 2006, s. 127-135). Her ne kadar bazı çalışmalar[3] Hizbullah'ı Demant'ın çizdiği üçün-

2 Amacım Müslüman Kardeşler'e dair ayrıntılı bir analiz olmadığı için, ayrıntılı bilginin Demant (2006) ve Calvert'ten (2013) edinilebileceğini ifade etmekle yetineceğim.

3 Örneğin, Soner Çağaptay ve Emre Uslu'nun kaleme aldığı "Hizballah in Turkey Revives Al-Qaeda's Bridge between Europe and Iraq?" isimli yazıda Hizbullah'ın Avrupa ve Irak arasında bir köprü görevi gördüğü iddia edilmekte ve Hizbullah'a karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin tedbir alması gerekliliği ifade edilmektedir. Söz konusu yazı, sadece güvenlikçi bir perspektifle ve herhangi net bir delil olmaksızın, bazı şüpheler üzerine bina edilmiştir. Yazı

cü evrede de faaliyet gösteren global etkileri olan/olabilecek İslâmcı yapılar arasında değerlendirse de kanaatim ve gözlemlerim, Hizbullah'ın İhvan ve Hamas benzeri bir yapılanma ve çalışma prensibiyle hareket ettiğidir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde daha genişçe yer verilecektir.

Hizbullah'ı anlamak için analiz edilmesi gereken ikinci unsur Türkiye'nin modernleşme süreci, Kürtler ve İslâm'la kurduğu ilişkidir. Seküler ve milliyetçi temeller üzerinde yükselen Türkiye'nin 1950'lere uzanan ilk döneminde, katı modernist ve laik bir anlayışla yönetildiği ifade edilebilir. Gareth Jenkins, *Political Islam in Turkey* isimli kitabında bu süreci ayrıntılarıyla incelemiş ve taşradan göç hareketleriyle kentlileşen Türkiye'de İslâm'ın nasıl *periferiden* merkeze hareket ettiğini analiz etmiştir (Jenkins, 2008, s. 81-182). Periferiden merkeze bu sosyal seferberlik, Milli Görüş çizgisini doğurmuş, Milli Nizam, Milli Selamet, Refah, Fazilet ve Saadet Partileri'nden sonra AK Parti, böyle bir tarihsel ve sosyolojik ortamın içerisinde doğmuştur. Jenny White, *Islamic Mobilization in Turkey* (2002) isimli kitabında bu sürecin 1990'ların ortasına kadarki kısmını, Milli Görüş partilerinin yerel yönetim politikaları ekseninde; *Muslim Nationalist and the New Turks* (2013) isimli eserinde de 28 Şubat sürecinden sonrasını AK Parti dönemi söylemi ekseninde incelemektedir. Yine Brian Silverstein'in *Islam and Modernity in Turkey* (2011) eseri Osmanlı döneminde sömürgeciliğe bir tepki olarak ortaya çıkan modern söylemin zamanla Türkiye'de İslâmî algıyı nasıl dönüştürdüğüne ve pek çok İslâm ülkesinin aksine Türkiye'de İslâmî algının nasıl seküler devlet yapısıyla ilişkisi üzerinden bir dönüşüm yaşadığına odaklanmaktadır.

Modernleşmeci devlet aklı, kuruluşundan itibaren modernleşme karşısında geleneksel ve dinî referansları benimseyen kişiler arasında bir tepkiyle karşılanmıştır. Bu durum 1950'den 1970'e kadar merkez sağ partilerde politika yapmayı tercih eden İslâmcı kitlenin, 26 Ocak 1970 tarihinde Milli Nizam Par-

için bkz. http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/hizballah-in-turkey-revives-al-qaedas-bridge-between-europe-and-iraq, Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2014.

tisi'nin kuruluşuyla birlikte yaygınlaşan etkisiyle yeni bir aşamaya girmiş, 1980 Askerî Darbesi'nden sonra bu etki daha da artmıştır. 28 Şubat Post-Modern Darbesi'yle engellenmek istenen İslâmcı politik çizgi AK Parti ile yeni bir kitle hareketine dönüşmüş, Milli Görüş'ten aktarılan İslâmcı kodların bir kısmı politik ekonominin kodları çerçevesinde dönüşüme uğramıştır.

Bu çerçeveye paralel olarak Türkiye'nin modernleşmeci ve milliyetçi politikaları, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Kürtler arasında da çeşitli itiraz ve isyanlarla karşılanmıştır. Nitekim 1925'teki Şeyh Said İsyanı ve takip eden yıllarda gerçekleşen dinî ve/veya etnik saiklerle bir düzineden fazla isyan gerçekleşmiş, her isyandan sonra devletin asimilasyoncu politikaları daha da sertleşerek artmıştır (Üngör, 2011). 1970'lerin politik ortamında Türk solu içinde ortaya çıkan bir düzine kadar fraksiyondan biri olan PKK, zamanla Türk solundan ayrılarak ve geriye kalan örgütleri kendi içinde eriterek, pasifleştirerek veya imha ederek günümüze ulaşmıştır. PKK ile devletin kanlı mücadelesi neticesinde son 30 yılda on binlerce sivil yaşamını kaybetmiş, milyonlarca Kürt zorla yerinden edilmiş ve bölgedeki şiddet ortamı, bölgenin sosyolojik dokusunda ciddi değişimler yaratmıştır.

Denilebilir ki Türkiye'de İslâmcılık, kamusal alanda bir direniş hareketi olarak başlayıp İhvancı bir perspektifle merkeze ulaşmayı başarmıştır. Bunun aksine Kürt hareketleri, büyük oranda periferide aktivitelerine devam etmiş ve şiddet, meselenin muhatapları için kullanılan ana yöntemlerden olmuştur.

Hizbullah, İhvan etkisinin yaygınlaşmaya başladığı, Milli Görüş çizgisindeki oluşumların güçlendiği, İran İslâm Devrimi'nin gerçekleştiği, Türkiye'de sağ-sol çatışmasının zirveye çıktığı, PKK'nin ortaya çıktığı, 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'nin hemen öncesinde, o dönemde ilçe olan, Batman'da kurulmuştur. Hizbullah'ın kurulduğu dönemde tıpkı irili ufaklı sol örgütler gibi, bölgede çok sayıda İslâmî örgütlenme ve grup vardır. Yaptığım görüşmeler aracılığıyla tespit edebildiğim bazıları Partiya İslâmîya Kurdistan (PİK-Kürdistan İslâm Parti-

si), İslâmî Cemaat ve/veya Hizbi İslâmî, Hareketa İslâmî,[4] Fedaiyên İslâmê (İslâm Fedaileri), Batman Fecir grubu,[5] Menzil, Tevhid, Selam,[6] Vahdet, İlim/Cemaata Ulemayên İslâmê'dir.[7] Amaç ve yöntem açısından birbirinden farklı bu grupların kimisi şiddeti bir yöntem olarak benimserken, kimisi bir kitabevi veya medrese etrafında örgütlenerek rutin tebliğ faaliyetlerini benimsemiştir. Bununla birlikte bu grupların çoğunluğu teorik argümanlarını aynı kaynaklardan devşirmektedir. Bu grupların beslendikleri kaynaklar ve ideolojik söylemlerindeki benzerlik, yöntem düzleminde farklılaşmakta, şiddet temel ayırıcı unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Bu parçalı yapı, 1980-1990 arasında, tıpkı PKK'nin diğer Kürt yapılanmalarıyla ilişkisinde olduğu gibi, Hizbullah tarafından elimine edilmiş, kendi içinde eritilmiş veya faaliyetleri durdurulmuştur. Hizbullah'ın PKK ile olan ortak özellikleri bununla sınırlı değildir.

Hizbullah da tıpkı PKK gibi, bir dönem Türk ağırlıklı yapılar içerisinde faaliyet gösteren ve daha sonra onlardan ayrılan kişiler tarafından kurulmuştur. Bunun en bariz örneği Hizbullah'ın kurucusu olarak kabul edilen Hüseyin Velioğlu'nun öğrencilik döneminden Hizbullah'ı kurduğu aşamaya kadar Milli Selamet Partisi ve Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) içerisinde etkin bir rolünün olmasıdır. Bu etkin rol, Hizbullah'ın kurulduğu vakte kadar devam etmiş, 1980 Askerî Darbesi'nden bir süre sonra ise Velioğlu'nun yolu Milli Görüş çizgisiyle bir daha birleşmemek üzere ayrılmıştır.

---

4 Mealciler olarak bilinen grubun ardılı olan Hareketa İslâmî'nin Hizbi İslâmî ve/veya İslâmî Cemaat'le aynı grup olup olmadığını tespit edemedim.

5 Büyük oranda Batman'da örgütlü olan bu yapı, Ankara merkezli Fecir yayınlarından farklıdır.

6 Tevhid ve Selam olarak ayrı ayrı ifade edilen çevrelerin Uğur Mumcu cinayetinden sorumlu olduğu söylenen ve 2014 yılında bu örgüt adına yasa dışı dinlemelerin olduğu iddia edilen Tevhid ve Selam örgütü olup olmadığından emin değilim. Yine de görüşmecimin iki ayrı yerde bu yapıları ayrı olarak ifade etmesi, bende Tevhid ve Selam isminde iki ayrı cemaatin olduğu kanaati oluşturmuştur.

7 Çalışmanın ana konusunu teşkil etmediği için anılan gruplarla ilgili detaylı bir araştırma sürecine girmedim. Bununla birlikte Kürt coğrafyasındaki İslâmcı gruplara dair yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Taşradan ümmet tahayyülleri: Hizbullah'ın kuruluşu

Bir hareket, belli oranda liderinin yaşam hikâyesinde temerküz eder. Bu nedenle Hüseyin Velioğlu'nun yaşamı, Hizbullah tarihini anlatmak için iyi bir başlangıçtır. Lider merkezli bir hareket olarak ortaya çıkan ve Beykoz Operasyonu'nda Velioğlu'nun öldürülmesine kadar bu şekilde devam eden Hizbullah'ın kuruluşundan 2000 yılına kadarki dönemi, Velioğlu'nun yaşam hikâyesi üzerinden anlaşılabilir.

Hizbullah'ın resmî internet sitesi olarak kabul edilen www.huseynisevda.biz'de verilen biyografisine göre Velioğlu, 1952 yılında Batman'ın bir köyünde doğar, liseye kadar Batman'da yaşar, liseyi Mardin'de bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye bölümünde okumak üzere Ankara'ya gider.[8] Üniversitedeki ilk yılında Velioğlu, okula bir yıl ara verir ve sık sık çekildiği dağlarda Said-i Nursi'nin *Risale-i Nur* külliyatını okur. Hüseyni Sevda sitesi durumu Velioğlu'nun ağzından şu şekilde aktarır.

"Risale-i Nur Külliyatını alıp köye gittim. Bir yıl boyunca köyün çevresindeki dağlarda risale okudum. Hatta kitaplarımı alıp köyün dışına çıktığımda köylüler: "Dîsa kurê Mala Veli rahişte kitabên xwe û derket çiya' (Yine Velioğulları ailesinin oğlu kitaplarını aldı ve dağlara çıktı) diyorlardı."[9]

Velioğlu'nun Risale-i Nur'u ne düzeyde tahsil ettiği bilinmez ama Türkiye kamuoyunun pek bilmediği veya vurgulamak istemediği şey, *Risale-i Nurların* Hizbullah'ın temel referanslarından biri olduğudur. Kanaatimce nasıl ki Aczimendiler, belirli bir kamuoyu tarafından nur talebesi olarak değerlendirilmek istenmemişse, şiddete bulaşan ve diğer nur cemaatlerinin imajını "zedeleme" tehlikesi barındıran Hizbullah da aynı gruplar tarafından Said-i Nursi ile anılmak istenmemektedir. Fakat yaptığım görüşmelerin pek çoğunda Hizbullah evlerinde bulunan kitapların isimlerini sorduğum görüşmeciler, İhvan yazar-

8 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=478, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

9 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=479, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

ları ile birlikte Said-i Nursi'nin Risalelerini de saymıştır. Hatta Hizbullah cemaatinde saygın bir konumu olan Yusuf, Hizbullah cemaatinin üç referans kaynağını "iman hakikatleri ve tevekkül" konusunda *Risale-i Nurlar*, eylem açısından İran İslâm Devrimi ve teşkilatlanma/hareket fikri konusunda İhvan hareketi olarak ifade etmiştir. Yusuf, Velioğlu'nun bizzat "eğer üstad yaşasaydı hareketin tabii lideri olurdu" dediğini aktarmaktadır.[10] Bu durum Hizbullah mensupları tarafından da iyi bilinmektedir ki Azad isimli eski Hizbullah mensubu, 2000'li yıllardaki polis takibatından kaçmak için ceplerine mutlaka cep boy bir risale koyduklarını, kendilerini durduran polislerin de "şakirt misiniz gençler?" diyerek, kimlik kontrolü yapmadan gitmelerine izin verdiğini ifade etmiştir.[11] Hizbullah'ın entelektüel kaynaklarına ilerleyen sayfalarda daha genişçe yer verilecektir.

Üniversite döneminde Milli Türk Talebe Birliği'ne (MTTB) üye olan Hüseyin Velioğlu, 1980'de üniversiteyi bitirir. Ruşen Çakır'ın verdiği bilgilere göre 1978'de Velioğlu, *The Ummah An Independent Monthly Muslim Critique* isimli İngilizce bir derginin sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü olarak görünür. Dergi aslında Pakistan asıllı ve Mevdudî'nin kurduğu Cemaat-i İslâmî'nin bir takipçisi olan Kayani isimli bir kişi tarafından çıkarılmaktadır. (2011, s. 61-63). Hüseyin Velioğlu, aynı yıl Durmaz olan soyadını Velioğlu olarak değiştirir. www.huseynisevda.biz'in verdiği bilgiye göre aile Mala Weli olarak bilinmektedir ve bu nedenle soyadı değişikliğine gidilmiştir. Söz konusu site, Velioğlu soyadının arkasındaki nedenin, Velioğlu'nun dedesinin Rus cephesinde şehit düşmesi ve ailenin bu olaydan sonra Mala Weli olarak bilinmesi olduğunu ifade eder.[12] Rus cephesinde savaşmış olma ve şehit düşme durumu, Türk tarih anlatısı ve "atalarımız birlikte savaştı" söylemi bağlamında değerlendirildiğinde dikkate değer veriler sunmaktadır. Kanaatimce bu durumun özellikle vurgulanması, Veli-

10 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

11 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

12 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=478, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

oğlu'nun kamuoyundaki imajına yönelik bir işaret ve Kurtuluş Savaşı üzerinden Türklükle bir ortak payda vurgusu olarak okunmalıdır.

Velioğlu, 1979 yılında yapılması planlanan ama 17 Mayıs 1980 tarihine ertelenen, Batman Petrol-İş Sendikası seçimlerine muhafazakâr blokun adayı olarak girer ve binin üzerinde oy alır. Buna rağmen seçimi sol blokun adayı birkaç yüz oy farkla kazanır.[13] Bu durum Velioğlu'nun Batman'daki İslâmî hareketler arasında tanındığını ve sendika başkanlığına aday gösterilecek oranda kabul gören biri olduğunu gösterir.

Velioğlu, Mülkiye'yi bitirdikten sonra Kaymakamlık sınavına girer ancak kazanamaz (Çakır, 2011, s. 64). www.huseynisevda.biz, Velioğlu'nun bu yönüne, kanaatimce kaymakam olma isteğinin bir cemaat liderine yakışmadığını düşündüğünden olsa gerek, yer vermez ama Velioğlu'nun, 1980 yılında Ankara'da özel bir şirkette çalıştığını belirtir.[14] Sitenin vermediği bir diğer bilgi ise, Velioğlu'nu bizzat tanıyan Mücteba isimli görüşmecinin aktardığına göre bu şirketin bir dönem Refah Partisi iktidarı döneminde Adalet Bakanlığı da yapmış olan Şevket Kazan'a ait olduğudur. Aynı görüşmeci, Velioğlu'nun öğrencilik döneminde, o dönemler devlet işletmesi olan Ankara Yem Fabrikası'nda gece bekçiliği yaptığını ve Velioğlu'nun Necmettin Erbakan'la da ilişkisi olduğunu söylemektedir.[15]

Ruşen Çakır, Hizbullah'tan önce tek bir İslâmcı partinin (*Partiya İslâmiya Kurdistan* - PİK) göze çarptığını söylese de (Çakır, 2011, s. 60), yukarıda isimleri geçen yapıların tümü Hizbullah öncesinde ve 1990'lara kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu grupların önemli kısmı, geçmişte de olduğu gibi bugün de sohbet grupları ve dinî dersler aracılığıyla çeşitli dernekler altında faaliyetlerini sürdürmektedir.

Yine Çakır başta olmak üzere pek çok yazar ve araştırmacı, Hizbullah'ın kuruluşunun 1980 darbesinden hemen son-

13 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=481, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

14 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=478, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

15 Mücteba'yla kişisel görüşme, 06.10.2013.

ra olduğunu ifade etmektedir (Çakır, 2011, s. 58). Hizbullah'a dair bilgi kaynaklarının emniyet kaynakları ve itirafçıların ifadeleriyle sınırlı olduğu dönemde bu bilginin var olması anlaşılır bir durumdur. Bununla birlikte kamuoyunda Hizbullah'ın kuruluş yılı ve kurucuları hakkında tevatür derecesine erişen bilgiler, görüşme verilerimle çelişmektedir. Eriştiğim bilgilere göre Hizbullah, 1978 ve belki biraz öncesinde başlayan müzakereler ve faaliyetler neticesinde 1979 yılında kurulmuştur. Hizbullah'ın kuruluş sürecinde Hüseyin Velioğlu, bölgede pek çok grup, cemaat, *seyda* ve medreseyle görüşmüş, İslâmî bir cemaatin kuruluşu için zemin hazırlamaya çalışmıştır. Hizbullah ile ilgili pek çok kaynakta Ḥizbullah'ın kurucusu olarak ifade edilen kişilerden sadece Hüseyin Velioğlu'nun ismi gerçektir. Ulaştığım bilgilere göre Hizbullah'ı, üçü medrese kökenli seyda,[16] biri TPOA'da mühendis ve son olarak Mülkiyeli Velioğlu kurmuştur. Bu haliyle bu beşli, adeta Humeynî ve Şeriatî'de özümsenen ve İran İslâm Devrimi'yle sonuçlanan din adamları ile bilim adamlarının birleşmesi gibidir. Nitekim Hüseyni Sevda sitesi de mektepliler ve medreseliler olarak ayırdığı bu iki kitlenin "dava" için oldukça önemli olduğunu ve ihmal edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.[17]

Kurucu seydalardan biri olarak bilinen Mele Emînê Kinik vefat etmiştir. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nda (TPOA) çalışan mühendis ise Hizbullah'ın şu anki lider kadrosunda bulunan İsa Altsoy'un[18] büyük abisi İsmail Altsoy'dur. İsmail Altsoy, Velioğlu'nun Ankara'da çalıştığı ve askerde bulunduğu dönemde Hizbullah'ın fiili liderliğini yapmış, kişisel tanışıklığı, karizması ve bağlantıları üzerinden Hizbullah'ın ilk dönemde medrese kökenli imamlar arasında yaygınlaşmasını

16 Seyda, medrese tahsilini bitirmiş, icazetli ve imamlık yapabilmesinin yanı sıra ders verme, İslâmî ve toplumsal konularda fetva verme yetkisine sahip din adamları için Kürtçede kullanılan bir tabirdir. Kelime s-y-d Arapça kökeninden gelmekte ve seyid tabiriyle ortak bir kökü paylaşmaktadır.

17 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=486, 31.05.2014.

18 Kendisi İ. Bagasi kod adıyla *Kendi Dilinden Hizbullah* isminde bir kitap da yazmıştır.

sağlamıştır. Hizbullah'ın kurucu kadrosunda olmakla birlikte İsmail Altsoy, bir süre sonra kendi köşesine çekilmiş, Hizbullah'la ilişkilerini soğutmuş veya bitirmiş ama "Hizbullah'a zarar vermeme gerekçesiyle" Hizbullah aleyhine hiç konuşmamıştır. Mücteba'nın[19] aktardığı bilgiye göre İsmail Altsoy şöyle demiştir:

> "Me vê hereketê çêkir. Me digot em ê dewletek İslâmî bînin. Me nedigot em ê li xelkê bixin."[20]

Hüseyni Sevda sitesi de İsmail Altsoy'un Velioğlu'nun Batman ve Diyarbakır'da bulunmadığı dönemde cemaatin liderliğini yaptığını kabul etmektedir.[21] Geriye kalan Hizbullah'ın iki kurucusu *seyda* da 1980'li yıllarda, Hizbullah'ın şiddet süreci başlamadan Hizbullah'tan ayrılmıştır. Eriştiğim bilgilere göre bu seydalardan biri, Hizbullah aleyhine konuşmaları nedeniyle yıllarca ölüm tehditleri almıştır.

Kamuoyunda Hizbullah ile ilgili bilinmeyen gerçeklerden biri de Hizbullah'ın ilk isminin *Cemaata Ulemayên İslâmî* (İslâm Alimleri Cemaati) olduğudur. Hüseyni Sevda sitesi, bu dönemde cemaat üyeleri arasında isim olarak "Alimler veya Mollalar Birliği" isimlerinin konuşulduğunu ifade etmektedir.[22] Yaptığımız görüşmelerde ise *Cemaata Ulemayên İslâmî* isminin Hizbullah tarafından kullanıldığı,[23] hatta Hizbullah'ın kendine sadece "cemaat" demesinin altında yatan nedenin bu olduğu ifade edilmiştir. Hizbullah ismi ise, Mahmut isimli görüşmecimize göre Hizbullah mensuplarının topluca düğünlere katılıp "İnşallah, Maşallah, Hizbullah" şeklinde sloganlar atıp halay çekmeleri neticesinde onlara başka insanların Hizbullah demesi neticesinde oluşmuştur.[24] Mahmut'un ifade ettiği bilgiler, bir anekdot düzeyinde değerlendirilse bile, Hiz-

19 Mücteba'yla kişisel görüşme, 06.10.2013.

20 "Bu hareketi biz kurduk. Diyorduk İslâmî bir devlet getireceğiz, demiyorduk ki milleti döveceğiz."

21 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=486, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

22 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=486, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

23 Mücteba'yla kişisel görüşme, 06.10.2013.

24 Mahmut'la kişisel görüşme, 08.11.2013.

bullah düğünleri ve bu düğünlerde çekilen halayların, grubun önemli sembollerinden biri olduğu ifade edilmelidir. Hizbullah ismiyle ilgili Hüseyni Sevda sitesinde verilen Velioğlu biyografisinde de Velioğlu'nun "Bize ne kadar güzel bir isim vermişler. İnşallah bu isme layık olmaya çalışacağız"[25] dediği ifade edilmektedir.

Cemaata Ulemayên İslâmî'nin kuruluş döneminde Velioğlu'nun isim, tüzük, teori ve içerikten çok eylemi önemsediği vurgulanmaktadır.[26] Elde ettiğim bilgilere göre Hizbullah'ın kuruluş döneminde herhangi bir yazılı manifestosu bulunmamaktadır. Fakat Hüseyni Sevda sitesi 2000'li yıllardan sonra bir Hizbullah manifestosu yayınlamıştır.[27] Velioğlu'nun eylemi ve hareketi önemseyen tavrı, cemaatin ismi ve kuruluş dönemiyle birlikte değerlendirildiğinde, ciddi bir İran İslâm Devrimi etkisini göstermektedir. İran İslâm Devrimi de bir alimler ve mollalar birliği tarafından gerçekleştirilmiştir ve sonuçlarının tazeliği açısından İslâm dünyasında pek çok İslâmî harekete enerji ve motivasyon sağlamıştır. Böyle bir ortamda kurulan *Cemaata Ulemayên İslâmî*, elbette tartışmadan ve teoriden çok hareketi ve eylemi önemseyecektir. Zira "inkılabın" bir an evvel gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Denilebilir ki İran İslâm Devrimi, pek çok İslâmî harekete, devrim yapabilme konusunda umut ışığı ve referans olmuştur. Hizbullah üzerindeki İran etkisinin bu erken dönemle ilgili olması ve 1990'lara doğru bu ilişkilerin bitme noktasına gelmesi boşuna değildir.

1980 Darbesi'ne kadar Ankara'da çalışan Velioğlu, darbeden sonra Batman'a dönmüştür. Bu dönemde Velioğlu, tamamen yeraltına çekildiği 1990'ların başına kadar bölgeyi köy köy dolaşmış ve erişebildiği oranda medrese hocalarına, seydalara, şeyhlere, eğitimli kişilere Hizbullah'ı anlatmıştır. Bu seyahatler neredeyse doğu ve güneydoğunun bütün il ve ilçelerine yapılmış, bilinen tüm din adamları ve gruplarla görüşülmüştür. Bu bağlamda ziyaret edilen yerlerden bazıları Nakşibendi olarak

25 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=482, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

26 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=482, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

27 http://huseynisevda.biz, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

bilinen medrese ve dergâhlardır. Bu medrese ve dergâhlarda kimi zaman Velioğlu ekibi, tasavvuf karşıtı olmakla itham edilmiştir. Bununla birlikte ilk dört beş yılda, gruba önemli oranda İhvan etkisindeki genç seyda katılmıştır. Bu dönemde Hizbullah etkisi Batman, Bismil, Diyarbakır, Silvan, Mardin, Nusaybin, Cizre, Tatvan gibi bölgelere yayılmıştır. Zamanla Hizbullah'a katılan seydaların büyük kısmı gruptan ayrılmış ve taraflar birbirini münafık olmakla itham etmiştir.[28] Ayrılanların bir kısmı daha sonra Hizbullah aleyhine konuştukları için saldırıya uğramış, yaralanmış veya öldürülmüştür. Seydaların Hizbullah'tan ayrılma nedenleri ise ismi *Cemaata Ulemayên İslâmî* olan bir yapının başında Mülkiyeli birinin olmasının uygun bulunmamasından, şiddetin bazı seydalar tarafından bir yöntem olarak benimsenmemesine, son olarak da Jenkins'in de ifade ettiği gibi Hizbullah'ın temel yönetim birimi olan Şura'nın işlememesine ve Velioğlu'nun arzuladığı şekilde grubu yönlendirmesine kadar uzanır (Jenkins, 2008, s. 187-188).

Seydaların ve Batman'da büyük bir grubun Hizbullah'tan ayrılması ve Mahmut isimli görüşmecinin anlattığına göre Hizbullah'ın diğer İslâmî grupların yoğunluğu ve örgütlenme faaliyetleri nedeniyle Batman'da istediği şekilde örgütlenememesi nedeniyle Hizbullah, kısa bir süre sonra Diyarbakır'ı merkez olarak benimsemiştir. Velioğlu'yla bizzat tanışan bir görüşmecinin aktardığı bilgilere göre, daha 1980 askerî darbesi olmamışken, bir gün Velioğlu kendisine Batman'ın küçük olduğunu, herkesin birbirini tanıdığını, Diyarbakır'ın örgütlenme için elverişli olduğunu ve gençlerle dolu olduğunu söylemiştir. Bu ifade Velioğlu'nun erken dönemden itibaren Diyarbakır'ı merkez seçmek istediği şeklinde yorumlanabilir. Diyarbakır'ın pek çok sosyal hareket ve ideolojik grup için merkezi bir öneminin olması ve örgütlenmeye elverişli bir zemin vaat etmesi nedeniyle Hizbullah'ın da bu potansiyeli kullanmak istediği aşikârdır.

Hizbullah ile ilgili yazılan sınırlı sayıdaki kaynakta tekrar eden yanlışlardan biri de Hizbullah'ın başlangıçta Menzil, İlim

28 Mücteba ve Ahmet'le kişisel görüşmeler, 06.10.2013 ve 04.02.2014.

ve Vahdet isimli grupları içinde barındıran tek bir yapı olduğu ve daha sonra dağıldığıdır (Jenkins, 2008, s. 186). Bu bilgilerin önemli bir kısmının kaynağının, Hizbullah operasyonlarıyla birlikte ortaya çıkan ve alelacele hazırlanmış polis raporları ve savcılık soruşturmaları olduğu tahmin edilmektedir. Gerçekte Batman'da kaldığı dönemde büyük oranda *Cemaata Ulamayên İslâmî* adıyla anılan grup ile Diyarbakır'da faaliyet gösteren Menzil grubu birbirinden ayrı yapılardır. Velioğlu grubun merkezini Diyarbakır'a taşımak istediğinde bazı aracılar vasıtasıyla Menzil grubunun liderlerinden Fidan Güngör'le Hizbullah'a faaliyet alanı açılması için görüşmeler yapılmıştır. Bu aracılığı yürüten ve iki gruptan da olmayan ama İslâmî faaliyetleriyle bilinen görüşmecilerimden biri, Fidan Güngör'e gidenlerden biri olduğunu, Güngör'e o zamanlar Hizbullah ismini almamış grubun samimi ve fedakâr olduğunu, Menzil grubuyla fikirlerinin birbirine yakın olduğunu ama biraz hizipçi olduklarını anlattığını ifade etmiştir. Aynı şekilde Hizbullah mensupları da Fidan Güngör'ün hizipçi olduğunu ve Hizbullah'ın yaygınlaşmasına kişisel hırsları nedeniyle karşı olduğunu vurgulamaktadır.[29]

Mustafa isimli görüşmeci de o dönemde belirginleşen İran'la ilişkilerin birbirine muhalif İslâmî grupları dahi birbirine yakınlaştırdığını, bu bağlamda Menzil ile Selam grubunun birleştiğini, İlim grubunun (Hizbullah) ise onlara yakınlaştığını ifade etmiştir. İlim grubunun dediğim dedik yapısından dolayı bir süre sonra bu gruplardan ayrıldığını ve Menzil grubunun bir kısmı ile faaliyet alanlarının da İlim grubuna geçtiğini vurgulamıştır. 1980 veya 1981'de cemaatin merkezini Diyarbakır'a taşıyan Velioğlu, 1983'e kadar işleri nedeniyle Ankara'da ve askerlik nedeniyle Manisa'da kalmış, ama faaliyetleri takip etmek amacıyla sık sık bölgeye gelmiştir. 1980'lerin başından İlim Kitapevi'nin açıldığı 1983 sonbaharına kadar İlim ve Menzil grubu öğrenci evleri, sohbetler, cami faaliyetleri, üniversite örgütlenmesi gibi pek çok alanda birlikte hareket etmiş,[30] 1983 yı-

29 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

30 Mustafa'yla kişisel görüşme, 13.08.2013.

lında Velioğlu'nun İlim Kitapevi'ni açmasıyla[31] gruplar birbirinden ayrılmıştır.

Hizbullah'ın camilerde örgütlenmesi ve cami faaliyetleri aracılığıyla "ideallerini" gerçekleştirmeye çalışması, şaşırtıcı bir durum değildir. Aslında İslâmcı örgütlenmelerin önemli bir çoğunluğu için cami ve cami merkezli faaliyetler, toplumsal seferberliğin, üye kazanmanın ve toplumu dönüştürme programlarının merkezinde olmuştur. Bu özelliğin temel referansı ise İslâm tarihinde Medine Mescidi'nin devlet yönetim merkezi, eğitim gibi pek çok işlev için kullanılmasıdır. Dahası ibadet yerlerinin, toplumsal amaçlar için kullanılması İslâm'a özgü değildir; Amerika'da da kiliseler, insan hakları aktivitelerinde çeşitli roller üstlenmiştir (Wiktorowicz, 2004, s. 10). Bu bağlamda Hizbullah ve diğer grupların camileri merkez olarak seçmiş olması, İslâmcı ideolojiler arasındaki eylem ve düşünsel paralelliğin bir uzantısıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideologları da cami ve dinî otoritelerin bu yönünün farkındadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cumhuriyetin ilanından birkaç ay sonra kurulması, tek dinî otorite olarak ibadet yerlerinin yönetiminin Diyanet'e verilmesi, caminin toplumsal seferberlikteki rolü dikkate alınarak hayata geçirilmiştir.

Hizbullah ile Menzil grubunun ortak hareket ettikleri bu dönemin ayrıntıları net olarak bilinmemekle birlikte, bu birlikteliğin Hüseyin Velioğlu'nun Ankara'da çalıştığı dönem ile Manisa'da askerlik yaptığı döneme denk geliyor olması manidardır. Velioğlu'nun Diyarbakır'a yerleşip grubunun yönetimini tam olarak devralmasından sonra, Hizbullah'ın otonomluk sürecinin başladığı ortadadır. Hizbullah'ın 1983 yılında, Menzil grubuyla yollarını ayırıp İlim Kitapevi'ni kurmasıyla örgütlenme bu kitapevi etrafında sürdürülmüştür.

Bu dönemde Türkiye'de kitap ve yayınevleri etrafında İslâmî örgütlenmeler oldukça yaygındır. Bu bağlamda Menzil Kitapevi, 1978 yılında kurulmuş ve kitapevinin ismini bizzat Türkiye'deki İslâmcılık akımlarının önemli isimlerinden Ercüment

31 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=489, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

Özkan vermiştir.[32] Bu dönem, Kürt illerindeki İslâmcı örgütlerin henüz Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), Milli Gençlik Vakfı (MGV), Akıncılar, Milli Selamet Partisi (MSP) gibi oluşumlarla ilişkilerini devam ettirdiği dönemdir. Yukarıda ismini saydığım yapılar, bir yandan İran'ın etkisiyle birbirileriyle ilişki hâlinde olduğu gibi, batı illerindeki İslâmcı örgüt, yapı ve partilerle de ilişkilidir.[33]

İlim Kitapevi, Hasan El Benna'nın *Risaleler*'i başta olmak üzere İslâmcı ideolojinin pek çok kitabının Arapça orijinallerinden Türkçe çevirilerine kadar bulunabileceği bir mekân olarak dikkat çekmiş, nihayetinde İlim ismi bu dönemde ortaya çıkmıştır. İlim ve Menzil başta olmak üzere İslâmî grupları, çevresinde halkalandıkları kitabevlerinin isimleri üzerinden adlandırmak ise yaygın bir uygulamadır.[34]

Hizbullah hakkında yapılan çalışmaların referans gösterdiği emniyet kaynaklarında, İlim grubuna dair ilk bilgilerin bu döneme ait olduğu düşünülmektedir. Batman gibi yerel dinamikler üzerinden görünmez olmanın daha kolay olduğu ve o dönemde nüfusu 20 bin civarında olan bir taşra kasabasından ümmet tahayyülleri içinde Diyarbakır gibi bölgesel düzeyde kozmopolit bir kente göç eden Hizbullah daha rahat gizlendiğini düşünmüşse de, emniyet kaynaklarının dikkatini bu dönemde çekmiş olmalıdır. Kamuoyunda Hizbullah hakkında bilinen ve çoğunluğu eksik ve yanlış olan bilgilerin önemli bir kısmı da bu dönemde oluşmuştur.

1983 yılından 1991 yılına kadar Diyarbakır'ı merkez edinen Velioğlu'yla birlikte grubun doğal merkezi de burası olmuştur. Bu dönemde lise ve üniversitede örgütlenmeler artmış, Hizbullah'ın örgüt üyelerinde daha önce hiç olmamış düzeyde artışlar gerçekleşmiş, örgüt toplumun pek çok kesiminden katılımla ileri bir temsiliyet düzeyine ulaşmıştır. Bu katılımda cami faaliyetleri kadar, cami faaliyetlerinin hızla yaygınlaşmasına neden olan zorunlu yerinden edilme sürecinin oluşturduğu kaotik ortam da

32 Mücteba'yla kişisel görüşme, 06.10.2013.

33 Mustafa'yla kişisel görüşme, 13.08.2013.

34 Dilgeş'le kişisel görüşme, 22.09.2013.

etkili olmuştur. Başlarda birkaç camide başlayan cami faaliyetleri, 1990'ların ortalarına doğru neredeyse Diyarbakır'ın tüm camilerine yayılmış,[35] camilerini Hizbullah'ın kullanımına sunmayan din görevlileri tehdit edilmiş veya şiddete maruz kalmıştır. Bu dönemde birkaç imamın şiddete maruz kalması, haberlerin kolayca yayılabildiği Diyanet personeli arasında doğal bir korku yaratmış; korku ve oto sansür nedeniyle cami faaliyetlerini engelleme iradesi gösterilememiştir. 1990'ların başından itibaren öldürme olaylarıyla sonuçlanan ve Hizbullah'ın kamuoyundaki imajının temel bileşeni haline dönüşen şiddetin tarihsel temelleri bu dönemde atılmıştır. Hizbullah'ın seydalar ve diğer gruplar arasında gerçekleşen uzun teorik tartışmalara tahammülünün olmadığı ve düşünceden çok hareketi önemsediği, döneme tanıklık eden Mustafa tarafından dile getirilmektedir.[36] Bu açıdan Hizbullah, eylemi önceleyen bazı sol fraksiyonlarla benzer bir özellik arz etmektedir. Dahası eyleme öncelik verme durumu Hizbullah'ın örgütlenme gücünü arttırmış ve çoğunlukla eğitimsiz veya az eğitimli genç bir kitlenin Hizbullah'a yönelmesine neden olmuştur.[37] Daha önce Menzil başta olmak üzere diğer İslâmcı grupların saflarında bulunan bu gençlerin Hizbullah'ın saflarına geçmesi, başta Menzil olmak üzere meselenin muhatabı tüm grupları rahatsız etmiş, liseler ve camiler başta olmak üzere çeşitli sözlü sataşmalar ve kavgaların yaşanmasına neden olmuştur. İlerleyen süreçte bu kavgalar satırlı kavgalara dönüşmüş ve Hizbullah'ın diğer grupları saf dışı bırakma sürecini başlatmıştır.

Hizbullah'ın temel ekibinden bireylerin İran'da siyasi ve askerî eğitim aldığı ve rejimi yıkıp İslâm esaslarına dayalı bir devlet kurma planlarının hayata geçirildiği dönemin, bu yıllar olduğu bilinmektedir (Çakır, 2011, s. 154-181). Ahmet'e göre bu dönemde İran'la ilişkili üç grup vardır. Bunlardan Menzil grubunun ilişkisi İran istihbaratı, İlim olarak bilinen Hizbullah'ın

35 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=489, 01.06.2014.

36 Mustafa'yla kişisel görüşme, 13.08.2013.

37 Aynı zamanda Azad başta olmak üzere bazı görüşmecilerin verdiği bilgilere göre pek çok kişinin cami faaliyetleri içerisinde okur-yazarlığı öğrendiği not edilmelidir.

ilişkisi İran Dışişleri Bakanlığı ve üçüncü bir grubun ilişkisi de Devrim Muhafızları'yladır. Ahmet'e göre İran'ın bu gruplarla ilişkisi "*elaqayek gemar*/kirli bir ilişki"dir.[38] Jenkins'in de ifade ettiği gibi Menzil grubunun İran'la ilişkisi, bir model olarak İslâm devletinin nasıl olması gerektiği üzerineyken, İlim grubu bu konuda İhvancı prensiplerini devam ettirmiş (Jenkins, 2008, s. 187) ama Humeynî'nin şahsında temerküz eden özellikleri ve devrimin olgusallığını örnek almıştır. Menzil grubunun İran'a yakınlığı bazı üyelerinde mezhep değişimine neden olmuştur. Görüşmecilerimden Menzil grubunu iyi bilen Mücahit, bugün dahi Diyarbakır'da mezhebini Caferî olarak değiştiren ama bunları gizleyen kişiler olduğunu iddia etmektedir.[39] Bu bilgi, İran'la ilişkiler konusunda oldukça bilgili Ahmet'in söyledikleriyle de paralellik arz etmektedir. Ahmet, İran'ın bu gruplarla ilişkisini "kirli bir ilişki" olarak tanımlamakta ve İran'ın devrim prensiplerini öğretmekten ziyade, bu grupları Şiileştirme ve rejim ihraç etme fırsatı olarak değerlendirdiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda İran, kendisiyle görüşen grupların Şii olmasını ve Suudi rejimini tekfir etmesini talep etmektedir.[40] Nitekim görüşmecilerimden Hizbullah mensubu Yusuf da, İran'ın "Humeyî gibi büyük zatları yetiştirmesine rağmen, mezhepçilik yaptığını ve Hizbullah'ın İran'dan uzaklaşmasına bu durumun neden olduğunu"[41] söylemektedir.

Aslında bu konudaki ihtilaflar, İslâmcı yapılar arasında 1982 yılında Hafız Esad yönetiminin İhvancı olarak bilinen Hama kentinde gerçekleştirdiği katliama İran'ın destek vermesine kadar uzanır. Hama Katliamı'na İran desteğini politik bir zorunluluk olarak değerlendiren gruplar olduğu gibi, bunu mezhepçi bir refleks olarak değerlendirenler de olmuştur. Ama neticede, İhvancı hareketi büyük oranda Suriye[42] (Said Havva) ve Irak'ın

38 Ahmet'le kişisel görüşme, 04.02.2014.

39 Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

40 Ahmet'le kişisel görüşme, 04.02.2014.

41 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

42 Suriye İhvanı'nın önemli ismi Said Havva ve bir dönem ODTÜ ile Gaziantep Üniversitesi'nde öğretim üyeliği de yapan Irak kökenli Dr. Abdulkerim bu etkinin iki önemli figürü olarak nakledilebilir.

Kürt İhvancılarından öğrenen İslâmcı gruplar için Hama Katliamı, belleklerde dönüştürücü bir aşamanın ilk belirtileri olmuştur. Mücahit'in söylediğine göre Hizbullah, bu süreçte Hama'yı destekleyen bir söylem geliştirmiştir.[43]

Mücteba'nın ifade ettiği gibi İhvan hareketinin Erbakan yönetimine yakınlığı nedeniyle Türkiye'de doğrudan örgütlenmemesi[44] ve Soğuk Savaş döneminde Batı bloğunu destekleyen Türkiye'nin, İran İslâm Devrimi'ne duyduğu antipati, İran bağlantılı örgütlerin yakın takibe alınmasına ve bu yönlerinin ön plana çıkarılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Hizbullah'ın İran ile ilişkileri mercek altına alınırken, prensipler açısından İhvancı yönleri güvenlik güçleri tarafından gözardı edilmiştir. Velioğlu'nun İran'la kurduğu ilişkiler bugün medyada yaygın olarak bilinmektedir. Nitekim Velioğlu'nun Farsçada *Taziyeh* olarak bilinen Kerbela anma törenlerinde çekilen bir fotoğrafı, dönemin *Hürriyet* gazetesinde yayınlanmıştır.[45] Hizbullah, 1980'lerin sonlarına kadar İran'la sıcak ilişkilerini devam ettirmiştir. Bu süreçte İran, öncelikle İslâmcı grupları tek çatı altında birleştirmeyi denemiş, bu gruplar arasındaki perspektif farklılığı nedeniyle başarılı olamayınca da kendisine daha fazla biat eden gruplara desteğini arttırmış, diğer gruplarla ilişkisini ise asgari düzeye indirmiştir.

Hizbullah ile Menzil grubu arasındaki çatışmanın İran desteği ve İran'ın yaptığı para yardımlarının bölüşülmesi konularında yaşanan ihtilafla başladığını söyleyenler olmakla birlikte, bu konuda kesin bir bilgiye varılamamıştır. Ama kişisel kanaatim, bir yandan İran desteğini arttıran Menzil grubu ile İran'ın sırt çevirmeye başladığı ama yereldeki örgütlenme ağını diğer gruplara göre ve kimi zaman onlara rağmen attıran İlim grubu arasında bir çatışmanın yaşanacağının kaçınılmaz olduğu yönündedir. Bu konudaki çatışmaların, iki tarafın da kişisel hırsı ve özellikleri nedeniyle yaşandığını söyleyenler de mevcuttur. Bu konuyu ayrıntılarıyla bilmemekle birlikte, mevcut çatışma-

43 Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

44 Mücteba'yla kişisel görüşme, 06.10.2013.

45 *Hürriyet*, 06.03.2001, Erişim Tarihi: 01.06.2014.

nın cami faaliyetleri ve lise örgütlenmesindeki rekabet üzerinden görünürleştiğini söylemek mümkündür. 1980'lerin ikinci yarısında İlim ve Menzil birbirlerinin aleyhine propagandalarını arttırmış ve birbirlerini münafıklıkla itham etmeye başlamıştır. Bu ithamlar, 1990'lardan itibaren Menzil'in PKK'yi desteklediği iddialarına dönüşmüştür. İki taraf arasında yaşanan gerginlik ve kavgaların çatışmalara dönüşeceğini fark eden bazı kişi ve İslâmî gruplar, arabuluculuk yapmaya çalışmış ve iki tarafla da görüşmüştür. Dahası bu grupların bir kısmı, iki taraf arasındaki gerginliğin sonlanması için İran'a ziyarette bulunmuş ve İran'ın arabulucu olması için çabalamıştır. İran'ın herhangi bir adım atıp atmadığını tespit edememekle birlikte, bir şey yapması durumunda bunun bilinebileceğini ve görüşmelerimizde ortaya çıkabileceğini düşünmekteyim. İki taraf arasındaki çatışmalara ilk olarak hangi grubun başladığını belirleyememekle birlikte Menzil grubunun bir süre sonra, İran desteğine de güvenerek, karşılık vermeye karar verdiği iddia edilmektedir.[46] Yine de bu iki grubun kanlı çatışmaları, PKK ile çatışmaların zirveye ulaştığı yıllarda gerçekleşmiştir.

1990'ların birinci yarısında, yani PKK ile çatışmaların ve faili meçhullerin ciddi oranda arttığı yıllarda, Hizbullah-Menzil çatışması da başlamış ve 1994 yılında Fidan Güngör'ün İstanbul'da kaçırılıp öldürülmesi sonucunda Menzil grubu dağılmış ve bazı Menzilciler Hizbullah'a katılmıştır. Güngör'ün mezarı hâlâ bulunamamış, Menzil grubunun diğer lideri Molla Mansur Güzelsoy da kanser tedavisi gördüğü İran'da hayatını kaybetmiştir. Menzil ile çatışma sürecinde iki taraftan 200 civarında kişi hayatını kaybetmiştir. Böylece Ruşen Çakır'ın da dile getirdiği gibi, nihai hedefini rejimi yıkıp şeriat esaslı bir İslâm devleti kurmak olarak belirleyen Hizbullah, nedense devlete bir türlü yönelmemiş ama rekabet içinde olduğu bir yapının yok olmasını sağlamıştır (2011, s. 66-77). Bu konuyu Hüseyni Sevda sitesi aracılığıyla yazılı olarak sorduğum Hizbullah yetkilileri, bu konuda ya konuşmaktan kaçınmış ya da Menzil grubu ile çatışmayı bir savunma ve zorunlu durum olarak ifa-

46 Ahmet'le kişisel görüşme, 04.02.2014.

de etmiştir. Öyle kabul edilse dahi, yöntem olarak şiddete en hafif tabiriyle eğilimli yapıların, ortak faaliyet gösterdikleri bir coğrafyada şiddet sarmalına girmesi, bu yapıların prensiplerine çok da ters değildir.

Neticede İslâm devrimi yapma tahayyülüyle ortaya çıkan ve bu konuda ciddi olduğunu İran'la kurduğu ilişkiler ve aldığı eğitimle, silahlanmayla, cami eğitimlerinde özellikle Dar'ül Erkam'da ortaya çıkan mücadeleyi gizli yürütme ve cihad/şehadet konularına odaklanmakla gösteren Hizbullah için üretilebilecek yegâne sonuç şiddet olurdu. Özellikle az eğitimli, sosyoekonomik açıdan dezavantajlı, kimi zaman eski madde bağımlısı gençler arasında grup aidiyeti ve savunulacak yüce bir ideal fikri oluşturma konusunda Hizbullah oldukça başarılıdır. Kendi romanlarının bir kısmında veya Şehitler Kervanı gibi müzik albümü serilerinde de profili çizilen/kutsanan ve Hizbullah'a dâhil olduktan sonra yaşamı kutsal bir amaç uğruna fedakârlıkla geçen bu gençler, bir süre sonra kendi başına da karar alabilmiş ve kendi inisiyatifleriyle şiddet uygulamaya başlamıştır. Bu kimi zaman belki de bir zamanlar birlikte esrar içtiği mahalleden bir genci darp etmek, kimi zaman ise mahalleden tanıdığı "açık saçık giyinen" ve evine çok erkek girdiği için "fuhuş" yaptığına inanılan kadının vücuduna kezzap atmak veya onu boğmak şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Hizbullah'ın dâhil olduğu şiddet olaylarını, olgusal bir şiddet durumu olarak değerlendirmek isabetli olacaktır.

Bu olgusal şiddetin, Ruşen Çakır'ın da sorduğu gibi, neden devlete yönelmediği ve iddia edilen gizli devlet bağlantılarına daha sonra değinilecektir. Fakat bundan evvel, kamuoyunda yaygın bir yanlış olarak bilinen Vahdet grubu ve Vahdet grubunun Hizbullah ile ilişkisi hakkında bilgi vermek gerekir. Bu konudaki temel kaynağım, diğer görüşmelerimde ortaya çıkan ilgili ifadelerle birlikte, büyük oranda Vahdet grubunda önemli bir pozisyonda bulunmuş olan Mücahit'tir. Hizbullah saflarına 1980'lerin başında katılan Mücahit, kendisinin de aralarında bulunduğu bir grubun, 1987 yılında Vahdet Kitabevi'ni açmak suretiyle Hizbullah'tan koptuğunu ifade etmektedir. Mü-

cahit'in ifade ettiğine göre teorik tartışmalar ve yöntemde Vahdet'le İlim grubunun farkı, Menzil ile İlim grubundan fazladır. Buna rağmen Vahdet grubu ile İlim grubu arasında herhangi bir öldürme vakasına rastlanmamıştır. 1988'de, Vahdet grubunun İlim'den ayrılmasından birkaç ay sonra başlayan ve liselerde öğrenci kavgaları şeklinde yoğunlaşan olaylar ise birkaç yaralanma ile sonuçlanmıştır. Diyarbakır, Mardin, Batman ve Siirt'te sayısı bini aşan üyeleri olduğunu ifade eden Mücahit'in söylediklerinden[47] yola çıkarsak Vahdet grubu, İlim grubunun sahip olduğu örgüt gücünün oldukça altında bir güce sahiptir.

Hizbullah'ın Vahdet grubunu kendine karşı koyabilecek bir tehdit olarak görmemesi nedeniyle bu ilişkilerin öldürme içerikli şiddete dönüşmediği düşünülmektedir. Bir diğer ifadeyle Vahdet grubu, İlim grubu için bir tehdit oluşturacak güçte olmadığı için iki grup arasındaki şiddetin boyutu öldürme olaylarıyla sonuçlanmamıştır. Diğer yandan yine Mücahit'in ifade ettiği gibi Vahdet grubu, eylemlerini sonlandırmaya ve liderinin Diyarbakır dışına göç etmesine karar vermiştir. Böylece Vahdet grubu bir direnç unsuru olmaktan çıkmış ve mensuplarının bir kısmı zamanla Hizbullah'a dahil olmuştur.[48]

Ömer'in, "İlim Kitapevi seydaların sermayesiyle kuruldu. Çoğu kişi cemaatten ayrıldıktan sonra kitabevindeki katkılarının karşılığını alamadı"[49] ifadeleri, Mahmut'un "pek çok yerde öğrenci yapılanmalarımız, bizim tuttuğumuz evler ve eşyalarla birlikte Hizbullah'a geçti"[50] ifadeleriyle birlikte değerlendirildiğinde, gruplar arasındaki geçişkenliğin ne denli hızlı gerçekleştiği görülür. Bu hızlı geçişkenlik, kitlenin kendi aralarında vurguladıkları farklılık temasına rağmen, ideolojik olarak birbirine oldukça yakın bir zeminde durduklarını gösterir. Diğer yandan söz konusu durum, kitlenin İslâmcı politikalar konusundaki hassasiyetleri ve eyleme geçme arzularının bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Durum ne olursa olsun, Hiz-

47 Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

48 Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

49 Ömer'le kişisel görüşme, 04.08.2013.

50 Mahmut'la kişisel görüşme, 08.11.2013.

bullah'ın, tabiri caiz ise, saldırgan örgütlenme politikası diğer grupların kendiliğinden, tebliğ yoluyla veya çeşitli oranlarda şiddet eylemleri neticesinde Hizbullah içinde erimesine ve geriye kalanlarda bir Hizbullah antipatisi oluşmasına yol açmıştır. Hizbullah üyeleriyle yaptığım görüşmelerde her ne kadar Hizbullah'ın itidali benimsediği ve tekfirci bir örgüt olmadığı vurgulansa da, Hizbullah da bu ayrışmaya, ihtilaf içinde olduğu grupları etiketlemekle karşılık vermiştir. Bu bağlamda Menzil grubuna "münafık" denildiği gibi, Vahdet grubunun da "Rabıtacı" olduğu iddia edilmiştir. Dilgeş'in ifade ettiğine göre de Hizbullah, Vahdet grubunun aleyhinde propaganda argümanı olarak Vehhabiliği, onu kuran Muhammed b. Abdülvehhab ve onun İngiliz ajanı olması üzerinden kullanmaktaydı. Dilgeş'in gözlemlerine göre Hizbullah, Vahdet grubunu Rabıta'yla, Rabıta'yı ise Vehḥabilik ve İngiliz ajanlığıyla özdeşleştiren bu analojiyi sık sık kullanmaktaydı.[51] Rabıta, Suudi Arabistan kaynaklı *Rabıtatü'l Alemü'l İslâmî* adlı kuruluşun adının kısaltmasıdır ve bu kuruluşun İran İslâm Devrimi'yle birlikte yaygınlaşmaya başlayan Şii etkisine karşı Sünnî ve Vehhabi gruplar oluşturmak adına pek çok ülkedeki İslâmî oluşumları finanse ettiği iddia edilmektedir. 1980'lerin sonunda Rabıta ile ilgili iddialar kamuoyunda sıkça tartışılmış, hatta dönemin araştırmacı-gazetecisi ve daha sonra İslâmcı bir örgüt tarafından öldürüldüğü iddia edilen ama öldürülmesinin ardındaki sır perdesi hâlâ aydınlatılamayan Uğur Mumcu, bu konuları incelediği *Rabıta* isminde (2007) bir kitap kaleme almıştır. Yine İran etkisindeki İslâmcı grupların söylemlerinde de Rabıta'nın kötülendiğini gözlemledim. Mücahit'e göre Vahdet grubunun Rabıta'yla hiçbir ilişkisi yoktur ve iddialar tamamen karalama amaçlıdır.[52] Yine de bu ifadenin, Mücahit'in Vahdet grubunda geçmişi göz önünde bulundurularak değerlendirilmesinde fayda vardır.

İlim grubunun örgütlenmesinin artması ve yaralamalı şiddet olayları Velioğlu'nun örgütün yönetim merkezini Diyarba-

51 Dilgeş'le kişisel görüşme, 22.09.2013

52 Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

kır'dan Mardin'e taşıdığı 1991 yılına kadar uzanır.[53] Ruşen Çakır'ın da ifade ettiği gibi Hizbullah'ın lider kadrosundan adının İsa Altsoy olduğu iddia edilen (2011, s. 17) İ. Bagasi'nin, kod isimle yazdığı *Kendi Dilinden Hizbullah* kitabında; 1979 yılında kurulan Hizbullah'ın birinci evresi olarak tanımlanan evrenin 1991 yılında sona erdiğini belirtmiştir. Bagasi, her ne kadar bu dönemin şiddetsiz bir dönem olduğunu ve diğer İslâmî gruplarla Hizbullah'ın barışçıl ve yakın bir ilişki geçirdiğini iddia etse de (Bagasi, t.y., s. 35), 1980'lerin ikinci yarısından itibaren Hizbullah, şiddete başvurmuştur. Bu dönem, herhangi bir ölüm vakasının yaşanmaması nedeniyle böyle tanımlansa da, şiddetin ölümle sonuçlanması şiddetin sadece bir yönüdür. Nitekim Ömer'le görüşmemizde ortaya çıktığı gibi, Türkiye'nin farklı yörelerinden İran bağlantılı birkaç grubun temsilcileri, 1989 yılında İran'a gidip, Hizbullah'ı "Müslümanlara eziyet ediyor" diye şikâyet etmiştir.[54] Bu durumun varlığı, Hizbullah'ın ölümle sonuçlanmayan şiddet eylemlerine, Bagasi'nin iddia ettiğinin aksine, daha önceden başvurduğunu göstermektedir. Nitekim 1980'lerin ikinci yarısındaki satırlı, bıçaklı kavgalar şiddetin göstergeleridir.

1991 yılı, Hizbulah liderinin Mardin'e göç ettiği yıl olduğu gibi, Hizbullah-PKK çatışmasının da başladığı yıldır. Uzun bir süre Hizbullah ile PKK arasında yaşanan gerginliklerin sonlanması için bir dizi girişimlerde bulunulmuştur. *Kendi Dilinden Hizbullah* kitabında ve yaptığım görüşmelerde ifade edildiğine göre Hizbullah, PKK ile sorunları gidermek için bazı aracıların yardımına başvurmuştur. Edinilen bilgilere göre en az iki defa Hizbullah ile PKK arasında doğrudan görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin birincisi, bir kardeşin Hizbullah, diğer kardeşin ise PKK mensubu olduğu bir ailenin arabuluculuğuyla gerçekleşmiş ama PKK mensubu kardeş, bu çabadan eli boş dönmüştür. İkinci görüşme ise İdil'de gerçekleşmiş ve yine *Kendi*

53 Velioğlu'nun Mardin'e taşındığı yıl ve sonrasında Adana, Konya ve İstanbul'a taşındığı bilgisi için bkz. http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=478, Erişim Tarihi: 02.06.2014.

54 Ömer'le kişisel görüşme, 04.08.2013.

Dilinden Hizbullah kitabında ifade edildiğine göre PKK, Hizbullah'a üç koşul sunmuştur. Ya PKK saflarına katılınacak ve devlete karşı birlikte savaşılacaktır; ya Hizbullah faaliyetlerini durdurup bölgeden göç edecektir ya da PKK, Hizbullah'ı yok edecektir (Bagasi, t.y., s. 81-92). Bu konunun gerçekliğini ulaştığımız veriler çerçevesinde net bir şekilde resmedememekle birlikte, PKK'nin Hizbullah imajının "taşeron, devletle işbirliği yapan ve din adına çocukların kışkırtılıp Kürt Hareketi'ne saldırtıldığı" bir örgüt imajı olduğu bilinmektedir. Abdullah Öcalan'ın ifade ve yazılarında belirginleşen bu söylemin (Çakır, 2011, s. 67-70), Hizbullah ile çatışmalardan önce mi sonra mı olduğuna dair net bir bilgi yoktur. Bilinen şey ise, iki örgütün de çevrelerindeki irili ufaklı grupları benzer metotlarla saf dışı bıraktığı ve birbirlerinin varlıklarına tahammüllerinin az olduğudur.

Ömer'in ifadelerine göre, PKK ve Hizbullah arasında olası bir çatışmayı önlemek için çabalayan sadece Hizbullah değildir. Bölgede saygın seydalardan oluşan bir heyet de 1990 yazında Mardin-Batman arasındaki dağlık bölgede bulunan ve yarısı Hizbullah, diğer yarısı PKK mensubu olan bir köye PKK tarafından ağır bir "vergi" konulması nedeniyle oluşan gerginliklerden sonra arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Bölgede bazı girişimlerden sonra seydalar, kaçınılmaz görünen çatışmaları önlemek için İran'ın Kürdistan eyaletine gidip, o dönemler merkezi bu bölgede bulunan Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nden *Hareketa İslamî* lideri Şeyh Osman ile görüşmek isterler. Şêx Osman'ın Londra'da bulunması nedeniyle yardımcısı Şeyh Ali ile görüşürler ve Kandil'de kampları bulunan PKK'ye mesajlarının iletilmesini isterler. Daha sonra Qum'a ve Tahran'a gidip İran İslâmî Şura Meclisi başkanı Ayetullah Mişkini ve Ayetullah Mekarim Şirazi ile görüşürler. Görüşmenin amacı, İran'ın Hizbullah'a müdahale etmesini ve çatışmanın çıkmamasını sağlamaktı. Söz konusu heyet, Hizbullah'a mensup bir heyet değildir. Türkiye'ye dönüşten sonra Lübnan'da Bekaa vadisine gitmek için hazırlıklar yapılır[55] ama vakit 1991 Mayıs'a varır ve PKK-Hizbullah arasında ilk ölümlü vaka yaşanır.

55 Ömer'le kişisel görüşme, 04.08.2013.

Şiddetle geçen on yıl

17 Mayıs 1991 tarihinde Şırnak'ın İdil ilçesinde bir Hizbullah mensubunun ebeveynleri olan Sabri ve Hayriye Karaaslan'ın PKK tarafından öldürülmesine kadar PKK için Hizbullah, "birkaç *sofik*"ten[56] ibarettir. Fakat bu cenaze töreni Hizbullah için adeta bir gövde gösterisine dönüşür. Hizbullah, buna 3 Aralık 1991 tarihinde PKK'nin üst düzey bölgesel bir sorumlusu olarak kabul ettiği Süryanî asıllı Mihail Bayro'yu öldürerek karşılık verir. Mihail Bayro'yu öldüren iki kişiden biri olan Muhammed Ata Zengin, eylem sonrasında polisle girdiği çatışmada öldürülür. Bu tarihten yıl sonuna kadar bir aydan kısa bir sürede iki taraftan 13 kişi öldürülür (Çakır, 2011, s. 67-69). Şiddet, artık geri dönülemez bir yola girmiştir.

1991-1995 yılları arasında iki taraftan 700'ün üstünde kişi öldürülür. Kayıtlara göre ölenlerden 500'ü PKK mensubu veya sempatizanı, geriye kalanlar ise Hizbullah mensubudur (Çakır, 2011, s. 70). Görüşmelerimde bu sayının çok daha yüksek olduğu ve binlerle ifade edilebileceği de vurgulanmıştır. Hizbullah tarafından öldürülenlerin sayısını bin veya birkaç bin olarak ifade eden kişilere göre Hizbullah, 17 bin civarında olduğu söylenen faili meçhul cinayetlerin de bir kısmının JİTEM adına taşeronluğunu yapmıştır.[57]

JİTEM gibi derin devlet yapılarıyla var olduğu iddia edilen ilişkilere birazdan değinilecektir, fakat ondan önce bu cinayetlerin nasıl bir motivasyonla işlenmiş olabileceğine dair bazı analizler yapmaya ihtiyaç vardır. Aziz isimli görüşmecimin ifade ettiğine göre, cemaat içinde şehadet söylemi oldukça yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Öyle ki Hizbullah mensubu her

56 Sofu kelimesinin Kürtçede küçümseme amaçlı kullanılan şeklidir.

57 JİTEM'in varlığı devlet yetkilileri tarafından resmî olarak hiçbir zaman kabul edilmemişse de JITEM ile ve faaliyetleri ile ilgili oldukça geniş bir literatür mevcuttur. Örneğin, Arif Doğan, JİTEM'i kendisinin kurduğunu ifade etmekte ve JİTEM hakkında geniş bilgiler vermektedir (Doğan, 2011). Medeni Duran, çalışmasında JİTEM'i tarihsel bir perspektifle değerlendirmekte ve JİTEM gibi oluşumların devlet geleneği içerisindeki yerini tartışmaktadır (Duran, 2006).

genç, şehit olmayı arzulamaktadır. Zira grup içinde sık sık söylendiği gibi ölüm şehadet, yaralanma gazilik, hapishane medrese-i yusufiyedir.[58] Bu durum Şehitler Kervanı albümlerinde de ortaya çıkmaktadır. O dönemde Şehitler Kervanı, Seyfullah[59] gibi seri albümlerde karşımıza en sık çıkan tema şehadetin kutsallığı ve Hizbullah'ın örnek "şehitleridir". Örneğin, Mihail Bayro'nun Muhammed Ata tarafından, Muhammed Ata'nın da güvenlik güçleri tarafından öldürülüşü "Şehid Ata" isimli ezgide şu şekilde yer bulmuştur.

Ağla ağla ey gönül
Ağlamanın vaktidir
Sus ya ey garip bülbül
Dertten yandın oldun kül

Ata, Ata ey şehid Ata
Kalmaz bunlar asla tağuta

Açmayın kanlı güller
Senin solma vaktindir
Soldu açmaz sümbüller
Ağıtlar yakar diller

Ata, Ata ey şehid Ata
Kalmaz bunlar asla tağuta

Hizbullahi yiğitsin
Şehid Muhammed Ata
Bir kurşun öfkesiydin
İşledin derin derin

58 Medrese-i Yusufiye, Yusuf peygamberin zindana düşmesi ama burada kurduğu ilişkiler, yeteneği ve sabrı neticesinde zindandan çıkıp Mısır'ın hazine sorumlusu olmasına atfen kullanılan bir tabirdir. Buna göre cezaevi, ceza çekilen bir yer olmayıp sonu başarı, mutluluk, Allah'ın rızası ve cennet olan bir arınma ve bilgilenme yeridir.

59 Aziz isimli görüşmecim, Seyfullah'ın Kürtçe ezgilerinin, İran'ın devlet radyosunun Türkçe haberlerinden önce çaldığını ve Hizbullah mensupları olarak o dönemlerde bununla gurur duyduklarını ifade etmiştir. Yine Aziz'e göre bir süre sonra bu yayınlar durmuştur. Kanaatimce bu yayınların İran'la ilişkilerin gevşediği veya bittiği bir dönemde durdurulmuş olması muhtemeldir. Aziz'le kişisel görüşme, 20.07.2013.

Ata, Ata ey şehid Ata
Kalmaz bunlar asla tağuta

Kâfire bir derman var
Hizbullahın mermisi
Kaçıp kurtulmak hayal
Rüştü sizlere misal

Ata, Ata ey şehid Ata
Kalmaz bunlar asla tağuta[60]

Şehitler Kervanı veya Hizbullah'ın diğer albümleri[61] incelendiğinde Muhammed Ata başta olmak üzere pek çok kişinin ölümünün, "davası" için hayatını kaybetmiş ve "Allah'ın sevgili kulu olma şerefine nail olmuş" Hizbullah mensuplarıyla ilgili olduğu görülecektir. Yukarıdaki sözlerde de ortaya çıktığı gibi "Hizbullah mermisinden kaçıp kurtulmak ise hayaldir". Bu sözlerde belirginleşen bir diğer unsur ise, şehadete davet ve zafere oldukça yakın olunduğudur. Bu inanış, Sermest'in ifadelerinde şu şekilde ortaya çıkar.

> "Sermest: Az kaldı diyorduk! Şeriat gelecek.
> MK: İnanıyor muydunuz?
> Sermest: Az kaldı gelecek diyordum. Sen inanıyor muydunuz diyorsun!"

Şeriatın gelmesine az kaldığına inanan Sermest, daha fazla dayanamayacak ve lise yıllarında Hizbullah'tan ayrılıp An-

60 http://www.huzursayfasi.com/sarki-sozleri-sayfasi/1753-sehid-ata-sehitler-kervani-85-s1.html, Erişim Tarihi: 02.06.2014.

61 Hizbullah'ın en önemli propaganda araçlarından biri de müzik kasetleridir. 1990'larda Hizbullah kasetleri aracılığıyla Hizbullah'a katıldığını söyleyen Aziz'e göre bu kasetlerden Mizgin ve Seyfullah serisi, onu takip eden Şehitler Kervanı ve Şehit serileri kadar şiddet söylemine başvurmamakta, bir nevi Hizbullah'ın içindeki "entellere" seslenmektedir. Hizbullah'ın şiddete başvurduğu döneme denk gelen kasetlerde ise ölen Hizbullah mensuplarının yüceltilmesi ve rol model olarak gösterilmesi söz konusu olmuştur. Bu kasetlerde, şiddetin artmasına paralel olarak şiddet söyleminin dozu artmış, Hizbullah lideri Hüseyin Velioğlu'nun öldürüldüğü Beykoz Operasyonu'ndan (2000) sonra çıkarılan kasetlerle birlikte ise içerik, aleni bir öfkeye ve intikam duygusuna dönüşmüştür. Aziz bu durumu "bu dönemle birlikte müzik yok oldu, sadece bağırıyorlardı" diye tasvir etmektedir. Aziz'le kişisel görüşme, 20.07.2013.

talya'ya kaçacaktır. Burada Sermest insanların, gelmesini beklediği şeriatten ne kadar "uzak" yaşadığını fark edecek ve deniz kenarına vardığı ilk sabah, deniz suyunun tuzlu olduğunu fark edecektir.[62] Aynı şaşkınlık hissi, Musab, ilk defa İstanbul'a gittiğinde de yaşanacak ve Musab, yıllarca mücadele ettiği İslâm devriminin gerçeklikten ne kadar uzak olduğunu fark edecektir.[63]

Mensupları bu duygularla hareketin içerisinde yer alan Hizbullah, 25 Haziran 1992 tarihinde Silvan'ın Yolaç (Susa) köyünde bir cami baskınıyla PKK tarafından 10 Hizbullah mensubunun öldürülmesini,[64] bir dönüm noktası olarak kabul etmiş (Jenkins, 2008: 190) ve Ruşen Çakır'ın ifadelerine göre öldürülen her elemanı için üç katıyla karşılık vermeyi prensip edinmiştir (2011, s. 70). Hizbullah'ın bu konudaki ana savunması, öldürme eylemlerinin tümünün savunma amaçlı olduğudur. Fakat sayılar arasındaki dengesizlik,[65] Aslı Elitsoy'un da vurgusuyla Hizbullah'ın şiddet dönemindeki saldırgan tavrının göstergesidir (Elitsoy, 2013, s. 90). Dahası, savunma amaçlı olduğu ifade edilen cinayetlerde, İslâmî yorumların çoğu kısastan bahseder. İslâmî referanslar konusunda oldukça hassas olduğunu ifade eden Hizbullah'ın, sayılar arasındaki bu dengesizliği nasıl açıkladığı ise Aziz'in ifadelerinde ortaya çıkmaktadır. Aziz'e göre Hizbullah, PKK ile bir savaş halindedir ve İslâm hukukunda savaş durumunda bu tür eylemler meşru görülmektedir.[66] Dahası, 1990'larda öldürülenler sadece PKK mensupları değildir. Hizbullah tarafından öldürülenler arasında bölgede bilinen imamlar, İslâmcı cemaat liderleri ve aydınlar, İslâmî bir hayat sürdürmediğine karar verilen kişiler, gazeteci ve siyasetçiler, fuhuş iddiasıyla öldürülen veya vücudu-

62 Sermest'le kişisel görüşme, 27.10.2013.

63 Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

64 Susa olayına son bölümde bir alt başlık ayrıldığı için burada ayrıntıya girilmeyecektir.

65 PKK tarafından öldürülenlerin sayısı 200 olarak ifade edilirken, Hizbullah tarafından öldürülenlerin sayısı 500, 700 ve kimi anlatılarda 700'ün üstü olarak değerlendirilmektedir.

66 Aziz'le kişisel görüşme, 20.07.2013.

na kezzap atılan kadınlar ve hatta Sur içindeki bir hücre evinin damına kaçan kuşlarını bulmak için oraya giden iki kuşbaz çocuğun da dâhil olduğu yüzlerce kişi vardır. Bunlardan Ubeydullah Dalar, Konca Kuriş, İzzeddin Yıldırım, Hanefi Yıldırım ve Mehmet Sincar'ın öldürülmesi şiddetin görsel temsili bağlamında son bölümde incelenmektedir. Musab'ın 13 ceset çıkarılan ve aralarında iki kuşbazın da bulunduğu bir hücre evle ilgili söyledikleri manidardır. Musab, Hizbullah'a 1990'lı yıllarda çocuk denecek yaşta katılmış ve 2003-2004 yılında, Beykoz Operasyonu konusunda zihnindeki sorulara cevap bulamadığı için ayrılmıştır.

> "Hücre evlerini bilmiyordum ben. Söylentiler vardı ama hani cemaatin öldürüp kaldırdığı adamlar diye. Bir ara ayyuka çıktı bu söylentiler. Özellikle XXXX vardı, ondan sonra Beykoz da patlayınca. Benim en çok canımı sıkan şey şuydu: Bütün örgütlü yapılarda ihanet eden adamlar cezalandırılır. Bunu normal karşılarım. Mesela İran'ın kendi adamını infaz etmesini ben doğal karşılarım. PKK'nin... Ama haksız yere yapıyorsa bu yaralar beni. Mesela orda iki tane kuşbaz cesedi çıktı. XXXX sahibi var ya şu aşağıda, XXXX var, onun karşısında. İşte o evde on üç tane ceset çıktı. Bunun hesabını biz nasıl verecez, hani Müslümanız! Hesabını Allah'a nasıl vereceğiz, düşünüyorum ben. Mesela Menzil çok yanlış yapmış olabilir. Yanlış yaptığı konularda cezalandırılması da gerekir yani. Ama masum bir insanı öldüremezsin yani. Müslümanlara yaptığı zulümdü yani. Yani bizim tek sorunumuz buydu yani. Yani sen gidip normal bir polisi öldürüyorsan, bir bekçiyi öldürüyorsan, bunun hesabını biz veremeyiz Allah'a. Allah ayette diyor ki bir masum insanın ölümü kâinatın ölümü gibidir. Senin yaratıcın bunu söylüyorsa ve sen gidip masum insanları öldürüyorsan bu sıkıntılı bir şey. Yine bekçiyi, polisi anlarım bir yere kadar. Yine anlarım. Ama iki tane kuşbaz yani, Allah için! Ne alakaları var ne bir şey, çocuk yani. Kuşlar gitmiş, bunlar da kuşları almaya gitmiş. Damda mı görmüş, almışlar herhalde kuşlarını. Bunlar da görmüşler. Hani bunun bir adı yok, ben şey yapa-

mam. Bu tür şeyler etkiliydi. Menzilden sağlam adamlar vardı. XXXX mesela, XXXX ondan çok istifade etmiş. Hep rahmetle bahsederdi. Mesela böyle bir adamın şeyini yapamazsın yani. Bir çocukluk şeyi vardı; bizim bilmediğimiz şeyler var. Bunlar daha iyi biliyorlar. Sen bilmezsin, ben bilirim şeyi var ya! Cemaat öyle diyordu. Sorgulamazdık yani. Ama yaş ilerleyince, bazı şeyleri görmeye başlayınca... Benim anlayamayacağım ne var! İmamın sana diyor sen anlamazsın. Ulan adam ölüyor orda! Bazı şeylerin oturması için zaman gerekiyor."[67]

Musab'ın ifadelerinde tecessüm eden şey, yıllarca emek verdiği cemaatinin nasıl olup da bu kadar kolay ölüm kararı verebilmesidir. Bu bilgiler Beykoz Operasyonu sonrasında ortaya çıkacak ve pek çok Hizbullah mensubu için şok edici etkiye sahip olacaktır. Hizbullah'tan en büyük kopmalar bu dönemde yaşanacaktır.

Burada üzerinde durulması gereken konulardan biri, bu cinayetlerin arkasında olması muhtemel gizli başka motivasyonların analiz edilmesidir. Anselm Strauss'un söylediği gibi "*all is data*/ her şey veri" ise, saha araştırmalarım ve çalışmamla ilgili konuştuğum farklı yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik arka plandan neredeyse herkes, Hizbullah'ın şiddet eylemleri ve arkasındaki "derin bağlantılara" dair şeyler söylemiştir. Bu durum o denli yaygındır ki, Hizbullah ismini duyduğunda gözleri fal taşı gibi açılan kişilerin birkaç kişiyle sınırlı olmadığı, PKK sempatizanı ve nüfuz sahibi bazı insanların dahi Hizbullah'tan bahsedince bu konudaki korku ve çekingenliklerini ifade ettiği pek çok defa gözlemlenmiştir. Bu korku ve çekingenliklerin bir kısmı duyumlara ve 1990'larda bölgede yaşananlara dair bilgilere; bir kısmı medyaya, bir kısmı ise kişisel gözlemlere dayanmaktadır. Örneğin, kendini "Kürt hareketine yakın biri olarak" tanımlayan Gülay, liseye başladığı ilk gün, kantinde bir tartışma ve kavgaya şahit olduğunu ve bu kavga ve kovalamacanın okul dışına taştığını, Hizbullahçı olarak bilinen birinin bir satırla kovaladığı kişiyi arkasından vurduğunu ve satırın vurulanın göğsünden çıktığını gör-

67 Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

düğünü söylemiştir. Gülay, bu sahneyi yıllarca unutamamış ve Hizbullah'ın ancak devlet desteği olması durumunda şehrin en kalabalık noktalarının birinde böyle bir cinayeti işleyebileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Yine Gülay, akrabalarının iş yerinin de bulunduğu bir iş hanının alt katında bulunan ve merak ettiği için içeri girdiği Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bir mescitte, yeni yaptırılmış ve istiflenmiş yüzlerce satır gördüğünü, durumu akrabalarına haber verdikten sonra olayın polise intikal ettiğini ama polis tarafından herhangi bir şey yapılmadığını dile getirmiştir. Bunun neticesinde biri öldürülmüş ve ancak bu noktadan itibaren polis olay mahalline gelmiştir. Fakat polis gelene kadar mescitteki satırlar, oradan kaybedilmiştir.[68]

Kamuoyunda ve Hizbullah'ın etkin olduğu bölgede yaşayan insanların toplumsal belleğinde genişçe yer bulan bu iddiaların aslı nedir? Hizbullah'ın "rejimi yıkmayı planlayan bir yapı olarak neden devlete yönelmemiş olduğunu" Hüseyni Sevda sitesi aracılığıyla yazılı olarak sorduğum Hizbullah yetkilileri, net bir cevap vermekten kaçınmış ve beni Hüseyni Sevda internet sitesinde yer alan Polis ve JİTEM'in İfsat Yöntemleri yazı dizisine yönlendirmiştir. 02 Haziran 2014 tarihi itibariyle 26 bölümlük bu yazı dizisi, adeta Hizbullah mensuplarının istihbarat faaliyetlerine karşı dikkatli olması için hazırlanmış bir eğitim materyali gibidir. Buna benzer sorgu kasetleri ve işkencelerin kayıtlarının geçmişte, Hizbullah'ın askerî kanadı için bir eğitim materyali olarak kullanıldığı bilindiği için bu kanaat dile getirilmektedir. Söz konusu yazı dizisi, kendi sorguladığı ve muhbir olduğunu ifade ettiği kişilerin muhtemelen "işkence" altında alınan ifadelerinden de geniş alıntılar yaparak, ajanlaştırma faaliyetlerine dair bilgi vermektedir. Diğer yandan, sorduğum soruyla da bağlantılı olarak düşünüldüğünde bahsedilen yazı dizisinin örtük bir itiraf taşıdığı da ortaya çıkacaktır. Hizbullah bu yazı dizisinde ortaya konan bilgiler yoluyla, adeta biz öldürmedik ama içimize sızan ajanlar öldürdü, biz de onları infaz ettik demektedir.[69] PKK ve Menzil'le çatışmaların bittiği 1990'la-

68 Gülay'la kişisel görüşme, 02.05.2014.

69 Yapılan yazılı görüşmenin tam metni, tezin Ekler bölümünde yer almaktadır.

rın ikinci yarısından Velioğlu'nun öldürüldüğü 17 Ocak 2000 Beykoz Operasyonu'na kadar cemaat bir iç infaz süreci yaşamış ve bu şekilde sayıları tam belli olmamakla birlikte yüzlerce mensubunu öldürmüştür.

Hizbullah'ın devletle işbirliği ithamlarını hiçbir surette kabullenmediği bilinmektedir. Nitekim görüşmelerimde bu konu, görüşmenin akışı elverdiği sürece, mutlaka sorulmuştur. Bu konuşmalarda Hizbullah hiçbir zaman bu ithamları kabul etmemiştir. Hizbullah'a devletle bağlantılar ve bu konuda Hizbullah'ın menfaat elde edip etmediğine dair iddiaları yazılı olarak sorduğumda, "Bizim devlet ile menfaat ilişkilerine girdiğimiz konusunda somut bir iddia bilmiyoruz. Bu konuda somut bir bilgi varsa iletin" cevabı aldım.[70] Aynı şekilde Hizbullah'ın devletin bazı derin odaklarıyla bağlantılı olduğunu iddia eden görüşmecilere, bu konuda yazılı veya sözlü bir belge olup olmadığını sorduğumda birkaç tanıklıktan bahsedildi. Görüşmecilerimden biri kanıt sormamı yadırgamış ve "rüşvetin belgesi olmaz!" demiştir. Bu sözleriyle siyasette yaygın olarak dile getirilen bir cümleyi, Hizbullah'ın devletle bir bağlantısı var ama bunun belgesi yok savına karşı delil olarak sunmuştur.

Hizbullah'ın devletin gizli yapılanmalarıyla arasında var olduğu iddia edilen ilişkiler hakkında sadece iki görüşmeci dolaylı tanıklıklarından bahsetmiştir. Bunların birincisi, bölgede görev yapan ve daha sonra Türkiye gündeminde de yakından tanınacak olan rütbeli bir askerin, Hizbullah mensubu olarak bilinen dostlarından birine gelip "Her yerde önünüzü açıyoruz. Neden burada da eylem yapmıyorsunuz. Siz rahat davranın, biz size destek veririz" dediğini, dostunun da aynı gece kendisini ziyaret edip korkuyla bu durumu anlattığını ve işlerini devredip göç ettiğini söylemiştir. Bir diğer görüşmeci de, bir tüccar dostunun, dönemin emniyet müdürüyle yakın bir ilişkisi olduğunu ve yıllar sonra bir sohbetlerinde bu emniyet müdürüne Hizbullah-devlet ilişkilerini sorduğunu aktarmıştır. Görüşmecinin aktardığına göre bu soru karşısında emniyet müdürü, Hizbullah mensuplarına destek verdiklerini ama onların

70 Hizbullah'la yazılı görüşme, 03.05.2013.

çok "salak" olduğunu, uyarmalarına rağmen polisle olan bağlantılarını gizlemek için çaba harcamadıklarını ifade etmiştir.

Bu iki dolaylı tanıklık dışında, saha araştırması esnasında karşılaşılan herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Elbette bir kısım eski siyasetçi, asker, istihbaratçı ve bürokratın bu konuya dair ifade ettikleri şeyler ortadadır (Doğan, 2011). Aynı şekilde Hizbullah imajının bölge insanı nezdinde nasıl keskin biçimde devlet bağlantılı görüldüğü de yukarıda ifade edilmiştir. Diğer yandan devlet bağlantılı yapıların PKK-Hizbullah çatışmasını kendi lehlerine kullandığı aşikârdır. Nitekim bu durumun "devletin işine yaradığı" *Kendi Dilinden Hizbullah* kitabında da vurgulanmaktadır. Görüşmelerde ortaya çıkan bilgiler de bu durumu teyit etmektedir. Fakat meselenin muhataplarının her birinin kendine özgü savları olduğu kabul edilmelidir. Nitekim bu konuları sorduğum ve Hizbullah üyeliği nedeniyle cezaevinde de kalmış olan Yusuf, 1990'ların başından itibaren güvenlik güçlerinin Hizbullah mensuplarını takip ettiğini, bazı Hizbullah mensuplarının bu tarihten beri cezaevinde olduğunu, kendisinin de cezaevi sürecinde pek çok insan hakkı ihlaline maruz kaldığını ve işkence gördüğünü, eğer devletle bağlantıları varsa bundan neden kendilerinin haberi olmadığını ve bundan neden kişisel olarak faydalanamadıklarını düşündüğünü dile getirmiştir. Gördüğü işkenceleri anlatmaya dilinin varmadığını ifade ederken duygulanan Yusuf, cezaevinde olduğu dönemde Kürt hareketine yakın bir gazetede, "açık çarpıtmalarla" cezaevinde kendileriyle birlikte yatan biri yatalak iki Hizbullah mensubunun dışarıda serbest dolaştığına ve "karakolun bir kapısından girip diğer kapısından çıktığına" yönelik haber yapıldığını, bu konuyu aynı cezaevindeki PKK sorumlularıyla tartıştığını ifade etmiştir. Yusuf'a göre devletle işbirliği iddiaları, PKK'nin bir dezenformasyonudur.[71]

Hizbullah-devlet bağlantısı konusundaki iddialara yönelik son olarak Ruşen Çakır'ın Anadolu Ajansı'ndan derlediği resmî rakamlarla yaptığı analizi vurgulamak gerekir. Çakır'ın ortaya koyduğu rakamlara göre Hizbullah'ın taraf olduğu çatışmala-

71 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

rın en yoğun olduğu 1992-1996 yılları arasında yakalanan Hizbullah üyelerinin sayısı 1.550'dir. Bu sayı 1997-2000 arasında 6.000'in üzerine çıkmıştır. Ruşen Çakır'ın ifade ettiği gibi bu rakamlara göre devlet, Hizbullah'ın PKK ve diğer gruplarla çatıştığı dönemde Hizbullah'a dokunmamış ama Hizbullah'ın yeniden yapılandığı dönemde Hizbullah'a karşı operasyonlarını arttırmıştır. Buna göre devlet, Hizbullah'ı yönlendirmese bile, Hizbullah'ın şiddet eylemlerine kendi menfaatleri çerçevesinde göz yummuştur (2011, s. 86-90).

1995-2000 yılları Hizbullah'ın "iç infaz yılları" olarak betimlenebilir. 1995 yılında Velioğlu, Mardin'den Adana'ya geçmiş ve burada 1997 yılına kadar kalmıştır. 1997-1999 yılları arasında Konya'da yaşayan Velioğlu, nihayet İstanbul'a taşınmış ve 17 Ocak 2000 tarihinde bir polis ihbarı[72] neticesinde gerçekleşen Beykoz Operasyonu'nda öldürülene kadar İstanbul'da yaşamıştır. Beykoz Operasyonu'ndan sonra ise neredeyse Velioğlu'nun yaşam serüvenini tersten takip edecek şekilde Konya, Adana ve Diyarbakır başta olmak üzere pek çok yerde toplu mezarlar, işkence merkezleri ve hücre evleri tespit edilmiştir.

1995 yılından itibaren Hizbullah, ajan olduğundan şüphelendiği mensuplarını kaçırmaya, hücre evlerinde sorgulamaya ve işkence ile öldürmeye başlamıştır. Bu dönemde Velioğlu'nun verdiği bir diğer emir ise, Hizbullah mensuplarını askere göndermek olmuştur. Hizbullah üyelerinin ifade ettiklerinden anlaşıldığı kadarıyla başlangıcından itibaren profesyonel bir istihbarat örgütü titizliğinde çalışan Hizbullah, mensuplarını askerî karakol ve üsler başta olmak üzere çalışıyor oldukları devlet kurumlarının krokilerini çıkarmaları konusunda görevlendirmiştir. Bir görüşmecinin aktardığı bilgilere göre Velioğlu, belli bir büyüklüğe ulaşan dosyaya elini vurarak "şimdi sı-

72 Bu polis ihbarının içeriği, şekli ve bu mesele etrafında dönen şüpheler ve kimi zaman komplo teorisi düzeyindeki senaryoların gerçeklik değerini bilmediğimden bu konuda bir tartışma yürütmeyi faydasız görüyorum. Bununla birlikte Velioğlu'nun ölmediğinden, İran sınırında İran İstihbaratı tarafından öldürülüp Türk güvenlik yetkililerine verildiğine kadar birçok iddiayla karşılaştığımı ifade etmeliyim. Elbette bu iddiaların arkasındaki motivasyonlar çeşitlidir ve bu çalışmayla doğrudan ilgili değildir.

ra sizde!" demiştir. Böyle bir şeyin Velioğlu tarafından söylenip söylenmediği bilinmemekle birlikte, bu ifadelerin vurguladığı yönde bir adımın hiçbir zaman atılmadığı ve Velioğlu'nun Beykoz Operasyonu'nda öldürüldüğü bilinmektedir. Bu operasyonla Hizbullah'ın ana arşivi, şimdiye kadar kamuoyuyla paylaşılmayacak şekilde güvenlik güçlerinin eline geçmiş, bu arşivden elde edilen bilgiler neticesinde binlerce Hizbullah üyesi tutuklanmış,[73] cezaevine girmiş ve medyada yer alan Hizbullah eylemleri, kamuoyunda şok etkisi yaratmıştır. Bu dönemde Hizbullah bir dağılma sürecine girmiş ve gruptan en büyük kopuş bu dönemde yaşanmıştır. Hatta bazı kişiler Hizbullah'tan ayrıldıktan sonra, arşivlerde ele geçen belgeler nedeniyle örgüt üyeliği gibi suçlarla yıllarca cezaevinde yatmıştır.

Kamuoyunun ilgisi bir süre sonra yok olmuş ve Hizbullah neredeyse unutulmuştur. Fakat Hizbullah bitmemiştir. Bir sonraki başlıkta Hizbullah'ın kamusal alanda Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen sivil toplum kuruluşları ve siyasi partiyle yeniden görünür olduğu ve Hizbullah'ın sosyal harekete dönüşmesi olarak tanımladığım süreç incelenmiştir.

Örgütten sosyal harekete Hizbullah'ın "dönüşümü"

Beykoz Operasyonu'ndan sonra Hizbullah'ın ana arşivinin ele geçirilmesi üzerine başlatılan geniş çaplı operasyonlar sonucunda, yüzlerce kişi insan öldürme gibi ağır suçlardan, binlerce kişi de örgüte üyelik suçundan gözaltına alınmıştır. Hizbullah davalarına bakan avukatlardan Necat Özdemir'e göre gözaltına alınanlardan 300 kadarı müebbet hapis cezası almaları nedeniyle hâlâ cezaevindedir.[74] Örgüte üyelik suçundan tutuklanan binlerce kişi ise 4 yıldan az olmamak koşuluyla 4 ile 10 yıl arasında hapis cezası almıştır. Bunlardan 950'si 2003 yılında PKK

73 Hizbullah üyeliği veya eylemleri nedeniyle cezaevine giren kişilerin tam sayısını sorduğum Hizbullah davalarına bakan avukatlardan Necat Özdemir, sayıyı binlerce olarak ifade etmiş ama ellerinde tam bir istatistik olmadığını ifade etmiştir. Necat Özdemir'le kişisel görüşme, 03.05.2014.

74 Necat Özdemir'le kişisel görüşme, 03.05.2014.

mensubu mahkûmlar için çıkarılan af yasasından faydalanmış ve salıverilmiştir (Uslu, 2007, s. 128). Yapılan görüşmelerde, bu dönemde Hizbullah mensuplarının yıllarca gizlendiğinden ve yakalanmamak için bazen aynı odadan bir yıldan fazla süre çıkmadıklarından bahsedilmiştir. Hizbullah mensupları arasındaki genel kanaat, Beykoz Arşivi ve sonrasında ele geçirilen dokümanlardan kimin özgeçmişi[75] çıkarsa yakalandığı ve birkaç yıl hapse mahkûm edildiğidir. Bununla birlikte Çakır, güvenlik güçlerinin Hizbullah tabanını yok etmek gibi bir niyet taşımadıklarını ve özgeçmişleri ele geçirilen üyelerin büyük çoğunluğunun gözaltına bile alınmadığını söylemektedir. Çakır bundaki ana nedenin, devletin buna imkânının olmaması ve güvenlik güçlerinin, enerjilerini PKK ile mücadeleye ayırması olduğunu ifade etmektedir (2011, s. 247). Jenkins de Çakır'ın fikirlerine paralel bilgiler vermekte ve Hizbullah arşivinden çıkan 20 bin civarındaki özgeçmiş veren mensuptan 4.000 kadarının tutuklandığını ifade etmektedir. Bu nedenle Hizbullah'ın lider kadrosunun yakalanmasının, cami faaliyetlerinin durdurulmasının ve kamuda çalışan Hizbullah üyelerinin tespit edilip görevden uzaklaştırılmasının ana gaye olduğu belirtilmektedir (2008, s. 195). Görüşmelerimde de ortaya çıkan bilgi, örnek vermek gerekirse, neredeyse Diyarbakır'ın tüm camilerinde Hizbullah'ın cami derslerinin yapıldığı ama Beykoz Operasyonu sonrasında tüm faaliyetlerin durduğudur. Bu dönemde Beykoz Operasyonu'nun yarattığı kargaşa nedeniyle hiçbir Hizbullah yetkilisinin ortalıkta görünmediği, Hizbullah üyelerinin zihinlerinde oluşan şüpheleri gidermek için cevap verecek muhatap bulamadığı ifade edilmiştir.

Bu dönemde bir yıl boyunca saklanan Musab'a göre Hizbullah operasyonları "klasik devlet geleneğinin" bir yansıması olmuş, binlerce kişi "sadece camide ders verdiği için" yıllarca cezaevinde kalmıştır.[76] Bu dönemde elinden geldiğince evden çık-

75 Hizbullah'a üye olan kişilerden özgeçmiş talep etme uygulaması Hizbullah'ın 2000'li yıllara kadar başvurduğu bir uygulamaydı. Bu konuya bir sonraki bölümde değinilmiştir.

76 Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

madığını, çıktığında ise oldukça tedbirli davrandığını ve Hizbullah'tan ayrıldıktan 10 yıl sonra bile hâlâ "sokakları dönerken sokağın dar köşesi yerine geniş köşesini dönüp" kendisini takip eden birilerinin olup olmadığını gayrı ihtiyari bir şekilde kontrol ettiğini ifade eden Azad, sokağa çıktıklarında ceplerine Said-i Nursi'nin cep risalelerinden birini koyduklarını ve birkaç defa bu yolla polisin kimlik kontrolüne takılmadan kurtulduklarını ifade etmektedir.[77] Yıllarca ne zaman tutuklanırım diye çekinen ve yaşamını bu yönde kurduğunu söyleyen Kamuran, bu durumun kendisini rahatsız ettiğini ve bu nedenle İstanbul'a gittiği bir gün kimliğinin güvenlik güçlerine bildirilip bildirilmediğini, polis tarafından aranıp aranmadığını test etmek için bir otelde kaldığını ama kimsenin otele onu almaya gelmediğini söylemektedir. Bu şekilde rahatladığını söyleyen Kamuran, bir süre sonra ele geçen bazı belgeler arasında kendi özgeçmişinin de bulunması nedeniyle gözaltına alınmış ve birkaç yıl hapis yatmıştır.[78] Bu yıllar Hizbullah'tan kopuşun en yoğun olduğu dönemdir. Pek çok Hizbullah üyesi, sadece "duyum düzeyinde" bildikleri hücre ev, domuz bağı ve başka yollarla işkence ve infazların medyaya yansımasından etkilenmiş ve Hizbullah'tan ayrılmıştır. Elbette burada söz konusu edilen "duyuma" neden itibar edilmediği, bu "duyumun" boyutları da sorunsallaştırılmalıdır.

Uslu'ya göre örgütün yönetim kadrosu içinde imkân bulan yüzlerce kişi Avrupa, Suriye ve Irak'a kaçmıştır (Uslu, 2007, s. 128). Kamuran'a göre cezası uzun olanların bir kısmı da bu yolu tercih etmiş ama kendisi "devamlı kaçak durumunda olmamak için" bu yolu tercih etmemiştir.[79]

Kamuoyundaki yaygın kanı, artık Hizbullah'ın bittiğidir. Fakat Hizbullah, 2003 yılından başlamak üzere üyeleri arasında yeniden örgütlenme çalışmalarına başlamış ve köyler de dâhil olmak üzere ziyaretler gerçekleştirilip Hizbullah üyelerine, Hizbullah'ın bitmediği ve yeniden toparlandığı mesajı vermiştir. Musab, herkesin olağanüstü tedbirli davrandığı dönem-

77 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

78 Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

79 Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

de dahi "oldukça rahat davranan ve kişisel olarak sevmediği" bir Hizbullah orta düzey yöneticisinin 2003 yılında kendisinden yeniden özgeçmiş istediğini, "cemaat istiyorsa veririz" diye düşündüğünü ama bu durumu diğer arkadaşlarına sorduğunda kimseden özgeçmiş istenmediğini öğrendiğini, bu nedenle özgeçmiş vermeme kararı aldıklarını ve "zaten bir süre sonra da cemaatten ayrıldığını" ifade etmektedir.[80]

Kamuoyundaki Hizbullah imajı sadece Hizbullah dışındakileri değil, Hizbullah üyelerinin kendilerini de ciddi anlamda etkilemiştir. Beykoz Operasyonu ve sonrasındaki gelişmeler, Hizbullah üyeleri arasında bir çekince yaratmış ve Hizbullah'ın yeniden toparlanmaya çalıştığı bir dönemde, yeraltında gizli bir örgütün yeniden canlandırılmasına öncelikle kendi üyeleri "gönülsüz davranarak" karşı durmuştur. Diğer yandan pek çok görüşmede de ortaya çıktığı gibi Hizbullah, arşivini devlete kaptırmıştır ve yeniden gizli bir örgüt kuramayacak düzeyde deşifre olmuştur.[81] Böyle bir iklimde, 2004 yılında Mustazaflarla Dayanışma Derneği kurulmuştur.[82] Hizbullah'ın ilk legal örgütü olan Mustazaflarla Dayanışma Derneği'nin kuruluş aşamasının, tıpkı Hüda-Par'ın kuruluş aşamasında olduğu gibi cezaevinde olanlar ağırlıklı olmak üzere Hizbullah üyelerinin bir kısmında rahatsızlık yarattığı ve tartışmalara neden olduğu bilinmektedir. Bu tartışmaların temelinde, Hizbullah'ın kuruluşundan bu yana belli oranda İhvancı ve/veya Selefi argümanlarla tartışılan devlet karşıtlığı vardır. Temel olarak "tağuti" bir rejimle yönetilen bir devlette, dar-ül harp olduğu düşünüldüğünden Cuma namazlarının kılınıp kılınmayacağı, devlete vergi ödenip ödenmeyeceği, medeni hukuk ve eğitim kurumlarıyla ilişkilerin ne olacağı gibi konular tartışma konusu olmuştur.

---

80 Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

81 Hizbullah'ın illegal bir örgüt olarak kendini feshetmediğini, ifade ettiğimiz deşifrasyonun erken 2000'li yıllar için geçerli olduğunu düşünmekteyim. Bugün yeni bir jenerasyon vardır, fakat saha araştırmam esnasında kendini feshetmemiş Hizbullah'ın yeraltında ne düzeyde örgütlü olduğuna dair herhangi bir bilgi edinemedim.

82 http://www.dogruhaber.com.tr/Haber/Mustazaf-Derin-Kapatilmasina-Sebep-Oan-Suc-Neydi-34887.html, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

Hizbullah'ın bu tartışmalarda, katı bir Selefi yöntemle hareket etmediği ama örgütlerinin yapısından eylem biçimlerine kadar pek çok noktada *secretive* (gizli) davrandığı bilinmektedir.

Arapça bir kelime olup ezilmişler anlamına gelen Mustazaf,[83] literatürde zalim bir yöneticinin iktidarında güçsüzleştirilmiş kimseler için, *müstekbir* kelimesinin zıddı olarak kullanılmaktadır (Gürbüz, 2013, s. 169). Kelime İran İslâm Devrimi'nin öncülerinden eklektik bir entelektüel olan Ali Şeriati ile birlikte Marksist bir jargonda yer bulmuştur. Şeriati terminolojisinde proleter için *mustazaf* kelimesi kullanılırken, burjuva için *müstakbar* kelimesi tercih edilmektedir (Taheri, 2008, s. 217). İran İslâm Devrimi'nin mustazafların müstekbirlere karşı devrimi olarak değerlendirildiği de göz önünde bulundurulduğunda, Hizbullah'ın bu yeni döneminde de söylem düzeyinde bir İran etkisinden bahsedilebilir.

Faaliyet alanlarını eğitimden, gıda yardımlarına, sosyal aktiviteler düzenlemekten hak ihlallerine uğrayanlara hukuki destek vermeye, gerekli gördüğü alanlarda uluslararası kuruluşlarla işbirliğinden kişisel anlaşmazlıkların çözümü ve cenaze işlerine kadar geniş bir alanda tanımlayan Mustazaflar,[84] devletin nasıl bir refleks göstereceği kestirilemediği için Hizbullah operasyon ve davalarında ismi geçmemiş veya dikkat çekmeyen bireyler tarafından kurulmuştur.[85] Mustazaflar, kurulduğu 2004'ten 2006 yılına kadar Diyarbakır'da 8'i konferans olmak üzere (Jenkins, 2008, s. 195) yukarıda tanımlanan çerçevede çeşitli etkinlik ve aktiviteler düzenlemiştir. Bununla birlikte Mustazafların kamuoyunda dikkat çekmesine neden olan etkinlik, 2006 yılında Danimarka'da ortaya çıkan ve peygambere hakaret edildiği gerekçesiyle pek çok ülkede gösterilere neden olan karikatür krizinin[86] Diyarbakır'da da katılımcı sayısı yüz bin civarında olan bir "Peygambere Saygı" mitingidir (Çakır,

83 Gürbüz, bu kelimeyi Farsça asıllı bir kelime olarak ifade etse de kelimenin kökeni Arapçadan gelmektedir, fakat aynı kelime Farsçada da kullanılmaktadır.

84 http://www.mustazafder.com/Mustazaf-der.html, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

85 Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

86 http://www.nytimes.com/2006/02/12/international/europe/12denmark.html?_r=0, Erişim Tarihi: 05.02.2014.

2007, s. 13). 2006 Şubat'ında gerçekleştirilen ve kamuoyunda yankı uyandıran bu etkinlikten hemen sonra, 2006 Nisan'ında Mustazaflar, bu sefer de Peygamber Sevdalıları adı altında açık alanda on binlerin katıldığı Kutlu Doğum etkinliği düzenlemiştir[87] (Jenkins, 2008, s. 195). Mustazafların kamuoyunda görünür hale geldiği etkinlikler de Hizbullah'ın legal alandaki varoluşuna paralel olarak peygambere saygı ve Kutlu Doğum etkinlikleri başta olmak üzere yardımlaşma etkinlikleri, konferanslar, basın açıklamaları ve protestolar olmuştur.[88] Hizbullah, bu etkinlikler üzerinden yeni bir söylem geliştirdiğini göstermek istemekte ve kamuoyunda peygambere saygı gibi yaygın bir biçimde kabul edilen veya itiraz edilmeyen bir tema üzerinden bir meşruiyet zemini yaratmak istemektedir.

Mustazaflar, kurulduktan kısa bir süre sonra güneydoğu illerinin pek çoğunda ve İstanbul, İzmir, Adana, Konya gibi şehirlerde örgütlenmiştir. 2006 yılındaki etkinliklerden yaklaşık bir yıl sonra, 2007 Şubat'ında İstanbul, Diyarbakır ve Batman şubelerine yapılan bir polis baskını neticesinde 8 Mustazaflar Derneği üyesi, Hizbullah üyeliği iddiasıyla tutuklanmış (Jenkins, 2008, s. 195), dernek ise Hizbullah'ın amaçları doğrultusunda faaliyet gösterdiği gerekçesiyle kapatıldığı 2012 yılına kadar etkinliklerine devam etmiştir.[89]

Mustazaflar Derneği'nin açılmasıyla birlikte legal alanda faa-

87 Her ne kadar uzun bir süre gizli bir yeraltı örgütü olarak, eylem ve etkinliklerini gizlese de Hizbullah her zaman, yaptığı eylem ve etkinliklerinin mesaj yönünü ihmal etmemiş ve bu konuda kendi imajını oluşturma konusunda dikkatli bir hassasiyet göstermiştir. PKK'ye karşı yaptığı ilk eylemde Süryani asıllı birini öldürmesi ve bu yolla ilk eylemini "bir Müslümana karşı yapmamış olmasındaki" göstergenin, tesadüfen oluştuğu söylenemez. Yine 1990'lı yıllarda Hizbullah'ın, sabahın erken vakitlerinde evlerinden çıkmasını beklediği hedeflerini sokak aralarında arkadan kafasına tek kurşun sıkarak öldürmesi de tesadüfi değildir. Bilakis bu Hizbullah'ın bir korku ve otorite unsuru olarak tanınması ve Hizbullah karşıtı eylem ve söylemlerin sonucunu ima eden bir göstergedir.

88 Şu anda Mustazaflar Cemiyeti olarak faaliyetlerine devam eden grubun faaliyetleri internet sitelerinden takip edilebilir. http://www.mustazafder.com/Mustazaf-der.html, Erişim Tarihi: 05.02.2014.

89 Dernek, 2010 yılında Diyarbakır Asliye Ceza Mahkemesi tarafından kapatılmış, bu karar Yargıtay tarafından 2012 yılında onanmıştır. http://www.haberturk.com/gundem/haber/741601-mustazaf-derin-kapatilmasina-yargitaydan-onay, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

liyetlerine başlayan Hizbullah, bu alanın imkânlarından faydalanmayı bilmiş ve birkaç yıl içerisinde Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen muhtelif sayıda radyodan, yayınevi (Dua Yayıncılık), televizyon kanalı (Rehber TV) ve gazeteye (*Doğru Haber* Gazetesi), haber ajansından (İlk-Ha Haber Ajansı) Kürtçe ve Türkçe dergilere (*İnzar, Kelha Amed*), miting ve gösterilerden Kur'an Kursu, öğrenci yurdu ve evi açmaya, dershanecilikten diğer gelir getirici faaliyetlere kadar pek çok alanda görünür olmaya başlamıştır. Esasında bu etkinlikler İslâmcı ideolojilerin tabanlarını genişletme ve bir sosyal harekete dönüşme süreçlerinde yaygın olarak başvurdukları araçlardır.

Her ne kadar yukarıdaki faaliyetler, şiddeti bir yöntem olarak benimsemeyen hareketlerin daha çok başvurduğu bir alansa da, Lübnan Hizbullah'ı ve Hamas örneğinde (Wiktorowicz, 2004, s. 11), şiddeti bir yöntem olarak kullanan grupların da faaliyet alanlarını bir toplumsal hareket olma gerçekliklerine paralel olarak kullandıkları görülmektedir.

Kamuoyunda çeşitli etkinliklerle görünen Mustazaflar, aynı zamanda ilköğretimde başörtüsünün hak olduğu düşüncesiyle yapılan bazı eylemlerle bağlantılı olarak görülmektedir.[90] Mustazaflar Derneği'nin yanı sıra, her şehirde farklı faaliyet alanlarında veya isimlerde ortaya çıkan onlarca dernek ise, Mustazafların kapatılmayı beklediklerini düşündürtmektedir. Nitekim Wiktorowicz'in de belirttiği gibi sivil toplumun bu amaçlarla kullanılması, politik olarak kapalı sistemlerde daha yaygındır ve çoğunlukla devlet baskısından kaçmanın bir aracı olarak kullanılmaktadır (Wiktorowicz, 2004, s. 12). Bu motivasyonlarla kamusal alandaki etkinliklerini yaygınlaştıran Hizbullah'ın ilk ve en görünür derneği olan Mustazafların kapatılmasından sonra, bir süredir Hizbullah içerisinde tartışılan ve cezaevlerinde bulunan Hizbullah üyesi mahkûmlar ağırlıkta olmak üzere bir grup Hizbullah üyesi tarafından şiddetle eleştirilen partileşme aşaması hız kazanmıştır. Yusuf'un söylediği gibi "doğma vakti gelen bebek doğmuştur".[91]

90 http://www.ntvmsnbc.com/id/25143700/, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

91 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

Partileşme sürecinde yapılan tartışmaların bir kısmı, 2000 sonrasında Hizbullah'ın yaşadığı kırılmaya benzer bir kırılma yaratmış, Hizbullah içinde Selefi eğilimli bazı isimler öncülüğünde Hizbullah'tan kopuşlar yaşanmıştır. Yine Musab isimli görüşmeciye göre Şii eğilimli ve bir kısmı Şia'nın Caferi mezhebine geçmiş kişiler de Hizbullah'tan ayrılmıştır. Hizbullah'tan ayrılan ve Selefi eğilimli başka bireylerle de güçlenen bir grubun, Suriye'deki iç savaşta El-Nusra ve Irak Şam İslâm Devleti[92] (IŞİD) gibi yapılarla birlikte savaştıkları ifade edilmektedir. Bu minvalde Doğu ve Güneydoğunun pek çok ilinden çoğunlukla genç yaştaki "mücahitler" Suriye'ye "cihada" gitmekte, bir kısmı aynı dili konuştuğu Kürtlerle karşı karşıya gelmekte, ölmekte veya öldürmektedir. Şehirde yaptığımız görüşmelere göre küçük sayılabilecek bir yerleşim yeri olan Bingöl'de dahi, Suriye'de ölenlerin sayısının 30'u geçmiştir. Daha küçük yerleşim birimlerinde dahi ölenlerin onlarla ifade edildiği düşünüldüğünde, hâlihazırda Suriye'de bulunan "mücahitlerin" sayısına dair kesin olmasa da bir fikir geliştirilebilir. Kanaatimizce Hizbullah, legal alanda görünüp merkezîleştikçe, ondan ayrılan grupların daha marjinal oluşumlarla birlikte hareket etmesi kaçınılmazdır. 1970 ve 1980'lerde olduğu gibi, İslâmcı gruplar arasında geçişkenliğin oldukça yoğun olduğu bir ortamda, Hizbullah'ın partileşmesinden veya başka etkinliklerinden memnun olmayan gruplar başka fraksiyon veya oluşumlara rağbet etmektedir. Nitekim literatürde sosyal hareketlerin, ilke ve yöntemleriyle ilgili çerçeveleme tartışmalarından dolayı hem başka gruplarla ayrılıklarının keskinleştiği, hem de grubun kendi içerisinde tartışma ve kopmaların olabildiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda bir grup veya sosyal hareketin metot ve ilkelerini nasıl çerçevelediği, o grubun anlaşılması için önemli göstergelerden biridir (Wiktorowicz, 2004, s. 17-19).

Hizbullah'ın partileşmesi, sadece kendisinden ayrılanlar arasında değil, kendi içinde de yoğun tartışmalara neden olmuştur. Özellikle cezaevlerinde yatan Hizbullah davası mahkûmları partileşmeyi, uğruna savaştıkları ideallerinde bir sapma ola-

92 IŞİD, ismini Temmuz 2014 itibariyle İslâm Devleti (İD) olarak değiştirmiştir.

rak değerlendirmektedir. Belki de bu nedenle Hüda-Par'ın "İslâmî davayı ulaştırma ve tebliğ" amaçlarını kolaylaştıran bir araç olduğu sık sık vurgulanmaktadır.[93] Partinin dava ve tebliğ için bir araç olduğu söylemi hem kişisel diyaloglarda hem takip ettiğim 27 Mart 2014 tarihli Hüda-Par Bingöl mitinginde partinin genel başkanı Zekeriya Yapıcıoğlu tarafından da dile getirilmiştir. Hizbullah'ın yeni organizasyon ve yapılarla kamusal alanda görünür olduğu etkinliklerden sonra, ilkelerinin değişip değişmediği sorunsalı da, cezaevinde yatan kişiler başta olmak üzere Hizbullah üyeliği nedeniyle yargılanan binlerce kişinin "ödediği bedel" nedeniyle Hizbullah tarafından temkinle karşılanmaktadır. Bu bağlamda resmî düzeyde ve grup adına yapılan konuşmalarda Hizbullah'ın değişmediği ama bugünün şartları çerçevesinde hareket ettiği ısrarla vurgulanmaktadır. Buradaki ana neden, "bedel ödeyenlere" ödedikleri bedelin boşuna olmadığını göstermek ve bir zamanlar şiddetle karşı çıkılan legal faaliyetlerin eskiden beri devam eden örgüt felsefesinin devamı olduğunu göstermektir. Kamusal alanda sık sık vurgulanan "değişmeme ve prensiplerde herhangi bir sapma olmadığı" vurgusu, kişisel diyaloglarda Hizbullah'ın değiştiği vurgusuyla yer değiştirmektedir.[94]

Hizbullah gibi yapılar için çoğu zaman devletin kendisi bir amaç olmaktan çok, "yeni bir anlam dünyası ve değerler sistemi" oluşturmak için değerlendirilecek bir araç olarak telakki edilmektedir (Wiktorowicz, 2004, s. 16). Nitekim yukarıda adı geçen IŞİD, rahatlıkla kendini bir devlet olarak ilan edebilmiştir. Kanaatimizce bu tür yapıların kurgusundaki devlet ve dava nosyonunun daha fazla çalışmaya konu olması gerekir.

Yusuf'un söylediği üzere "doğum vakti gelen bebeğin doğumu", Mustazaflar Derneği'nin kapatılması nedeniyle erken olmuş ve daha geniş bir zaman diliminde açılması planlanan Hüda-Par, 2012 yılında açılmıştır. Parti programında partinin ilke ve hedefleri arasında inanç ve ibadet özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırmak, maneviyatsızlık ve ahlâki yozlaşmaya

93 Fethullah'la kişisel görüşme, 11.08.2013.

94 Fethullah'la kişisel görüşme, 11.08.2013.

dur demek olduğu gibi, Kürt sorununa çözüm sağlamak ve bu konuda yaşanan siyasi çıkarların önüne geçmek de vardır. Parti programında Kürt Sorunu başlığı altında ayrı bir bölüme de yer veren Hüda-Par'a göre Kürt sorunu, yüzyıllarca birlikte yaşayan halkların Osmanlı'nın son döneminde İttihat ve Terakki merkezli laiklik ve Türkleştirme politikalarıyla bozulmaya başlamış ve Kürtler de "tıpkı batıda yaşayan Müslüman Türk kardeşleri ile birlikte eziyet ve sıkıntılar" çekmiştir. Bunun neticesinde hem laiklik hem de Türklük politikalarına bir karşı çıkış olan Şeyh Said Kıyamı başta olmak üzere pek çok isyan olmuştur. Parti programına göre Kürt sorununun çözümü adına devlet Kürtlerden özür dilemeli, Kürtlerin varlığı anayasal olarak kabul edilip Kürtler ve Türkler ülkenin aslî kurucu halkları olarak kabul edilmeli, Kürtçe ikinci resmî dil olmalı, isimleri Türkçeleştirilen yerleşim yerlerine orijinal isimleri iade edilmelidir.[95] Hüda-Par'ın Kürt sorunu ile ilgili en geniş kapsamlı açıklaması ve Hüda-Par'ın Kürt sorununa resmî bakışını ortaya koyan temel metin olarak değerlendirilebilecek parti programının Kürt Sorunu konusundaki önerilerinin doğrudan alıntılanması gerektiğini düşünmekteyim.

> "Normalleşmenin gerçekleşmesi ve toplumsal barışın tesisi için;
>
> 1. Öncelikle bugüne kadar yapılan zulümlerden dolayı devlet adına özür dilenmeli ve mağdurlara tazminat ödenmelidir.
>
> 2. Türkiye Cumhuriyeti devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin Türk olduğu nitelemesinden vazgeçilerek Kürtlerin varlığı anayasal olarak tanınmalı, Türkler ve Kürtler, ülkenin asli kurucu halkları olarak kabul edilmelidir.
>
> 3. Kürtçe, Türkçe ile beraber ikinci resmi dil olarak kabul edilmeli, Kürtçe aynı zamanda eğitim dili olmalıdır. Yeterli talep olması halinde anadili farklı olan diğer vatandaşların da kendi dillerinde eğitim alabilmelerinin önü açılmalıdır.
>
> 4. İlköğretim öğrencilerine okutulan, ırkçılık kokan 'Andı-

95 http://hudapar.org/Detay/Sayfalar/205/parti-programi.aspx, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

mız' ve benzeri metinler kaldırılmalıdır. Muhtelif yerlerde yazılan 'Ne Mutlu Türküm Diyene' gibi yazılar silinmeli, "Bir Türk dünyaya bedeldir" şeklindeki ırkçı söylemlere son verilmelidir.

5. Zulüm ve ayrımcılık uygulamış olan tarihi şahsiyetlerin isimlerini taşıyan okul, kışla, cadde, sokak ve benzeri yerlerin isimleri derhal değiştirilmelidir.

6. Başta vatandaşlık tanımı olmak üzere, anayasa ve sistemin bütün resmi literatürüne hâkim olan Türklük esaslı dışlayıcı ve ayrımcı söylem terk edilmelidir.

7. İsimleri değiştirilen yerleşim yerlerine eski adları geri verilmelidir.

8. Bölgede çok yönlü sorunlara yol açan koruculuk sistemi derhal lağvedilmeli, ancak mağduriyetlere de sebebiyet verilmemelidir.

9. Sayısı binleri bulan kayıpların akıbeti açıklanmalı, faili meçhul cinayetlere ilişkin soruşturmalar ciddiyetle yürütülmeli ve sorumlular bulunup cezalandırılmalıdır.

10. Köy yakma ve zorunlu göç olaylarının hesabı sorulmalıdır. Ergenekon, JİTEM ve benzeri yapılanmaların bölgede yaptığı hukuksuzluklar derinlemesine soruşturulmalıdır.

11. Başta Şeyh Said olmak üzere Kürtlerin büyük bir saygı ile andıkları Kürt âlimlerine zulmedildiği resmen kabul edilmeli, yakınlarından ve bütün halktan özür dilenmelidir.

12. Said-i Nursi, Şeyh Said ve Seyyid Rıza gibi şahsiyetlerin mezar yerleri açıklanmalı, İstiklal Mahkemeleri ile ilgili arşivler derhal açılmalıdır.

13. Medreseler iyileştirilmeli, asli fonksiyonlarına kavuşturulmalı ve medreselerde verilen icazetlere resmi statü tanınmalıdır.

14. Uzun yıllar her alanda geri bırakılan bölgenin, batıdaki ekonomik refah seviyesine ulaşması için gerekli yatırımlar yapılmalı, bu anlamda bölgeye pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır.

15. Vatandaşlığa kabul işlemlerinde başka ülke vatandaşı olan Kürtlere de Batı Trakya ve diğer bölgelerden gelen Türk kökenli kişilere sağlanan kolaylık ve ayrıcalıklar tanınmalıdır.

16. Siyasi nedenlerle uğradıkları takibat veya aldıkları cezalar nedeniyle yurt dışına çıkmak zorunda kalmış olanların ülkeye, siyasi düşüncelerinden dolayı cezaevlerinde tutulan kişilerin de toplumsal hayata dönebilmeleri için siyasi af çıkarılmalıdır.

17. Katı merkeziyetçi yönetime son verilerek yerel yönetimler güçlendirilmeli ve tüm yerel yöneticiler halk tarafından seçilmelidir."[96]

Parti programı incelendiğinde, dile getirilen bazı çözüm önerilerinin Türkiye'deki pek çok muhafazakâr partinin Kürt sorununu betimleme ve çözüm sunma perspektifinden ileride olduğu görülecektir. Kamuoyu baskısı ve çeşitli siyasal kaygılar nedeniyle yeterince dile getirilemeyen anadilde eğitim, anayasal tanınma gibi pek çok şey, Hüda-Par programında yer almaktadır. Esasında talepler karşılaştırıldığında, Hüda-Par'ın bu konudaki talep ve tespitlerinin önemli bir kısmının, PKK veya BDP'nin bugünkü talep ve tespitlerinden çok farklı olmadığı anlaşılacaktır. Aralarında ciddi bir ihtilaf ve geçmişten gelen kanlı çatışmalar olan bu iki oluşumun, Kürt sorununun çözümü konusundaki önerilerde birleşiyor olması dikkat çekicidir. Azad'ın da ifade ettiği gibi, İhvan-ı Müslimin'in Said Havva gibi Kürt kökenli isimlerinin etkisinde kalmasına rağmen Said Havva'nın Kürt olduğunun bilinmediği,[97] Kürtlere dair en ufak sözcüğün grup içerisinde milliyetçilik ve kavmiyetçilik olarak görüldüğü[98] günlerden, Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasına ve ülkenin kurucu iki unsuru olarak kabul edilmeleri gerektiğine dair önerilere nasıl gelinmiştir? Dahası 1990'lardaki faili meçhullerin araştırılmasından, Ergenekon ve JİTEM'in bölgede yürüttüğü faaliyetlerin derinlemesine araştırılması gerektiğine dair önerilere, Kürtlere pozitif ayrımcılıktan yerel yönetimlerin güçlendirilmesine dair tüm talepler, çok az farklılıklarla PKK veya BDP'nin söylemlerinde de bulunabilir. Yıllar-

96 Hüda-Par programından, http://hudapar.org/Detay/Sayfalar/205/parti-programi.aspx, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

97 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

98 Sermest'le kişisel görüşme, 27.10.2013.

ca JİTEM adına cinayet işlediği iddia edilen bir örgüt, nasıl olur da söylem düzeyinde "mürtet örgüt ve onun elemanları" olarak tanımladığı PKK'yle aynı söylem düzeyinde buluşabilmiştir? Kanaatimce reel politik alan, Hüda-Par söyleminde dönüştürücü bir etki yaratmıştır. Son bölümde incelendiği gibi, nasıl ki BDP yeni başlattığı Kutlu Doğum etkinlikleriyle, Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen örgütlerin söylem alanını daraltıyorsa, Hüda-Par da aynı yöntemle BDP'nin söylem alanını daraltacak politikalar geliştirmektedir. Dahası, yapılan görüşmelerde ortaya çıkan başat unsurlardan biri, Hizbullah tabanının Kürtçeyle olan ilişkisidir. Söz konusu tabanın Kürtçeyle kuruluşundan beri yoğun bir ilişkisi olmuştur. Çıkarılan kasetlerin büyük çoğunluğu Kürtçedir ve Kürtçe, Hizbullah mensupları tarafından gündelik hayatta neredeyse yegâne dil olarak kullanılmaktadır. Durum böyle olmakla birlikte, Kürtlüğe dair bir şey söylemek veya Kürt meselesiyle ilgili konuşmak Hizbullah içinde uzun süre milliyetçiliğin göstergesi olarak değerlendirilmiş ve bundan özellikle kaçınılmıştır. Gelinen noktada da, Kürtçenin yaygın kullanımına rağmen, bu durumun ağırlığını koruduğu ve Kürtlüğe dair referansların çoğunlukla dinî referanslara eşlik ettiği oranda meşru kabul edildiği gözlemlenmiştir. Netice itibariyle parti programında yer alan talep ve öneriler, Hüda-Par resmî söyleminde aynı ağırlıkta dile getirilmemekte, bu konudaki taleplere yönelik ayrıntılı bir politika geliştirilmemektedir. Örnek verilecek olursa Mısır, Filistin gibi pek çok nedenden ötürü meydanlara çıkıp eylem yapan Hüda-Par çevresi, söz konusu Kürtlerin yaşadığı mağduriyetler olunca bir basın açıklamasıyla yetinmekte veya kimi zaman susmayı tercih etmektedir.

Hüda-Par'ın katıldığı ilk seçimler, 2014 yerel seçimleri olmuştur. Büyük bir beklenti ve heyecanla beklenen ilk seçimler Hüda-Par'ın istediği şekilde sonuçlanmamış ama Batman, Diyarbakır ve Bingöl gibi iller başta olmak üzere Türkiye genelinde almış olduğu 92 bin civarında oy, Hizbullah'ın seçimde oya tahvil edilebilir ve seferber edilebilir bir toplumsal tabanının olduğunu göstermektedir. Bu konuyla ilgili görüşülen Hü-

da-Par Genel Başkan Yardımcısı Necat Özdemir, beklentilerinin altında oy almış olmalarının girdikleri ilk seçim olmasıyla ilgisi olduğu kadar,[99] 17 Aralık Operasyonu olarak bilinen politik çatışma ve gerginliklerle de bağlantılı olduğunu, kendi tabanlarının bir kısmının 17 Aralık nedeniyle AK Parti'ye yönelmiş olabileceğini ve sadece kemikleşmiş tabanlarından oy aldıklarını ifade etmiştir.[100] Özellikle Hüda-Par'ın kadın tabanının bu seçimde AK Parti'ye yönelmiş olduğuna dair söylemler, yaptığım bazı görüşmelerde de ortaya çıkmıştır. Beklenenin altında oy almış olmanın sorumluluğunu kadın tabanına yüklemek, bu konuda kadın karşıtı bir söylemin örtük bir iması olarak değerlendirilebilir.

Yerel seçim döneminde, her ilde adeta 1990'lardaki Hizbullah düğünlerindeki gövde gösterilerini anımsatan bir heyecanla Hizbullah tabanının katıldığı ilk yerel seçim mitinglerinin, 16 Mart 2014 tarihinde Diyarbakır ve 27 Mart 2014 tarihinde Bingöl'de düzenlenenlerini doğrudan, diğer yerleşim yerlerindekilerin bir kısmını ise yazılı ve görsel medyadan gözlemleme imkânım oldu. Gözlemlerimin ilki, parti programındaki Kürt sorunu söyleminin eşit ağırlıkta bu mitinglerde yer almadığıydı. Yerel seçim olması nedeniyle normal karşılanabilecek bu durum, 2014 yerel seçimleri doğası gereği adeta bir genel seçim havasında yaşandığı için geçerli bir mazeret olarak görülemez. Nitekim bu mitinglerde İslâm tarihi ve İslâmî prensiplere yapılan sık ve yoğun vurgu, yapılan konuşmaların sadece belediyecilikle ilgili olmadığının göstergesidir. Bir nevi parti programında var olan hususiyetler, henüz meydanlarda ayrıntılı bir şekilde konuşulacak ve halka doğrudan arz edilecek düzeye gelmemiştir. Belki de dinî söylemin ağırlığı birinci sırada kabul edildiği için, bu hususiyet daha az görünürleşmiştir.

Mitingin, Kur'an okunmasından sonra Kürtçenin Kurmanji ve Zazaki lehçeleriyle devam etmesi, Hüda-Par genel başka-

99 Kamuran'la seçim öncesinde yapılan görüşmede, Hüda-Par'ın başarısız olması durumunda yeni bir parti olma mazeretine sığınılacağı ifade edilmiştir. Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

100 Necat Özdemir'le kişisel görüşme, 03.05.2014.

nı Zekeriya Yapıcıoğlu'nun partinin davasını Şeyh Said'in davasının devamı olarak nitelemesi, partinin ismindeki Hür kelimesine karşılık Kürt Hareketi'nde Azad/Azadî vurgusu, sol jargondaki devrim kelimesine karşılık inkılap kelimesinin kullanılışı, Hizbullah söyleminde Gramsci'nin tanımladığı anlamda bir tarihsel bloğun varlığından bahsedilebileceğini göstermektedir (Crehan, 2002).

Bununla birlikte Hüda-Par'ın Kürt sorunu söyleminin Hüda-Par ile PKK veya BDP arasında bir işbirliği veya uyum yaratmadığı aşikârdır. Aksine birbirini devletin maşası ve *Hizbulkontra* veya *mürted* ve *Partiya Kâfirên Kurdistanê* (Kürdistan Kâfirler Partisi) şeklinde itham eden iki oluşum arasında, Mustazaflar Derneği'nin etkinliklerinin artmasıyla birlikte yeni bir gerginlik oluşmuştur. Bu minvalde zaman zaman dernek ve parti ofislerinin taşlanmasından adam kaçırma, yaralama ve öldürme eylemlerine kadar tehlikeli durumlar meydana gelmektedir. Hizbullah ile PKK arasındaki gerginliği endişe verici seviyeye çıkaran olaylar ise 2014 yerel seçimi sürecinde yaşanmış, Mardin/Dargeçit'te Hüda-Par bağlantılı bir kişi öldürülmüş, yine Hüda-Par Diyarbakır/Dicle ilçe başkanı kaçırılmıştır. Bunun bir savaş ilanı olduğunu ifade eden Hüda-Par genel başkanı Zekeriya Yapıcıoğlu'nun açıklamaları[101] ve aralarında İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Mazlum-Der'in de olduğu 8 sivil toplum kuruluşunun çağrısından sonra rehin alınan ilçe başkanı serbest bırakılmıştır. 2014 yerel seçim sürecinde yaşanan gerginlikler Hizbullah taraftarları arasında tepkiyle karşılanmış olsa da, bu karşılıklı çatışma, sağduyuyla aşılabilmiş, fakat bu olaylar taraflar arasında çatışma ihtimalini yadsınamaz seviyeye çıkarmıştır. Nitekim 6-8 Ekim 2014 tarihinde başlayan Kobanê eylemleri sırasında KCK'nin gençlik birimi olduğu iddia edilen Yurtsever Devrimci Gençlik Hareketi (YDG-H) üyesi olduğu iddia edilen bir grup, Hizbullah'a yakınlığıyla bilinen Köy-Der'e baskın düzenlemiş ve Köy-Der üyesi üç kişiyi öldürmüştür. Köy-Der baskını sürecinde Hizbullah'a yakınlığıyla bilinen

101 http://www.aljazeera.com.tr/haber/huda-pardan-bdp-ve-pkkya-uyari, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

birçok dernek ve Hüda-Par teşkilatları baskına uğramış, bunun üzerine Hüda-Par Diyarbakır şubesinin Twitter hesabından yapılan çağrı üzerine Hizbullah mensupları silahlarıyla sokaklara çıkmıştır. Diyarbakır başta olmak üzere, Batman, Mardin Kızıltepe ve Mazıdağı'nda iki grup karşı karşıya gelmiş, her iki taraftan yirmiyi aşkın kişi çatışmalar esnasında hayatını kaybetmiştir. Yaşanan çatışmalar bölgede ciddi endişe yaratmış ve pek çok sivil toplum kuruluşunun arabuluculuğuyla sorun aşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Hatip Dicle'nin çağrı ve çabaları neticesinde olaylar nispeten yatışmış ama Hizbullah'ın resmî internet sitesi olarak kabul edilen Huseyni Sevda'dan yapılan açıklamalara göre yeni bir saldırıya misliyle karşılık verileceği belirtilmiştir. Aynı şekilde saldırılarda hayatını kaybeden Hüda-Par üyeleri için taziye çadırı kurulmamıştır. Kürtler arasında taziyelerin kabul edilmemesi, kan davaları esnasında uygulanan bir gelenek olarak öldürülen kişilerin hesabının sorulacağı mesajı vermeye yöneliktir.

Bingöl'ün Karlıova ilçesinde 09 Ekim 2014 tarihinde Cengiz Tiryaki'nin,[102] 21 Ekim 2014 tarihinde de Hüda-Par üyesi Fethi Yalçın'ın kimliği belirsiz kişilerce öldürülmesi, 6-7 Ekim olayları sürecinde yaşanan çatışmadaki ölümlerle yapı ve şekil açısından herhangi bir benzerlik taşımamakta, bu da iki grubun karşı karşıya gelmesine yönelik provokatif bir eylem şüphesini güçlendirmektedir. Nitekim Hatip Dicle'nin Fethi Yalçın'ın öldürüldüğü günün akşamında yaptığı yazılı açıklamada Abdullah Öcalan'ın durumdan rahatsızlığına değinilmiş, PKK/KCK'nin Hüda-Par'ı IŞİD'le aynı görmediği vurgulanmış ve öldürülen kişinin ailesine başsağlığı dilekleri iletilmiştir.

6-8 Ekim 2014 Kobanê protestoları esnasında ortaya çıkan ve Hizbullah'ı IŞİD'le bir gören yaklaşım, PKK-Hizbullah çatışmasının tarihsel dinamiklerinden bağımsız değerlendirilemez. 1990'larda Hizbullah kaynaklı öldürme vakalarının sıklı-

102 Hüda-Par genel başkan yardımcısı Bahattin Temel, Cengiz Tiryaki'nin öldürülmesinde bölgeden geçen PKK militanlarını engellemeyen jandarmayı sorumlu tutmuş ve Karlıova Jandarma Karakol Komutanlığı'nın tutanağını delil olarak sunmuştur. http://www.milliyet.com.tr/huda-par-li-tiryaki-nin-olumuyle-gundem-1981187/, Erişim Tarihi: 09.12.2014.

ğı, biçimi ve Hizbullah eylemlerine göz yumulması, PKK tabanında ciddi bir öfke ve tepkiye yol açmıştır. Bu süreçte Hizbullah, JİTEM/derin devlet odaklarının güdümünde bir örgüt olarak kabul edilmiş ve bugün de bu algı büyük oranda korunmaktadır. Bu algı ve gruplar arasında yaşanan ayrışma, özellikle kriz dönemlerinde belirginleşmekte ve sonucu her iki taraf için de olumlu sonuçlanmayacak, provokasyona ve yönlendirmeye açık bir zemin yaratmaktadır. Özellikle barış görüşmelerinin içerisinde bulunduğu hassas süreç, bu konuda kalıcı adımlar atılmasını gerekli kılmaktadır. Taraflardan PKK, yıllardır çatıştığı devlet güçleriyle masaya oturma iradesi göstermişken, Hizbullah'la çatışma zemini oluşturabilecek eylemlere girişmesi barış sürecinin doğasına uygun değildir. Dahası yasal örgütlenmeleriyle 1990'lardakinden farklı bir zeminde faaliyet gösteren Hizbullah'ın PKK tarafından meşru bir hareket olarak değerlendirilmemesinin pratik bir faydası yoktur. Bu nedenle PKK içinde, 1990'larda yaşananlara dair kanaat ne olursa olsun, Hizbullah'ın tabanı bulunan meşru bir hareket olduğu ve bölge gerçekliğinin bir parçası olduğu kabulü sürecin normalleşmesi açısından gereklidir.

Diğer yandan Hizbullah için son on yılda yasallaşmanın yarattığı ortam, kolaylıkla gözardı edilebilecek bir fırsat değildir. Hizbullah, geçmişte elde edemediği meşru bir zemini yasal faaliyetler yoluyla bulmuştur. Bugün Hizbullah tabanının geçmişten çok daha geniş olduğu bilinmektedir. Bu meşruiyet, şiddete başvurmayan, yasal faaliyetleri önceleyen bir toplumsal ve tarihsel ortamda mümkün olmuştur. Bu nedenle Hizbullah'ın kendini savunma gerekçesi üzerinden şiddeti başvurulabilir bir araç olarak tartışan söylemi, Hizbullah için isteyeceği sonuçları yaratmayacaktır. Çatışmalar, taraflar arasında ayrışmayı ve düşmanlığı daha da arttırabileceği gibi Hizbullah tabanında şiddeti bir metot olarak benimsemeyen ve büyük oranda yasallaşma sürecinde Hizbullah'la ilişkilenen bireylerin kopuşuna neden olacaktır. Çatışmaların başlaması, şiddeti gerekli gören Hizbullah tabanının daha radikal gruplara katılımı ve/veya Hizbullah'ın yeraltına çekilmesi neticesinde eksen ve yöntem kay-

ması sonucu doğuracaktır. 1990'lardakinin aksine meşru faaliyet ve kuruluşlarla görünürleşen Hizbullah tabanı şiddet eylemlerine karşı daha korumasızdır. Olası bir çatışma durumunda ilk zarar görebilecek kitle de bu tabandır. Hizbullah için şiddet ortamı, Hizbullah'ın 2004 sonrasında yaşadığı "dönüşümü" boşa çıkarma riski nedeniyle, pratik açıdan faydalı değildir.

Devlet yetkilileri, radikalleşmenin artması riskine karşılık bu duruma dikkat etmeli ve tedbir almalıdır. Devlet yetkilileri, Türkiye'de kalıcı bir barışın, farklı Kürt gruplar arasında da sağlanması gereken bir kalıcı barışla mümkün olduğunu değerlendirmeli ve bunun sağlanması için inisiyatif almalıdır. Bunun etkili bir yolu tarafları barış sürecinin bir parçası olarak, *tercihen yüzleşme ve hakikat komisyonlarının bir parçası olarak*, aynı masada buluşturmak olabilir. Böylece Hizbullah'ın barış sürecine dair eleştirileri giderilebileceği gibi, geçmişle yüzleşmenin imkânı ve kalıcı bir barışın tesisi sağlanabilir.

Hizbullah ile PKK arasında 1990'ların ortasında çatışmaların bittiği, *de facto* bir ateşkes olduğu bilinmekle birlikte, taraflar hiçbir zaman resmî bir ateşkesin varlığını kabul etmemiştir. İki grup arasındaki çatışmasızlık durumunun, çözüm süreci ve güncel gerginlikler birlikte değerlendirildiğinde birbirine pamuk ipliğiyle bağlı olduğu görülecektir.[103] Bu bağlamda iki hareket arasında yaşanması muhtemel gerginliklerin bazı manipülasyonlarla çatışma günlerine dönmesi muhtemeldir. Kanaatimce bu durumun hassasiyetinin taraflar ve kamuoyu tarafından değerlendirilmesi ve iki grup arasında yaşanan gerginliklerin kalıcı bir çözüme kavuşturulması sağlanmalıdır. Zira 1990'lardaki yapısı ve durumu ne şekilde değerlendirilirse değerlendirilsin, bugün Hizbullah bağlantılı örgütler meşru alanda faaliyet gösteren oluşumlardır ve katı güvenlikçi politikalar ve operasyonlarla bu oluşumlara dair sağlıklı politikalar üretilemez.

103 PKK'ye yakınlığıyla bilinen *Özgür Gündem* gazetesinin Hizbullah hakkındaki örnek bir dosyası, PKK'de Hizbullah algısına bir örnek olarak verilebilir. http://www.ozgur-gundem.com/index.php?haberID=4088&haberBaslik=HİZBULLAH%20VE%20HİZBUL-KONTRA%20GERÇEĞİ%20-%201&action=haber_detay&module=nuce, Erişim Tarihi: 05.02.2014.

Bu bağlamda Hizbullah'ın bugün bir sosyal harekete dönüşmüş olduğu ifade edilebilir. Sosyal hareketten kastım, çok geniş anlamda kişisel ve samimi ilişkiler aracılığıyla paylaşılan anlamların oluşturduğu ağlardır (Yavuz, 2003, s. 271). Sosyal hareketlerin ne şekilde tanımlanması gerektiği ile ilgili farklı teorik yaklaşımlar bulunmakla birlikte, tercihim işlevselliği esas alan yaklaşımdır. Kitlesel seferberliğin yarattığı psikolojik ve yapısal sonuçlara odaklanan bu yaklaşıma göre bir sosyal hareket, en temel tanımıyla yapısal gerilimlerin yarattığı psikolojik memnuniyetsizlik neticesinde verilen kolektif tepkiler bütünüdür. Bu gerginlikler sanayileşme, modernleşme, ekonomik kriz, sosyal yaşam ve yaygın gündelik rutinlere müdahaleler gibi pek çok nedenden kaynaklanabilir. Bunun neticesinde ortaya çıkan memnuniyetsizlik ise sosyal bir hareketin oluşmasına zemin hazırlar. Bahailik hareketlerin önemli bir kısmının Batılılaşma, modernleşme, sömürgecilik gibi olgulara karşı çıkarken, yerel değerleri merkeze alan argümanları benimsediği (Wiktorowicz, 2004, s. 6), bu argümanların da Hizbullah'ın Filistin, Mısır, Çeçenistan, Irak gibi coğrafyalarda yaşananlara karşı geliştirdiği söylemde belirginleştiği ifade edilebilir. Bununla birlikte, Hizbullah gibi hareketleri ortaya çıkaran nedenlerin sadece dinî ideolojik argümanlar ve Batı karşıtlığı olmadığı, İslâmcı hareketlerin içinde oluştuğu toplumsal koşullarla birlikte değerlendirilmesi gerektiği de göz önünde bulundurulmalıdır (Delibaş, 2009, s. 90). Nitekim bu sosyo-ekonomik koşullar ve hızlı değişimin pek çok yerde İslâm referanslı direniş hareketlerine, şiddet dalgalarına ve toplumsal hareketlere neden olduğu bilinmektedir. Bu hareketlerin bir kısmı, neofundamentalist hareketler kategorisinde değerlendirilmekte ve temelde sekülerleşme sürecinin farklı boyutlarına tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Türkiye Hizbullahı'yla pek çok ortak argüman paylaşan Thailand kökenli *Dakwah* hareketi böyle bir sürecin neticesinde ortaya çıkmıştır (Scupin, 1987: 84-85). Aynı şekilde Türkiye ve İran'daki sekülerleşme ve modernleştirme süreçlerinin de İslâmcı gruplar arasında çeşitli direniş formlarıyla ortaya çıktığı (Karasipahi, 2009, s. 93), Hiz-

bullah özelinde bu formun 2000'li yıllara kadar şiddet merkezli yürütüldüğü ifade edilebilir. Elbette Hizbullah, sadece sekülerleşme ve modernleştirme olgularına bir tepki olarak ortaya çıkmış bir hareket olarak değerlendirilemez. Aksine, şiddeti araç olarak benimsemiş bir yapı olarak Hizbullah, kendi özel tarihsel ve sosyolojik koşullarının bir sonucudur. Bu bağlamda Hizbullah'a sadece derin devlet güdümünde bir örgüt, İran bağlantılı bir yapı, PKK üye ve sempatizanlarına karşı "devletin rutin dışına çıkmasının" bir tezahürü olarak bakmak eksik değerlendirmeler yaratır. Hizbullah'ın dâhil olduğu şiddet eylemleri, İslâmcısından Kürt hareketine, sekülerinden milliyetçisine kadar pek çok grubun toplumsal belleğinde canlı bir şekilde yaşamakla birlikte, bu durumun Hizbullah'ın sadece bir yönüne ışık tuttuğunu ama geriye kalan kısımları karanlıkta bıraktığını düşünmekteyim.

ŞEMA 1
Hizbullah'ı Anlamak

4. Bazı İslâmcı kitleler ve bireyler
3. Hizbullah tabanı ve sosyal hareketi
2. Hizbullah bağlantılı kuruluşlar ve bireyler
2. Hizbullah illegal yapılanması ve çekirdek kadro

Çalışmamda elde ettiğim veriler neticesinde Hizbullah'ın örgüt, taban ve sosyal hareket açısından yukarıdaki şemayla anlaşılabileceğini söylemek mümkündür. Hiyerarşik bir şema ye-

rine, iç içe geçmiş daireleri tercih etmemin nedeni, bu daireler arasında çeşitli aşamalarda yaşanan geçişkenlikler ve karar alma süreçlerinde birbirlerini etkileme potansiyelidir. Bununla birlikte özellikle birinci ve ikinci halkada belli bir hiyerarşinin varlığı yadsınamaz. Bu daireler arasındaki seferberlik, kendi iç koşulları ve dönemsel şartlar çerçevesinde belirlenmekte, Hizbullah'ı yapısal düzeyde etkileyecek her dönüşümde ise bu daireler arasında geçişler, eklemlenmeler ve kopuşlar yaşanmaktadır.

Şemanın çekirdeğinde yer alan Hizbullah İllegal Yapılanması ve Çekirdek Kadro, Hizbullah'ın yönetim kadrosuyla birlikte, 1980 ve/veya 1990'lardan itibaren Hizbullah içerisinde yer alanları temsil etmektedir. Bu halka içerisinde katı bir hiyerarşik ilişkiden ve karar alma süreçlerinin büyük oranda bu çekirdek içerisindeki dengeler ve tartışmalar neticesinde belirlendiğinden bahsedilebilir. Bu anlamda bu çekirdeğin örgütün liderlik kademelerinden, cezaevinde yatan mahkûmlara, kuruluşundan itibaren Hizbullah içerisinde yer almış ve semt veya şehir sorumluluğu gibi yönetimsel görevlerde bulunan kişilerden oluştuğu ifade edilebilir. Tam sayıya dair bir rakam verememekle birlikte, çekirdek kadronun bin ile iki bin veya biraz üstünde bir rakamdan oluştuğu iddia edilebilir. Bu iddianın temeli ise Hizbullah operasyonlarında tutuklanan, ceza alan ve sayısı birkaç bin olarak ifade edilen rakamlardır.

Şemanın ikinci halkası Hizbullah bağlantılı kuruluş ve bireylerden oluşmaktadır. Bu kitle sivil toplum kuruluşlarından siyasi partiye, eğitim kurumlarından yayın faaliyetlerine geniş bir legal alanda faaliyet gösteren bir kitleyi temsil etmektedir. Bu kitlenin Hizbullah'ın temel karar alma mekanizmalarındaki etkisi az olmakla birlikte, gündelik hayatla ilişkileri ve legal faaliyet yürütmeleri nedeniyle kamusal alanla ilişkileri daha fazladır. Buna paralel olarak da gündelik yaşamın içindeki pek çok çözümün üretilme mekanizması ikinci halkadır. Bu halkada da hiyerarşik bir yapılanmadan bahsetmekle birlikte, buradaki hiyerarşik yapı örgütün çekirdeği kadar keskin değildir. İkinci halkanın tepe yönetimi olarak kabul edilebilecek bir gru-

bun, Hizbullah'la ilişkilerinin 1980 ve 1990'larda geliştiği ama birinci gruba kıyasla illegal faaliyetlere karışma oranlarının az olduğu ve/veya var olması muhtemel eylemlerinden dolayı ceza almadıkları ve/veya kovuşturmaya uğramadıkları iddia edilebilir. Nitekim görüşmelerim esnasında da legal alanda faaliyet gösteren kuruluşların açılma sürecinde, takip ve kovuşturmaya uğramamak adına bu dengenin gözetildiği vurgulanmıştır. İkinci halkadaki kuruluşlar, Hizbullah'ın bir sosyal hareket olma sürecinde aktif rol üstlenen kuruluşlardır. Bu anlamda Hizbullah'ın kamusal yüzü, bu kuruluşlardır. İdeoloji ve zihniyet konusunda ikinci halka ile birinci halka arasında ciddi bir fark bulunmadığı, çeşitli konulara yaklaşımın hemen hemen aynı olduğu düşünülmektedir. Yine de kamusal alanda çekirdek kadronun söylemini tamamen benimsiyor görünen ikinci halka, kişisel diyaloglarda kendi fikirleri ve çeşitli konulardaki eleştiri/öz eleştirileriyle dikkat çekmektedir. Bu kişisel fikir ve öz eleştirilerin, birinci halkanın oluşturduğu karizma ve otorite nedeniyle kamusal alanda ifade edilemediği düşünülmektedir. İkinci halkada bulunan az sayıda kişinin, birinci halkaya da dâhil olduğu tahmin edilmektedir. İkinci halkanın 10 bin veya biraz daha fazla kişiden oluştuğu düşünülmektedir.

Hizbullah'ın bir sosyal harekete dönüştüğü aşama, ikinci halkayı da kuşatan daha geniş üçüncü halkadır. Bu halkayla birlikte farklılıklar artmakta ve çekirdek kadronun kontrol ve etkisi azalmaktadır. Üçüncü halka Hizbullah tabanını oluşturmakla birlikte, bu taban Hizbullah'ın tüm söylemlerini birinci ve ikinci halka gibi sahiplenmemektedir. Bu halkanın önemli bir kısmının Hizbullah kaynaklı şiddete dair kaygılar ve şüpheler taşıdığı görüşmelerimde de ortaya çıkmıştır. Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Hüda-Par'ın 2014 yerel seçimlerinde 92 bin kadar oy aldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu tabanın büyüklüğünün en fazla 200 bin civarında olduğu ifade edilebilir. Bu tahmini sayıya, oy kullanma yaşında olmayanlar, oy kullanmayanlar veya çeşitli gerekçelerle başka partiler lehine oy kullananlar göz önünde bulundurularak ulaşılmıştır.

Hizbullah'ın sosyal harekete dönüştüğü üçüncü halka, do-

ğal olarak ikinci halka tarafından üretilen söylem ve ürünlerin tüketicisidir. Dahası bu aşamada, Hizbullah aidiyeti dinî, muhafazakâr ve İslâmcı bir aidiyetin ötesine geçmekte ve politik ekonomi çerçevesinde değerlendirilebilecek bir ilişkiler ağına da dönüşmektedir. Bu bağlamda ortaya belli bir ekonomik kapital ve onun etrafında örgütlenen yapıların çıktığı da bir gerçektir. Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen legal örgütlerin oluşturduğu kapitalin böyle bir seferberlik yarattığı öngörülmektedir.

Üçüncü halkadan ikinci halkaya geçiş, grup kimliği ve aidiyeti çerçevesinde hareket eden bireyler için belli oranda motive edici bir ödül mekanizması olarak işlemekte, böylece üçüncü halkanın bir arada durmasının sosyolojik koşullarından biri sağlanmaktadır. Bununla birlikte üçüncü halkanın, çekirdek halkaya dâhil olma ihtimali oldukça azdır. Fakat yine de bu halkadaki genel teamüllerin, çekirdek kadronun karar alma süreçlerinde dikkate alındığından ve dolaylı bir etkinin varlığından bahsedilebilir.

Şemada dördüncü ve en geniş halka ise bazı İslâmcı kitleler ve bireylerden oluşmaktadır. Bu halkada yer alanların, Hizbullah ve bağlantılı kuruluşlarla herhangi bir organik bağı yoktur. Fakat dördüncü halka Hizbullah bağlantılı kuruluşların düzenlediği Kutlu Doğum, konferans, kermes gibi etkinliklere katılmaktadır. Hizbullah'a yönelik en yoğun eleştiri bu halkada gerçekleşmektedir. Bu halka, Hizbullah'ın karar alma mekanizmalarında herhangi bir etkiye sahip değildir. Bununla birlikte Hizbullah'ın bu kitleyi, üçüncü halkaya çekmek istediği aşikârdır. Bu anlamda Hizbullah'ın birinci ve ikinci halkada ürettiği söylemin doğrudan muhatabı üçüncü halkaysa, dolaylı muhatabı da dördüncü halkadır. Dördüncü halkada İslâmcı olarak tanımlanabilecek bireyler olduğu gibi, İslâmcı olarak bilinen ama Hizbullah'la herhangi bir organik ve/veya entelektüel bağı olmayan dernek ve kuruluşlar da bulunmaktadır.

Sonuç olarak en büyük geçişkenliğin üçüncü ve dördüncü halkalar arasında gerçekleştiği, çeşitli gelişmelerle birlikte zaman zaman kitlesel kopma veya birleşmelerin yaşandığı söyle-

nebilir. Üçüncü ve dördüncü halka arasındaki geçişkenlik kadar olmasa da, ikinci halkadan çekirdek halkaya da zaman zaman geçişlerin olabildiği tahmin edilmektedir. Bu minvalde Hizbullah'ın geçişkenliği en az olan halkası, çekirdek halkadır. İkinci halkada yatay hareketlilik çerçevesinde çeşitli dönüşümler ve görev paylaşımları yaşanmakla birlikte, birinci halkada yatay hareketliliğin de daha az olduğu tahmin edilmektedir.

Hizbullah'ı Anlamak temalı şemada, her dört halka da büyük oranda etnik olarak Kürtlerden oluşmaktadır. Buna rağmen bu halkalarda etnik merkezli güçlü bir söylemin varlığından bahsedilemez. Bu anlamda şemadaki dört halkada yer alan kitlelerin büyük çoğunluğu, literatürde betimlendiği şekliyle etnik kimliğe dair meselelere karşı duyarsızdır. Örneğin, bu bireylerin düzenlediği ve/veya katıldığı etkinlikler, büyük oranda İslâmcı hususiyetleriyle tebarüz etmektedir. Bu halkalar arasında bir diğer ortak özellik, PKK karşıtlığıdır. Bu halkaların özellikle ilk üçünde PKK büyük oranda İslâm karşıtı, samimiyetsiz, kimi zaman kâfir veya mürtet olarak algılanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂMCI BİR ÖRGÜT VE SOSYAL HAREKET OLARAK HİZBULLAH'IN "İÇKİN" BOYUTLARI

Bu bölümde saha araştırması süresince yapılan görüşmeler ve gözlemlerde ortaya çıkan temalar, İçkin Teori çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ses kaydı yapılmasına izin verilen görüşmelerin dökümleri başta olmak üzere, görüşmelerde tutulan saha notları ile gözlem notları kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda veriler, öncelikle paragrafların esas alındığı kodlamalara tabi tutulmuş, elde edilen kodlar karşılaştırma yapmak suretiyle kavram ve kategorilere dönüştürülmüştür. Kategorilerin ana başlıklar şeklinde incelendiği bu bölümde, kategorileştirme sürecinde yaratılan kavram ve kodlar da analize tabi tutulmuştur. Bölümün sonunda teorik soyutlamalara gidilmiş ve saha araştırmasında elde edilen veriler teorik bir perspektifle değerlendirilmiştir.

Hizbullah, birey ve gündelik hayat

İçkin Teori çerçevesinde ulaşılan birinci kategori Hizbullah mensuplarının sosyo-psikolojik profilleri ve gündelik hayatlarına odaklanmaktadır. Söz konusu bireylerin nasıl bir tarihsel arka plandan geldikleri, yaşam hikâyeleri, Hizbullah'a katılım süreçlerindeki motivasyonları, Hizbullah deneyimini nasıl

tecrübe ettikleri, eğer ayrılmışlarsa, ayrılma süreçleri ve sonrasında yaşadıkları bu kategori altında incelenen temel noktaları oluşturmaktadır.

Yapılan görüşmelerde ve bu görüşmeler sonucunda yapılan analizlerde hikâyeleri ve anlattıklarıyla seslerine kulak verdiğimiz görüşmecilerin profillerinin bilinmesi elzemdir. Ancak bu şekilde anlatılanların bir kısmı anlam kazanabilir. Yıllarca gizli bir örgüt olarak faaliyetlerini yürüten, kamusal alanda görünürlükleri dahi geçmişin fotoğraflarıyla bulanıklaşan bu kişiler gerçekte kimdir? Bu çalışma, Hizbullah'ı sosyolojik bir temelden inceleyen bir çalışma olmanın da ötesinde, Hizbullah içinde ve çevresinde bulunmuş veya bulunan bireylerin seslerinin duyulduğu ilk metindir. Elbette görüşmecilerin kimliğini deşifre etmemek gibi etik bir zorunluluğun, görüşmecilerin güvenliği ile ilgili kaygılarla birleşmesi neticesinde betimlenen bu profiller, doğal olarak bulanık olacaktır. Zaten amaç onların kimliğine dair bilgi vermekten çok, toplumsal alanda yer aldıkları zeminin sosyolojik tasviridir. Bu nedenle tüm görüşmecilerin profilleri betimlenmemiş, temsiliyet özellikleri göz önünde bulundurularak benzer profiller arasında bazı tercihlerde bulunulmuştur. Aynı zamanda bazı görüşmecilerin kimliği, güvenlik gerekçesiyle profil tahlillerine dahil edilmemiştir.

Hizbullah'a katılım ve Hizbullah profilleri

Yapılan görüşmelerde Hizbullah'a katılımın, Hizbullah'ın kuruluşundan 2000'li yıllara kadarki dönemde 18 yaş altı grupta yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Konunun doğasından kaynaklanan kesin bir istatistiki veriye ulaşmak mümkün olmamakla birlikte, şehirlerdeki katılım büyük oranda 13-18 yaş arasındaki grupta yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte Hizbullah'ın, ölümle sonuçlanan şiddet olaylarına dâhil olduğu 1991 yılına kadar, kayda değer bir orta yaş grubunun da Hizbullah'a katıldığı ifade edilebilir. Katılımda ağırlık erkeklerde olmakla birlikte, kadınların da aileleri ile birlikte Hizbullah'a katıldığı ve ailenin toplu katılımının, kadın katılımı için başat etkenlerden ol-

duğu söylenebilir. 2000'lere kadar devam eden cami merkezli faaliyetler ise erkeklerin Hizbullah'a katılmasında ana rolü üstlenmiştir.

Şair ve Sufi: Sermest'in Şeriattan hakikate yolculuğu

> "Rivayet odur ki bir öğrencisi Mevlana'ya tasavvufta sıkça vurgulanan dört kapının (şeriat, tarikat, marifet ve hakikat) hikmetini sorar. Mevlana, öğrencisine karşı medresede rahlelerine eğilmiş dört kişinin ensesine sırayla tokat atmasını ister. Öğrenci denileni yapar ve birinci kişiden daha sert bir karşılık bulur. İkinci kişi tam tokat atacakken vazgeçer. Üçüncü kişi ise tokadı atan kişiye dönüp bakar ama bir şey yapmaz. Dördüncü kişi ise dönüp bakmaz bile. Bunun üzerine Mevlana birinci kişinin henüz Şeriat kapısında durduğunu ve 'kısasa kısas' nedeniyle tokada karşılık verdiğini söyler. İkinci kişi ise tarikat kapısındadır ve tam karşılık verecekken 'sana kötülük yapana bile iyilikle karşılık ver' prensibini hatırlayıp vazgeçer. Üçüncü kişi marifet kapısındadır ve iyilik ile kötülüğün yaratandan geldiğini bilir ama yaratanın kötülüğe alet ettiği kişiyi merak ettiği için dönüp bakar. Dördüncü kişi ise hakikat kapısındadır ve iyilik ile kötülüğün kaynağını bildiği gibi, buna alet olan kişiyi de merak etmez." (Mevlana Celaleddin-i Rumi)

Sermest'in ailesi 1990'ların başında zorunlu göçle köyden kente göç eder ve kentin çeperinde bir mahalleye yerleşir. Geleneksel tarım ve hayvancılıkla uğraşan aile, kente göç edince ciddi bir yoksulluk çeker. Sermest'in abisi, aile kente göç etmeden önce, köy dışına okumaya giden ilk kişidir. Bu dönemde Hizbullah'la tanışan ağabey, kente göçten sonra ailenin de Hizbullah'a dâhil olmasına neden olur. Sermest'in ifadesine göre abi, "aslında ailenin Hizbullah'a dâhil olmasını istemez ve kendince bunu engellemeye çalışır". Buna rağmen oldukça geniş olan bu aileden baba ve iki erkek kardeş dışında herkes, kendilerini kısa bir zaman zarfında Hizbullah'ın cami ve ev faaliyetlerinin içinde bulur. Ağabeyine büyük hayranlık duyan Ser-

mest de onun yolundan gider ve ortaokul yıllarında Hizbullah'a katılır.

Lise yıllarına kadar büyük bir özveriyle bağlı olduğu Hizbullah, Sermest'in tüm dünyasıdır. Sermest, henüz lise bitmeden Hizbullah'tan ayrılır. Hizbullah'ta bulunduğu dönemde Hizbullah mensubu olmayan hiç kimseyle ilişkisi ve diyaloğu olmayan Sermest, Hizbullah'tan ayrıldığını deklare ettiği gün, okulda hiçbir Hizbullah mensubunun kendisine selam vermediğini ve aniden Hizbullah dışında hiçbir tanıdığının olmadığını fark eder. Benim de Sermest'le tanışıklığım, Hizbullah'tan ayrılık sonrasına denk gelmektedir. Sermest'in bir arkadaşıyla birlikte bir edebiyat dergisi çıkarma projesine bir öğretmenimiz aracılığıyla dâhil olmam, Sermest'le daha yakından tanışmamı sağladı. Pek çok dergi projesi gibi o dergi de hiçbir zaman çıkmadı. Bu projeden kısa bir süre sonra Sermest, okulu bırakarak "uzaklara" kaçtı. Dergi projesi, 14 yıl sonra nedenini öğreneceğim şekilde "öğretmenlerden otobüs parası çarpıp kaçmak için" Sermest tarafından kurgulanan bir tezgâhtı. "Herhangi bir neden olmaksızın" Malatya'ya kaçan Sermest, burada bir gece kaldıktan sonra Antalya'ya geçerek ilk defa denizi gördü. O dönemler koyu bir İsmet Özel hayranı olduğunu bildiğim Sermest, İsmet Özel'in "Akdenizin Ufka Doğru Mora Çalan Mavisi" şiirinde söylediği gibi "denize ayaklarından önce dilini sokar". Denizin tadının tuzlu olması Sermest'i hayal kırıklığına uğratmıştır.

Edebiyat dergisi vesilesiyle iletişim kurduğum ve zamanla arkadaş olduğum Sermest'i bu tanışıklıktan 14 yıl sonra, imamlık yaptığı küçük bir kasabada ziyaret ettiğimde liseli bir genç yerine 30'lu yaşlarda bir sufi buldum. Geçen süre zarfında birkaç işte çalışan Sermest neticede imam olmuş, evlenmiş ve Nakşibendi bir şeyhe biat ederek sufi olmuştu. Değişen hayatını gözlemlemek için bir dağ köyündeki genç şeyhini ziyaret etme teklifini kabul ettiğim Sermest, şeyhine sırtını dönmemek için dizleri üstünde geri geri giden, yaşıtı olan şeyhin ellerini öperken büyük bir huzur hissettiğini söyleyen bir "adanmışa" dönüşmüştü. Şeyhine biat etmem için incelikle dile geti-

rilmiş ısrarları karşısında ne yapacağımı bilemediğim Sermest'e huzurlu olup olmadığını sordum. Sonunda hakikati bulduğunu söyleyen Sermest, başlığın girişinde alıntılanan Mevlana hikâyesini anlattı. Gözlemlerime göre Sermest, geçmişe kıyasla oldukça mutluydu.

Sermest'in şeyhini ziyaret ettiğimiz günün akşamında nihayet oturup geçmişi ve Hizbullah'ı konuşmaya başladığımızda Sermest'in ilk cümleleri şu oldu.

> "Öncelikle şunu söyleyeyim sana. Bugün bu konunun açılmış olması hâlâ beni rahatsız eden bir şey. Hâlâ da yani bu olumsuzluğu üstümden atmış değilim ve bunu üstümden atmak için hâlâ uğraşıyorum."

Zindan ve medrese: Yusuf'un hikâyesi

Yusuf, pek çok akranı gibi henüz 16 yaşında Hizbullah'a katılır. Kendi tabiriyle o günden şimdiye kadar kendini "bu cemaatin" bir ferdi olarak görmektedir. Gençlik döneminde cami dersleriyle başladığı Hizbullah serüveni, üniversite yıllarında da devam eder. Bu dönemde Hizbullah'ın üniversite evlerinde faaliyet gösterir. Hizbullah'ın Menzil grubuyla "karşılaştığı" dönemde, bu karşılaşmaların birebir tanığıdır. Tanıdığım diğer Hizbullah mensuplarına göre eğitim seviyesi daha yüksek olan Yusuf, saha araştırmamın bir kısmında bana rehberlik etmiş, bazı görüşmelerin yapılmasına aracılık etmiş ve Hizbullah'a dair detaylı sohbetlerimizde bana yardımcı olmuştur.

Yusuf üniversite eğitimi sürecinde Hizbullah bağlantılı faaliyetler nedeniyle birkaç defa göz altına alınır ama herhangi bir ceza almaz. Mezuniyetinden bir süre sonra ise tutuklanır ve birkaç yıl ceza alır. Hizbullah'ın cezaevi yapılanması ve koşullarına dair anlattıklarım, büyük oranda Yusuf ile birlikte Kamuran'ın anlatılarına dayanmaktadır. Bu anlatıların belli oranlarda taban tabana zıt olması, biri hâlâ Hizbullah mensubu, diğeri cezaevine girmeden birkaç yıl önce Hizbullah'tan ayrılmış iki kişinin gözlem ve duygularını yansıtmaktadır.

Yusuf'la Hizbullah hakkındaki ilk uzun diyaloğumuz 23 Mayıs 2014 tarihinde, evimde gerçekleşti. Yusuf, ne konuşacağını mütalaa ettiği izlenimi edindiğim konuşmasına, "İnsan hata yapar" diye başladı. Bireysel hataların bir kurum ve cemaate mal edilemeyeceğini, peygamberin etrafındaki sahabenin dahi hata yaptığını ama bunların İslâm'a mal edilmediğini söyledi.

Yusuf'a göre Hizbullah adına ne yapıldıysa Allah rızası gözetilerek yapılmıştı. Konuşmasında İslâm tarihi ve İslâmî literatürden geniş ve açıklayıcı referanslar kullanan Yusuf için Allah rızası gözetilerek yapılan ama isabet edilemeyen eylemler için dinî bir sorumluluk bulunmamaktadır. İslâm'da içtihatta isabet edenin iki, edemeyenin ise bir sevap aldığı bir hadisi referans gösteren Yusuf, geçmişteki şiddet olaylarının tamamen bir savunma refleksiyle gerçekleştiğini iddia etmektedir. Ona göre Hizbullah, devlet, PKK ve "Rabıtacılar" tarafından üçlü bir kuşatma altına alınmış ama buna rağmen toplu bir öldürme olayına karışmamış, öldürdüğü herkesi soruşturup "katil ve suçlu" olduklarına emin olduktan sonra öldürmüştür.

Yusuf bunları anlattığı sırada, odada konuşmamıza izin vermeyen kedilerimi başka odaya götürme ihtiyacı hissettim ama kediler bundan memnun olmadıkları için ellerimi tırmalayıp kanattılar. Bunun üzerine Yusuf, kedilerin beni tanıdığını, onlara yemek ve su verenin ben olduğumu bildiklerini ama buna rağmen rahatsız edildikleri için beni tırmalayabildiklerini söyledi. Ona göre Hizbullah, tıpkı benim kedilerim gibi köşeye sıkıştırıldığı için şiddet eylemlerine başvurmuş ve bedel ödemişti.

Birkaç saati bulan uzun görüşmemiz sona ererken görüşmecime çalışmamda kullanmak üzere tercih ettiği bir kod isim olup olmadığını sormuştum. Sessizce "Yusuf" demişti. Yusuf'un taşralı bir esnaf ailesinde başlayan, cezaevinde fiziki ve sembolik işkenceyle devam eden ama ortalamanın üstü bir eğitimle iyi bir noktada tamamlanan serüvenini, ister istemez Yusuf peygamberin baba ocağında başlayan, Mısır'ın köle pazarları ve zindanlarında devam edip devletin zirvesinde noktalanan yaşamına benzetmiştim.

Öfke, sükûnet ve şaşkınlık: Musab, Kamuran, Azad ve Ahmet'in hikâyeleri

Musab, tanıdığım şiddet olaylarına karıştığını açıkça ifade eden, en farklı ve eski bir Hizbullah mensubudur. Pek çok kişi gibi o da 1990'larda, henüz bir lise öğrencisiyken Hizbullah'a katılır. Hizbullah öncesinde, Hizbullah'la ilgisi olmayan bazı siyasi meseleler nedeniyle birkaç liseden atılır veya ayrılır. Nihayet lise eğitimini tamamladığı yerde Hizbullah'la tanışır ve yıllarca cami faaliyetleri içinde yer alır.

Yaptığım görüşmelerin önemli bir kısmında görüşmeciler, sessiz, mütevazı ve içe dönüktü. Çoğu zaman kendi tecrübelerini konuşmaktan hoşlanmazlardı. Kendi tecrübeleri hakkında konuşmak yerine muhayyel bir dinleyici kitlesine, bazı ithamlara cevap verir gibi konuşan bu kişilerin konuşmalarının büyük kısmında, devlete ve PKK'ye belirgin oranda bir kızgınlığın emarelerini okumak mümkündü. Bu kızgınlık, medyanın Hizbullah hakkında "oluşturduğu imaj" konuşulurken de gözlemlenebiliyordu. Ama söz konusu kendi tecrübeleri ve Hizbullah geçmişleri olduğunda nispeten sessizleşir, ayrılmış olanlar eleştirilerini bir kırgınlık ve sessiz konuşma eşliğinde dile getirirlerdi. Bu profilin tek istisnası ise Musab'tı. Beykoz Operasyonu olarak tanımlanan ve Hizbullah'ın lideri Hüseyin Velioğlu'nun öldürüldüğü 17 Ocak 2000'den sonra Velioğlu'nun intikamını almak için arkadaşları arasında intikam yeminleri eden Musab, bir süre sonra sorularına cevap bulamadığı ve "hesabının nasıl verileceği" konusunda doyurucu bir açıklama alamadığı şiddet eylemleri nedeniyle Hizbullah'tan ayrılır.

Diğer eski Hizbullah üyelerinin aksine ayrılığını sofistike ve nispeten yapısal eleştirilerle dile getirmek yerine Musab, gizlemeye ihtiyaç duymadığı bir kızgınlıkla konuşmaktaydı. Bu kızgınlık, bana lise yıllarında Musab kod ismini kullanan ve birkaç defa şiddetine maruz kaldığım imam hatip öğrencisini hatırlatmıştı ve görüşmecim için Musab kod ismini kullanmayı uygun bulmuştum. İmam-Hatip lisesinin parasız yatılı bölümünde kalan öğrencilerden biri olarak, çevremi kuşatan Hizbullah men-

suplarının gizli kalması gereken kod isimlerini, ciddiye alınmayan ve çoğunlukla öfke duyulan "azınlıktan" biri olarak ben ve diğer öğrencilerin önünde kullanmaktan çekinmediği bir ortamda birkaç yıl geçirmiş olmam, zihnimde belirgin bir Musab imajı yaratmıştır.

Musab'ın aksine Kamuran, tanıdığım en düşük tonda konuşan kişilerden biridir. Hizbullah'a 16-17 yaşlarında katılan Kamuran, 2000'li yılların ilk yarısında Hizbullah'tan ayrılana kadar, cami faaliyetleri içerisinde bulunmuştur. Birkaç defa gözaltına alınan ve 1990'larda başlayan bir soruşturma nedeniyle 2000'li yıllarda birkaç yıl cezaevinde kalan Kamuran, burada bazı Hizbullah mensuplarının yaptığı gibi ikinci üniversiteyi bitirmiştir. İslâmcılık, toplumsal meseleler ve felsefe alanında ciddi okumaları olduğunu gözlemlediğim Kamuran, kişisel tecrübeleri yerine yapısal meselelerde konuşmayı tercih etmiş ve Hizbullah'tan kopuşunu bu yapısal eleştirilere dayandırmıştır. Kişisel meselelere dair konuşmalar ise Kamuran'ın hiç rahat hissetmediği, konuşmaktan özellikle kaçındığı bir durum olarak görüşmelerimizin ana temalarından birini teşkil etmiştir. Bununla birlikte Kamuran'ın kişisel hikâyesi ile ilgili verdiği sınırlı orandaki bilgi çalışma için önemli bir değerlendirme imkânı oluşturmuştur.

İlkokul birinci sınıfta okulu terk eden ve bir akrabasının namaz kılmayı öğretip, Kur'an öğrenmesi için Hizbullah'ın cami dersleriyle tanıştırdığı Azad, 2000'li yılların başına kadar Hizbullah'ın cami faaliyetleri içerisinde bulunur. Formel bir eğitim almamakla birlikte, Hizbullah'ın cami ve ev faaliyetleri sürecinde okuma yazmayı öğrenen ve İslâmcılık alanında Türkçe literatürün önemli bir kısmını okuyan Azad için Hizbullah sadece bir örgüt değil, kendini var ettiği bir eğitim yuvası ve sosyal ağdır. Hizbullah üyesi olduğu dönemde, yaşı henüz 15 olmasına rağmen ailesi başka bir şehre taşınırken onlara eşlik etmemiş ve Hizbullah'ın "tavsiye ettiği" şekilde Hizbullah evlerinde kalmayı tercih etmiştir. Kürt meselesi ve Kürtlerle ilgili konularda konuşmaktan çekinmeyen görüşmecime, tercih ettiği bir kod isim olup olmadığını sorduğumda "Kürtçe bir isim olmasını tercih ettiğini" ifade etmiştir.

Yaş itibariyle diğerlerinden büyük olan Ahmet, Hizbullah'ın önemli aşamalarına, bazen mağdur pozisyonunda tanıklık eden ama Hizbullah üyeliği oldukça kısa süren görüşmecilerdendir. Hizbullah'ın tehditlerine maruz kaldığı için yıllarca zorluk yaşayan Ahmet'e oldukça uzun ve bilgilendirici olan görüşmemizin sonunda, yaşadığı sıkıntılar nedeniyle Hizbullah'ı affedip affetmediğini sormuştum. Bana "Lê ev dosya li vê dinyayê nayê vekirin. Piştî çavên X û piştî yên bi hezaran... Heta em nekevin hizûra xwedê ev dosya nayê vekirin"[1] demişti.

İsmail ve bıçak: Cemaatin oğulları

Yukarıdaki profiller yapılan görüşmelerin bir kısmı olmakla birlikte, temsil edici özelliğe sahip olan başlıca hikâyeler olarak seçilmiştir. Görüşmelerimin hiçbiri, bilebildiğim kadarıyla, "cemaatin oğulları" olarak tasvir edilen Hizbullah'ın askerî kanadından biriyle olmamıştır. Bununla birlikte bazı görüşmecilerime askerî kanattan birini tanıyıp tanımadıklarını sorduğumda cevap çoğunlukla menfi olmuştur. Buna rağmen görüşmecilerin askerî kanattan kişiler hakkında konuşmak istemediği izlenimi edindiğimi söylemeliyim. Zira pek çok kişi "tanımadığı" bu kişiler hakkında belli oranda bir fikir sahibidir. Örneğin, Aziz'e göre bu kişiler özel olarak seçilmektedir. Hizbullah'ın otoritesini sorgulamayacak, denileni yapacak kişilerdir.[2] Yaptığım görüşmelerde sorduğum sorulardan bir diğeri de "görüşmecinin kendisi ile askerî kanattan biri arasında nasıl bir fark olduğunu" düşündüğüdür. Çoğunlukla cevaplar, görüşmecilerin kendilerini daha eğitimli ve ailelerinin dinî bilinci açısından daha şanslı olarak gördüğü yönündedir. Onlara göre askerî kanattan olan kişilerin önemli bir kısmı, eğitimsiz ailelerden gelmektedir ve dinî bilgi açısından yetersizlerdir. Bu durumun özellikle ilk zamanlarda bu şekilde geliştiği ama Hizbullah güçlendikçe oldukça eğitimli kişilerin de askerî kanadın faaliyetlerine dâhil olduğu ifade edilmiştir.

---

1 "Bu dosya bu dünyada açılmaz. X'in gözlerinin ardından ve binlerce kişi ardından, biz Allah'ın huzuruna çıkana kadar bu dosya açılmayacak."

2 Aziz'le kişisel görüşme, 20.07.2013.

Askerî kanattan kayda değer kişileri tanıyanlar ise cezaevinde kalan Yusuf ve Kamuran'dır. Kendini "hâlâ cemaat ferdi" olarak tanımlayan Yusuf'a göre cezaevi ortamı, bir sonraki bölümde roman anlatılarının tasvir ettiği şekliyle oldukça sistematik ve disiplinlidir. Yusuf'un aksine Kamuran ise cezaevlerinde ciddi bir moral bozukluğunun varlığından, uzun süreli ceza alanlarda gözle görülür bir psikolojik çöküntüden ve şizofreniden bahsetmektedir. Ömür boyu ceza alan bir Hizbullah üyesine bir görüşmecim tarafından sorulan bir soruda bu kişi, ailesinin kendisini terk ettiğini, cezaevinde olduğunu, bir ümidi kalmadığını ve cemaatten başka tutunacak bir dalı kalmadığı ifade etmiştir. Bir başka görüşmede ise görüşmecim, "durumu hassas olanlar" olarak tanımladığı askerî kanattan bu kişilerin, kimi zaman aylarca, hatta yıllarca aynı evden veya odadan çıkmadığını, yakalanmaları hâlinde birçok kişinin mağduriyetine yol açabilecekleri için bu "fedakârlığı" yapmak zorunda olduklarını söylemiştir. Görüşmecim kişisel olarak tanıdığı ve üç yıl boyunca aynı evden çıkmayan birinin varlığından bahsetmiştir. Ona göre kimi zaman perdeler bile güvenlik gerekçesiyle açılmaz ve bu kişilerin temel yaşamsal ihtiyaçları bir-iki kişi tarafından yoğun güvenlik tedbirleri altında giderilirmiş. Bu kişilerin gündelik hayatları tamamen Hizbullah'ın kontrolündedir ve Hizbullah'ın rızası her şeyin önündedir. Bir görüşmecimin anlattığına göre otuz kişiyi vuran askerî kanattan birine pişman olup olmadığı sorulduğunda bu kişi "Hayır, biz dava için yaptık. Cemaat istedi, ben de yaptım. Bir daha olsa yine yaparım" demiştir. Bu anlatının aksine Kamuran, askerî kanattan kişilerin çok büyük çoğunluğunun pişmanlığını dile getirdiğini ifade etmiştir.

Gündelik hayatta nereye gidecekleri, ne yapacakları, bir "eylemden" sonra nerede saklanacakları Hizbullah tarafından belirlenmekte olan bu kişiler, "güvenlik" gerekçesi ve açığa çıkma korkusu nedeniyle diğer Hizbullah üyeleriyle karşı karşıya getirilmemektedir. Ailevi bir neden veya bir ziyaret nedeniyle yapılması elzem bir yolculuk dahi katı bir hiyerarşik silsile içinde izne tabidir ve tüm davranışlarda güvenlik kaygısı ön plandadır. Bu kişilerin karşılarına çıkan herhangi birinin polis, ajan

veya PKK'li olma şüphesi taşıdığı, bunun Hizbullah tarafından sıklıkla vurgulandığı ifade edilmiştir. Saha araştırmam süresince askerî kanattan biriyle herhangi bir iletişimimin olmayışı nedeniyle, askerî kanatta yer alan kişilerin toplumsal profillerine dair net bir şey söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte anlatılanlardan yola çıkarak bu kişilerin İbrahim peygamberin oğlu İsmail'i tanrıya kurban etme hikâyesinde olduğu gibi ciddi bir "fedakârlıkta bulundukları" aşikârdır.

Hizbullah üyelerinde gündelik yaşam pratikleri ve aile

"You are what you do!"[3]
– C. G. Jung

Hizbullah üyeleri arasında gündelik yaşam pratiklerinin analiz edilme nedeni, görüşmelerde ortaya çıkan "idealist" anlatıların, gündelik yaşamda nasıl uygulandığına dair bir karşılaştırma yapma ihtiyacıdır. Bu kategorinin belirginleşmesinde Jung'un alıntılanan sözünde vurgulandığı gibi "gündelik yaşam pratiklerine" dair sorulan soruların etkisi de bulunmaktadır.

Cami faaliyetlerinin merkezde olduğu dönemde aşağıda değerlendirilen pratikler, gündelik yaşamın vazgeçilmez unsurlarındandır. Örneğin, belli bir gruptan, camiden veya camilerden sorumlu olan Hizbullah mensupları, camide Kur'an, İslâm tarihi gibi derslerin verilmesi gibi faaliyetlerin daha ötesinde bazı sorumluluklara sahiptir. Derse gelmeyen kişilerin takibi, bir sorunları olup olmadığının öğrenilmesi, sorunlarının çözülmesi, bu kişilerin gelişimlerinin takip edilmesi, aile ve sosyal ilişkilerinin gözlemlenmesi, cami etrafında bulunan işyerleri ve evlerde bulunan kişilerin gözlemlenmesi ve tüm faaliyetlerin haftalık olarak üst birimlere raporlanması bu sorumlulukların sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Bu sorumlulukların yanı sıra, periyodik toplantılara katılıp direktiflerin alınması, Hizbullah'ın cami derslerinin aksine "cemaat işlerinin" konuşul-

3 Ne yapıyorsan o'sun!

duğu, dinî ve ideolojik eğitimin alındığı, güvenlikle ilgili durumların değerlendirildiği ve tehlikeli bir durumda nasıl davranılması gerektiğinin uygulamalı olarak öğretildiği gündelik yaşam pratiklerinden de bahsedilebilir.

Aynı pratikler ve sorumluluklar, okul yapılanması içinde bulunan kişiler için de geçerlidir. Okulda bulunan Hizbullah üyeleri için de Hizbullah terminolojisinde "alaka"[4] denilen kişilerle ilgilenmek ana sorumluluklardandır. Camilerdeki gibi düzenli bir öğretme-öğrenme hiyerarşisinin olmadığı okullarda temel sorumluluk "alakanın" tüm sorunlarıyla ilgilenmek ve onu yeni "Hizbullahî" çevresinden başka bir sosyal ilişkisi kalmayacak şekilde soyutlamaktır. Belli bir süreden sonra hazır olduğuna inanılan bu kişilere "davet" yapılmakta ve kabul etmeleri durumunda kendilerinden özgeçmiş ve "son altı ay içinde çekilmiş" bir fotoğraf talep edilmektedir.

Son altı ay içinde çekilmiş fotoğraf talebinin gerçek olup olmadığı ve gerçekse illegal bir örgüt içerisindeki bürokrasinin ironik tarafı olduğunu bir kenara bırakacak olursak Hizbullah, mensuplarını ve onları çevreleyen sosyal yaşamı yakından kontrol eden bir mekanizma oluşturmuştur. Talep edilen özgeçmişte kişinin yaşam hikâyesi, ailesi ve çevresi hakkında detaylı bilgiler, ailesi ve akrabalarının politik görüşleri gibi pek çok ayrıntı talep edilmiştir. Bunun yanı sıra pelür kâğıda haftalık periyodlarla yazılan ve Hizbullah mensubunun çevresinde olup bitenleri anlatmasının beklendiği raporlar, gündelik yaşamın önemli bir rutinidir. Dikkatle değerlendirilen bu raporlardan bilgi eksikliği gibi gerekçelerle zayıf bulunanlar ise, raporu tutan kişiye iade edilip raporun tamamlanması talep edilmektedir. Rutin raporların yanı sıra "ihtiyaç duyulduğunda" bazı kişi ve olaylara dair ek raporlar talep edilmiştir. İhtiyaçtan kasıt ise, hakkında istihbarat yürütülen kişiye dair kapsamlı bilgi talebidir. Musab'a rapor yazıp yazmadığını sorduğumda;

---

4 Türkçeye "ilişki" olarak çevrilebilecek bu kelime, Kur'an'da Muminun suresi 14. ayette insanın ana rahminde geçirdiği süreçler anlatılırken embriyo kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Alaka kelimesinin Hizbullah tarafından hangi anlamda kullanıldığı bilinmemektedir.

"Musab – Yazıyorduk, bize sorulan şeyleri, dikkatimizi çeken şeyleri... ta oturduğumuz konutlara kadar. Ondan sonra caminin bulunduğu bina çevresi... Hatta bir bakkal vardı. X'liydiler. Çocuğun ismi Mervan'dı. Mervan ismi normalde kolay kolay Sünnî şeyde görülmez yani. Öyle zannediyorum Alevî olsa gerek.[5] Çocuğun bir tanesinin ismi Nazım'dı. Onlarla ilişkim iyiydi. Çay içerdik, muhabbet ederdim. Şey bile derdim, hani karşı karşıya gelirsek tanımam sizi, siz de beni tanımayın diye. Onun dışında eleştirildiğim oldu. Cemaatten kulağımı çektiler.

Mehmet Kurt – Genelde nasıl bilgilerdi?

Musab – Yani onların fikirlerine dair, ne olduklarına dair, bize bakışlarıyla ilgili. Çok sallamazdım. Hani detaylı bilgi vermezdim."[6]

Şüphe duyulan herkes hakkında bilgi talep edilmesi ve Hizbullah mensubu herkesin raporlar yoluyla bir istihbarat elemanı gibi kullanılması, Hizbullah'ın 2000 öncesi yapısında rutin bir uygulamadır. Beykoz Operasyonu sonrasında örgüt arşivinin ele geçirilmiş olması ve Hizbullah'ın illegal bir örgüt olarak dağılma sürecine girmesi bu uygulamanın bitirilmesine neden olmuştur. Hizbullah'ın yeniden toparlandığı 2003 sonrasında ise legal faaliyetler ağırlıkta olduğu için bu uygulamaya başvurulmadığı tahmin edilmektedir.

Hizbullah'ta gündelik yaşamın önemli unsurlarından biri de güvenlik ve gizliliktir. Güvenliğin had safhada gözetildiği Hizbullah'ta, tüm mensuplarının devamlı dikkatli olmaları talep edilmekte, takip edilip edilmediklerine dair kontrollü olmaları istenmekte ve bu konular gündelik yaşamda uygulamalı olarak öğretilmektedir. Örneğin, gidilecek bir evin güvenli olup olmadığını kontrol etmek için pencereye bir saksı koyma, arkadan

5 Musab'ın Mervan isminin Sünnîler tarafından tercih edilmediği ama Alevîler arasında yaygın olduğu cümlesi, gerçeklikle taban tabana zıttır. Zira Kerbela olayında Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden sorumlu olan kişinin adı Mervan'dır. Bu nedenle Alevîler arasında Mervan ismine rastlamak mümkün değildir. Bununla birlikte Sünnîler arasında da yaygın olmayan bu isim, farklı bir isim olması nedeniyle Musab tarafından Alevî ismi olarak düşünülmüş olabilir.

6 Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

takip eden varsa görebilmek için sokağı geniş alma, bir başka Hizbullah elemanıyla dışarıda bir yerde görüşülecekse oraya vaktinde gidip görüşülecek kişi bulunamayınca belli periyotlarla birkaç defa daha kontrol etme ve belli bir süre sonra bu kişinin gelmediği tespit edildiğinde sorumlulara haber verip, bu kişinin yakalandığı varsayılarak bildiği evlerin boşaltılması veya evdeki Hizbullah materyallerinin yok edilmesi bu önlemlerin sadece birkaçıdır. Gözaltına alınma, sorgulanma veya tutuklanma gibi bir durum ortaya çıkarsa, bu kişinin bildiği tüm evler boşaltılır ve ilişki içerisinde olduğu Hizbullah elemanları, ne kadar süreceği belli olmayan bir saklanma sürecine girer. Sorgulanan Hizbullah mensubu için konuşmamak, arkadaşlarını ve grubunu ele vermemek asıl amaçtır. Bu nedenle her Hizbullah elemanının sorguya çekilmesi durumunda sorumlusuna ilişkin vereceği sahte bir eşkâl vardır. Hizbullah'tan ayrılmasının üzerinden ondan fazla yıl geçmesine rağmen Azad, polise verilmek üzere tüm detaylarına çalıştığı sahte eşkâli bir çırpıda tarif etmiştir. Bu tedbirlerin özellikle 1999 ve sonrasında artan polis operasyonları neticesinde hayati önem kazandığı ve yıllarca çalışılan bu bilgilerin, Hizbullah mensuplarının polisten saklanması ve kaçış sürecinde oldukça etkili olduğu söylenebilir.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere güvenlik ve gizlilik Hizbullah üyelerinin gündelik yaşamlarında hayati öneme sahiptir. Hizbullah elemanları, tanıştıkları en sıradan kişinin dahi PKK'li, güvenlik görevlisi, JİTEM elemanı veya istihbaratçı olabileceği konusunda sıklıkla uyarılmış, neticede Hizbullah yapısı içerisindeki sorumlular dışında hiç kimseye güvenmemeyi öğrenmişlerdir. Bunun yarattığı psikolojik rahatsızlık ve teyakkuz hâlinin, Hizbullah mensuplarında nasıl bir korku ve şüphe yarattığı tahmin edilebilir. Adeta sorgu durumunda polise verilmek üzere tasarlanan sahte profil, Hizbullah elemanının gündelik hayatını kontrol eden bir otoriteye dönüşmüştür. Yarattığı psikolojik teyakkuz göz önünde bulundurulduğunda bu profilin, gerçek bir karakterden çok da farklı olmadığı, hatta daha da etkili olabileceği iddia edilebilir. Bu eşkâlin

Azad'ın zihninde capcanlı durması ve Azad'ın hâlâ gayrı ihtiyari bir şekilde sokakları geniş bir açıyla döndüğünü ve arkasını kontrol ettiğini söylemesi bu iddiayı güçlendirmektedir. Nitekim Azad'la buluşmamızda da benzer bir durum tekrar etmiş, görüşme saati ve yeri Azad tarafından iki defa değiştirildikten sonra sokağa bakan ve birkaç çıkış noktası bulunan bir çay evi tercih edilmiştir. Azad'la görüşmemiz boyunca tüm hareketlerim, dikkatli bir gözlemci olduğunu fark ettiğim Azad tarafından kontrol edilmiştir.

Tüm korunma çabalarıyla birlikte 1990'larda bir Hizbullah mensubunu tanımak zor değildir. Birlikte yaşamanın yarattığı aidiyet duygusunun sonucu olan ortak bir estetik duygusu ve dinî hassasiyetler nedeniyle şalvar tipi veya bol pantolonlar giyen, işi elveriyorsa sakallı,[7] namaz kılarken ağırlığını bir ayağının üstüne verip ellerini göbeği yerine kalbinin altında bağlayan bu ortak tutum, ayırt edici bir özellik olarak Hizbullah mensuplarında gözlemlenebilmekteydi. Kadınlar içinse bu ortak dinî algılayış ve estetik, kendisini siyah çarşaf veya geniş siyah pardösü şeklinde göstermektedir. Bununla birlikte tüm siyah çarşaf giyenlerin Hizbullah mensubu olduğu yanılgısına kapılmak yanlıştır. Yaptığım gözlem ve görüşmelerde orta ve üstü yaş grubundaki kadınların Güneydoğunun bazı yerlerinde geleneksel olarak siyah çarşaf giydiği ortaya çıkmış, gençler arasında ise Hizbullah veya başka bir İslâmcı gruba aidiyet nedeniyle siyah çarşafın tercih edildiği ifade edilmiştir.[8]

Hizbullah mensuplarının aile yaşamı da gündelik yaşamın analizinin bir parçası olarak oldukça değerli bilgiler sunmaktadır. Bu noktada bireysel olarak Hizbullah üyesi olanlar ile aile olarak Hizbullah mensubu olanlar arasında bir fark vardır. Bireysel olarak Hizbullah mensubu olan kişiler, büyük oranda aileleriyle psikolojik gerilimler yaşamakta ve hatta kimi zaman fiili şiddete maruz kalmaktadır. Bunun en önemli örneklerinden biri, Hizbullah üyesi olduğu için PKK'li olduğu iddia edilen

7 Sakalın pek çok nedenden dolayı uzatılabileceği ve sakallı birinin doğal olarak Hizbullah mensubu olarak kabul edilemeyeceği vurgulanmalıdır.

8 Fethullah'la kişisel görüşme, 11.08.2013.

babası tarafından 14 yaşındayken öldürülen Ali'dir. Hizbullah mensuplarının hatıralarında ve grup aidiyetlerinde önemli bir yer tutan albümlerden Şehitler Kervanı'nın yedincisinde Ali'nin hikâyesi silah sesleri eşliğinde şu sözlerle tasvir edilmektedir.

Küçük Alim gelmedi bugün güllerim yaslı
Kara gözlüm nerdesin annenin gözü yaşlı
Bir başka baharda mı gülecek gözlerimiz
Bir baba mermisi mi görecek yüreğimiz

On dördünde gül yüzlüm yine bahar gelecek
Göreceksin şehadet ne müjdeler verecek
Can verdiğin toprakta kim bilir ne kadar gül
Nice Fuat, Hanifi, Aliler can verecek

Bir başka baharda mı gülecek gözlerimiz
Bir baba mermisi mi görecek yüreğimiz

Senin derdin başkadır dilin dönmüyor Alim
Ellerim savaştadır öfkem dinmiyor Alim
Bir baba mermisiyle İslâm için ölüme
Selam küçük şehidim lanet olsun zulüme

Bir başka baharda mı gülecek gözlerimiz
Bir baba mermisi mi görecek yüreğimiz[9]

Ailelerle yaşanan gerginliklerin az bir kısmı bu denli trajik şekilde sonuçlanmakla birlikte, aileyle gerilim yaşamak oldukça yaygındır. Ailelerin Hizbullah'a karşı çıkma nedenleri arasında güvenlik endişeleri, politik nedenler ve Hizbullah'ın Şii bir örgüt olduğu inancı başı çekmektedir. Gerilimler ve çatışmalar ise Hizbullah söyleminde, peygamber ve sahabenin hayatından verilen örneklerle meşrulaştırılmakta "Bunlar İslâm adına başımıza geliyor, direneceğiz, boyun eğmeyeceğiz. Hakka isyan varsa kula itaat yoktur. Dünyevi konularda annemizin, babamızın sözünü dinleyeceğiz ama cemaat ile ilgili konularda babamızdan izin almayacağız. Onun rızası bizim için önemli değil. Başımıza gelen sövgüler, dayaklar, hakaretler bize sevap

9 http://www.youtube.com/watch?v=gQI9xGijSJg, Erişim Tarihi: 15.06.2014.

olarak geri dönüyor"[10] denilmekte ve Müslüman olduğu için aileleriyle karşı karşıya gelen sahabeden Yasir, Ammar ve Musab bin Umeyr'den örnekler verilmektedir.

Saha görüşmelerim esnasında rızaları olmadığı için ailelerini terk edip Hizbullah evlerinde yaşamaya başlayan pek çok kişinin varlığından haberdar oldum. Bu evler, birkaç parça eşyayla döşenen, güvenlikle ilgili bir problem yaşandığında hemen tahliye edilebilecek ve çoğunlukla ara mahallelerde ve şehrin çeperlerinde yer alan yerlerdir. Bu evlere giriş ve çıkış, geniş güvenlik önlemleri altında olmaktadır. Yine komşularla ilişkilerin iyi tutulması ve bu yolla onlar hakkında bilgi sahibi olmak, güvenlik tedbirlerinden bir diğeridir.

Dilgeş'in ifade ettiğine göre Hizbullah'a ailecek katılım oldukça azdır. Dilgeş'in gözlemlerinin 1990'ların başına dair olması, durumun daha sonra değişmiş olabileceği ihtimalini barındırmaktadır. Daha önce bahsi geçen Sermest ise Hizbullah'a ailesiyle birlikte katılmış kişilerdendir. Sermest'in verdiği bilgilere göre tipik bir Hizbullah ailesi, her zaman herhangi bir Hizbullah mensubunun kalmak veya saklanmak için gelebileceği, kimi zaman evdeki sayının 20-30'u bulabildiği evlerdir. Bu evlerde güvenlik soruşturmalarının yoğunluk kazandığı veya şiddet olaylarının arttığı hassas dönemlerde nöbet tutulmakta ve evin etrafındaki gündelik hayat dikkatle kontrol edilmektedir. Nitekim Mehmet Baran'ın yazdığı *Yaşanmışların Hikâyesi* kitabında da güvenlik gerekçesiyle nöbet tutma ritüelleri anlatılmaktadır (2007). Ailenin tümü Hizbullah'a üye olsa bile, güvenlik ve gizlilik gerekçesiyle hiç kimse diğer aile fertleriyle Hizbullah'a dair konuşmamaktadır. Bu anlamda örgüt faaliyetleri açısından sorumluluk duyulan kişi, Hizbullah içinde konumu ne olursa olsun ailenin bir başka ferdi değil, kişinin kendi sorumlusudur ve kimi durumlarda ailede her fert başka bir sorumluya bağlı olarak çalışabilmektedir. Öyle ki bir Hizbullah mensubundan kardeşi veya bir başka aile ferdi hakkında rapor istenebilmekte veya kimi zaman kişi, kardeşi hakkında ajan veya muhbir olma şüphesiyle raporlar yazmaktadır. Bu raporlar

10 Dilgeş'le Kişisel Görüşme, 22.09.2013.

gizlilik ve önemlerine göre şehir sorumlularına gönderilebileceği gibi, iyice katlanıp küçültülen kâğıdın üzerine cemaati ifade etmek için C harfi yazıldığında doğrudan Hizbullah yönetimine gitmekte ve verilen cevap aynı kanallarla geri dönmektedir. Bu rapor ve yazışmaların yetkili olmayan biri tarafından okunması yasaktır ve mesaj okunduktan sonra güvenlik gerekçesiyle yok edilmek zorundadır.

Hizbullah ailesinin bir diğer özelliği ise, takibat durumlarında doğal bir saklanma mekânı sunmasıdır. Hizbullah evine sığınan Hizbullah üyesi, evin baskına uğraması durumunda ailenin bir akrabası gibi davranmakta ve tercihen önceden hazırlanmış bir senaryoya göre hareket etmektedir.

Görüşmelerde ortaya çıktığı gibi bir Hizbullah üyesinin gündelik hayatı katı bir hiyerarşi, görev bölümü ve güvenlik kaygısının merkezde olduğu bir şekilde devam etmektedir. Bu güvenlik ve gizlilik uygulamasının sınırları diğer aile fertleriyle bir şey paylaşmamaktan, kendi kardeşini raporlamaya kadar yoğun bir otokontrol biçimine dönüşmekte ve kişinin dışarıdan bir kontrol olmaksızın Hizbullah prensiplerine uyması sonucuna yol açmaktadır. Bu anlamda Hizbullah'ın katı bir örgüt hiyerarşisine sahip olduğu ve küçük, gizli ve suç odaklı gruplarla ilgili sosyoloji literatürünün betimlediği bir yapı arz ettiği ifade edilebilir (Gastil, 1993; Boyd, 1991).

Hizbullah'tan kopuş, kopuş biçimleri ve kopuşun travması

Hizbullah'ın, birey ve gündelik yaşam kategorisi altında incelenen son kavram, Hizbullah mensuplarının Hizbullah'tan ayrılma süreçleridir. Hizbullah'tan kopuş bireysel ve grupsal olarak iki şekilde gerçekleşmekte ve bu iki ayrılış biçimi farklı sonuçlar yaratmaktadır. Bireysel kopuşlar da özellik ve sonuçları açısından Beykoz Operasyonu öncesi ve sonrasında farklılık arz etmektedir. Hizbullah içinde bulunulan konum da kopuşun biçimi ve sürecini etkileyen bir diğer faktördür. Bunları sırasıyla inceleyecek olursak karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır.

Bireysel kopuşlar bir anda gerçekleşmemekte, genellikle kopuş belli bir zaman dilimine yayılmaktadır. Örneğin, Hizbullah'ta bir yıldan uzun bir süre geçiren Dilgeş, kopuşunun da bir yılı bulduğunu, zaman zaman Hizbullah üyeliği döneminde tanıştığı kişilerin ona neden Hizbullah'tan ayrıldığını sorduğunu ve geri dönmesi konusunda baskı yaptıklarını ifade etmektedir. Dilgeş'e göre kopuşun aşamalı gerçekleşmesi, kişisel güvenliğini korumak ve "bir anda tepki koyuyormuş gibi" görünmemek içindir. 1990'ların başında, henüz şiddet olayları başlangıç aşamasındayken şiddet olaylarından duyduğu rahatsızlık ve Hizbullah'ın PKK merkezli Kürtlük aleyhtarı söylemleri nedeniyle Hizbullah'tan ayrıldığını ifade eden Dilgeş, ayrılık sonrasında herhangi bir sorun yaşamamıştır. Dilgeş'in ayrılması, yapısal/eleştirel bir ayrılık olarak değerlendirilebilir.

Yapısal/eleştirel ayrılıklar Sermest'in kopuşunda da etkindir. Sermest'in Hizbullah içindeki bazı kişilerin samimiyetinden şüphe duyması, yazdıkları raporların ilgililere iletilmemesi ama iletilmiş ve cevap verilmiş gibi yapılması, Sermest'in ilgilenmesi gereken "alakalarla" ilgilenmemesi ve dünya klasikleri olarak bilinen romanlar gibi cemaatin tasvip etmediği kitaplar okuması nedeniyle eleştiri alması Hizbullah'tan kopuş sürecini başlatmıştır. Yine artan şiddet, Sermest'te ciddi şüpheler yaratmıştır. Sermest'in profini anlatırken, bu dönemi pişmanlıkla hatırladığı ve etkisinden kurtulamadığından bahsetmiştik. Sermest'in kopuşu, Dilgeş'in kopuşuyla karşılaştırıldığında daha zor olmuştur. Zira Sermest'in ailesinin büyük kısmı hâlâ Hizbullah üyesidir ve ailesinin karşı çıkmasını da göze alan Sermest, Hizbullah'tan ayrılmıştır. Fakat bilmediği şey, ailenin Hizbullah'a katılmasına aracı olan abisi de Hizbullah'tan ayrılmıştır ama ayrılığını kimse bilmemektedir. Ağabeyi okul bitene kadar Hizbullah içinde faaliyetlerine devam ediyormuş gibi yapmaktadır. Aileden iki ferdin Hizbullah'tan ayrılmasına rağmen bunu birbirlerine söylememiş olması, ayrılışın güvenlik kaygılarıyla ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir. Sermest Hizbullah'tan ayrılışını şu şekilde anlatmaktadır.

"X dedim, artık dedim bu iş beni sarmıyor. Bu işte yokum. 'Bak' dedi, 'sen böyle bir şey yaparsan bizim için bitersin' falan fistan. Benim için bitti dedim. 'Sonuçlarına katlanırsın' dediler. Ben de elinizden geleni ardınıza koymayın dedim. Cuma günüydü. Çıktık. Pazartesi günü geldim, selam verdim, kimse (selamımı) almıyor. Ulan baktım okulda tanıdığım kimse yok, hiç kimse yok! (gülüyor). Hiç kimse yok, bir kişi bile yok. Ve selamımı almıyorlar. Bırak selam almamayı, yüzlerini çeviriyorlar. Yollarını değiştiriyorlar. Vay be! Bakıyorum böyle ciddi anlamda onlara emek verdiğim, onlar için uğraştığım... Baktım adamlar küs. Sanki hiç tanışmamışız. Çıktım dışarı sigara içtim. Hepsi tek başıma tabii! Kimseyi tanımıyormuşum yani!

...

Kendimizi işin içinde gördük. Yani benim için lise ikiye kadar, herhalde onun dışında bir hayat yoktu. Merkez o. Arkadaşlar sipariş usulü, her şey sipariş usulü. Düşünsene ilk gün gittin, okulda orta birinden tut lise sona kadar senin arkadaşların var. Bir yönden avantaj ama dezavantajları da var. Hatırlıyorum ben lise ikiye kadar bir şarkı dinlemiş değilim. Şarkıyı bırak türkü bile dinlemişliğim yoktur. Âşık oldum, beş yıl boyunca âşık olduğumu kendimden bile gizledim. Âşık olduğum için davaya ihanet ettiğimi düşündüm. Büyük vicdan azabı çektim. Çünkü ısmarlama, her şey ısmarlama!

...

Ayrıldığımda okul da çalkalandı. Onlar böyle beklemiyordu. Onların kurduğu tüm alakalar fiyaskoyla sonuçlandı. Belli bir aşamaya getirdikleri kimseler bitti. Kimse de yanıma yanaşmıyor. E diğerleriyle de zaten hiçbir ilişkimiz olmadı neredeyse.

Sonra onlardan biri aleyhimde bir dedikodu çıkarmış. Sözde ben öğretmeni onların aleyhine kışkırtmışım. Yanına gittim, sen ne saçmalıyorsun dedim. Baktım, adam bana cephe almayı bırak, kanımı akıtmak için yol arıyor. Yok artık dedim. Sen kim oluyorsun, git senin sahibin gelsin terbiyesiz, dedim (Sinirleniyor). Neyse bizim X bir daha sipariş gönderdi, dedi konuşalım. Şehir dışında bir yere gittik, konuştuk. Dedi yav

sen bizim çocuklara şey yapıyorsun. Ben de dedim senin cemaatinden ayrıldım, İslâm'dan ayrılmadım. Kimsin, nesin? Ben size karışmıyorum, siz de bana karışmayın dedim. Ben sizin aleyhinize zerre kadar bir şey yapmam, yaptırmam da dedim. Siz beni tanımamışsınız dedim. Vallah dedi, ben bilmiyorum ama ayağını yorganına göre uzat! Ben de dedim elinden ne geliyorsa yap dedim. Bazı ayaklar yorganlardan uzak olur. Dedi, sen bilirsin.

Gittim. Artık okul da sıkmaya başladı. Onları ciddiye de almıyordum. Çünkü hangisinin ne mal olduğunu biliyordum.

...

Ondan sonra neyse okulda iyice sıkmaya başladı. Sonra XX geldi. Sen geldin. Sen 'şiir yazıyormuşsun' falan dedin. Onun için gelmiştin. Biz de seni takmamıştık!

Mehmet Kurt – Niye takmamıştınız? (gülüyor)

Sermest – Bizim derdimiz başımızdan aşkın. Sen şiir diyorsun! Proje yapıyoruz, kaçacaz. Artık okul okumayacaz, yeter! Okumanın da cazip bir tarafı kalmadı. Neyse okulu bıraktık gittik.

Mehmet Kurt – Nereye gidiyordunuz?

Sermest – Niye Malatya, bilmiyorum. Malatya'ya gittim.

Mehmet Kurt – Nasıl gittin?

Sermest – Biletimi kestim, gittim. Akşam eve gideceğim diye gittim, oraya gittim. Aaa! (şaşırıyor) o çok önemli, biz milleti dolandırdık. Para meselesi. Biz milleti dolandırdık. Dedik okul gazetesi çıkaracaz, dergi çıkaracaz.

Mehmet Kurt – Şiir de yazıyorsun!

Sermest – Şiir de yazıyoruz (gülüyor). Neyse o öğretmenden bu kadar, şu öğretmenden bu kadar... Birçok kişi vardı. Birkaç esnaf vardı, onlara da söyledik. Onlar da destek verdiler. Ondan sonra dedik artık paramız var, gidelim!

Mehmet Kurt – Planı bilinçli yaptınız yani!

Sermest – Bilinçli canım! (gülüyor)

Mehmet Kurt – X niye kaçıyor seninle bu arada?

Sermest – Canımız sıkılmış yav! Değişiklik yapacağız. X sen git dedi, ben sonra geleceğim dedi. Sonra ben gittim, Malat-

ya'da bir gün kaldım. Baktım bir şey yok. Antalya Kemer'de iş var dediler. Kalktım Antalya'ya gittim. Hayatımda ilk defa denizi gördüm. Denizin suyunu tattım, tuzlu olduğunu anladım. Dedim tüh kahretsin, bu su içilmiyor!

Mehmet Kurt – Bu kadar su ve içilmiyor ha!

Sermest – Evet, çok saçma gelmişti bana (gülüyor). Yani dünyayı görmemişiz. Sonra gittim, Kemer gibi bir yere, tatil yerine düşmüşüm. Ulan çalışıyoruz, hiçbir iman, hiçbir izan yok millette. Hiç utanma yok, tamam mı? Bakıyorum, afallamışım, böyle yolun ortasında çıkarıyor pantolonunu. Hiç utanma yok! Turist harbiden gâvurmuş dedim. Neyse bir ay kadar kaldım, sonra abim geldi beni okula geri getirdi. Bir daha gittik okula. Bu sefer bahane bulmamız lazım. Sıkıldık, kaçtık diyemeyiz. Bu sefer ihaleyi Hizbullah'a yıktım. Onlar yaptı dedim. Abim hepsini fırçaladı. Dedi bu okula gelecek dedi. Eğer buna bir şey olursa sizi yakarım dedi. Siz kim oluyorsunuz, dedi. Daha dünkü çocuksunuz, dedi."

Sermest'in anlatısında Hizbullah aidiyetinin ne denli güçlü olduğu ve ayrılıktan sonra kendisine uygulanan toplumsal dışlamanın boyutları dikkat çekicidir. Her ne kadar Sermest, "ihaleyi Hizbullah'a yıktık" dese de, Sermest'in yaşadığı toplumsal dışlanma ve yalnızlık hissi okulu bırakıp kaçmasında etkilidir. Buna ilave olarak Sermest'in Antalya'da yaşadığı tecrübeler ve bunlara verdiği tepkiler, Sermest'in psiko-sosyal durumuna dair göstergelerle doludur. Bu göstergelerin başlıcaları Sermest'in daha önce tanımadığı bir kültürel ortamda hissettiği yabancılık duygusu ve Sermest'in sınıfsal durumunu ortaya koyan ekonomik bileşenler olarak ifade edilebilir. Daha birkaç ay evvel "şeriatın eli kulağındadır" diye büyük bir inançla bağlı olduğu Hizbullah'tan ve onu kuşatan sosyal çevreden tamamen farklı olan bu "yeni dünya", Sermest'i şaşırtmıştır. Kopuş sonrasındaki yalıtılmışlık ve dışlanmışlık hissi, Sermest'in kopuş travmasının yansımalarıdır.

Aynı travma görüştüğüm diğer eski Hizbullah mensupları için de geçerlidir. Önceki bölümde İstanbul'a gidince orada-

ki farklılığı görüp, şeriat istedikleri ülkenin düşündüklerinden çok farklı olduğunu söyleyen Azad'la aynı şekilde Musab da İstanbul'da bir kırılma yaşamıştır.

> "Mehmet Kurt – Peki ayrılma gerekçen neydi?
>
> Musab – Birçok şey var. Tek bir gerekçeye endekslemek doğru olmaz. Mesela biz bir devrim yapacaktık. Yani böyle bir hayal vardı. İstanbul'a gittim ben, Tayyipçileri gördüğüm zaman ilk şeyim orada kırıldı zaten. Yav dedim, biz ne yapıyoruz abi dedim. Hangi İslâm, hangi devrim, neyden bahsediyorsun! Artık bu İslâmcılardan gıcığım geliyor. Çoğu ideolojik yavşaktır. (gülüyor)
>
> Yine tabii bizim gözümüzde cemaatin dokunulmazlığı vardı. Yani PKK'yle girdiği savaşta galip çıkmıştı. O zaman öyle düşünüyorduk. Ama şimdi öyle düşünmüyorum. O zaman galibiyetti bizim için. Sonra Beykoz'da öyle bir darbe yiyince. Yani sıradan adam bile bu tür bir hataya düşmeyecek kadar birikimli iken, örgüt lideri olarak sen nasıl öyle bir şey yaparsın.[11] Bunun gibi yüzlerce şey. Tabii böyle bir darbe gelince şoka girdik. Arkadaşlarla oturduk. Başta intikam yeminleri ettik. İşte şöyle yapacağız, böyle yapacağız. Neydi bu yani, bir balon gibi sönüverdi."[12]

Musab gibi pek çok kişi Beykoz Operasyonu'nu takip eden birkaç yılda Hizbullah'tan ayrılmıştır. Hizbullah'tan ayrılmaların kitlesel boyuta vardığı bu dönemde, daha önceki dönemlerde yaşanan bireysel kopuşlar gibi travmatik durumlar oluşmuştur. Bununla birlikte bu travmatik durumlar, eskisi gibi sosyal dışlama şeklinde olmaktan çok, liderin öldürülmesi, güvenlik operasyonları ve tutuklamalar ile Hizbullah'ın medyaya yansıyan infazları sonucunda oluşmuştur. Bu dönemde yaşanan şaşkınlık ve "psikolojik tahribatı" Kamuran, şu şekilde ifade etmektedir.

11 Velioğlu'nun Beykoz Operasyonu sonrası öldürülmesi, Hizbullah arşivini yok etmekle görevli Edip Gümüş ve Cemal Tutar'ın bunu tam anlamıyla yapamaması ve Velioğlu'nun öldürüldüğü operasyondan yara almadan kurtulmalarına vurgu yapılmaktadır.

12 Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

"Hani psikolojik olarak ilk zamanlarda müthiş bir şey yaşadım. Zorluk yaşadım. Sosyal çevren onlar, bugüne kadar umutlarını bağlamışsın. Birçok şeyi göze almışsın onlar için. Kopuş kolay olmuyor. Bende o ilk dönemlerde müthiş bir psikolojik tahribat yarattı yani. Bunu da şeyle aşabildim ancak. Yani kendi etrafımda arkadaşlık, dostluk ettiğim arkadaşlarımla paylaşarak aşabildim. Yani öyle bir şeyimiz de vardı. Şansımız vardı. Bizim gibi düşünen, bizim gibi geçmişte onlarla beraber olup bağını koparan insanlar vardı etrafımızda. Şimdi o duygusal paylaşım seni motive ediyor aslında. Diyorsun ki ben tek değilim, benim gibi başka insanlar da var. Oradan bir destek sağlıyorsun. Sonra da kendi müstakil şeyini kendin yaratıyorsun zaten. Bir özgüven de geliştiriyorsunuz. Fakat bu her insanda öyle olmuyor. Yani birçok insan tanıdım, İslâmî yaşantısını bıraktı. Ateist oldu. Yozlaşanlar oldu. Uyuşturucuya başlayanlar oldu. Namazı bırakanlar oldu. Ulusalcı olanlar oldu.

Mehmet Kurt – Türk ulusalcısı mı?

Kamuran – Hayır, hayır! Kürt ulusalcısı. Yani bu gibi tipler oldu.

Mehmet Kurt – Başka böyle bildiğiniz örnekler var mı? Bir arkadaşım okuldan tanıdığı iki eski Hizbullah üyesini Protestan kilisesinin ilahi korosunda görmüş?

Kamuran – Yani öylesini görmedim de, ziyadesiyle yozlaşanları gördüm.

Mehmet Kurt – Keşke hiç bulaşmasaydım dediğiniz oluyor mu? Yoksa...

Kamuran – Oluyor tabii. Keşke hiç bulaşmasaydım dediğim oluyor. Niye oluyor? Çünkü müthiş bir şey yaşıyorsunuz. Yani otuzlu yaşlara gelmişsiniz, kendinizi yaşlanmış hissediyorsunuz. Yıpranmışlık var. Yani kendi içinizde çok ciddi anlamda sorunlar yaşıyorsunuz. Çok daha salim, daha müstakim, daha sağlıklı sosyal çevre olabilir diyorsunuz. Daha iyi bir tercih yapabilirsiniz diyorsunuz. Yani bunu yapamayan adam, ders almamış demektir. Dolayısıyla yav ne olursa olsun güzeldi, şuydu buydu, iyi ki oldu demek bence akıl kârı bir şey değil!"[13]

13 Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

Kamuran'ın kopuşu Beykoz Operasyonu sonrasına denk geldiği için, çevresinde kendisi gibi pek çok kişi bulunmaktadır ve bu açıdan Sermest'in yaşadığı toplumsal dışlanmayı yaşamamıştır. Dahası Beykoz Operasyonu sonrasında Hizbullah, birkaç yıl toparlanma süreci yaşadığı için, ayrılan bir ferde böyle bir baskı uygulayacak güçte değildir.

Yusuf'a göre Hizbullah'tan ayrılan hiç kimse, bu ayrılıştan dolayı herhangi bir sorun yaşamamıştır. Sorun yaşayanlar, sorgulanan ve işkence görenler, ihaneti ve ajanlığı tespit edilenlerdir. Yusuf, eğer arşivler açıklanırsa, Hizbullah'ın iç infazlarının altında bu nedenlerin yattığının anlaşılacağını iddia etmektedir. Yusuf bu konuda oldukça iddialıdır ve Beykoz arşivinin açıklanması durumunda birçok kişinin, sevdiği kişilerden nefret edeceğini iddia etmektedir. Diğer yandan Yusuf, Beykoz Operasyonu'nun yarattığı şoku kabul etmekte ve pek çok kişinin bunu atlatamadığını ifade etmektedir. Yusuf'un bu şoku atlatmasını kolaylaştıran nedenler ise birebir tanıklık ettiği bazı olaylarda Hizbullah'ın iddialarının doğru olduğunu görmesidir. Aynı şekilde Hizbullah-Menzil çatışmasında da Yusuf, gördüğü bir rüya sonucunda rahatlamış ve Hizbullah'ın haklılığına ikna olmuştur. Bu rüyada Yusuf, Diyarbakır ovasında bir ateş yandığını ve içinde büyük bir sıkıntı hissettiğini görür. Ova farklı noktalarda yanan ateşlerle gecenin ortasında parlamaktadır. Daha sonra bir nisan yağmuru bastırmakta ve tüm ateşler sönmektedir. Rüyasının tabirini sorduğu "yetkin biri", Yusuf'a bu rüyanın içindeki sıkıntıya cevap olduğunu söyler. Yusuf, rüyayla amel edilemeyeceğini ama bazen insanı bu şekilde rahatlattığını ve Hizbullah'a dair şüphelerini giderdiğini söylemektedir.[14]

Yusuf, her ne kadar hiç kimsenin cemaatten ayrıldığı için herhangi bir sorun yaşamadığını söylese de, görüşmelerde ortaya çıkan birtakım bilgiler ve aktarılan bazı olaylar Yusuf'un iddialarının tersi yöndedir. Kanaatimce Hizbullah'tan ayrılış, başlı başına bir sorun yaratmasa da, ayrılan kişinin hangi pozisyonda bulunduğu ve ayrılık sonrasında Hizbullah aleyhine ko-

14 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

nuşup konuşmadığı durumu değiştirmektedir. Örneğin, önemli bir pozisyonda bulunan ve ayrıldıktan sonra Hizbullah'ı sertçe eleştiren görüşmecilerden biri yıllarca tehdit almış, ölüm fermanı çıkarıldığı için gizlenmek ve kaçmak zorunda kalmıştır. Yine Hizbullah aleyhine konuşmaları nedeniyle tehdit edilen, başka şehre kaçmak zorunda kalan, şiddete maruz kalan veya öldürülen başta bazı *seydalar* olmak üzere pek çok kişinin varlığı bilinmektedir.

Özetle ifade edecek olursak Hizbullah'tan kopuşlar, bireysel düzlemde toplumsal dışlanma ve psikolojik travmalar şeklinde seyretmekte, ayrılan kişi Hizbullah'ın güvenliğini tehlikeye düşürecek önemli bir pozisyondan ayrılmışsa veya Hizbullah aleyhine konuşuyorsa güvenlikle ilgili sorunlar ortaya çıkmaktadır. Buraya kadar büyük oranda bireysel kopuşlar üzerinde dursak da, Hizbullah'tan başlangıcından günümüze kadar pek çok grup ayrılığı da olmuştur. Bu grupların ayrılma biçimleri, ayrılış nedenleri ve ayrılık sonrasında yaşanan durumlar ise ikinci kategorinin konusu olan segregasyon başlığı altında incelenmektedir.

Sosyal segregasyon, minimal homojenlikler ve şiddetin dili

Her ne kadar Gordon Marshall'in *Sosyoloji Sözlüğü*'nde (Marshall, 2009, s. 50) *segregation* kavramının Türkçe karşılığı olarak *ayrım* kelimesi önerilse de, İngilizcedeki *discrimination* kavramının karşılığı olarak *ayrımcılık* tabirinin kullanılması, ayrım kelimesinin literatürde tam anlamıyla yer bulmaması ve ayrımcılıkla karıştırılabilmesi nedeniyle Fransızca asıllı bu kelimeyi olduğu şekliyle, segregasyon olarak kullanmayı tercih ediyorum. Segregasyon kavramı, sosyal bilim literatüründe bir grubun diğer(ler)inden güçlü olması veya onlara baskı yapması nedeniyle grupların arasında güçlünün lehine oluşan eşitsizlik durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Segregasyon kavramının en yaygın kullanımlarından biri Amerika'da siyahlar, Latin Amerikalılar ve beyaz Amerikalılar arasındaki eşitsiz-

liği tasvirde görülmektedir. Bununla birlikte segregasyon kavramı, sadece ırklar arasındaki güç dengesi ve eşitsizliği ifade etmek için kullanılmamakta, her türlü eşitsizlik nedeniyle oluşan ve gruplardan birini dezavantajlı kılan olgular için de kullanılmaktadır (Jackson, 2001, s. 1-17). Dahası segregasyon, belirli birey ve toplumsal grupların iletişimsizliğini veya çok az iletişimini ifade eden toplumsal sürecin ismidir (Marshall, 2009, s. 50). Ben de segregasyon kavramını, Hizbullah ile diğer gruplar ve kişiler arasında yaşanan ayrılıklar ve bu ayrılıkların sayıca üstünlük, şiddete başvurma gibi nedenlerle nasıl bir güç dengesizliği yarattığını, aynı zamanda Hizbullah ve Hizbullah'ın etkin olduğu illerde faaliyet gösteren diğer örgüt, grup ve sosyal hareketlerin birbirinden nasıl ayrıştığını betimlemek için kullanmaktayım. Kanaatimce Hizbullah örneğinde segregasyon, ideolojik ve mekânsal düzlemde oluşmakta, şiddet veya gruplar arasında geçişkenlikler ve toplumsal seferberlik gibi sonuçlar doğurmaktadır.

Segregasyon, minimal homojenlikler ve geçişkenlikler

Hizbullah tarihi bölümünde, 1980'lerin ortasından itibaren Hizbullah ile Menzil grubu başta olmak üzere pek çok grubun karşı karşıya geldiği ifade edilmişti. Bu başlık altında bu "karşılaşmaların" yarattığı algı, tarafların birbirini nasıl betimledikleri ve ne düzeyde ilişkilendikleri analiz edilmiştir.

Öncelikle ifade edilmesi gerekir ki Hizbullah ve Hizbullah bağlamında bahse konu olan örgüt ve yapıların hemen hepsi, kuruluş ve gelişimleri itibariyle tam bir kopuş ve segregasyon timsalidir. Bunun en belirgin örneği, Hizbullah başta olmak üzere Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da faaliyet gösteren İslâmcı yapıların liderlerinin ve çekirdek kadrolarının büyük çoğunluğunun, geçmişte Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), Milli Görüş merkezli partiler, Akıncılar gibi oluşumlarda yetişmeleridir. Bu bağlamda ilk ideolojik kopuş, her ne kadar etnik söylem yerine ümmetçi söylem üzerinden gerçekleşse de, Türk ve ba-

zı Kürt İslâmcı gruplar arasında gerçekleşmiştir. Bu kopuşlarda etnik farklılığın rolü ana gerekçe olarak vurgulanmasa da örtük bir düzeyde varlığından bahsedilebilir. Örneğin bir görüşmecim, Hüseyin Velioğlu'nun Hizbullah'ın kuruluşundan önce kendisine "Bu Türklerin Müslümanlığından, Erbakan'ın, Selamet'in (Milli Selamet Partisi) Müslümanlığından bir şey çıkmaz. Biz Kürtlerin İslâm birliği altında birleşmesi ve devlet kurması lazım" dediğini aktarmıştır. Hizbullah söyleminde Kürt merkezli politik bir söylemin Hüseyin Velioğlu'nun hayatta olduğu dönemde çok az yer aldığı düşünüldüğünde, Türk İslâmcılığıyla yaşanan bu kopuşun sadece etnik motivasyonlarla yaşanmadığı; kültürel farklılıkların ve İslâmcılığı değerlendirme biçimlerinin de bu kopuşta etkili olduğu düşünülebilir. Diğer yandan bu tür kopuşların pek çok Kürt ve Türk İslâmcı grup arasında yaşanmış/yaşanıyor olması gözardı edilemez. Ümmetçi bir söylemi benimseyen bu grupların etnik olarak ayrışması, Türk ve Kürt İslâmcıları için ümmet kavrayışında bir anlaşmazlığa işaret eder.

Hizbullah tarihi bölümünde Hizbullah'ın kuruluş ve gelişim yılları boyunca Güneydoğu illerinde pek çok İslâmcı grup ve yapılanmanın varlığından bahsetmiştim. Bu gruplardan Menzil, Vahdet, Zehra ve 1980'lerde faaliyet gösteren iki grubun[15] içinde yer almış veya alan kişilerle yapılan görüşmeler İçkin Teori'deki karşılaştırmalı veri analizi çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu gruplar arasındaki referanslarda benzerlik ama yöntemlerindeki farklı stratejiler ön plana çıkmaktadır.

Bu gruplardan Zehra grubu[16] hariç geriye kalan grupların tümü İslâmcılık fikrinin temel referanslarından olan Seyyid Kutub, Hasan El Benna, Said Havva gibi yazarlara sıklıkla başvurmaktadır. Bu bağlamda Mısır kökenli Müslüman Kardeşler Hareketi'nin Suriye ve Irak kolları ön plana çıkmaktadır. İslâmcı grupları etkileyen bir ikinci unsur ise, birincisi kadar yaygın olmamakla birlikte İran İslâm Devrimi ve onun Humey-

15 Grupların isimleri, görüşmecilerin talebi nedeniyle açıklanmamaktadır.

16 Zehra grubu, Said-i Nursi'nin Kürt yönüne diğer Nurcu gruplara göre daha fazla vurgu yapan Nurcu bir gruptur.

ni ve Ali Şeriati gibi temsilcileridir. Bu gruplar arasında ilk segregasyonun İran İslâm Devrimi sonrasında yaşanan bazı gelişmeler olduğu söylenebilir. Görüşmelerde ortaya çıkan kodlardan biri yaygın olarak İran'ın "Şiileştirme politikaları" ve daha çok İran'ın Hama Katliamı'nda Hafız Esad yönetimindeki Baasçı Suriye rejimine verdiği destektir. Müslüman Kardeşler'in Suriye koluna Hama şehrinde 1982 yılında yapılan saldırıda, binlerce kişi ölmüştür.[17] Hama Katliamı'na İran'ın verdiği destek, Güneydoğu merkezli İslâmcı gruplar arasında yoğun tartışmalara neden olmuş, bazı gruplar İran'ın devlet olma gerçekliğinden kaynaklanan stratejik bir adım attığını düşünüp İran yanlısı bir tutum benimserken, bazı gruplar ise İran'ın mezhep taassubu nedeniyle Suriye'yi desteklediğini düşünüp İran karşıtı bir konum almıştır.[18] Bu muhalefet İslâmcı gruplar arasında belli bir mesafe yaratmış, grup farklılığı gözetilmeksizin gidilen çay evi gibi mekânlar ayrışmış ve bir kısmı, gruplar arasında çatışma çıkmasın diye kapatılmıştır.[19] Hama Katliamı merkezli tartışmaların 1982'den sonra İslâmcı gruplar arasında yaşanan segregasyonu hızlandırdığı ve belirginleştirdiği söylenebilir. Bu süreçte Hizbullah'ın konumu ise, Hama Katliamı'nı çıkardığı albümlerde ve politik söyleminde yoğun olarak kullanmakla birlikte, İran'la ilişkilerin geliştirilmesi yönünde seyretmiştir.

Segregasyona neden olan bir sonraki olgu ise örgütlenme faaliyetleri nedeniyle yaşanan gerginliklerdir. İran'la geliştirilen ilişkilerde kimin "resmî" temsilci olduğu paralelinde ilerleyen güç kavgası, gruplar arasında çatışmaya yol açmıştır. Sünnî Şafii karakterini koruyan ve İran'la devrim gerçekleştirme pratiği üzerinden ilişkilenmek isteyen Hizbullah ile İran'la daha yakın ilişkiler kurduğu, bu nedenle de Şii olma ithamıyla karşılaşan Menzil grubu arasında, örgütlenme faaliyetleri konusundaki anlaşmazlıklar da ortaya çıkınca şiddetle sonuçlanan ayrış-

17 http://en.wikipedia.org/wiki/1982_Hama_massacre, Erişim Tarihi: 16.06.2014.

18 Hama Katliamı'na İran'ın verdiği destek ve İslâmcı gruplar arasında yarattığı ayrışma, SSCB'nin Macaristan ve sonrasında Çekoslovakya işgallerinin farklı sol gruplar arasında yarattığı tartışma ve ayrışmalara benzer bir içerikte seyretmiştir.

19 Ömer'le kişisel görüşme, 04.08.2013.

malar oluşmuştur. Bu ayrışmalar, Hizbullah'ta yaşanan birkaç kitlesel kopuşun bir süre sonra Menzil saflarında sonlanmasıyla belirginleşmiştir.[20] Aynı şekilde Hizbullah'ın Diyarbakır'daki örgütlenme "başarısı" ve İslâmcı grupların önemli bir kesimini oluşturan gençlik tabanının Hizbullah'a yönelmesi, Menzil grubunda da rahatsızlığa ve karşılıklı ithama, hakarete ve söylemlerin keskinleşmesine yol açmıştır.[21] Söylem düzeyinde farklılıklarını ön plana çıkaran bu gruplar arasında, hızlı geçişkenliklerin yaşanması ise aralarında prensipte büyük farklılıkların var olmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim bu geçişkenlikler İslâmcı gruplar arasında rahatlıkla gerçekleşirken, İslâmcı bir gruptan PKK'ye veya tersi şekilde bir geçiş, istisnalar hariç tutulursa, gerçekleşmemektedir.

Hizbullah-PKK çatışması, İslâmcı gruplar arasında yeni geçişkenlikler yaratmıştır. Menzil ve Vahdet grubu başta olmak üzere Hizbullah aleyhine konuşan bazı *seydaların* şiddet ve tehdide maruz kalması, Hizbullah ile pek çok İslâmcı grup arasında bir segregasyon ve Hizbullah aleyhine bir iklim yaratmışken; PKK ve Hizbullah çatışması, İslâmcı gruplar arasında büyük çoğunluğu Hizbullah taraftarı olmak üzere yeni bir geçişkenlik ve kutuplaşmaya yol açmıştır. PKK tarafında yer alan gruplar ise, daha evvel veya PKK'yle çatışma sürecinde Hizbullah tarafından uygulanan şiddete maruz kalmış olanlardır.[22] Bu süreçte Hama Katliamı ve örgütlenme pratikleri nedeniyle birbirinden ayrışan gruplar, PKK ile çatışmalar başlayınca faaliyetlerde olmasa bile taraftarlıkta yeni bir aşamaya geçmiştir. Büyük çoğunluğu PKK karşıtı bir söylemi benimseyen İslâmcı gruplar, Hizbullah-PKK çatışmasından ve Hizbullah'ın PKK karşısında yeni bir güç dengesi olarak beliriyor olmasından memnundur. Bu süreçte PKK'nin galip gelmesini arzulayan ama ideolojik olarak, Hizbullah ve diğer gruplara daha yakın gruplar Hizbullah şiddetine maruz kalan Menzil ve Vahdet gibi gruplardır.

20 Hamza'yla kişisel görüşme, 01.02.2014.

21 Ömer'le kişisel görüşme, 04.08.2013.

22 Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

Diğer yandan büyük oranda Türk İslâmcılığı içinde yetişen çekirdek kadroların, Türk İslâmcı gruplar ve partilere yönelmemesi ve tercihini Kürt ümmetçilerinden yana kullanması, Türk ve Kürt İslâmcılığının ayrışmaya başladığını göstermektedir. Hizbullah ile Vahdet grubunun ayrışmasında Vahdet grubu saflarında yer alan Mücahit'in bu bağlamda dile getirdikleri hem PKK-Hizbullah çatışmasının, hem de etnik ve/veya İslâmcı söylemin 1990'lardaki gelişimini anlamak açısından önemlidir.

> "Biz Kurdistanî idik. Tabii Kurdistanî hareket etmemiz onların (Hizbullah'ın) daha sonradan işte bunlar PKK'cidirler (ithamlarına yol açtı). Yani öyle şey yapmaya başladılar. E tabii ki biz de, hani işin doğrusu Allah'tan mesela onlara... PKK savaşında biz istiyorduk ki PKK onları yensin. Gönlümüz bunu istiyordu, arzuluyordu biliyor musun? Çünkü onların şiddeti, biz diyorduk kim onları yenerse yensin. Ama biz PKK'li olmadık, zaten olmamız da mümkün değildi. Biz Kurdistanî olmaya adaydık. Sonra Kurdistanî mi olalım, İhvani mi olalım? Bu aradaki şey, çatışma şey yaptı. Yani epey su götürdü yani. Neticede de Vahdet'ten ayrıldık."[23]

Mücahit'in "biz *Kurdistanî* idik" söylemi, Vahdet grubunun tamamıyla ilgili olmayıp, kendisinin de içinde bulunduğu bir grupla ilgilidir. Vahdet grubunun Hizbullah'la yaşanan çatışmalar nedeniyle kendini feshettiği ve faaliyetlerini durdurduğu düşünüldüğünde, Hizbullah karşıtı olması anlaşılabilir. PKK ile çatışmaların, bazı İslâmcı birey ve gruplar arasında Mücahit'in tabiriyle *Kurdistanî* söylemi arttırdığı söylenebilir. Nitekim Hizbullah'tan bazı kopuşların da, örneğin Dilgeş'in ayrılığı düşünüldüğünde Hizbullah'taki Kürt meselesi tavrının ve PKK karşıtı söylemin sonucunda gerçekleştiği söylenebilir.

Bununla birlikte Mücahit, "PKK'nin İslâm karşıtı söylemine karşı" Hizbullah'ın bir tampon görevi gördüğünü de düşünmektedir.

---

23 Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

"Bazen öyle Allah'ım sen ne büyüksün, bu olmasaydı adam (PKK) belki gelir camide sen niye Allah diyorsun, derdi. Yani o kadar acımasızdır. Bu şeyde, bu seçimlerde ben dedim, Allah'ım sana şükürler olsun Hizbullahçıların satırları vardı."[24]

1990'larda PKK'nin Hizbullah'ı yenmesini arzulayan Mücahit, yakın tarihli gerginliklerde Hüda-Par'ın aynı şekilde karşılık vermemesinden etkilenmiş ve şiddete başvurmayan tarafı destekleyen bir eğilim geliştirmiştir.

Hizbullah'ın PKK ile çatışmaları devam ederken, 1990'ların başında Menzil grubuyla da çatışmaların başlaması, yeni bir ayrışma sürecini başlatmıştır. Özellikle PKK ile çatışması nedeniyle Türkiye'deki pek çok İslâmcı grup ve parti tarafından olumlanan Hizbullah'ın Menzil'le çatışmaya başlaması, Hizbullah'ın tüm gruplar tarafından dışlanmasına ve ilk defa olmak üzere Hizbullah'ın yalnızlaşmasına yol açmıştır.[25] Hizbullah da bu dışlama ve yalnızlaşmaya, Türkiye'nin batı illerinde yayınlanan bazı İslâmcı dergilerin Diyarbakır'daki satışlarını yasaklayarak ve faaliyetlerini engelleyerek karşılık vermiştir. Bu boykot o düzeyde etkili olmuştur ki bazı İslâmcı dergiler faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.[26]

1991 yılından başlamak üzere 2000'lerin başına kadar devam eden çatışma ve güven(siz)lik ortamı, Hizbullah'ın diğer gruplardan tamamen ayrışmasına ve mekânsal segregasyona yol açmıştır. Çatışmaların başlangıcında gerçekleşen bazı geleneksel barıştırma ve çatışmaları bitirme çabaları sona ermiş, gruplar mekânsal düzlemde birbirinden ayrışmış ve karşılıklı itham ve suçlamalarla birbirinden kopmuştur. Bu itham ve suçlamaların dili ve şiddetin meşrulaştırılmasında nasıl bir rol oynadığı bir sonraki alt başlıkta incelenmiştir.

1980'lerde başlayan Hizbullah faaliyetleri ve Hizbullah'ın diğer gruplarla ilişkisi konusunda temel bileşenler sırasıyla, etnik temelli ayrışmalar, ideolojik kopuşlar, yöntem ve örgütlenme

24 Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

25 İzzettin'le kişisel görüşme, 01.02.2014.

26 Fethullah'la kişisel görüşme, 11.08.2013.

farklılıkları nedeniyle kopuş ve çatışmalar şeklinde seyretmiştir. Nitekim görüşmelerimde bu başlıklar, sık sık karşıma çıkan temalar olmuştur. Bunun neticesinde, "minimal homojenliklerin oluşumu" olarak tanımladığım süreç yaşanmış ve çatışmaların başlamasından 2000'li yıllara kadar, Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerindeki İslâmcı gruplar arasında minimal homojenlikler yaşanana kadar bölünmeler yaşanmıştır. Bu minimal homojenlikler ise durağan ve değişmez olmayıp, dönemsel ve yeni gelişmelerle birlikte yeni kopuşlar veya eklemlenmeler şeklinde dönüşüm potansiyeline sahiptir.

Hizbullah'ta yöntemin dönüşümü ve yeni kopuşlar

Beykoz Operasyonu'nu takip eden birkaç yılda Hizbullah'tan kitlesel kopuşların yaşandığı ifade edildi. Hizbullah'ın yeniden yapılanma sürecine girdiği 2003 yılında ve Mustazaflar Derneği'nin kuruluşuyla başlayan yeni süreçte Hizbullah, legal alanda yürüteceği faaliyetler ile bir toplumsal dönüşüm sağlamayı hedeflemişti. Kamuran, legal alanda faaliyet gösterme kararının cezaevlerinde tartışıldığını ve 2003 yılında bazı salıverilmelerin ardından hayata geçirildiğini ifade etti. Elbette bu dönüşüm hiçbir tartışma ve gerilim yaşanmaksızın gerçekleşmemiştir. Legal alandaki faaliyetlere, daha Selefi eğilimli değerlendirmeler nedeniyle karşı çıkan bir grubun ana gerekçesi, tağuti bir devletin kurumlarından faydalanmanın ve legal alanda faaliyet yürütmenin İslâmî açıdan uygun olmadığıdır.[27] Yöntemin dönüşümü ve legalleşmeye karşı cezaevlerindeki Hizbullah hükümlüleri tarafından getirilen eleştiri herhangi bir kopuşa neden olmamışsa da; daha önce Arapça ve dinî ilim tahsil etmek üzere başta Mısır olmak üzere bazı Arap ülkelerine gönderilen Hizbullah üyeleri, gittikleri ülkelerde Selefi hareketlerin etkisi altına girmiş ve Hizbullah'la ideolojik bir ayrışma süreci başlamıştır. Nitekim bu kitle yeni eklemlenmelerle Hizbullah'tan ayrılıp radikal Selefi bir gruba dönüşmüştür. Bu süreç Hizbul-

27 Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

lah bağlantılı olduğu iddia edilen derneklerin, legal alanda faaliyet göstermesiyle görünürleşmiş ve siyasi parti kurma aşamasında kopuşla sonuçlanmıştır. Kopuşun bir diğer nedeni ise Suriye'de yaşanan iç savaştır. Bu iç savaş sürecinde herhangi bir tarafa destek vermemeyi tercih eden Hizbullah'a karşı, Hizbullah içindeki bazı Selefi kişi ve küçük gruplar Hizbullah'ı tekfir etmek suretiyle Hizbullah'tan ayrılmıştır. İki görüşmecinin[28] ifade ettiğine göre Hizbullah'tan ayrılan bu Selefi gruplar, Güneydoğu'da Selefi eğilimli diğer kişi ve gruplarla birleşmiştir. Görüşmecilerimize göre bu Selefi gruplar, Suriye'deki iç savaşta El-Nusra, Irak Şam İslâm Devleti (IŞİD) gibi örgütlerin saflarında savaşmaktadır. Bu grupların oldukça radikal ve tekfirci olduğunu ifade eden bir görüşmecimiz, Selefi gruptan birine "Siz Hizbullah'a karışıyorsunuz, Hizbullah kulağınızı çeker," demiş, Selefi kişi de "kafamızı bozmasınlar, Kutlu Doğum'da bomba patlatırız," demiştir. Şiddetin yeni yüzleri olarak ortaya çıkan bu algılayışın, radikal İslâmcı bir yapı olan Hizbullah'ı bile tekfir edip, Kutlu Doğum etkinlikleri gibi yüzbinlerce dindar Kürdün katıldığı bir etkinlikte bomba patlatmaktan bahsedebilmesi şiddetin varabileceği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Nitekim bu grupların Suriye'den silah getirdiklerinin bir görüşmeci tarafından ısrarla vurgulanması ve bu silahların ileride şiddet eylemlerinde kullanılabileceği ihtimali durumun hassasiyetini göstermektedir. Aynı şekilde IŞİD'in Haziran 2014 itibariyle Irak'ın Musul kenti başta olmak üzere pek çok bölgeyi işgal etmesi, Türkiye Musul Büyükelçiliği çalışanları başta olmak üzere onlarca Türkiye vatandaşını rehin almış olması ve IŞİD saflarındaki Türkiye vatandaşlarının varlığı, gelecekte dinî referanslı şiddetin Türkiye'de üretebileceği sonuçların öngörülmesi açısından önemlidir. Güneydoğu'nun küçük kasabalarında dahi bölgedeki radikal İslâmcı ve/veya Selefi dernek, örgüt ve grupların üyesi olan kişilerin IŞİD saflarına katıldığı tevatür derecesinde konuşulmaktadır.

Bir başka görüşmecinin verdiği bilgilere göre, Hizbullah'tan

28 Görüşmecilerin isimleri/müstear isimleri güvenlik gerekçesiyle açıklanmamaktadır.

sadece Selefi eğilimli gruplar ayrılmamış, aynı zamanda Şii eğilimli bazı kişi ve gruplar da kopmuş ve bölgelerinde bulunan diğer Şiir eğilimli kişi ve gruplarla birleşmiştir. Görüşmecim Güneydoğu'nun farklı il ve ilçelerinde örgütlenen bu grupların Şiiliği benimsediğini ama takiye yaptıkları için mezheplerini açıklamadıklarını ve faaliyetlerini gizli yürüttüklerini ifade etmiştir.[29]

Yöntemde yaşanan değişikliklerin yeni kopuşlar ve konumlanmalar yarattığı aşikârdır. Bu değişim, kimi zaman legal alanda yürütülen faaliyetler ve siyasette görünür olurken, kimi zaman da geleneksel İslâmcı yöntemler tercih edilmektedir. Örneğin, Şiileşen bir grubun benimsediği yöntem, bir görüşmecim tarafından şöyle ifade edilmektedir.

> "Mesela diyelim ki şimdi bunların bir kısmı Caferi'dir. Çık meydana söyle oğlum. Söyle ben Caferi'yim ya! Ben inanıyorum ki insanları Allah'ın cennetine götürecek yol Caferilik mezhebi ve İmam-ı Cafer'dir, de yani. Niye yapmıyorsun yani!
>
> Yani işte ne olur ne olmaz, biz eski günlere döneriz. O korku vardır. Yani biz o psikolojiyi aşamamışız. Mesela biz, buradaki İslâmî hareketler, daha Soğuk Savaş yıllarını yaşıyoruz. Adam mesela hâlâ o yıllardadır, o korkuları yaşıyor. Kendisini gizliyor, yani halka kapalı yerlerde adam ders yapıyor. Üç beş kişi bir araya geliyor. Niye bunu yapıyorsun? Yani halen o var. Ya ben diyorum sen orda ne anlatıyorsun. Senin orada anlattıklarını imamlar camide cemaate anlatıyor. Senin bunu gizlemene gerek yok ki!"

Legal faaliyet yürütme, Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen yapılar için yeni bir yöntemdir. Her ne kadar yöntem ayrı olsa da, ideolojik yapı ve amaçlarda bir değişimin olmadığı, kendilerini Hizbullah mensubu olarak tanımlayan görüşmeciler tarafından sıklıkla tekrarlanmaktadır. Örneğin, Hüda-Par Genel Başkan Yardımcısı Necat Özdemir'le yaptığım görüşme-

29 Şiiliği benimsediği iddia edilen kişiler arasında eski Hizbullah mensuplarının olduğu kabul edilmekle birlikte, Şiileştiği düşünülen başat grup Menzil grubuna bağlı olan bazı kişiler ve gruplardır.

de Hüda-Par'ın nasıl bir değişimin sonucu olduğu sorulmuştur. Necat Özdemir, Hüda-Par'ın, İslâmî prensipler etrafında hareket ettiğini, tavır ve düşüncelerinin parti politikaları ve açıklamalarında görülebileceğini ifade etmiştir.[30] Yine Yusuf'la yapılan görüşmede, dernekleşme ve partileşme sürecinin yeni bir gelişme olmadığı, 1992'den 2004 yılına kadar çeşitli baskılardan dolayı bu faaliyetlere fırsat bulunamadığı için legal faaliyetlerin yürütülemediği dile getirilmiştir. Yusuf'a göre Hizbullah zaten sivil alandaki faaliyetlerini 1992'den önce düğünler, kitabevleri ve pikniklerle gerçekleştirmekteydi. Görüşmecime göre, 1992 öncesinde STK'ların çok yaygın olmayışı nedeniyle bu alanda herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Bugün ise siyasal ortam bu faaliyetleri yürütmek için uygundur ve insanlara daha hızlı ulaşmak için Kur'an ve sünnete ters düşmeyecek şekilde bu imkânlar kullanılmalıdır. Yusuf'a göre Hizbullah bir yapıdır ve gerektiğinde yüzbinleri bir araya getirmektedir. Böyle bir ortamda bu kitleyi siyasal bir zeminde buluşturmamak hatadır. Zira STK'lar yoluyla ancak talep düzeyinde var olunabilir ama siyasi partiyle beraber muhatap kitlesi genişler ve arzulanan şeylere daha kolay ulaşılabilir.[31] Yusuf'un söylediklerinde belirginleşen birinci unsur, siyasal ortamın geçmişe göre daha uygun olduğudur. Son yıllarda ciddi bir artış gösteren STK'lar Yusuf'un söylediklerini doğrulamaktadır. Yusuf'un söyleminde ortaya çıkan ikici unsur ise STK faaliyetlerinin Hizbullah için politik bir faaliyet olarak görüldüğüdür. Özünde insani yardım, eğitim gibi nedenlerle açılan STK'ların politik bir amaç yüklenmesi Türkiye'deki pek çok politik grubun başvurduğu bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır.

Yaptığım görüşmelerde ortaya çıkan temalardan biri de Hizbullah'ın değişim kavramına olumsuz bir anlam yüklemesi ve değişmiş olmayı, geçmişte hata yapmış olmakla eşdeğer gördüğüdür. Gözlem ve görüşmelerim, Hizbullah'ın değişmemiş olmayı istikrara eşdeğer gördüğünü ortaya koymaktadır. Değişimden kasıt, Hizbullah ve Hizbullah bağlantılı olduğu id-

30 Necat Özdemir'le kişisel görüşme, 03.05.2014.

31 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

dia edilen yapıların ideolojik dönüşümüyse, böyle bir değişimin olduğunu söylemek oldukça zordur. Bununla birlikte Hizbullah, kuruluşundan itibaren oldukça pragmatik ve örgütlenmede "agresif" bir yapılanma modeli benimsemiştir. Bu pragmatizm, Hizbullah'ın dönemsel konumlanmalarının sınırlarını yapısal ve değişmez prensipler yerine, stratejik hedefler üzerinden çizmesine aracılık etmiştir. Bu bağlamda Hizbullah'ın pragmatik konumlanmaları, post-Marksist teorisyen Ernesto Laclau'nun eklemlenme ve hegemonya kavramlarıyla açıklanabilir. İki farklı yapının çeşitli nedenlerle karşı karşıya gelmesi ve güçlü olanın hegemonyası ve gücü lehinde yeni bir yapının ortaya çıkması anlamına gelen eklemlenme kavramı, taraflar arasında eşit olmasa da bir değişimi zorunlu kılar. Buna göre güçlü olmanın göstergesi, karşılaşılan grupların söyleminin ne düzeyde lehe dönüştürülebildiğidir (Smith, 1998, s. 84-97). Bu perspektiften incelendiğinde Hizbullah'ın kuruluşundan itibaren bir dönüşüm süreci içerisinde olduğu aşikârdır. Bu dönüşüm, Laclau'nun eklemlenme teorisini doğrular. Bu bağlamda İran'la ilişkilerde olduğu gibi Hizbullah, kimi zaman kendisinden güçlü bir hegemonik merkezin etkisi çerçevesinde dönüşürken, kimi zaman da kendisinden daha küçük grupların yöntem ve metodolojisini dönüştüren, onları kendi içinde eriten bir yapı olmuştur. İslâm devrimini geleneksel ulemanın ve modern eğitim alan kitlelerin işbirliğiyle gerçekleştirme arzusuyla ortaya çıkan Hizbullah, bu yönüyle İran İslâm Devrimi'nin etkisindedir. Bilindiği gibi İran İslâm Devrimi'nin gerçekleşmesinde de Humeyni gibi Ayetullahlarla birlikte Ali Şeriati gibi entelektüellerin işbirliği etkilidir. Ali Şeriati'nin eklektik bir entelektüel olarak Marksist söylemle Şia'yı, Batı demokrasisi ile İslâm'ı düşünce sistematiği içerisinde nasıl formüle ettiğini ve bu yeni formülasyonun İran İslâm Devrimi'ne giden süreçte halk kitleleri üzerinde nasıl etkili olduğunu Hizbullah tarihi bölümünde de vurgulamıştım. Hizbullah'ın da benzer bir eklektizm içerisinde pek çok referans, söylem ve yöntemi birleştirdiği Hizbullah'ın geçirdiği "değişim" ve Hizbullah yayınları incelendiğinde görülecektir. Hizbullah'ın bu stratejik ko-

numlanmaları, onun dönemsel değişimlerinin temel nedenini oluşturmaktadır.

Hizbullah'ın eklemlenme teorisini doğrulayacak bir başka özelliği de şiddetin hegemonik varlığıdır. Bir yandan Kürt meselesi çerçevesinde bir yöntem olarak benimsenen devlet şiddeti, diğer yandan İran İslâm Devrimi'nin yarattığı etki; PKK ile Hizbullah'ın aynı bölgede faaliyet yürütmesi nedeniyle "şiddet" şeklinde tezahür etmiştir. Bu bağlamda Hizbullah şiddeti, Hizbullah'ın ve onun örgütlendiği toplumun sosyolojik ve tarihsel koşulları çerçevesinde şekillenmiştir.

Hizbullah'ın pragmatik yapısı eski Hizbullah üyeleri tarafından da sıkça dile getirilmekte ve Hüseyin Velioğlu'nun "fırsatları iyi değerlendiren" özelliğine vurgu yapılmaktadır. Mücahit'e göre Velioğlu, nerede bir imkân bulduysa onu Hizbullah'ın amaçları için kullanmaya çalışmıştır. Velioğlu'nun yaşam hikâyesinin anlatıldığı www.huseynisevda.biz internet sitesinde yer alan biyografide de Velioğlu'nun teorik tartışmalardan çok eylemi öncelediği ifade edilmektedir.[32] Kamuran'a göre yaşanan bu geçişler, Hizbullah'ta usul eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

> "Usul eksikliği... Yani din eğitimini ciddi anlamda kendi mensuplarına veremeyişinden kaynaklı. Çok ciddi anlamda sistematik bir eğitim yok yani. Yani derleme, oradan buradan toplanmış, bir şekilde belli noktalara vurgu yapan bir sistem. Yani usul eksikliği çok belirgin. Tabii bu siyaseten de seni şeye kaydırıyor. Yani nerede, nasıl taraf olman gerekir, kiminle iş tutman gerekir noktasında dahi seni bir kafa karışıklığına götürebilir. Onlarda da bu belirgindi. Yani şimdi İran Devrimi ile beraber şeyi başladı. Coğrafyamıza etkisi başladı. Yani onların İran'la iş tutmaları, biraz da kendilerince biz herkesi kabul ediyoruz, kendi bünyemizde barındırıyoruz anlayışıyla hareket etmelerinden kaynaklı. Lakin devlet siyasetinin önüne geçemediler artık. Oradaki istihbarat örgütleriyle, buradaki istihbarat örgütleriyle ya da başka örgütlerle iş tutmaları o pragma-

32 http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=480, Erişim Tarihi: 16.06.2014.

tizmden ziyade, dediğim gibi biraz da usul eksikliğinden kaynaklı. Yani hem siyasi, hem İslâmî hem itikadi anlamda bir kafa karışıklığı söz konusuydu.

Mehmet Kurt – Bu şiddet meselesine kaymanın nedenlerinden biri olarak bunu mu görüyorsun?

Kamuran – Evet. Siyaseten usulsüzlük kendiliğinden pragmatizm denilen şeye sebeptir. Yani o anki koşullarınızın anlık getirisi ve götürüsü senin için önemli olur. 90'lı yılların konjonktürü de biraz bununla alakalıydı. Yani senin kendine dair ileriye dönük ciddi anlamda projen yoksa siyaseten bir usul belirlememişsen ya da usulün usulsüzlük ise... Çünkü örgütlü yapıların genelinde bu hastalık var. Örgütlü yapıların o kapalı boyutu olur olmaz, bu ve benzeri suiistimallere kapı aralıyor. Yani çok rahatlıkla tabanın haberi olmadan üsttekilerin kendince yaptıkları siyasi hesaplar başkaları ile işbirliğine götürüyor. Yani devlet olabilir, başka bir örgüt olabilir.

Mehmet Kurt – Senin kişisel kanaatin 90'larda devletle nasıl bir ilişki kurulmuştu?

Kamuran – Benim kişisel kanaatim, onlar kendince devleti kullanmaya çalıştılar. Büyümek için, güçlenmek için. Devlet de onları bir şekilde kullanmaya çalıştı."[33]

Kamuran'ın ifadeleri, analiz edilmesi gereken pek çok şeyle birlikte, Hizbullah'ın eklektik yapısına dair önemli veriler içermektedir. Gözlem ve görüşmelerimden elde ettiğim intiba, hem İslâmî kaynak ve referanslar, hem de kullanılan yöntemde Hizbullah'ın bu vasfının belirgin olduğu yönündedir. Nitekim bu vasıf, Hizbullah'ın örgütlenmeyi önceleyen tavrıyla birlikte düşünüldüğünde, Hizbullah'ın eklektik bir örgüt ve bir sosyal hareket olması kaçınılmazdır. Yaptığım görüşmelerde, Kamuran'ın da ifade ettiği gibi, farklı birçok grup ve referansı aynı anda kullanmak, Hizbullah üyeleri tarafından, Hizbullah'ın önyargısız ve eşitlikçi tavrının bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir.[34] Nitekim Hizbullah'a yakın olduğu iddia edilen

33 Kamuran'la kişisel görüşme, 22.01.2014.

34 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

haftalık *Doğru Haber* gazetesi genel yayın yönetmeni Mehmet Göktaş'la yaptığım mülakatta da Hizbullah'ın ve Hizbullah'ın legal kolu olduğu iddia edilen Hüda-Par'ın önyargısız yapılar olduğu ifade edilmiştir.

> "Bugün hiçbir örgüt ve İslâmî yapıda Said-i Nursi ve Humeyni'nin aynı anda okunduğunu göremezsiniz. Ama Hizbullah bunu yapıyor. Bunları, Seyyid Kutub'u, Hasan El Benna'yı birlikte okuyor. Ben bir Türk İslâmcıyla konuşuyordum. Seyyid Kutub'tan nefretle bahsediyordu. Bugün Saadet Partisi, Erbakan Hoca'dan sonra ciddi bir AKP nefreti devraldı. Ama Hüda-Par bunu yapmıyor. Onlar seçimde beklentilerinin altında oy almış olsalar dahi, AKP'nin başarısına seviniyorlar."[35]

Denilebilir ki Hizbullah, pragmatik ve eklektik bir örgüttür. Bunun sonucu olarak amaçları çerçevesinde stratejik dönüşümler yaşayabilmekte ve kitlesini de buna göre harekete geçirip dönüştürebilmektedir. Buna direnç gösteren gruplar ise, Beykoz Operasyonu sonrasında kişisel ve kitlesel kopuşlar, dernekleşme ve partileşme aşamalarında Selefi referanslı kopuşlarda olduğu gibi Hizbullah'tan ayrılmakta ve Hizbullah her önemli dönemeçte yeni bir minimal homojenlik kazanmaktadır. Minimal homojenlikten kasıt, bir grubun belli prensipler ve eylemler neticesinde yaşanan kopuş ve/veya katılımlarla homojenleşmesi ve aynılık fikrinin baskın hâle gelerek eylem potansiyelini arttırmasıdır. Hizbullah değişim kavramını olumsuz bir durum olarak algıladığı için hep aynı prensipler çerçevesinde hareket ettiğini iddia etmektedir ama Hizbullah tarihi incelendiğinde Hizbullah'ın sürekli değişen eklektik bir yapı olduğu görülebilir.

Peki, dönüşümü ve eklektizmini kucaklayıcılık ve önyargısız olmakla temellendiren Hizbullah için şiddet ne anlam ifade etmektedir? Şiddet Hizbullah söyleminde nasıl ve hangi koşullarda meşrulaştırılmaktadır? Bu durum karşısında Hizbullah'la karşı karşıya gelen grupların karşı söylemleri nasıl inşa edilmektedir? Bir sonraki temada şiddetin dili ve şiddetin meşrulaştırılması analiz edilecektir.

35 Mehmet Göktaş'la kişisel görüşme, 02.04.2014.

Şiddetin dili ve meşrulaştırılması

Dinin Meşrulaştırma Gücü kitabında Okumuş, dinin, siyasetten toplumsal eşitsizliklerin meşrulaştırılmasına kadar pek çok alanda etkin bir rolü olduğunu belirtir (2005). Araştırma konusu açısından değerlendirildiğinde Okumuş'un bahsettiği anlamda bir meşrulaştırma sürecinin, şiddete öncülük ettiği ifade edilebilir. Şiddet kategorisi, bir önceki başlıkta incelenen çatışma alanlarının oluşması, kopuş veya karşılaşmalar, şiddeti meşrulaştırıcı bir dilin inşası ve yaygınlaştırılması, şiddeti önlemeye veya engellemeye çalışan aracı kurumların çabaları ve şiddetin ortaya çıkması aşamaları çerçevesinde incelenebilir. Bu basamaklar İçkin Teori çerçevesinde belirlenen alt kavramlar kadar (Locke, 2003, s. 39-54), şiddetin tarihsel olarak ortaya çıkma sürecine de çizgisel bir çerçeve oluşturmaktadır. Yapılan görüşmelerde de şiddet dilinin, şiddeti önceleyiği ve belirtilen aşamaları çizgisel bir şekilde izlediği ortaya çıkmıştır.

Hizbullah ve çatıştığı gruplar açısından şiddet dilinin ilk meşrulaştırma aracı, "kendini savunma" söylemidir. Yapılan görüşmelerde, şiddete bulaşmış tüm grupların ortak mazereti, kendilerine yönelen şiddete, savunma amaçlı karşılık vermek zorunda kaldıklarıdır. Örneğin, Yusuf, 1990'lardaki şiddet olaylarının temelinde PKK, devlet ve Menzil grubu başta olmak üzere "Rabıtacıların"[36] baskıları olduğunu iddia etmektedir. Yusuf'a göre Hizbullah, hiçbir zaman "tarzını" değiştirmemiş, tebliği ana amaç olarak belirlemiştir. Yusuf'a göre cihat, ihmal edilmeyecek ama gerektiğinde kullanılacak yöntemlerden biridir. Buna göre 1990'lı yıllardaki şiddet de savunma amaçlıdır ve herhangi bir saldırı amacıyla gerçekleşmemiştir.[37] Hüda-Par Genel Başkan Yardımcısı Necat Özdemir'le yaptığım görüşmede de, Hüda-Par'ın şiddete başvurma ihtimali sorulmuştur. Özdemir, cemaatin meşru müdafaa ve kendini savunma hakkı bulunduğunu ve bunun dışında herhangi bir şiddetin yaşanmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Özdemir, ayrıca Hizbul-

36 Vahdet grubu kastedilmektedir.

37 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

lah'ın geçmişteki eylemlerinin de kendini savunma refleksi ile ortaya çıktığını belirtmiştir.[38] "İslâmî bilinçlenmesini" İhvan hareketiyle başlatan, Hizbullah'tan ayrılıp Vahdet grubuyla hareket eden ama *Kurdistanî* söylemi nedeniyle Vahdet grubundan da ayrılan Mücahit'e göre, Vahdet grubuyla Hizbullah arasında yaşanan bir kısmı satırlı ve yaralamayla sonuçlanan kavgalarda temel amaç Vahdet grubunun kendini savunmasıdır.[39] Yine Menzil grubundan Hamza'ya göre Hizbullah ile Menzil grubu arasında ideolojik bir farklılık yoktur ve her iki grup da İran ve Müslüman Kardeşler'le ilişki ve onlara bakış konusunda neredeyse birbirinin aynısıdır. Hamza'ya göre temel farklılık yöntemde olmuştur. Hamza, Menzil'in kaçırılıp öldürülen lideri Fidan Güngör'ün başlangıçtan itibaren şiddete karşı olduğunu, yapılan şûralarda karşılık vermeme kararı alındığını ama iş çığırından çıkıp bir topyekûn yok etme boyutuna varınca kendilerini savunmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir.[40]

"Herkesin kendini savunduğu" ama göründüğü kadarıyla "hiç kimsenin saldırıda bulunmadığı" on yıllık bir aralıkta binden fazla kişinin ölmüş olması, savunmanın gerçek bir nedenden çok meşrulaştırıcı bir araç olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Şiddetin ortaya çıkışında ikinci aşama, şiddeti meşrulaştırıcı dilin zenginleştirilmesi, yaygınlaştırılması ve mekânsal ayrışmalarla birlikte safların belirginleşmesidir. Daha öncesinde stratejik birlikteliklerle bir arada veya iletişim içinde olan grupların tabanlarının da gruplar arasındaki bu geçişkenlikten dolayı keskin bir şekilde konumlanmadığı aşikârdır. Fakat şiddeti meşrulaştırıcı dil, tabanın da saf belirlemesine neden teşkil etmiş ve saf belirleme süreçlerinde gruplar arasında taban ve örgütlenme merkezli tartışmalar çıkmıştır. Şiddetin fiili olarak ortaya çıktığı başlangıç aşaması bu aşamadır. Bu aşamaya paralel bir şekilde çatışmanın önlenmesi için girişimler de başlamış ama bu girişimler çatışmaların şiddetlenmesiyle sekteye uğramıştır. Çatışmaların

38 Necat Özdemir'le görüşme, 03.05.2014.

39 Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

40 Hamza'yla kişisel görüşme, 23.01.2014.

önlenmesi konusundaki editoryal çalışmalarında Deutsch, Coleman ve Marcus çatışma biçimleri ve çözümleri konusunda oldukça kapsamlı bilgiler sunmakta ve çatışma çözümü (*conflict resolution*) süreçlerinin içeriği ve metotlarının zaman ve mekâna göre farklılık arz edebileceğini vurgulamaktadırlar (2006). Hizbullah örneği açısından değerlendirildiğinde çatışma çözümleme süreçlerinin geleneksel dinî referanslı müsalahalar[41] şeklinde geliştiği söylenebilir. Müsalaha süreçlerine dair yapılan görüşmelerde ortaya çıkan verilere göre, taraflar savunma söyleminin aksine saldırıya hazırdır. Nitekim okul ve cami kavgaları başta olmak üzere gündelik yaşamın bir parçasına dönüşen kavgalar birkaç yıl içerisinde silahlı çatışmalara ve ölümlü şiddet vakalarına evrilmiş, müsalaha girişimleri de sonuçsuz kalmıştır.

Olayların henüz cinayet boyutuna varmadığı bu dönemde şiddeti meşrulaştırıcı dil oldukça yaygınlaşmış ve taraflar birbirlerini düşman olarak itham etmeye başlamıştır. Oldukça dindar olan Ahmet'in uzun mülakatımız boyunca, Hizbullah yerine Hizb[42] tabirini kullanması ve bundaki ısrarı, gruplar arasındaki saflaşmanın en tehlikesiz olanıdır.[43] Grupların birbirini tanımlama biçimleri incelendiğinde her grubun, kendi ideolojik referansları çerçevesinde karşısındakini, şiddeti meşru kılan bir betimlemeyle tarif ettiği görülecektir. Örneğin, Hizbullah, Menzil grubuna nifak grubu veya münafıklar; Vahdet grubuna rabıtacılar, Suudi destekli, Amerika ve İsrail taraftarı; PKK'ye mürtet örgüt ve devlete tağuti rejim demektedir. Aynı şekilde PKK, Hizbullah için Hizbulkontra demekte ve Hizbullah'ın devlet destekli paramiliter bir örgüt olduğunu savunmaktadır. Vahdet ve Menzil grupları ise Hizbullah yerine, şeytanın partisi anlamına gelen Hizbuşşeytan[44] tabirini kullanmaktadır.

---

41 Conflict Resulution kavramı yerine, eski Türkçede yer alan ve kavramı tam olarak karşılayan Arapça kökenli müsalaha kelimesi kullanılacak ve bu şekilde kullanılması önerilecektir.

42 Hizbullah tabiri Allah'ın partisi anlamında Kur'an'da geçen bir tabir olmakla birlikte Ahmet, klik, fraksiyon, parti anlamına gelen Hizb tabirini kullanmıştır.

43 Ahmet'le kişisel görüşme, 04.02.2014.

44 Hizbuşşeytan da Kur'an'da geçen bir ifade olarak, Allah'ın partisinden olmayan ve/veya ona karşıt grupları tanımlamak için kullanılmaktadır.

İthamlar sadece rakip veya muhalif gruplar arasında gerçekleşmemekte, aynı zamanda çoğunlukla seküler yaşam tarzlarına da yönelmektedir. Bu anlamda İzzettin'in Hizbullah mensuplarından biriyle yaşadığı diyalog aydınlatıcıdır.

> "Yani PKK'nın bu tahammülsüzlüğünü biliyoruz. Yani bunu anlamakta bir zorluk yok. Güç toplamış, işte yüzyıldır yetmiş yıldır, atmış yıldır gerçekleştirilemeyen bir mücadeleyi örgütlemiş ve bir anda buna öyküdüğü veya bunun gölgesinde kendini geliştirdiğini düşündüğü bir yapıyla teması, iktidar dilini kullanarak ya da ne bileyim otoritenin dilini kullanarak temas kurma arzusu olabilir. Şimdi bu bence Hizbullah'ın şiddete yönelmesini başlatan unsur değil, onlar zaten buna niyetliydi. Çünkü şahadet, cihat, harekete geçme, onların yerini alma, onlar gibi olma, potansiyel olarak bunu barındırdığı için. Şiddete niyet, o şiddetin bahanesini üretmekten daha önemli bir şeydir. Bahane her zaman üretilebilir. Ben mesela şu anda bile Hizbullah'ın veya grubunun, farklı isimler altındaki yapılarının hâlâ şiddete eğilim taşıdığını düşünüyorum. Niye? Çünkü hâlâ kullandığı dil, yarın şiddete tevessül ettiğinde kendi haklılığını güçlendirecek argümanları depolamaktır. Hayır, eğer sen bu formda bir hazırlık yapıyorsan senin amacın aslında o formda nasıl davranacağını da ortaya çıkarmış oluyorsun. İlla senin bunu deklare etmen gerekmiyor. Şimdi bazen bir gençle sohbet ediyoruz. İkinci çıkışlarının arifesinde, henüz kamuoyu bilmiyor. 2003'tü. Ya hocam dedi tespit etmişler X'de şu kadar fahişe var şu kadar belgeli çalışıyor, şu kadar belgesiz çalışıyor falan. Hani bu eski hikâyeydi. Her şehrin duyulan efsanelerinden birisidir. Dedim herhalde sizin tekrar milleti terbiye niyetiniz var. Şimdi hani genci yarın birine dayak attırmaya inandırmanız için önce dayak atılması gereken bir duruma inandırmanız lazım. Yani bak bunlar var, öyleyse sen hazırlıklı ol, sana bir iş düşebilir. Halbuki fuhuş varsa bu bir sistem sorunudur. Bu rejim sorunudur. Bunu doğuran fahişenin kendisi değildir. Bir toplumsal düzen var, bir toplumsal hakikat var. Sen bu toplumsal hakika-

te dokunmadan, 'ben bu işi çözerime' inandırıyorsun birini. Yani bu eski alışkanlıklarının kalıntıları da olabilir ama bana göre şayet birileri oynamak isterse, yani şu iktidar buna imkân oluşturmadığı için böyle bir durumla karşı karşıya değiliz ama diyelim ki bunu istismar etmek isteyen eski yapı gibi, Ergenekoncu yapı gibi bir iktidarın olduğunu düşünsek aynı sonuçlarla karşılaşabiliriz yani."[45]

İzzettin'in bahsettiği örnek olaydan da anlaşılacağı gibi, şiddetten önce, onun bir yöntem olarak uygulanmasını meşrulaştıran savların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yaşam tarzlarına yönelik ithamlar da geçmişte olduğu gibi bugün de şiddeti meşrulaştırıcı bir dilin inşası olarak değerlendirilmelidir. Örneğin, Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen dernekler ve Hüda-Par tarafından güzellik yarışması, konser[46] veya eşcinsellik ile ilgili konferansları sert bir dille "protesto etmesi",[47] Hizbullah'ın şu anda bir yöntem olarak şiddeti benimsemese de potansiyel olarak şiddeti başvurulabilir bir araç olarak gördüğünü göstermektedir.

Bu açıdan Hizbullah yetkilileriyle yapılan yazılı görüşmede Hizbullah'a diğer İslâmcı gruplar, PKK, cihat, şiddet gibi konularda sorulan soruların cevapları önemli veriler sunmaktadır.[48]

"• *İslâm'ı referans alan bir cemaat olarak 'şiddet' konusunu nasıl değerlendiriyorsunuz?*

– Bizim silahlı propaganda diye bir yöntemimiz yoktur. Bu konuyla ilgili değişik münasebetlerle görüşümüzü beyan etmişiz. Kısaca İslâm'ı öğrenme, gereğini yaşama ve bunun etrafında örgütlenip insanlara tebliğ etmeye engel olunmadığı ve varlığımızı tehdit edecek bir saldırı söz konusu olmadıkça başkasına karşı güç kullanma gibi bir düşüncemiz yoktur.

---

45 İzzettin'le kişisel görüşme, 01.02.2014.

46 http://muhalefet.org/haber-hizbullahtan-duman-grubuna-tehdit-19-6130.aspx, Erişim Tarihi: 167.06.2014.

47 http://www.radikal.com.tr/turkiye/hizbullaha_yakin_site_yazinca_escinsellik_paneli_iptal_edildi-1187821, Erişim Tarihi: 17.06.2014.

48 Yazılı görüşmenin tamamı ekler bölümünde bulunmaktadır.

• *Cihat hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Cihad; davet, tebliğ, iyiliği emredip kötülüğü sakındırmaktan başlayıp mukatele denilen bugünün tabiri ile silahlı savaşa kadar varan geniş anlamlı bir kavramdır. Cihattan kastınız mukatele ise zaten yukarıdaki soruların cevabında verdik.

• *BDP'lilerle yaşanan gerginlikler*[49] *Cemaatin yeniden silahlı mücadele aşamasına geçmesine neden olur mu?*

– Biz on yılı aşkın bir süredir PKK ve uzantılarının Müslüman halka yaptığı saldırılara rağmen sabrediyor, tekrar doksanlı yıllardaki gibi olayların yaşanmaması için elimizden gelen gayreti göstermeye çalışıyoruz. Ancak karşı taraftan sürekli saldırı ve tahrikler devam ediyor. Bu duruşumuz ve sabrımız saldırıların devamı ve niteliğine bağlıdır. Saldırılar inancımızı yaşamak ve bunu gelecek nesillere ulaştırmayı engelleme durumuna gelirse davamızı ve Müslüman kardeşlerimizi savunmayı, saldırıları bertaraf etmeyi İslâmî bir görev ve sorumluluk olarak görürüz.

• *Sizce Hizbullah cemaati düşünce sisteminde ve eylemlerinde herhangi bir hata yaptı mı?*

– Hizbullah, düşünce sistemini Kur'an ve sünnetten aldığı için bu konuda bir hata ve yanlışlıktan söz etmek mümkün değildir. Bizim düşüncemiz vasat ve mutedildir. Kur'an ve Sünneti temel kaynak olarak ele aldığımız için kendimizi bunlara göre dizayn etmeye çalışıyoruz. Eylemlere gelince; biz bilerek ve isteyerek İslâm'a aykırı bir şey yapmadık. Yani cemaatin planlamalarında ve çözümlerinde gayri İslâmîlik söz konusu değildir. Ancak uygulamada bireyler eylem icra ederken istenmeyen hatalar olmuş olabilir. Bunlar da istisnai durumlardır."

Verilen cevaplardan da anlaşılacağı gibi, Hizbullah şiddeti bir yöntem olarak inkâr etmemekte ve onun savunma amaçlı kul-

49 2014 yerel seçimleri sürecinde BDP ve Hüda-Par arasında yaşanan gerginlikler kastedilmiştir.

lanılabileceğini kabul etmektedir. Bununla birlikte 1990'larda savunma gerekçesiyle meşrulaştırılan şiddetin boyutlarının, şiddetin tüm muhatapları için savunma sınırını aştığı ortadadır. Aynı zamanda Hizbullah'ın geçmişi nasıl algıladığına yönelik sorulan son soru da, Hizbullah'ın bilinçli bir hata yapmadığı ama uygulamalarda bireysel hataların olmuş olabileceğini iddia etmektedir ki bu da hataları bireysel örnekler, doğruları ise prensipler olarak değerlendirme eğiliminin bir uzantısı olarak yaygın bir teamül olarak ortaya çıkmaktadır.

Şiddet dilinin meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanımı olgusuna odaklandığım bu başlıkta, ayrıştırıcı ve itham edici bir söylemin, meşrulaştırıcı bir araç olarak şiddetin kendisinden önce geldiğini ve bu dilin saflaşma ve kutuplaşmaların belirginleşmesini ve keskinleşmesini sağladığını tespit ettim. Bu bağlamda tarafların söylemlerinde ortaya çıkan itham edici savların, şiddetin ilk basamağı olarak ortaya çıktığını, müsalaha araçlarının ise keskin kutuplaşma ve fiili şiddet ortamıyla yok olduğunu ortaya koydum. Şiddetin başlamasını takip eden süreçte ise ona hız kazandıracak örneklerin çoğaldığını ve bunun şiddeti meşrulaştırmak için kullanıldığını belirledim.

Grup aidiyeti, dinî ideoloji ve etnik kimlik: Hizbullah'ta varoluş biçimleri

Yapılan görüşmeler sonucunda belirlenen son kategori Hizbullah'ta varoluş biçimleridir. Bu varoluş biçimleri üç ana tema çerçevesinde ortaya çıkmakta ve her tema farklı referans, bileşen ve nedenleri barındırmaktadır. Buna göre Hizbullah mensuplarında varoluş üç katmanda şekillenmektedir. Birinci katman diğer katmanları da önemli oranda etkileyen ve belirleyen grup aidiyetidir. İkinci katman, din ve dinin ideolojik bir varoluş biçimi olarak ulus-ötesi bir argüman şeklinde inşasıdır. Üçüncü katman ise etnik kimlik ve etnik kimliğin dinî referanslar yoluyla İslâmcı ideolojik söylem içerisinde meşrulaştırılmasıdır.

Otorite ve hegemonya: Hizbullah'ta grup aidiyeti

Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity* kitabında, cemaat (*community*) fikri ve aidiyetinin derinliklerinde herkesin aynı olduğu varsayımının yattığını ve cemaate bağlılığı cazip kılan fikrin, kişiye sağladığı bu konfor olduğunu ifade eder (2000, s. 99). Bauman'ın tespiti, minimal homojenliklerin oluşumu tezimi de doğrulayacak şekilde, aidiyet fikrinin grup üyelerine konfor sağlayıp, grup aidiyetini güçlendirdiğini ortaya koyar.

Yapılan görüşmelerde ortaya çıkan veriler Hizbullah'ta grup aidiyetinin, Hizbullah mensuplarında üç katmanlı varoluş biçiminin en yoğun ve güçlü çekirdeği olduğunu ortaya koymaktadır.

> "Onlarla olmak bir ayrıcalıktı, hele gençler için. Çünkü hem dinî anlamda kendilerine hitap ediyor hem de o okudukları okul, devlet okulu. Yani bildikleri, tanıdıkları dinî geleneğe aykırı bir sistem.
>
> ...
>
> Onların en belirgin özelliği, hedef gösteriyorlar. Şimdi hedef gösterdikleri için sen direkt o hedefe yöneliyorsun. Mesela bu hedef, görünür bir hedef. Yani tariflere ya da idealizme ya da bir felsefi ideolojiye dayanmıyor. Bu yüzden çok çabuk ilerletiliyor. Hedef sistemi değiştireceğiz, yeni bir sistem. Bunun nasıl yapılacağı, hangi prensiplere göre bu hedefin gerçekleştirileceği önemli değil. Zaten cami derslerinde bunu alıyorsun. Kur'an öğrendikten sonra sana peygamberlerin hayatı, siyer anlatılıyor. Ama bununla beraber şöyle bir şey oluşturulur sisteme karşı. Yani bu sisteme karşı ol gibi değil. Hak-batıl mücadelesi gibi. Habil-Kabil olayında, işte bunlar Habil, bunlar Kabil tarafı. İster istemez çocuk görüntü arayacaktır. Habil tarafı kim, Kabil tarafı kim. Yani direkt blok çizgiler yapılıyor, sınırlar belirleniyor."[50]

Sermest'e göre Hizbullahçı olmak, özellikle gençler arasında bir ayrıcalığın göstergesidir. Hizbullah, bir yandan gelenek-

50 Sermest'le kişisel görüşme, 27.10.2013.

sel dindarlık biçimleriyle çatışmamakta, diğer yandan kişiye bir amaç sunmakta ve onun etrafında örgütlenme imtiyazı sağlamaktadır. Bu imtiyaz kişiye bir amaç sunmanın yanı sıra, onda bir özgüven ve güç duygusu da oluşturmaktadır. Örneğin, Musab başta olmak üzere pek çok görüşmeci, Beykoz Operasyonu'na kadar "cemaati" yenilmez kabul ettiklerini ifade etmiştir. Musab'a göre Hizbullah, PKK ve diğer gruplarla girdiği "savaşlarda" hep galip ayrılmıştır.[51] Bu galibiyet duygusu, Hizbullah'a mensup bireylere doğal olarak bir özgüven ve güç duygusu verir.

Grup aidiyetinden kaynaklanan güç ve otorite duygusu bir süre sonra Hizbullah bireylerinde, karşılaştığı "toplumsal problemleri" inisiyatif alarak "düzeltme" eğilimi doğurmaktadır. Mahallede esrar içtikleri veya hırsızlık yaptıkları iddiasıyla bir grupla kavga ettiklerini, karşı gruptan bir, kendilerinden ise "iki yaralı verdiklerini" anlatan bir görüşmeci, cemaatten izin almayıp bu eylemi gerçekleştirdikleri için cemaatten "fırça yediklerini" ve ciddi bir cezayla karşı karşıya kalmak üzere olduklarını ama herkes doğruyu anlattığı için uyarılmayla yetinildiğini anlatmıştır. Bir başka görüşmeci, tanıdığı bir Hizbullah üyesinin, "açık saçık giyindiği ve evine sık sık erkeklerin girdiğini" gözlemlediği bir kadına, cemaatten herhangi bir emir almaksızın şiddet uyguladığını, bir başkasının ise benzer bir örnekte bir kadını öldürdüğünü anlatmıştır.

Hizbullah'ın dağılma sürecine girdiği Beykoz Operasyonu'na kadar, grup aidiyeti oldukça güçlüdür ve inisiyatif kullanılarak gerçekleştirilen eylemler, cemaat hiyerarşisi içerisinde sorgulanmakta ve ceza verilmektedir. Diğer yandan cami dersleri, Hizbullah'a katılabilecek kişilerle "alaka" kurma, cemaat hiyerarşisi içerisinde muhtelif görevlendirilmeler, periyodik rapor yazımları yoluyla grup aidiyeti güçlen(diril)mektedir. Kişilerin yakın takibi ve kontrolü esasına dayanan bu sistem, Durkheim'ın mekanik dayanışmacı toplum modeline benzemektedir. Durkheim'a göre daha çok sanayi öncesi toplumlarda var olan bu dayanışma biçiminde iş bölümü az; dayanışma, ben-

51 Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

zerlik fikri ve buna bağlı olarak kolektif kimlik belirgin ve ön plandadır. Ortak bir değer sistemi ve ahlâk anlayışı varsayımına dayanan bu topluluklarda, grubun değerlerine aykırı "suçlar" şiddetle cezalandırılabilmektedir (Aron, 2006, s. 296-298). Hizbullah örneğinde de grup aidiyetinin mekanik dayanışmacı toplum modeline benzediğini, ortak değer ve ilkelere bağlılık duygusunun güçlü olduğu ve buna aykırı davranışların cezalandırıldığı görülmektedir. Gündelik yaşamı analiz ettiğimiz kategoride anlatılan tüm uygulamalar, sonuç olarak grup aidiyetini kişinin yaşamında merkezî bir konuma yükseltmekte ve grup aidiyetine ters düşecek tüm eylemler, aile ilişkileri ve algılayışlar ikinci plana itilmektedir. Bu anlamda Azad'ın söyledikleri grup aidiyeti ve adanmışlık kültürü bağlamında değerli veriler sunmaktadır.

> "Mesela o dönem bir kavram vardı. İbn-i Teymiyye'nin bir sözü: 'Düşmanlarım bana ne yapabilir ki! Öldürülmem şehadet, sürdürülmem hicret, hapsedilmem halvettir. Bu psikoloji ile hareket ettiğiniz zaman düşmanlarınız size hiçbir şey yapamazlar. Sizi öldürseler dahi şehit olacaksınız Allah yolunda. Ve doğal olarak bunun dışında bir alternatif yoktur. Sürekli okuduğunuz kaynaklarda Mekke döneminde peygamberin çekmiş olduğu sıkıntıları görürsünüz. Babalarından, annelerinden, amcalarından, dayılarından daha farklı insanlardan işkence görmüş insanlar görürsünüz."[52]

Benzer veriler, Sermest'le yapılan görüşmede de ortaya çıkmaktadır. Sermest, İslâm'ın başlangıcında henüz gizlenme dönemi devam ederken gizli toplantı ve ibadetlerin yapıldığı Erkam isimli sahabenin evinin (*Dar'ül Erkam*) güvenlik ve gizlilik teması altında sık sık işlendiğini belirtmekte ve o döneme bir eleştiri olarak "sanki peygamberin hayatı sadece Dar'ül Erkam'dan ibaretti"[53] demektedir. Veriler ışığında değerlendirildiğinde gündelik yaşamın alt temalarından olan güvenlik ve gizlilik olgularının, grup aidiyetini güçlendiren unsurlar ol-

52 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

53 Sermest'le kişisel görüşme, 27.10.2013.

duğu ortaya çıkacaktır. Bu grup aidiyeti o denli güçlüdür ki, 1996 yılında PKK'yle çatışmalar sonlanıp Hizbullah iç hesaplaşma sürecini (Hizbullah'a sızdığı iddia edilen ajanların ve polisle işbirliği yaptığı iddia edilen muhbirlerin tespiti) başlattığında, Azad'a göre birçok kişi doğrudan gidip cemaate teslim olmuştur.

> "Cemaatten bir mesaj gelmişti tüm üyelere. Mesaj şu idi: Biz kendi içimizdeki tüm ajanların tespitini yaptık. Ya bu ajanlar gelir bize teslim olurlar ya da gelip teslim olmazlarsa, biz bunları öldüreceğiz. Ve size bir ay süre tanıyoruz. Gelin teslim olun, teslim olanlara asla karışılmayacaktır. Sadece bilgilerine başvurulacaktır, sonra serbest bırakılacaklardır. Bu bir aylık süre zarfında bir sürü insanın gidip başvurdukları, içinde bulunmuş olduğu süre zarfında polisin onları sıkıştırdığı söylenmişti."[54]

Görüldüğü gibi grup aidiyetinin sağlanması, gündelik hayat rutinlerinin belirlenmesi ve yakın kontrolü ile sağlanırken, bireylerde kendini feda etme kültürü ilk dönem İslâm tarihinden örnekler de verilmek suretiyle güçlendirilmektedir. Bu bağlamda bedel ödemek, hapis yatmak veya "şehit olmak" Hizbullah mensubu pek çok kişinin arzuladığı bir duruma dönüş(türül) mektedir. Kamuran'a göre de ilk dönemlerde Hizbullah davası nedeniyle cezaevinde kalmak, Hizbullah üyesine önemli bir karizma kazandırmaktadır. Fakat Beykoz Operasyonu'nu takip eden yıllarda cezaevine girenlerin sayısı binleri aştığı ve cezaevine girmek adeta bir rutine dönüştüğü için bu karizma da ortadan kalkmıştır.[55] Diğer yandan Hizbullah aidiyeti, üyelerin üzerinde ciddi bir otorite olarak tezahür etmekte ve bir otokontrol ve sansürün uzantısı olarak değerlendirilebilecek iç kontrol mekanizmalarına dönüşmektedir. Bu bağlamda Hizbullah aidiyetinin sadece gönüllülük esasına dayalı bir temelde ilerlemediği, Hizbullah mensubu olunduğu sürece iç kontrol mekanizmalarının katı otoriter bir biçimde gerçekleştiği söylenebilir.

54 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

55 Kamuran'la kişisel görüşme, 22.01.2014.

Hizbullah'ta grup aidiyetinin Weberyan anlamda otorite kavramıyla ilişkili olduğu açıktır. Max Weber, otoriteyi geleneksel, yasal ve karizmatik otorite şeklinde üçe ayırır. Weberyan anlamda meşruiyetin kaynağı, geleneksel otorite için geleneklerin kutsallığına; yasal otorite için kanunların geçerliliğine; karizmatik otorite içinse liderin olağanüstü özelliklerine yaslanır (2008, s. 111). Yani tüm otorite tipleri için esas belirleyici olan, iktidarı kullanan kişinin tebaasınca ne şekilde değerlendirildiğidir (Sennett, 1992, s. 28). Weber, özellikle otorite altındaki kişilerin oluşturdukları sübjektif kabul üzerinde durur. Weber'e göre sadece emirlere itaat edilmesi otoritenin varlığını göstermez. Ayrıca otoritenin varlığı için, itaat edilen otoriteye meşruiyet atfedilmiş olması gerekir (Kızılçelik, 1994, s. 259). Diğer yandan Max Weber otorite ve güç kavramını birbirinden ayırır. Eğer kişi kendi iradesini başkasının direnmesine rağmen yerine getirebiliyorsa bu gücün göstergesidir. Fakat bir emir, emrin muhatapları tarafından içselleştiriliyor ve meşru addediliyorsa burada otoritenin varlığı söz konusudur (Weber, 2007, s. 105; Mouzelis, 2003, s. 17). Dolayısıyla Max Weber'de otorite/egemenlik kavramı yasal ve meşru yaptırımı; güç kavramı ise zorla yaptırımı ifade eder. Yaptırım gücü belirsizdir ve her türlü yöntemle muhataplar itaate zorlanabilir. Otoritede ise meşru bir itaat özelliği belirleyici unsurdur (Weber, 2005, s. 28-35; Kivisto, 2008, s. 83). İnsanlar da meşru bir sebep bulduklarında iktidara itaat ederler (Turner, 1997, s. 55).

Hizbullah'ta grup aidiyeti ve otorite bağlamında değerlendirildiğinde, yapılan görüşmelerde öne çıkan vurgu, otoritenin şiddet dönemine kadar kişisel motivasyon merkezli devam ettiği, şiddet başladıktan sonra ise güvenlik ve gizlilik prensiplerinin aidiyet hissini beslediği yönündedir. Güvenlik ve gizlilik ise otoritenin görünürleşmesine aracılık etmektedir. 1996'da başladığı ifade edilen iç hesaplaşma süreci, Weberyan anlamda meşru bir otoriteden çok güç hissine dayanmaktadır. Bununla birlikte Beykoz Operasyonu, otoritenin yıkıldığı (Weberyan anlamda karizmanın yitirildiği) ve grup aidiyetinin parçalandığı bir eşik olmuştur.

"Azad – Cemaatin kabul etmiş olduğu resmî bilgi Hüseyin Velioğlu 17 Ocak 2000'de Beykoz'da çıkan bir çatışmada şehit olmuştur. Onun dışındaki hiçbir spekülasyona değer vermediler. Açıkçası bu bilgilerin hiçbir zaman doğruluğu ispatlanamadı. Doğal olarak ispatlanamıyorsa mevcut var olan bilgileri kabul etmek zorunda kalıyorsunuz. Ama Beykoz Operasyonu çerçevesinde çok ciddi şüpheler de vardır.

Mehmet Kurt – Nasıl şüpheler?

Azad – Tabii Türkiye tarihinde ender görülen bir operasyon tarzıdır bu. 4 saat süren bir çatışmanın canlı yayında verilmesi gibi bir olay, sanırım dünyada az rastlanan olaylardan biridir. Ben operasyonu baştan sona kadar evde, televizyonda kendim izledim.

Mehmet Kurt – Nasıl hissettiniz? Ne konuştunuz? Polis de bilmiyormuş diye söylüyorlar.

Azad – Biz Hüseyin Velioğlu'na operasyon yapıldığını bilmiyorduk. Sadece polisin de bilmediğini söylüyorlar. Operasyon olduğu gün cemaatin üst düzey yetkililerine operasyon yapıldığını duyduk. Hemen eve koştuk, televizyonun başına geçtik. İşte olayları takip ediyoruz. Operasyon bittikten sonra çatışmada bir kişinin öldüğü, iki kişinin de sağ yakalandığı bilgisi medya ajanslarına düştü. Daha sonra yanılmıyorsam ya aynı gündü, ya da bir gün sonraydı çatışmada öldürülenin Hüseyin Velioğlu olduğu söylendi. O dönem benim sorumlum olan arkadaşla beraber bizim evdeydik. Ben Hüseyin Velioğlu'nun cemaatin üyesi olduğunu bilmiyordum o güne kadar. Kendi sorumluma sordum Hüseyin Velioğlu kim diye. O da muhtemelen cemaat içinde komutanlardan biridir dedi. O da bilmiyordu. O ifadesinden bu anlaşılıyordu. Dedim peki cemaat içindeki bir komutansa bu adam herhâlde büyük bir komutandır ve ciddi bir misilleme yapılır hani devlete. Tabii o anda ajanslarda Hüseyin Velioğlu'nun cemaatin lideri olduğu sık sık vurgulanıyordu ve bütün haber ajansları ilgili ilgisiz bütün insanlar televizyona çıkmış Hizbullah analizi yapıyorlar. Çok ciddi saçmalayan insanlar vardı. İstihbarattan olan adamlar konuşuyor, gazeteciler falan.

Mehmet Kurt – Neler diyorlar?

Azad – O dönem genelde Hizbullah'ın devlet bağlantısı üzerinde çok sık durmaya çalışıyordular. 90'lı yıllarda PKK ile girmiş olduğu çatışmalar sık sık işleniyordu. O gün TV'de Gonca Kuriş meselesini sürekli gündeme getiriyorlardı. Ahmet Taner Kışlalı, Uğur Mumcu suikastlarını sürekli gündeme getiriyorlardı. Radikal İslâmcı örgütlerin bu eylemleri gerçekleştirdiğini söylüyorlar ki, bu bana sorarsanız, ilgisi olmadığını düşünüyorum. Gonca Kuriş işi doğrudur. Hizbullah kaçırdı sonra öldürdü. Ama Ahmet Taner Kışlalı, Uğur Mumcu, Bahriye Üçok cinayetlerinin kesinlikle Hizbullah'la hiçbir ilişkisi yoktur. Kendini Hizbullah uzmanı olarak tanıtan insanlar, cinayetlerin Hizbullah tarafından işlendiğini söylüyorlar ve biz bu olaylara gülüyorduk o esnada. Tabii ki Hüseyin Velioğlu'nun lider olduğunu düşünmüyorduk o arada. Sabah uyandığımızda bize haber geldi. Evet öldürülen kişi Hizbullah'ın lideri Hüseyin Velioğlu'dur denildi. O anda bütün dünyamız yıkıldı. Bir an sanki damarlarımızda gezen kanlar dondu. Tüylerimiz diken diken oldu. Yani çok ciddi bir şekilde sıkıntı yaşadık o esnada. Çünkü her ne kadar tanımasak da onun çabalarıyla kurulmuş bir hareketin bu seviyeye gelmesi... çünkü bizim gözümüzde çok ciddi bir seviyeye gelmişti Hizbullah hareketi. PKK ile çatışmaya girmiş galip ayrılmış, Menzil'le çatışmaya girmiş galip ayrılmış, Vahdet grubuyla çatışmaya girmiş galip ayrılmış. Kürdistan bölgesinde çok ciddi bir otorite diye düşünüyorduk. Devletin bükemediği PKK'nın elini bükmüştü. Çok ciddi işler başarmış olduğu anlatılıyordu. Onun yapmış olduğu, çıkarmış olduğu bu hareket... ve bundan dolayı bizde bir soğuk duş etkisi yarattı o an, 2-3 günde. O anda arkadaşların kendi aralarında hep konuştukları şey cemaat çok ciddi bir misilleme yapacaktır. Yani muhtemelen bunun, misillemenin, karşılığı ancak ve ancak muhtemelen ya başbakan olur ya cumhurbaşkanı olur ya genelkurmay başkanı olur ya istihbarat başkanı olur; başka türlü onun dengi kimse yoktur. Kısas alınacaksa, bu işte böyle olur. Tabii ki yanılmıyorsam 10-15 gün Hüseyin Velioğlu'nun cena-

zesini Adli Tıp'ta beklettiler. Bütün arkadaşlar cenaze gelecek diye Batman'a gidiyordu. Bir türlü cenazeyi teslim etmiyordular ve bu çok ciddi bir öfkeye dönüşmüştü cemaat tarafından. Aynı zamanda cemaatin bireyleri kendi kafasında eylem yapma potansiyeline sahip değiller. Direk üstlerinden emir almadan asla kendi kafalarından hareket etmezler.[56] Bundan dolayı bir eylemsellik de söz konusu değil, sadece bekleyiş. Bu bekleyiş insanı öldürüyor."[57]

Azad gibi pek çok eski Hizbullah üyesi için Beykoz Operasyonu bir milat olmuştur. Bu milat, ilk zamanlarda ciddi bir öfke ve intikam duygusu şeklinde ortaya çıkmış, zaman geçtikçe pek çok kişi için Beykoz Operasyonu, grup aidiyetinin parçalanması sonucunu doğurmuştur. Liderin isminin ilk defa televizyon programında duyulduğu ve muazzam bir gizlilik içerisinde yürütülen faaliyetlerin oluşturduğu güvenlik algısı ve aidiyet hissi, Beykoz Operasyonu sonrasında "cevap bulunamayan sorular"[58] nedeniyle çok sayıda kişi için yıkılmış veya ciddi oranda zayıflamıştır.

Hizbullah'ta varoluş katmanları açısından en yoğun çekirdek olarak betimlediğim ve diğer iki katmanı da büyük oranda belirleme ve dönüştürme potansiyeline sahip aidiyet hissinin bireysel ve kitlesel olarak bitmesinin yarattığı psiko-sosyal durumlar, kopuş biçimleri ve kopuşun travması bölümünde detaylıca incelenmiştir. Yeniden kısaca ifade etmek gerekirse grup aidiyetinin bitmesi, diğer katmanlardaki aidiyeti de ciddi oranda etkilemiş, Hizbullah'tan kopanlar arasından, Kamu-

56 Her ne kadar Azad, üstlerden emir almadan eylem yapılamayacağını söylese de bunun genel kural olduğu ama sansasyonel bazı öldürme eylemleri hariç olmak üzere pek çok alanda Hizbullah mensubu bireylerin kişisel inisiyatif alarak kendi başlarına da hareket edebildikleri, verilerin tümü analiz edildiğinde, ortaya çıkmaktadır.

57 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

58 Bu sorular ağırlıklı olarak Velioğlu'nun öldüğü bir ortamda arşivin neden yok edilemediği, liderin ölümüne nasıl izin verildiği ve diğer iki kişinin nasıl sağ çıktığı, medyada yer alan ve pek çok Hizbullah üyesinin bir duyum düzeyinde bildiğini söylediği ama ilk defa yüzleştiği şiddet olayları ve infazların Hizbullah tarafından nasıl açıklandığı ve son olarak yeni liderin vasfına dair tartışmalar oluşturmaktadır.

ran'ın tanıklığına göre, "ateist olanlar, İslâmî yaşantısını bırakanlar ve ulusalcı olanlar" (Kürt milliyetçisi) çıkmıştır.[59]

Bir sonraki başlıkta Hizbullah mensuplarında dinî aidiyet ve dinî aidiyetin ideolojik bir argüman olarak inşası incelenmektedir.

İslâmcılığın ideolojik inşası ve Hizbullah'ta dinî aidiyet

> "İnkılabı düşünmek, devrimci düşünmek... Aslında hepimizde bu duygu, bu düşünce vardı. Bir gün Türkiye'de biz devrim yapacağız. İslâm cumhuriyeti kuracağız Türkiye'de. Belki Türkiye'yi bilmiyorduk. Açıkçası kendi açımdan olayı ele alırsam, çünkü gördüğüm bir tek yer vardı. Diyarbakır'dı; Bismil'di, Silvan'dı. Mardin'di; Nusaybin'di. Çevre il ve ilçeler..."[60]

Dini referans alan bir grup olarak Hizbullah'ta dinî söylemin ideoloji kavramıyla yakın ilişkisi vardır. Marksist kuramda önemli bir yer tutan ideoloji kavramı, Marx'a göre bir birey veya toplumsal grubun "zihninde egemen olan fikirler ve tasarımlar sistemidir". Marx'ın ideoloji kavramını inceleyen Marksist filozof Althusser'e göre ideoloji, "bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerin bir tasarımıdır". Althusser, ideolojilerin, bireyleri özne olarak adlandırdıklarını ve bu özneye sesleniş üzerinden onu ideolojinin bir parçası kıldıklarını ifade eder (Althusser, 2000, s. 47, 51, 60-71). Hizbullah'ta dinî söylemin aynı zamanda ideolojik bir söylemin özelliklerini taşıdığı tespiti, İslâmcı ideolojilerin benzer yapısı nedeniyle şaşırtıcı olmayacaktır. İdeoloji kavramının doğasına uygun olarak, yaşamı soyut kategorilere ayıran İslâmcılık, temelde bir din olarak İslâm'ın siyasal bir kurgu olarak inşasından ibarettir (Aktay, 2014).

Hizbullah tarihi bölümünde açıklanan İslâmcılığın bir ideoloji olarak inşası, Batı sömürgeciliğine verilen bir yanıt olarak

59 Kamuran'la kişisel görüşme, 22.01.2014.

60 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

20. yüzyılın tarihsel ve sosyolojik koşulları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Diğer yandan, Türkiye'deki örgütlenmede Kürt yoğunluklu pek çok İslâmcı grupta olduğu gibi Hizbullah'ta da İslâmcı söylem, köken olarak Türk İslâmcı söylemi içinde gelişmiştir. Hizbullah'ın çekirdek kadrolarının Milli Görüş partileri başta olmak üzere MTTB veya Akıncılar gibi gruplar içinde yetişmeleri, bu yapıların İslâmcı söylemlerinden etkilenmelerine yol açmıştır. Hizbullah'ta İslâmcı politik söylem, çeşitli konularda "ithal" bir dil geliştirmiştir.[61] Sinan'a göre "Hizbullah'ta Kürdistan meselesine ve Kürt kimliğine, Türkiye İslâmcılığının etkisi nedeniyle ciddi bir yabancılaşma vardır".[62] Hizbullah'ta dinî ve etnik söylem, bir sonraki başlıkta detaylıca incelendiğinden, burada Sinan'ın Türkiye İslâmcılığı ile var olan ortak bağa yaptığı vurgu not edilmelidir.

Yapılan görüşmelerde Hizbullah'ta dinî söylemin, yukarıda çerçevesi çizilen şekilde ideolojik bir argüman olarak kurulduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda Hizbullah'ta varoluşun ikinci katmanı olarak İslâmcılık, ulus-ötesi referanslarla kurgulanan bir aidiyet biçimidir. Bu aidiyet biçiminin çeşitli konulara karşı yarattığı duyarlılık, İslâmcı referanslara dair izler taşımaktadır. Örneğin, Yusuf'a göre Hizbullah için en önemli hedef Filistin ve Mescid-i Aksa'dır. Coğrafi, tarihsel ve kültürel olarak kendisine daha yakın olan Kürt meselesini birincil ilgi alanı olarak görmek yerine, Filistin'i birincil hedef olarak ifade etmek; Sinan'ın ifadesiyle "İslâmcılığın kendi kültürel ve tarihsel benliğine yabancılaştırıcı etkisinin" bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen örgütlerin eylem ve gösteri spektrumlarında da bu tespitin tezahürlerini görmek mümkündür. Örneğin, Filistin, Mısır gibi ülkeler başta olmak üzere pek çok ülkedeki anti-demokratik eylemler ve şiddet olayları Hizbullah tarafından protesto edilirken, Kürt meselesi bağlamında tezahür eden anti-demokratik durumlar ve şiddet eylemleri Hizbullah tarafından ya tamamen gözardı edilmekte ya da öncekilere gösterilen refleksin çok az kısmı or-

61 Dilgeş'le kişisel görüşme, 22.09.2013.

62 Sinan'la kişisel görüşme, 30.11.2013.

taya konmaktadır. Bu durum Dilgeş'le, 6-8 Ekim 2014 olayları esnasında ortaya çıkan şiddet olayları ve Hizbullah mensuplarının öldürülmesi hadisesini konuşurken de belirtilmiştir. Dilgeş'e göre "sudan sebeplerle" Diyarbakır'daki İstasyon Meydanı'nı protesto amaçlı dolduran Hizbullah camiası, Roboski'de, Kobanê'de, Şengal'de oluk oluk Kürt kanı akarken ya hiçbir şey yapmamış ya da kuru bir basın açıklamasıyla yetinmiştir. Dilgeş'e göre PKK tabanının Hizbullah'ı IŞİD gibi örgütlerle bir tutma algısı, gerçek farklı olsa da, Hizbullah'ın Kürt meselesi konusundaki isteksizliğinden ve vurdumduymaz tavrından kaynaklanmaktadır.[63]

Hizbullah'ın eklektik bir grup olduğu tespiti, Yusuf'un Said-i Nursi, Müslüman Kardeşler Hareketi ve İran İslâm Devrimi'ni Hizbullah'ın üç temel referansı arasında saymasında da görünür olmaktadır.[64] İran İslâm Devrimi'nin yarattığı etkiyi Azad, şu şekilde anlatmaktadır:

> "İran devrimi bütün İslâm dünyasında ölen bir ruhun tekrar canlanması gibi olmuştu. Mesela Osmanlı'nın çöküşünden sonra İslâmcılığın, İslâmî kesimlerin kaybettiği bir şey olduğu gün gibi açıktı. Osmanlı'nın son dönemlerinde dahi İslâmcılık hareketi Osmanlı'nın ayakta kalmasını sağlamış bir şey değildi. İran İslâm inkılabı bu ruhu tekrardan yeşerten bir şey olmuştu ve Mısır'da, Pakistan'da, Cezayir'de, Kürdistan'da, Irak'ta, Suriye'de ciddi bir hareketlilik söz konusuydu ve doğal olarak bütün İslâmî kesimlerin merkezi hâline gelmişti İran. İran'a kayıtsız kalmak mümkün değildi İslâmî hareketler açısından; çünkü gerçekleşmiş bir devrim söz konusuydu. Bu devrime kayıtsız kalmak akıl kârı değildi."[65]

İran İslâm Devrimi'nin İslâmcı gruplar arasında yarattığı heyecan, Dilgeş'in Hizbullah'ın sınıfsal bir olgu olarak ortaya çıktığı ve Siyonizm, İsrail, Amerika, emperyalizm gibi söylemlerde pek çok İslâmcı grupla ortak bir söyleme sahip olduğu tes-

63 Dilgeş'le kişisel görüşme, 20.10.2014.

64 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

65 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

pitine de yansımaktadır.[66] Anılan konularda Türkiye'deki diğer İslâmcı yapılarla aynı söylemi geliştiren Hizbullah, İslâmî referanslar konusunda da 20. yüzyıl İslâmcı ideologlarından etkilenmiştir. Kamuran'ın ifadelerine göre bu kaynaklar, Hizbullah tarafından entelektüel bir zeminden değerlendirilmemekte, bu kaynaklara daha çok eylemselliğe referans olması açısından başvurulmaktadır. Ona göre Hizbullah, teorik tartışmaları gereksiz bulduğu gibi "dünyevi şeylerin peşinde koşmayı da önemsiz bulur, cemaat işlerini ve tebliğ yükümlülüğünü yerine getirerek Allah'ın rızasını kazanmayı önceler".[67] Bir "davanın" anlatılması esasına dayalı tebliği merkeze alan Hizbullah'ın, bunu teorik temelli çözümlemeler yerine eylemsellikle icra etmeyi tercih etmesi, Hizbullah'ta dinî aidiyetin eylemle ilişkisini ortaya koymaktadır. Kamuran'a göre Hizbullah'ta ideolojik donanım büyük oranda "köylülük" olarak tanımladığı bir zeminde gerçekleşmektedir.

> "Kamuran – Hüseyin Velioğlu bayağı köylülük kokan bir tipti. Çok da bizim anladığımız düzeyde sistematiğe oturtulmuş bir düşünce sistemi yoktu. Üç beş tane videosu var. Belki siz de izleme fırsatı buldunuz. Bakın yani nasıl bir tip olduğuna. Net bir şekilde görülüyor.
>
> Mehmet Kurt – Köylülüğü nasıl açıklıyorsunuz? Mesela bir köylü ne yapar, şehirli ne yapar?
>
> Kamuran – Köylü kati kanaatlere sahiptir. Yani onun açısından şuurluluk yoktur hayatı tarif ederken. Siyah ve beyaz arasındaki tonları çok fazla gözetmez. Dolayısıyla kuracağı sistem de tek tipçi olur. Farklılıkları çok fazla gözetmez, katı olur, tahammül etmez. Ama bünyesinde barındırdığı samimiyet nedeniyle fedakârlık ve dürüstlüğü harmanlar, karakterize eder."[68]

Hizbullah'ı "köylü" ve "siyah ile beyaz arasındaki tonları gözetmeyen" bir yapı olarak değerlendiren Kamuran'ın söyledikleri, Hizbullah'ın eylemi önceleyen bir örgüt olduğu tespitine

66 Dilgeş'le kişisel görüşme, 22.09.2013.

67 Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

68 Kamuran'la kişisel görüşme, 22.01.2014.

de referans teşkil etmektedir. Bu bağlamda Hizbullah'ta İslâmcılık da eylemi önceleyen bir algılayışla yaşanmaktadır. Azad'ın "gördüğüm tek bir yer vardı" ifadesi, İslâm devrimi yapma hayalleri ifadesiyle birlikte değerlendirildiğinde eylemi önceleyen Hizbullah'ın, kendi toplumsallığına yabancılaşmış olduğunu göstermektedir. Bu yabancılaşma Hizbullah mensubunda, hakkında çok fazla şey bilmediği ama uğruna savaşılacak düzeyde değerli bulduğu bir dünya sunmaktadır.

Sonuç olarak Hizbullah'ta dinî aidiyet, grup aidiyeti içinde belirlenen söylemden beslenmektedir. Hizbullah'ta grup aidiyetini etkileyen çekirdek kadronun Türkiye'deki İslâmcı hareketler içerisinde yetişmeleri nedeniyle benimsedikleri ilkeler büyük oranda Türkiye İslâmcılığıyla paralel şekilde ulus-ötesi bir İslâmcı söylemdir.

Bijî Îslâm Bimre Koletî: *Hizbullah'ta etnik kimlik ve Kürt meselesi algısı*

Sinan'ın deri koltuklarla döşeli ofisine bir aracı yoluyla gidip Hizbullah hakkında araştırma yaptığımı ve bilgisine başvurmak istediğimi söylediğimde, Sinan'ın ilk sorusu çalışmamda Kürdistan ismini kullanıp kullanmayacağım olmuştu. Sinan'a göre Kürtlerle ilgili yapılan çalışmalarda Kürdistan isminin kullanılması akademik özgürlüğün göstergesiydi. Hiçbir zaman Hizbullah'a üye olmadığını ama Hizbullah'ı yakından bildiğini ifade eden Sinan'a göre Hizbullah "Kurdistanî" bir örgüttür.[69] Aynı şekilde Hizbullah üyesi olmamakla birlikte Hizbullah'ı yakından tanıdığını gözlemlediğim ve kendini İslâmcı bir Kürt olarak tanımlayan Mahmut da Hizbullah'ın geçmişte çok hata yaptığını ama "Kurdistanî" bir yapı olduğu ifade etmektedir.[70] Hizbullah-Vahdet grubu ayrılığında Vahdet grubuna dâhil olan ve daha sonra "Kurdistanî" perspektifi nedeniy-

69 Sinan, her ne kadar Hizbullah'ı Kurdistanî bir örgüt olarak tanımlasa da, konuşmasının ilerleyen aşamalarında Türk İslâmcılığının etkisi nedeniyle Hizbullah'ın Kürt meselesine duyarsızlaştığını da vurgulamaktadır. Sinan'la kişisel görüşme, 30.11.2013.

70 Mahmut'la kişisel görüşme, 15.11.2013.

le Vahdet grubundan ayrılan Mücahit de *Partiya İslamiya Kurdistan*'a (Kürdistan İslâm Partisi - PİK)[71] olan sempatisini gizlememiştir. Hizbullah'tan PKK ve Kürt karşıtı söylemleri ve şiddet eylemleri nedeniyle ayrıldığını söyleyen Dilgeş; yıllar önceki bir olaydan bahsederken kendini "em Misilman in, em ehlê şerîetê ne û em Kurdistanî ne. Em dawa xelasiya Kurdistanê dikin"[72] olarak ifade eden ve Türk devletinin tank ve toplarına teslim olmayıp *Kurdistanî* kaldığını söyleyen Ahmet;[73] tezde kullanılmak üzere müstear bir isim talep edildiğinde "Kürtçe bir isim olmasını tercih eden" Azad;[74] Hizbullah'ın büyük oranda Kürtlerden oluştuğunu ifade eden, Kürt meselesini dinî bir terminoloji içerisinde tartışan Hizbullah mensupları ve Hizbullah'ı yakından tanımış görüşmeciler için *Kurdistanîliğin* anlamı nedir? Gözlemlerim, pek çok Hizbullah mensubunun Kürt meselesiyle ilgili bir gündemlerinin, tartışmasının ve fikirlerinin olduğu yönündedir. Elbette nitel bir çalışmanın doğasına uygun olarak yaptığım görüşmelerin iki düzineyle sınırlı olması, Hizbullah grubunun tümünde Kürt meselesine dair duyarlılığın boyutlarını tasvir etmek için yeterli değildir. Diğer taraftan yaptığım görüşmelerin sınırlılığı, Hizbullah mensuplarında *Kurdistanî* söylemin yaygınlığı ve içeriği konusunda kesin bir kanaate ulaşmak için sınırlı bir veri sunmaktadır. Yaptığım görüşmelerin Kürt meselesi duyarlılığı yüksek olan görüşmecilerle gerçekleşmiş olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer taraftan saha araştırmamın kapsayıcı olması adına farklı yaş grupları ile farklı sorumluluk alanlarından kişilerle görüşmeler yaptığım da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çerçevede büyük çoğunluğu akıcı düzeyde Kürtçe konuşan ve bir kıs-

71 Muhammed Salih Mustafa tarafından 1979 yılında Mekke'de kurulduğu söylenen ve kuruluş bildirgesinin, Türkiye Hizbullah'ını da oldukça etkileyen Suriyeli Kürt İhvancı Said Havva tarafından yazılan PİK'in Türkiye, ABD ve Avrupa'da etkin olduğu ifade edilmektedir. Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_Kurdistan_Party ve http://www.mnyekta.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=1040, Erişim Tarihi: 18.06.2014.

72 Müslümanız, şeriat ehliyiz ve Kurdistanîyiz. Davamız Kürdistan'ın kurtuluşudur.

73 Ahmet'le kişisel görüşme, 04.02.2014.

74 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

mı "Kürtçe konuşmayı özellikle tercih eden" Hizbullah eski ve mevcut üyelerinin verdiği bilgilere göre, Hizbullah her zaman "Kürdistan'ı merkez alan Kürt" bir yapı olmuştur. Hizbullah mensuplarına göre Kürtlüğün üç önemli göstergesi Kürtçe konuşmak, Kürt geleneklerinin yaşatılması ve İslâm dinidir.

Hizbullah'ın çıkardığı Mizgîn, Şehit, Şehitler Kervanı, Hinariya Kur'an, Seyfullah, Mizgîna İslâm, Miskîna Jar, Katliama Susa gibi albüm ve albüm serileri Kürtçenin yaygın kullanımı ve Hizbullah'ta etnik dinî söylemin nasıl inşa edildiğine dair oldukça önemli oranda veriler sunmaktadır. Albümlerde olduğu gibi gündelik hayatta da Kürtçe, tercih edilen birincil dildir.

Mahmut başta olmak üzere görüşmecilerin çoğu tarafından Kürtlüğün ikincil bileşeni olarak kabul edilen Kürt gelenekleri, Hizbullah'ın sosyo-ekonomik koşullarıyla birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Görüşmecilerin çoğunun taşra (köy, kasaba, küçük şehir) kökenli olması, geleneksel dindar ailelerden geliyor olmaları ve bir kısmının aşiret ve aile bağlarına yaptıkları vurgu Kürtlüğü "otantik" bir kurguyla algılamalarına neden olmuştur. Mahmut, "halen küçük şehirlerde geleneklere uygun veya dinî giyinmeyen kişilere Türk denildiğini", seküler yaşamın göstergelerinin Türklükle eş anlamlı kullandığını[75] ifade etmektedir. Bu anlamda Kürt geleneği olarak tanımlanan kültürel kodların büyük çoğunluğu, İslâm referanslı davranışlardır ve etnik farklılıklar dinî ve seküler kodlar üzerinden belirlenmektedir.

Diğer yandan çekirdek kadroları Milli Görüş çizgisindeki oluşumlarda yetişen, Müslüman Kardeşler Hareketi ve İran İslâm Devrimi'nden etkilenen Hizbullah için Kürtlükle olduğu kadar Türklükle ilişki de incelenmelidir. Milli Selamet Partisi'nin taşra teşkilatında aktif görevler üstlendiğini ifade eden Mahmut, il teşkilatından bir grupla bir mitingde attığı "bijî İslâm, bimre koletî"[76] ve "Azadî İslâm'da" sloganı nedeniyle parti teşkilatı tarafından uyarıldığını söylemekte ve Türkiye'de sadece Müslümanlığın ve Kürtlüğün yasak olduğunu ifade etmek-

75 Mahmut'la kişisel görüşme, 08.11.2013.

76 Yaşasın İslâm, köleliğe ölüm!

tedir. Attığı slogan nedeniyle MSP parti teşkilatı içinde adının Kürtçü'ye çıkarıldığını, "azadi"[77] dediği için "bunlar komünist söylemleridir, kullanma" diye uyarıldığını söyleyen Mahmut'a göre yerel veya ulusal parti ve gruplarının isimleri Türkçe olsa da kendileri her zaman Kürt İslâmcı olmuştur.[78]

Hizbullah mensubu bireylerde ortaya çıkan Kürtlük vurgusu, söz konusu grup faaliyetleri ve kamusal alanda görünürlük olunca ortadan kaybolmaktadır. Örneğin, Sermest'e göre Kürtlük ile ilgili en küçük vurgu dahi Hizbullah içinde kavmiyetçilik ve ırkçılık olarak görülmekte ve eleştirilmektedir.[79] Azad, cemaat içinde Said Havva gibi İhvancı ve Kürt yazarlara sık sık başvurulmasına rağmen Said Havva'nın Kürt olduğunu bilmediklerini ifade etmektedir.[80] Yapılan diğer görüşmeler ve gözlemler de göz önünde bulundurulduğunda Hizbullah'ta dini öncelediği düşünülen etnik bir söylemin benimsenmediği ve bu yönde söylem geliştirdiği düşünülen kişilerin kınandığı ortaya çıkmaktadır. Hizbullah'ın Kürtçeyi müzik albümlerinde ve gündelik hayatında yoğun bir şekilde kullanmasını nasıl değerlendirdiğini sorduğum Yusuf, "Hizbullah'ın Kürdistan'ı merkez alan bir cemaat olduğunu, mensuplarının çoğunun Kürt olduğunu ve Kürtlük'le herhangi bir sıkıntısı olmadığını ama Hizbullah'ın ümmetçi bir perspektifle hareket ettiğini" söylemiş ve Hizbullah'ın Midyat bölgesindeki mensupları için, yörede konuşulan yerel Arapça *Mihelmice* ilahi kaseti de çıkardığını ifade etmiştir. "Ümmetçi bir perspektifle hareket eden Hizbullah'ta Türklerin yok denecek kadar az olmasının nedeninin ne olabileceğini" sorduğum Yusuf'a göre "Türk İslâmcılarda Osmanlı'dan gelen bir "abilik" duygusu ve "ancak biz yönetebiliriz fikri" vardır. Ayrıca Hizbullah'ın Kürdistan'da ortaya çıkması Türk İslâmcıların katılımını zorlaştırmaktadır. Zira Türk İslâmcılarda dahi Kürt deyince böler, ayrıştırır fikri bulunmaktadır. Hizbullah İslâmî düşünse de Türkler tarafın-

77 Özgürlük.

78 Mahmut'la kişisel görüşme, 08.11.2013.

79 Sermest'le kişisel görüşme, 27.10.2013.

80 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

dan böyle algılanmaktadır.'[81] Aynı soruya Hizbullah'a yakınlığıyla bilinen *Doğru Haber* genel yayın yönetmeni ve Türk asıllı Mehmet Göktaş şu şekilde cevap vermiştir.

> "Bir diğer konu Türk İslâmcıların en radikalinin bile altını biraz kazıdığınızda altından Türkçülük çıkar. Ülkücüleri demiyorum. İslâmcılar böyleler. Ben konuştuğumda bana 'hocam bu Kürdistan sözünü kullanmasanız' diyorlar. Kürtçe ilahilerden, ezgilerden rahatsız oluyorlar. İstanbul Kazlıçeşme mitingi için hazırlık çalışmalarında böyle bir intiba oluşmasın diye tüm konuşulacaklar, müzikler teker teker kontrol edilmiş. Kürtçe ilahilerden çok meşhur bir iki tane dışında (Kani Muhammed) programa dâhil edilmemiş. Sonra biri demiş ki 'yav Mehmet Hoca Kürdistan propagandası yapmazsa kimse yapmaz.' Ben Türklerin İslâmcılarının ırkçılıktan çok etkilendiklerini düşünüyorum. Kemalizm'in zehridir bu. Aynı zamanda Bir Kürdün öncülüğünde hareket etmek istemiyorlar. Küçümsüyorlar. Kürtler hurafe ve bidatlerle uğraşsın istiyorlar. Aynı duygu Türk solcuları arasında da var. Türk İslâmcılar ve solcular konformistler ve halkla iletişim kuramıyorlar. Tabana seslenemiyorlar. Ama Kürtlerin İslâmcıları bunu yapabildi. Hatta PKK tabana seslenebildi. Halkla iletişim kurabildi. Türklerin bir kısmı bu potansiyelden nemalanmak istiyor. Ben Allah'ın, İslâm'ın sancaktarlığını Kürtlere verdiğini düşünüyorum. Bir Türk'e yalan makinası bağlayın ve Arabistan, Türkistan, Türkmenistan, Kürdistan, Azerbaycan deyin. Kürdistan dediğiniz anda makina tepki verir. Türkler bu konuda önyargılılar."[82]

Yapılan görüşmelerin çoğunda eski veya mevcut Hizbullah mensuplarının, Türk İslâmcılığının milliyetçi yönüne vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir. Dahası kitap boyunca ismi anılan Kürt İslâmcı grupların çoğu, 1980'lerde Türk İslâmcılığından ayrılmıştır. Etnik ayrımcılık olarak değerlendirdikleri durumlar nedeniyle Türk İslâmcılığından ayrılan ve müstakil örgütle-

81 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

82 Mehmet Göktaş'la kişisel görüşme, 03.04.2014.

rini kuran bu gruplar, Kürt meselesiyle ilişkilenme konusunda ise farklı perspektiflere sahiptir. Burada sadece Hizbullah'ın Kürt kimliği ve meselesi ile ilişkisi incelenmiştir. Veri ve gözlemlerime göre Hizbullah etnik kökeni kimlik referanslarında birinci sıraya koymamakla birlikte, Kürt meselesiyle *de facto* olarak ilgili ve ilişkilidir. Bununla birlikte pek çok kültürel kodu da milliyetçilik olarak değerlendirdiği için bu ilişki oldukça temkinlidir. Dahası Hizbullah, PKK söyleminden ayrışmak adına ekstra çaba sarf etmektedir. Bu çabanın nedenleri arasında, devlet nezdinde "Kürtçü" olarak algılanma riskinden kaçınma ve uzun yıllar çatıştığı "düşman" bir örgütle aynı zeminde buluşmama kaygısıdır. Hizbullah yetkilileriyle yaptığım yazılı görüşmede bu tespitin göstergeleri bulunmaktadır.

"• *Kürt sorunu hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– (Cevap verilmedi)

• *Mensuplarının önemli bir kısmı Kürt olan bir oluşum olarak Türkiye'de Kürt sorununun çözümü konusundaki fikirleriniz nelerdir?*

– (Cevap verilmedi)

• *Kürt sorununun çözümü konusunda bir programınız var mı?*

– (Cevap verilmedi)

• *Sivil cumalar hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Sorunuzdaki maksat hutbelerin Kürtçe okunması ise doğrudur. Hutbe cumanın bir parçasıdır. Müslümanların haftalık toplantısı anlamına gelen Cuma hutbelerinin halkın en iyi anlayacağı bir şekilde okunması doğru olandır. Ancak namazla ilişkisi olmayan, vakit namazlarını kılmayanların Cuma namazını siyasi malzeme olarak kullanmak için bunu yaptıkları açıkça ortadadır.

• *Anadilde eğitim konusunda ne düşünüyorsunuz?*

– Her insanın eğitimini anadilinde alması tabii haklarındandır. Devlet; imkânlarını halkın anadilde eğitim alması için kullanmalıdır. Çok küçük etnik gruplara bile talep etmeleri hâlin-

de devlet tarafından kendi dillerinde eğitim almaları için imkân sunmalıdır.

• *Hizbullah ümmetçi bir perspektifi benimsemesine rağmen neden Kürt olmayan Müslümanların teveccühünü görmedi?*

– Biz bu tespite katılmıyoruz. Ancak çıkış noktamızın Kürdistan olması hasebiyle bu bölgede teveccühün, diğer taraflara nispeten daha fazla olması doğaldır.

• *Hizbullah içinde Kürt olmayan Müslümanların oranı neydi?*

– Milliyetçi düşünceleri temel almadığımız için böyle bir oran peşine düşmedik. Ancak Türkiye'deki her etnik kökenden kardeşlerimiz vardır."[83]

Menzil, Vahdet ve PKK ile çatışmalarla ilgili sorulara cevap vermeyi tercih etmeyen Hizbullah adına sorularımı cevaplayan görüşmeci, Kürt meselesiyle ilgili sorulara da cevap vermemiştir. Elbette sosyal bilim etiğinin bir gereği olarak sorular yazılı olarak sunulduğunda, "istenilen sorulara cevap verilmeyebileceği" ifade edilmiştir. Bununla birlikte geçmişteki çatışmalar ve Kürt meselesiyle ilgili sorulara cevap vermemeyi tercih eden Hizbullah yetkilisinin "sessizliği" altında yatan sebepler incelenmelidir. Yusuf'a göre Hizbullah, geçmişteki çatışmalara dair polemiklere girmeyi faydasız bulmaktadır.[84] Diğer yandan Hizbullah tarihi bölümünde Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Hüda-Par'ın parti programını incelediğimizde, Kürt meselesinin çözümü için önerdikleri çözümlerin, ne denli ayrı bir söylem benimsemeye çalışsalar da BDP-HDP partileri veya kısmen de PKK tarafından da önerilen çözümler olduğu görülecektir. Ana dilde eğitim, Kürtçe yer isimlerinin iadesi, Kürtler ve Türklerin anayasada kurucu iki halk olarak kabul edilmesi, köy yakma ve zorunlu göç olaylarıyla hesaplaşma, Ergenekon, JİTEM ve benzeri yapıların "bölgede yaptıkları hukuksuzlukların soruşturulması" gibi önerilerin "Barış Süreci" olarak adlandırılan süreçte PKK tarafından da aynı şekilde önerildiği ve/ve-

83 Hizbullah'la yazılı görüşme, 04.05.2014.

84 Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

ya kabul edilebildiği görülecektir. Bu durumun partileşme ile birlikte geliştiğini düşünen Kamuran, geçmişte böyle bir talebin konuşulduğuna veya gündemleştirildiğine şahit olmamıştır. Ona göre tabanın talepleri parti politikasını belirlemekte ve Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen yapıları dönüşüme zorlamaktadır.[85] Kamuran'ın tespitlerine katılmakla birlikte, iddia edilen bu dönüşümün henüz kamusal alanda İslâmcı söylemle eşit ağırlıkta dile getirilen bir seviyeye erişemediği ortadadır. Bu anlamda Mahmut'un "Bizim İslâmcılığımız merkezdeydi, ama Kürtlüğümüz şakacıktandı"[86] sözlerine yer vermek gerekir. Hüda-Par'ın 2014 yerel seçimleri öncesinde, 27 Mart 2014'te, Bingöl'de gerçekleştirdiği mitinge dair gözlemlerim de önemli veriler sunmaktadır.

Kadın ve erkeklerin harem ve selamlık olarak ayrıldığı, kadınlarda siyah çarşaf, erkeklerde ise sakalın ağırlıklı olduğu bu mitingde konuşmalar başlamadan evvel "serokê me Muhemmed e!"[87] nakaratının kitle tarafından heyecanla paylaşıldığını gözlemledim. Atılan sloganlar, tevhid ve rabia işaretlerinin birlikte yapılması, tekbir nidalarına "Allahuekber" şeklinde heyecanlı katılım ve Hizbullah halayı olarak bilinen halaylarda sayının yüzleri geçmesi adeta varlığını tüm azametiyle göstermek isteyen bir toplumsal psikolojinin ürünü olarak değerlendirilebilir. Konuşmacıları takdim eden sunucunun bunu Kürtçe (*Kurmanji, Zazaki*) ve Türkçe yapmasından sonra Kur'an tilavetiyle[88] başlayan miting konuşmasının sadece başında Hüda-

85 Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

86 Mahmut'la kişisel görüşme, 08.11.2013.

87 Liderimiz Muhammed'dir anlamına gelen bu cümlede 'serok' tabirinin özellikle önemli olduğunu düşünmekteyim. Hizbullah'ın İslâm'ı ideolojik bir söylem biçiminde inşasının bir göstergesi olan bu cümle, PKK'nin de Abdullah Öcalan için 'serok' tabirini kullanması nedeniyle aynı zamanda bir itiraz ve muhalefet biçimi olarak algılanabilir.

88 Kur'an'ın tecvit kurallarına göre bir kitle önünde okunması için kullanılan tabir. Kur'an'dan seçilen bölümün Fetih süresinin ilk bölümleri olması ve Fetih süresinin Medine'den Mekke'ye giden peygamber ve sahabenin engellenmesi ve Hudeybiye Barış Anlaşması'nın imzalandığı döneme denk gelmesi, peygambere Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedileceğinin müjdesinin ilk defa bu surede verildiğinin tefsirciler tarafından ifade edildiği vurgulanmalıdır. Kur'an'dan özellikle bu bölümün seçilmiş olmasının, henüz güçlü olun-

Par'ın "Şeyh Said Kıyamının" takipçileri olduğu vurgulanmış, daha sonra büyük oranda dinî söylem üzerine kurulu bir konuşma yapılmıştır. Konuşmada, dünyanın her zaman hak-batıl mücadelesine, Musaların ve Firavunların mücadelesine sahne olduğu vurgulanmıştır. Hüda-Par Genel Başkanı Zekeriya Yapıcıoğlu konuşmasında, yola çıkış sebeplerinin özgürce İslâmî yaşam olduğunu, % 99'u Müslüman olan bir ülkede dinlerini özgürce yaşamak istedikleri için Hüda-Par'ı kurduklarını belirtmiştir. İnsana bakışlarının insanca olduğunu ifade eden ve maymundan gelmediklerini söyleyen Yapıcıoğlu, ırkçılığa karşı olduklarını, Fars kökenli sahabe Selman-ı Farisi'yi örnek vererek vurgulamıştır. Konuşmanın geneli incelendiğinde temel referansın dinî söylem olduğu rahatlıkla görülmüştür.

Peki, ortaya çıkan bu tablo ne şekilde değerlendirilmelidir? Kanaatimce Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Hüda-Par, Kamuran'ın da ifade ettiği gibi, tabanın beklentisi ve baskısı neticesinde önceye göre Kürt meselesine daha fazla vurgu yapmaktadır.[89] Politik iddiası olan bir partinin, oy aldığı bölgeye yönelik böyle bir söylem geliştirmemesi düşünülemez. Hüda-Par'ın parti programı ve Hüda-Par yetkilileriyle yaptığı görüşmeler bağlamında Elitsoy, Hüda-Par'ın, Hizbullah'ın geçmiş söylemleri de göz önünde bulundurulduğunda oldukça farklı bir söylem geliştirmiş olduğunu tespit etmektedir. Elitsoy'a göre Hüda-Par, Hizbullah'ın geçmişte yaptığı eylemlerle hesaplaşma yoluyla Kürtlerin zihnindeki şüpheleri gideremediği sürece, Kürtlerin büyük çoğunluğunun güvenini kazanamayacaktır. Aynı zamanda Elitsoy'un da söylediği gibi Hüda-Par, Kürt etnik kimliği ile İslâmcı ideolojik söylemi birleştirebilmesi durumunda rakibi olan BDP seçmeninin ilgisini çekebilir (Elitsoy, 2013, s. 105-109). Bununla birlikte gözlemlerim, Hüda-

mayan ama gelecekteki başarıyla müjdelenen bir durumu tasvir ediyor oluşu, kanaatimce Hizbullah söyleminde "güncel durumların İslâm tarihindeki olaylarla bağının kurulması, meşrulaştırılması ve kitlelerin bu yönde motive edilmesiyle" ilgilidir.

89 Tabanın bu beklentisinin oluşturduğu baskının, karar alma mekanizmalarındaki birincil etken olmadığı Hizbullah Tarihi bölümünün sonunda yer alan Hizbullah'ı Anlamak şeması bağlamında değerlendirildi.

Par'ın parti programı ve resmî açıklamalarında daha sık vurgulansa dahi, henüz etnik referanslı bir söylem geliştirmediği yönündedir. Bunun ana nedeni ise, Hizbullah ve bağlantılı örgütlerin, PKK söylemiyle aynı zeminde değerlendirilmeme konusunda gösterdikleri hassasiyettir. Yıllarca PKK ile çatışmış olduğu ve *de facto* bir ateşkes sürecinin devam ettiği düşünüldüğünde, PKK hakkındaki algının çok da olumlu olmayacağı aşikârdır. Nitekim yapılan görüşmelerin önemli bir kısmında Kürtlük vurgusu, bireysel düzlemde önemli temalardan biri olmuşsa da; PKK karşıtı söylem de aynı ağırlıkta var olan bir diğer tema olmuştur. Bu temanın ana bileşenleri PKK'nin İslâm'a ve Müslümanlara karşı davranışları konusundaki kanaatlerdir.

> "PKK'nin hitap edemediği kitle genelde İslâmî kesimdir. Dinî hassasiyetleri olan kesime PKK hiçbir zaman hitap edememiştir. Mesela Öcalan, Yalçın Küçük ile yapmış olduğu bir röportajda Şeyh Sait'e hain diyor, İngiliz ajanı diyor. Bedüzzaman'a hain diyor, İdris-i Bitlisi'ye satılmış diyor. Şimdi siz her fırsatta bu toplumun değer atfettiği insana küfrederseniz, hakaret ederseniz bu toplum sizi desteklemez. Çünkü Kürdistan toplumunun mayası İslâm'dır, 1500 yıllık İslâmî geçmişi olan bir toplumdur. Siz her fırsatta o toplumun dinî değerlerine küfrederseniz bu toplum sizi desteklemez. Sizi destekleyen Müslüman Kürtler de dinî kaygıları olmayanlardır. Politik anlamda veya entelektüel anlamda dinî bilgisi olan birey ciddi şekilde sizi desteklemez.
>
> ...
>
> Benim dayıoğlum Hizbullah tarafından kafasından satırla yaralanmıştı okul çıkışında. On altı dikiş atılmıştı ve bir parmağı yok şu anda. Şu anda Amerika'da yaşıyor. Ben Hizbullah'tan ayrıldıktan sonra onunla bir hukukum oluştu; çünkü oturup onunla sohbetlerimizde PKK'nin yanlışlarından bahsederdik. Gerçi o PKK'nin yanlışlarını kabul etmezdi. Genelde PKK'nin yapmış olduğu hareketlerin meşru olduğunu savunurdu, hâlâ da öyledir. Biz de bunların böyle olmadığını söylüyorduk; çünkü mesela eğer özgürlüklerden bahsediyorsak kendi dışımızdaki unsurların da özgürlüklerinin olduğunu sa-

vunmalıyız. Çünkü özgürlük sadece PKK ve PKK yanlıları için olmamalıdır. Ben bir Müslüman olarak kendimi PKK olarak görmüyorum. PKK benim hiçbir dönemimde de olmayacaktır. Veyahut da bir Hıristiyan'ın, bir Asuri'nin, bir Keldani'nin özgürlüğü ne olacaktır PKK olarak. Yani Kürdistan kurulduğu zaman bunların hakları olmayacak mıdır orada?"[90]

Müstear olarak Kürtçe bir ismi tercih eden ve Kürtlüğünü sık sık vurgulayan Azad'ın ifadeleri diğer görüşmecilerin ifadelerini desteklemektedir. Buna göre bireysel düzlemde Kürt kimliğine İslâmî bir zeminden vurgu yapan Azad ve diğer görüşmeciler, söz konusu PKK olduğunda şüphelerini dile getirmektedirler.

Sinan'la yapılan görüşmede Hizbullah'ın ilk öldürdüğü PKK'linin Süryanî asıllı Mikail Bayro olmasının Hizbullah tarafından özellikle yapılmış bir seçim olabileceği ifade edilmiştir. Buna göre Hizbullah, bir Kürdü öldürdüğü izlenimi uyandırmak istememiş, PKK'nin arka çıkmayacağını düşündüğü Süryanî birine yönelmiştir. Şiddet eylemleri boyunca 50 civarında Süryanî'nin Hizbullah tarafından öldürüldüğünü söyleyen Sinan'ın ifadeleri,[91] Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen kuruluşların özellikle seküler etkinlikleri[92] hedef alan söylemleri ile birlikte değerlendirildiğinde Azad'ın PKK karşıtlığının azınlıkların haklarını savunan bir zeminden çok taktiksel bir zeminden kaynaklandığını göstermektedir. Buna göre diğer azınlıkların hakları, stratejik bir sıkıştırma yöntemi ve karşı sav olarak inşa edilmektedir.

Hizbullah için Kürt etnik kimliği, bireysel düzlemde sıkça vurgulanan ama Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen ku-

90 Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

91 Sinan'la kişisel görüşme, 30.11.2013.

92 "Tango ahlâksızlığın en büyüğüdür" diyerek Batman'da tango derslerinin yapılmasının engellenmesi, eşcinsellikle ilgili akademik bir konuşmanın sert dille protesto edilmesi sonucunda etkinliğin iptali, bir şarkı sözünde Kur'an'a hakaret edildiği gerekçesiyle Duman konserine yönelik açıklamalar bunlardan birkaçı olarak not edilebilir. Bkz. http://t24.com.tr/haber/batmanda-tango-yapmak-yasak,69198, vd.
http://www.dogruhaber.com.tr/Haber/Iptal-Yetmez-Bu-Ahlâksizlar-Mardinden-Gitmeli-125261.html ve http://www.radikal.com.tr/hayat/duman_grubu_diyarbakirdaki_konserini_verdi-1133140, Erişim Tarihi: 19.06.2014.

rum ve kuruluşların söylemlerinde eksikliği göze çarpan bir olgudur. Bunun istisnası Hüda-Par'ın parti programı olmakla birlikte, büyük oranda Kürt seçmenden oy alan bir partinin Kürt sorunu söyleminin tabanın sosyal gerçekliğiyle ilişkisi olduğu açıktır. Bununla birlikte, resmî belgelerde yer alan tespit ve öneriler, Hüda-Par'ın parti mitingleri ve basın açıklamalarına yansımamakta, bu alanlarda geliştirilen söylem daha çok İslâm referanslı olarak gelişmektedir.

Sonuç olarak Hizbullah'ta varoluş biçimleri merkezde Hizbullah grup aidiyetinin olduğu üç katmandan oluşmaktadır. Hizbullah grup aidiyeti, katmanlı kimlikler olarak betimlediğim yapının en yoğun ve diğer katmanları etkileyen merkezidir. İkinci katman İslâm'ın ideolojik bir söylem şeklinde inşasıdır ve bu katman, büyük oranda birinci katmanda edinilen dinî formasyon ve politik söylem tarafından belirlenmektedir. Ayrıca ikinci katman, teorik temelli bir aidiyet biçimi olmayıp, eylemi önceleyen bir yapıya sahiptir. Son olarak etnik kimlik ve Kürt meselesi algısı, Hizbullah'ta bireysel görüşmelerde daha sık vurgulanan ama resmî kurumların söyleminde daha az yer tutan "gevşek" bir aidiyet biçimidir. Bu aidiyet biçimi, daha çok dinî referanslı bir etnik söylem şeklinde gelişmekte ve referanslarını Şeyh Said gibi figürlerde bulmaktadır.

Teorik soyutlamalar ve sonuçlar

Saha araştırmasını önceleyen teorik bir duruş yerine, saha verilerinin ayrıntılı analizi, karşılaştırılması ve veriler neticesinde teorik bir soyutlama yapılması gerektiğini savunan İçkin Teori (Glaser & Strauss, 1967) çerçevesinde sürdürülen bu çalışma, gelinen aşamaya kadar verilerin karşılaştırmalı bir şekilde analizi ve kodlanması, tespit edilen kodların kavramlara ve kategorilere dönüştürülmesi, süreç boyunca saha notları ve gözlemlerin bulgulara dâhil edilmesi (Conrad, 1978, s. 102-103) aşamalarından geçmiştir. Karşılaştırma yapmadaki temel amaç, verilerde ortaya çıkan benzerlik ve farklılıkların tespitidir. Nitekim bu benzerlik ve farklılık kategoriler ve onun alt temaları olarak çeşitli kavram-

lar olarak (Lingard, Albert, & Levinson, 2008, s. 459-460) ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Glaser ve Strauss'un önerdiği 4 basamaklı yöntemin ilk üç basamağı uygulanmış ve her kategoriden sonra teorik sınırlama ve soyutlamalara (Locke, 2003, s. 39-54) gidilmiştir. Bu başlık altında, İçkin Teori'nin son basamağı olan teorinin geliştirilmesi ve yazımı gerçekleştirilmektedir. Elbette burada yer alan teorik soyutlama ve sonuçlar, İçkin Teori'de devamlı karşılaştırma (*constant comparison*) ilkesi bağlamında çalışmanın diğer bölümlerinde ulaşılan sonuçlarla birlikte değerlendirilip, sonuç bölümünde ayrıca değerlendirilmektedir.

Saha verilerinde ortaya çıkan üç ana kategori birey ve gündelik hayat, sosyal segregasyonla bağlantılı olarak gelişen minimal homojenlikler, şiddet ve son olarak aidiyet algısıdır. Bu üç kategori altında kavramlaştırılan temalar ise birey ve gündelik hayat kategorisi için Hizbullah'a katılım ve Hizbullah profilleri, gündelik yaşam pratikleri ve aile ile Hizbullah'tan kopuş ve kopuşun psiko-sosyal dinamikleridir. İkinci kategori olan sosyal segregasyonun alt kavramları ise ideolojik kopuşlar, mekânsal segregasyon ve geçişkenlikler, Hizbullah'ta yöntemin dönüşümü sonucunda yeni kopuşların analizi ile şiddet dili ve şiddetin meşrulaştırma araçlarıdır. Son kategori Hizbullah'ta kimlik ve aidiyet algısına ve bu aidiyet biçimlerinin temel referanslarına odaklanmıştır. Bu bağlamda grup aidiyetinin merkezde olduğu üç katmanlı bir kimlik algısının varlığı tespit edilmiş ve bu aidiyet biçimlerinin birbiriyle ilişkisi incelenmiştir.

Verilerin karşılaştırılmalı analizi çerçevesinde ulaşılan teorik soyutlamalar ve sonuçlar şu şekilde ifade edilebilir.

Hizbullah'ta gündelik yaşam katı bir hiyerarşi, belirlenmiş rutinler, güvenlik ve gizlilik kaygılarının varlığı eşliğinde devam etmektedir. Aileyle yaşanan gerginliğin gündelik yaşam rutinlerinin bir parçası olarak seyrettiği tespit edilmiştir. Hizbullah'ta grup aidiyetinin yarattığı belirleyici ve dönüştürücü güçle birlikte değerlendirildiğinde gündelik yaşam pratikleri, *Jungcu* anlamda Hizbullah kimliğinin esas belirleyenidir. Başka bir deyişle Hizbullah'ta grup aidiyeti gündelik yaşamın kontrolü ve düzenlenmesi aracılığıyla sağlanmaktadır.

Grup aidiyetinin bireysel veya kitlesel düzeyde bitişi ise gündelik yaşam pratiklerinin değişimi ve bu pratiklerin daha önceden oluşturduğu aidiyet, güvenlik ve nispi konfor hissinin parçalanması nedeniyle travmatik düzeyde seyretmektedir.

Hizbullah'ta kimlik algısının büyük oranda çekirdek ve en yoğun kimlik olan grup aidiyeti çerçevesinde belirlendiği ve geliştiği tespit edilmiştir. Gündelik yaşam kategorisindeki kopuşun travması temasıyla birlikte değerlendirildiğinde, Hizbullah'ta kopuşun travmasının aidiyet ve benlik algısına da önemli oranda etki ettiği düşünülmektedir. Bir başka ifadeyle gündelik yaşam pratiklerini belirleyen ve grup aidiyetinin güçlenmesini sağlayan uygulamalar, bireyin gruptan ayrılışıyla birlikte destekleyici unsurlar ortadan kalktığı için bireyde bir yabancılaşma duygusu oluşturmakta, bu durum Hizbullah mensubunun kimlik katmanlarını farklı düzey ve boyutlarda etkilemektedir. Bu minvalde İslâmcı ideolojiden seküler bir yaşam tarzına geçiş ve etnik aidiyetin dinî aidiyetin önüne geçtiği görülebilir.

Hizbullah ve diğer gruplar arasında yaşanan segregasyon, söylemin farklılaşmasından şiddete, ideolojik farklılık ve tartışmalardan mekânsal segregasyona ilerleyen bir seyir izlemektedir. Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan segregasyon, diğer yandan grup aidiyetini beslemekte ve ayrışmayı derinleştirmektedir. Ayrışma derinleştikçe minimal homojenlikler oluşmakta, Durkheim'ın mekanik dayanışmacı toplum modeline benzer şekilde, aynılık ve ortak prensiplere inanç, grup aidiyetini güçlendirmektedir.

İçkin teorideki temel sosyal süreçlerin tespiti (Schreiber, 2001, s. 71-72) bağlamında değerlendirildiğinde minimal homojenlikler, Hizbullah'ın stratejik dönüşümler konusunda karar almasını kolaylaştırıcı etkide bulunmaktadır. Fakat statik ve değişmez olmayan minimal homojenlikler, dönüşüm ve eklemlenme kararlarının alınmasını kolaylaştırdığı gibi ürettiği sonuçlardan da etkilenmektedir. Daha açık bir ifadeyle, eklemlenme ve değişim kararlarını kolaylaştıran minimal homojenlikler, yeni çatışma ve tartışma alanları doğurmakta ve kopuşlara neden olup daha minimal homojenliklere evrilmektedir.

İstikrarlı bir bölünme ve homojenleşme süreci, grup aidiyeti-

nin gücünün de bir göstergesidir. Bu bölünme ve homojenleşme süreci güvenlik ve gizlilik temelli ilerlediği sürece grup aidiyeti de gücünü ve dönüştürücü etkisini devam ettirmektedir. Nitekim Hizbullah'ın legal faaliyetler dönemine girdiği 2004 yılı sonrasında grup aidiyeti, bireyin yaşamında belirleyici etkisini eskiye oranla yitirmiştir.

Hizbullah özelinde şiddet, kontrol edilemez, beklenmedik zamanlarda ortaya çıkan ve herhangi bir amacı olmayan bir süreç değildir. Aksine oldukça sistematik ve stratejik bir süreç izleyen şiddet, ilk olarak şiddeti meşrulaştırıcı bir dilin inşası şeklinde ortaya çıkmakta, müsalaha araçlarının devreye girdiği bir ara dönem yaşadıktan sonra fiili şiddete dönüşmektedir.

Hizbullah'ın dâhil olduğu/başvurduğu şekliyle şiddet, tıpkı bir STK, siyasal parti veya yayıncılık faaliyeti gibi araçsal bir göstergedir. Laclau'nun eklemlenme kavramıyla açıklanabilecek şekilde pragmatik bir örgüt olan Hizbullah, yapısı itibariyle pek çok farklı grup ve anlayışı barındırabileceği gibi, pek çok yöntemi de bir arada kullanabilecek bir potansiyele sahiptir. Hizbullah'ın bugün şiddete başvurmuyor oluşu, şiddete kategorik bir karşıtlıktan çok stratejik bir araç olarak yaklaşması nedeniyledir. Hizbullah için şiddet, stratejik olarak anlamlı bulunduğunda meşrulaştırıcı bir dil oluşturulmak suretiyle (kendini savunma gibi) başvurulabilir bir yönteme dönüşmektedir.

Hizbullah'ta kimlik ve aidiyet, katmanlı ve birbirinden belli derecelerde beslenen bir özelliğe sahiptir. Hizbullah kimliğinin merkezini teşkil eden çekirdek, grup aidiyetidir. Grup aidiyeti ikinci katman olan dinin ideolojik bir argüman olarak inşasına aracılık ettiği gibi etnik kimlik algısını da dönüştürür ve onu dinî söylem üzerinden kabul edilebilir bir forma sokar. Grup aidiyetinin gücü ve dönüştürücü etkisi ise gündelik yaşam pratiklerinin nasıl ve ne oranda düzenlendiğiyle yakından ilişkilidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİZBULLAH HİKÂYE VE ROMANLARINDA TOPLUMSAL BELLEĞİN İNŞASI

Toplumsal bellek, tarih ve söylem

Uzun yıllar boyunca sessizlik ve gizlilik içerisinde fikirlerini yayan ve eylemlerini sürdüren Hizbullah, kamusal alanda sivil toplum kuruluşları, siyasi parti ve pek çok etkinlikle görünür hâle geldiyse de, Hizbullah'ın geçmişini kamuoyu önünde açıkça konuştuğu söylenemez. Elbette bu tespitten, Hüda-Par sonrasında çeşitli platformlarda parti yetkililerinin açıklaması beklenen görüşler ve Hizbullah avukatlarının açıklamaları, istisnai bir durum olarak, hariç tutulmalıdır. Önceki bölümlerde çalışmanın saha araştırması esnasında, Hizbullah üyelerine ulaşmada karşılaştığım zorluklar ve ulaştığım kişilerin bazı konularda konuşmaya isteksizlikleri hakkında açıklamalar yapmış, bu durumun nedenleri üzerine fikirler yürütmüştüm. Bununla birlikte Hizbullah'ın medya ve sosyal medyada, kamusal alan ve yayın dünyasında hızla büyüyen bir etkinliğe sahip olduğu ve bunun analize ihtiyaç duyan yeni bir söylem alanı oluşturduğu yadsınamaz.

Bir yandan sosyal bilimcilere, medyaya ve kamuoyuna konuşmakta çekingen davranan Hizbullah, diğer yandan bahsi geçen alanlarda mütevazı ama her geçen gün artan üretimler yapmaktadır. Bu alanlardan biri de Hizbullah'ın yayın alanında-

ki etkinlikleridir. Gazete, dergi, televizyon ve yayınevi aracılığıyla Hizbullah, sosyal bilimcilerin gözardı edemeyeceği oranda veri sunmaktadır. Elbette bu faaliyetlerin bütünü, sosyal bilimciler ve kamuoyuyla dolaylı bir konuşma biçimi olarak değerlendirilmelidir. Ancak göründüğü kadarıyla bu çaba, dışarıda duran "diğerlerine" yönelik olmaktan çok, içeride bulunan Hizbullah tabanına yöneliktir. Bu nedenle bu anlatma biçiminin "mahremiyetinden" ve geçmişteki gizlilik politikasının devamı olduğundan bahsedilebilir. Elbette bir kişiye veya duymaya istekli bir grubun kulaklarına fısıldanan tüm mahrem şeyler gibi bu anlatım biçimi de belli bir söylem biçimi çerçevesinde icra edilmektedir. Sonuç olarak bu söylem biçimi bir sosyal dil oluşturmaktadır. Paul Gee'nin tanımıyla sosyal dil (*social language*) belli bir toplumsal kimliğin uzantısı ve onun çerçevesinde oluşan dil çeşitliliğidir. Bu anlamda sosyal diller, kültürel anlamda miras alınan ve öğrenilen şeylerin bütünü ve sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede tıp dili, edebiyat dili, sokak çetelerinin, sosyolojinin veya hukukun sosyal dillerin sonucu olarak yarattığı söylem alanları ifade edilebilir (Gee, 2011, s. 156). Kapalı bir sosyal kimliğin taşıyıcısı olarak Hizbullah'ın da nevi şahsına münhasır bir sosyal dil oluşturduğu yadsınamaz.

Elbette tüm dil ve söylem alanları gibi bu olgu da ideolojiden bağımsız değildir. Dahası, bir metin veya söylem doğası gereği ideolojiden bağımsız olamayacağı gibi ve pozitivist anlamda objektif de olamaz. Bu şekliyle dil, sadece gramatik formülasyonlarla bir araya gelen bir bütün olmaktan öte, ideoloji ve inancın ortaya çıktığı bir saha olarak değerlendirilmelidir (Paltridge, 2006, s. 45). Hizbullah'ın oluşturduğu bu doğası gereği ideolojik sosyal dil nasıl analiz edilebilir? Hangi metinler bu tür bir analiz için en uygun veriyi sağlar? Bu veriler hangi teorik ve metodolojik yöntemle analiz edilebilir?

Bu bölümde amaç, bir önceki bölümle paralel ve onun bir uzantısı olarak, Hizbullah bağlantılı kuruluşların yayın alanında ürettiği metinleri içkin teori, söylem analizi ve toplumsal bellek çalışmaları çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutmaktır. Bu anlamda gazete, dergi, roman, öykü ve diğer basılı eser-

ler, internet sitesi ve sosyal medya gibi birçok alanda üretilen metinler çalışma evrenini oluşturmaktadır. Bu evren içinde örneklem olarak tercih edilen yayınlar, Hizbullah'ın yayınladığı öykü ve romanlardır.

Yukarıda sayılan üretimlerin çoğu Hizbullah'ın geçmişi hatırlama, inşa etme ve grup aidiyetini sağlama/sağlamlaştırma yolunda bir toplumsal bellek oluşturma çabası olarak değerlendirilebilir. Toplumsal bellek çalışmaları (*memory studies*) sosyal bilimlerin son yıllarda artan oranda ilgilendiği alanlardan olmuştur. Sadece kognitif/bilişsel psikolojinin konusu olan bireysel bellek yerine sosyal bilimciler, toplumsal bellek olgusunun incelenmesi gerektiğini önermektedir. Bu durumdan hareketle bu bölüm, Hizbullah hikâye ve romanlarını toplumsal bellek çalışmaları, içkin teori ve söylem analizi yöntemleriyle incelemektedir. İçkin Teori, tezin genelinde kullanılan bir yöntem olduğu için bu konuya giriş kısmında yer verilmişti. Bu nedenle burada toplumsal bellek çalışmaları ve söylem analizi konularına değinilecektir. Amacım bu konuların derinlemesine bir analizini yapmaktan çok, Hizbullah hikâye ve romanlarını inceleyecek teorik araçları anlaşılır kılmaktır.

Toplumsal kimlik ve tarihi oluşturan şey belleğin kendisidir (Vincent, 1916, s. 250) ve toplumsal hafıza bir ulusun ve/veya grubun tarihyazımı için oldukça önemlidir (Möckel-Rieke, 1998, s. 6). Geçmişin nasıl hatırlandığı şu anda yapılanlar ve gelecekte nasıl yaşanacağı üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Kişisel bellek, toplumsal belleğin oluşumunda önemli olmakla birlikte, toplumsal bellek kişisel belleklerin toplamına indirgenemez. Zira toplumsal belleğin yorumlanması ve analizi için din, sınıf, aile gibi pek çok kurum ve değişken de hesaba katılmalıdır (Rodriguez & Fortier, 2007, s. 8).

Uzun yıllar boyunca bellek, geçmişin saklandığı bir arşiv odası olarak tasavvur edildi. Fakat güncel çalışmalar göstermektedir ki bellek sadece bir arşiv odası değildir ve geçmişin tecrübesi bugüne dair değişkenlerden bağımsız hatırlanmaz. Tecrübeyi konuşmanın neredeyse tek yolu ise bellektir ve bellek içinde bulunulan zamandan ve gelecek tasavvurundan ba-

ğımsız değildir. Aynı zamanda hatırlamak, bireysel bir aktivite olmaktan çok toplumsal etkenlerin sonucunda oluşan bir olgudur (Rodriguez & Fortier, 2007, s. 8). Önceki bellek çalışmalarının aksine, hatırlama (*recall*) belleğin yüklendiği işlevlerden sadece bir tanesidir ve bellek, tanıma (*recognition*), doğrulama, eklemleme, birleştirme ve değerlendirme gibi pek çok işlevi yürütmektedir (Fentress & Wickham, 1992, s. 26). Dolayısıyla tarihin kendisi dahi yaşanmış olgulardan çok, var olduğu iddia edilen bu olguların hatırlanma ve aktarılma biçimi olarak tanımlanır (Rodriguez & Fortier, 2007, s. 11).

Tarihin sonucu ve tarihsel söylemin yaratıcısı olarak insan, şüphesiz çerçevesi çizilen bağlamda bir kayıt cihazı gibi geçmişi kaydedip beynin arşivlerine kaldırmaz. Bunun yerine toplumsal ve politik bir varlık olarak onu devamlı inşa eder ve belli bir sosyal dilin etkisiyle onu söylem alanına taşır. Bu anlatı neticesinde bir hatıra, toplumsal belleğin bir parçası olur ve sosyal alanda yerini alır (Fentress & Wickham, 1992, s. 47). Anlatı toplumsallığın bir parçası ve sonucudur. Roland Barthes'in de söylediği gibi "There does no exist, and never has existed, a people without narratives (anlatısı olmayan bir toplum yoktur ve hiç olmamıştır)" (Rodriguez & Fortier, 2007, s. 8).

Peki, bu anlatı hangi vasıtalarla ortaya çıkar? Modern dünyada toplumsal bellek anlatılarının yer bulduğu en geniş alan medya ve yayın dünyasıdır. Bu iki araç modern toplumun kültürel belleğinin taşıyıcısı ve büyük oranda oluşturucusu olarak kabul edilebilir. Bu nedenle yazılı/görsel medya ve kültürel bellek kavramları iç içedir ve medya kültürel belleği inşa eden başlıca araç olarak tanımlanır (Möckel-Rieke, 1998, s. 8).

Toplumsal hafıza, kişisel belleklerin yanı sıra toplumsal kurum ve olgulardan etkilenir. Geçmişin şimdi ve gelecekle kesiştiği bir dairede sosyal bir dilin aracılığıyla söylem alanına çıkar; tarihin ve muhataplarının algısı çerçevesinde yeniden şekillenir. Elbette ortaya çıkan söylem, mutlak ve değişmez bir söylem değildir ve içinde doğduğu koşullar çerçevesinde incelenmelidir. Bu bağlamda söylem analizi yöntemi, Hizbullah hikâye ve romanlarını incelemek için faydalıdır.

Söylem analizine dair bir tartışmaya geçmeden önce söylem veya metin analizi toplumsal araştırmalara önemli bir katkı sağlar ama diğer teorik ve metodolojik imkânlarla desteklenmediği sürece eksik kalır. Fairclough'un söylediği gibi bu analiz yöntemi, özerklik kazanmış bir analiz çerçevesinden, sonuçlanmış bir durumdan çok, bir süreç olarak değerlendirilmeli ve disiplinlerarası tartışma ve teoriler aracılığıyla güçlendirilmelidir (2003, s. 16). Bu nedenle bu bölümde söylem ve metin analizi yöntemi, genel teorik çerçevemiz olan içkin teoriyle paralel bir şekilde kullanılmaktadır.

Öncelikle ifade edilmelidir ki söylem analizi dil ve onu çevreleyen toplumsallığın ilişkisi ve analizine odaklanır. Dahası söylemin inşa ediliş biçimi, süreci ve söylemin nasıl bir sıra ve düzenle kurulduğu da söylem analizcilerinin ilgilendiği konulardandır. Sadece konuşmalar değil, metinler de sosyal ve kültürel pratikler içine gömülü bir yapı olarak ele alınır. Bu çabanın tümünde ortak amaç, kelimelerin ötesinde bulunan anlam dünyasının keşfi ve analizidir (Paltridge, 2006, s. 2-19). Söylem analizi, yazarın veya konuşmacının söylenmeden bıraktığı ve genellikle okuyucu veya dinleyicinin anlayacağı varsayılan anlamların da ortaya çıkarılmasını amaçlar. Zira yazılı veya sözlü metinler, tıpkı bir buzdağı gibi söylenmek istenenin küçük bir kısmını açığa çıkarır. Geriye kalan kısmın, iletişim veya okuma eyleminin sunduğu bağlam aracılığıyla, muhatap tarafından anlaşılacağı varsayılır. Elbette bir kişinin veya topluluğun yazılı veya sözlü bir metinden kastının ne olduğunun tüm boyutlarıyla anlaşılabilmesi her zaman mümkün değildir. Dahası kimi zaman kendi metin ve söylemlerimiz dahi, derinlikli bir analiz olmaksızın tüm anlam katmanlarını açığa çıkarmazlar (Gee, 2011, s. 8-13). Bu noktada dilin var oluş amacını sorgulamanın tam zamanıdır. Pek çok insan dilin tek amacının bilginin aktarılması olduğunu düşünebilir. Ancak dil bunun çok ötesinde işlevlerle kullanılır (Gee, 2011, s. 42). Kişi konuştuğu veya yazdığı andan itibaren, temel olarak gerçeklik etrafında odaklanan altı şeyden birini icra eder.

1. Maddi dünyanın anlam veya değer perspektifiyle ilgili inşa,
2. Kimlikler ve ilişkiler hakkında icra,
3. Etkinlikler ve onların anlatılması,
4. Politik söylemin yansımalarının sosyal alanda dağılması,
5. Şeyler arasındaki bağlantıların dile getirilmesi,
6. Semiyotik (göstergebilimsel) açıdan semboller sisteminin ve bilginin farklı formlarının ne şekilde icra edildiği (Gee, 1999, s. 12).

Yukarıdaki çerçeveden bakıldığında konuşmacı veya yazarın dili kullanırken tercih ettiği sözcükler, kalıplar ve diğer dilsel özellikler, muhatabın zihninde nasıl bir resim oluşması istendiğine yöneliktir. Her konuşma veya metin, nasıl bir kimlikle anılmak istediğimiz ve o kimliğin bileşenlerinin ne olması gerektiğine yönelik bir girişimdir (Gee, 2011, s. 88-92). Elbette insanlar dili, sadece tek ve değişmez bir kimliğin inşası için kullanmazlar; farklı bağlamlarda kolaylık sağlayacak alternatif kimliklerin inşası için de farklı biçimlerde kullanırlar. Dünyada yer alan her şey çeşitli biçim ve formlarla birbiriyle ilişkilendirilebilir ve dil, bu bağlantıyı farklı amaç ve işlevler için yeniden ve yeniden inşa etmenin en önemli aracıdır. Bu anlamda dilin icrasında kullanılan her kelime potansiyel anlamlara sahiptir (Gee, 2011, s. 110-151). Bizler bu anlamlardan birine veya birkaçına yönelik bir performans sergileriz.

Sözlü veya yazılı bir metni anlamak için ne söylenildiğinin yanı sıra, kimin söylediğini de bilmek elzemdir. Bu konuşmacının hangi kimlikle icrada bulunduğu, anlamın keşfi açısından önemlidir (Gee, 2011, s. 156). Bir kişinin sosyal yaşamda farklı rol ve statüleri bulunur ve bir anlatımda ortaya çıkan anlam da ona göre şekillenir ve dönüşür (Paltridge, 2006, s. 38). Söylem sadece anlamın oluşmasına yönelik bir girişim değildir. Bir söylem içinde ortaya çıkan konuşmacının kimliği ve metni yaratanın anlam dünyası da söylem analizi yoluyla incelenebilir (Paltridge, 2006, s. 11).

Dilin icrasında mutlak bir anlamdan bahsetmekten çok yerleşik anlamlar ve kültürel modellerden bahsedilebilir. Bu iki

kavramın gayesi, dilin icrasındaki varsayımsal mutlak anlam yerine; konuşmacının, dili spesifik bir durumda ve spesifik bir anlamı ifade etmek için nasıl kullandığını analiz etmektir. Dolayısıyla anlam sabit ve değişmez değildir. Dahası anlam, farklı bağlamlarda kullanılmak üzere çok katmanlıdır. Bu nedenle anlamın oluşumu, yazarın ve muhatabın kimliği ve sosyal gerçekliğiyle doğrudan ilintilidir (Gee, 1999, s. 40). Elbette sosyal gerçeklik anlamı belirlemede mutlak bir otoriteye sahip değildir. Bununla birlikte anlamın kendisi evrensel bir mahiyet arz etmekten çok, yerel bir özellik arz eder (Gee, 1999, s. 61). Yerleşik anlamların bir diğer özelliği de onun geçmişle ve bellekle olan ilişkisidir (Gee, 2011, s. 153). Yazar, yerleşik bir anlamın okuyucunun zihninde karşılık bulması için toplumsal belleğin ortak öğelerine atıfta bulunur.

Söylem analizinde metin, sözlü ve yazılı olmak üzere iki kısma ayrılır ve her birinin farklı analiz yöntemleri vardır. Yazılı metinler, sözlü metinlerin aksine, daha fazla anlam katmanı barındırır (Paltridge, 2006, s. 14) ve daha incelikli araçlarla analize muhtaçtır. Bir yazılı metin, belli bir sosyal olgunun devamıdır ve her zaman başka metinlere ve anlamlara referansla yazılır. Bu nedenle metinlerde anlam, ancak metinlerarasılık (*intertextuality*) olgusu göz önünde bulundurularak değerlendirilebilir. Metinlerarasılık çerçevesinden bakıldığında bir metnin, harici ve dâhili olmak üzere iki katmanlı bir örgüsü bulunur. Harici örgüde sosyal pratikler ve yapılar, metni oluşturan ve anlamını belirleyen temel öğeler olarak kabul edilir. Dahası bir metnin, harici örgüde başka metin ve ideolojilerle ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Harici öğelerin analizi için bakılması gereken ana bileşenler ise, metinde bulunan temsiliyetler, eylemler ve kimliklerin nasıl inşa edildiğidir (Fairclough, 2003, s. 26-36). Elbette bir metne neyin dâhil edildiği kadar, bir metinden neyin hariç tutulduğu da metin analizi açısından önemlidir (Fairclough, 2003, s. 61).

Yukarıdaki çerçeve açısından değerlendirildiğinde bir metnin analizi için ana bileşenler, o metni sosyal olgu ve ilişkilerin bir sonucu olarak değerlendirmek, metnin bir sosyal dil aracı-

lığıyla inşa edildiğinin farkında olmaktır. Dahası metnin diğer metin ve sosyal olgularla ilişkisinin metinlerarasılık çerçevesinde değerlendirilmesi, metne dâhil edilen ve metinden hariç tutulan şeylerin tespiti de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu şekilde metin, yeni bir muhtemel anlama imkân vermediği aşamaya kadar analiz edilir ve metnin varsayımsal, durumsal anlamları bu şekilde tespit edilir.

Hizbullah hikâye ve romanları, yukarıda çerçevesi çizilen araçlarla bir analize tabi tutulmaktadır. Yukarıdaki perspektiften bakıldığında hiçbir metnin tamamen kurgudan ibaret olmayacağı, en kurgusal veya fantastik metinlerin dahi bir dereceye kadar sosyal gerçekliğin devamı ve yansıması olduğu ortaya çıkacaktır.

Bununla birlikte Hizbullah'ın hikâye ve roman olarak nitelemeyi tercih ettiği metinlerin çoğu, büyük oranda yaşanan olayların Hizbullah'ın sosyal dili üzerinden söylem alanına yansımasıdır. Nitekim görüşmecilerden Yusuf da, bu hikâye ve romanlarda anlatılan hikâyelerin yaşanmış hikâyeler olduğunu ve sadece kişi ve yer isimlerinin değiştirildiğini ifade etmiştir.[1]

Kurguya dayalı dinî metinler, Hizbullah'ın her zaman ilgi duyduğu bir alandır. Kişisel gözlemim, 1990'lı yıllarda Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun imam hatip liselerinde büyük bir etkinlik ve ağırlığı bulunan Hizbullah'ın dinî roman ve hikâyeler aracılığıyla yapıya eleman kazandırmaya çalıştığı yönündedir. Bu amaçla çoğunluğu yaşça diğer öğrencilerden büyük Hizbullah üyesi öğrenciler, okula yeni gelen öğrenciler veya "tebliğ edilebilir kabul ettikleri öğrencilerle" iletişim kurmak adına, onlara dinî hikâye ve romanlar verirlerdi. Kitap iade edildiğinde, kitabın okunduğundan emin olmak için kitabın konusu ve okuyanın duyguları hakkında sohbet edilirdi. Böylece kitap alışverişi ile yakınlık kurulmuş olur; o saatten sonra öğrenci istisnasız her teneffüs ziyaret edilirdi. Sınıfın kapısından alınan öğrenci tek boş zamanını, yaşça kendisinden büyük bu Hizbullah mensubu öğrenciyle geçirirdi/geçirmek zorunda kalırdı. Bu yolla öğrencinin sosyal çevresinden yalıtılması sağ-

1 Yusuf'la kişisel görüşme, 03.05.2014.

lanır ve yeni bir sosyal çevre oluşturmak adına öğrenci, piknik-lere, birlikte "top oynamaya", namaz kılmaya ve ev sohbetlerine götürülürdü. Bu süreç boyunca dinî hikâye ve romanlar okunmaya devam edilir ve öğrencinin tefekkürünün şekillenmesi sağlanırdı. Hizbullah, bu amaçla, Türkiye'de yayınlanan tüm dinî metinleri kullanırdı. Bunların başında Emine Şenlikoğlu, Hekimoğlu İsmail, Şule Yüksel Şenler, Hasan Nail Canat romanları gelirdi. Elbette okunan metinler bunlarla sınırlı değildi ve o dönemde henüz Hizbullah tarafından yazılan bir metin olmadığı için, dinî alanda yazılan tüm öykü ve kitaplar bu amaçlar çerçevesinde kullanılırdı. 1990'lı yıllarda Hizbullah içerisinde benzer faaliyetler yürütmüş Hüseyin'in ifade ettiğine göre, bu kitapları okuyup varlığından haberdar olunmayan testi geçen çocuklar, bir sonraki aşamada başka etkinlik ve okumaların içine dâhil edilirdi. Hüseyin, bu etkinlik ve okumaların da yaş ve seviyeye göre ayarlanmış olduğunu ifade etmiştir. Kitapları, Peygamberin (siyer), ve sahabenin hayatını anlatan kitaplar, "fikir" kitapları (Ali Şeriati, Hasan El Benna, Seyyid Kutup, Mevdudi, Said-i Nursi), piknikler, futbol maçları, ev sohbetleri şeklinde sıralamaktadır. Hüseyin'in aktardığına göre fikir kitapları, genelde yaşça daha büyük olanlara verilir ve verilen kitaplarda sistematik bir sıralamadan çok eldeki imkânlar ve hedefteki öğrencinin durumu gözetilirdi.

> "Bunların sonucunda takdir gören, onaylanan öğrencide kendisine sahip çıkan bu insanlara karşı bir samimiyet oluşurdu. Bu aşamada kişiye Hizbullah'a katılması teklifinde bulunulur ve kişi kabul ederse, gruba özgeçmiş vermesi istenirdi. Bu özgeçmişte kişinin yaşamı, ailesi hakkında ayrıntılı bilgi vermesi beklenirdi. Nitekim Hizbullah operasyonlarında pek çok kişi bu özgeçmişler nedeniyle yargılandı, hapis yattı."[2]

Hüseyin'in anlattıkları ve kişisel gözlemlerim, roman ve hikâyelerin yapıya eleman kazandırma sürecinde kilit rol oynadığını göstermektedir. Elbette bu şekilde kitap verilenlerin tümü Hizbullah'a katılmamaktadır. Nitekim Hüseyin'in de belirttiği-

2 Hüseyin'le kişisel görüşme, 10.11.2013.

ne göre belli bir süre ilgilenilen bir öğrenci, beklentileri karşılamadığı zaman onu kollayan kişi tarafından ihmal edilir ve kendi hâline bırakılırdı. Kişisel gözlemlerim bu şekilde ilgilenilen bir öğrencinin, sosyal çevresinden yalıtılma aşamasında sorun çıkaran arkadaşlarına şiddet de uygulanabildiği yönündedir. 1990'lı yıllarda Hizbullah'ın ilgilendiği arkadaşlarıyla ilişkilerini devam ettirmek isteyen ama Hizbullah'ın tebliğ ve davete uygun görmediği kişilerin bir kısmının okul veya parasız yatılıda şiddete maruz kaldığını bizzat gözlemledim. Bu dönemde Hizbullah mensubu öğrenciler arasında şiddet oldukça rutin bir uygulamaydı ve grubun istediği şekilde hareket etmeyen, karşı çıkan, Hizbullah elemanlarının tabiriyle "serserilik yapan" herkes şiddete maruz kalırdı.

1990'ların şiddet dolu günleri geride kaldı. Hizbullah artık liselerde eski örgütlenme gücüne sahip değildi. Fakat geçen süre zarfında Hizbullah kendi roman ve hikâyelerini yayınlayacak duruma geldi ve tabanını pek çok kulvarda genişletti. Çoğunluğu Dua Yayınları tarafından basılan hikâye, roman, "fikir" ve tarih kitapları Hizbullah'ın faaliyet alanlarını ne kadar da genişlettiğinin göstergelerindendir.

Çalışmada öykü ve romanların örneklem olarak tercih edilmesinin nedeni, doğası itibariyle büyük oranda kurguya yaslanan bu iki türün, araştırma konusu özelinde kurgudan çok "gerçekliğe" yaslanmasıdır. Elbette buradaki "gerçeklik" Hizbullah'ın söylem alanı içerisinde oluşan gerçekliktir ve yukarıda açıklanan sosyal dil ve ideolojiden bağımsız değildir. Bununla birlikte yayınlanan öykü ve romanlar, Hizbullah üyelerinin yakın tarihte yaşadığı olayların yine Hizbullah üyelerinin bakış açısıyla yazılmasından ibarettir. Eserler belli oranda kurgu içerse de büyük oranda gerçek hikâyelere dayanmaktadır. Bu durumun güvenirliliğini sağlamak adına, literatüre hâkim ve kendini Hizbullah'ın bir ferdi olarak tanımlayan Yusuf'la kitaplar hakkında ayrıntılı bir görüşme gerçekleştirilmiş ve kendisine her kitabın hikâyesi ayrı ayrı sorulmuştur. Alınan bilgiler doğrultusunda söz konusu kitaplar değerlendirmeye tabi tutulmuş ve kitapların içerikleri içkin teori ve söylem analizi

çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan kodlamalar kavramlara evrilmiş ve aşağıda ayrıntılı bir şekilde incelenen kategoriler ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler neticesinde varılan teorik sonuçlar bölümün sonunda açıklanmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi toplumsal bellek, tarih ve kimliğin oluşumu, bu kimliğin gelecek nesillere sosyal dil aracılığıyla aktarımı açısından temel belirleyicilerin başında gelmektedir. Bunun önemli oranda farkında olduğunu düşündüğüm Hizbullah, yayınlarıyla bu alanda kayda değer bir etkinlik göstermektedir. Bu başlık altında, Hizbullah'ta toplumsal belleğin hikâye ve romanlar aracılığıyla nasıl inşa edildiğine odaklanılmıştır. Hizbullah, söz konusu inşa sürecinde hangi kaynakları kullanmakta, hangi tema ve olaylar toplumsal belleğin inşa sürecinde ön plana çıkarılmaktadır? "Kurgusal" karakterlerde ortaya çıkan ortak özellikler nelerdir?

Xalê Bekir, Xalet ve diğerleri: Adanmışlık kültürü ve İslâm'ın fedaileri

Hizbullah kitaplarında öne çıkan en belirgin temalardan biri, tavizsiz, inanmış, adanmış ve davası uğruna şehit olmak isteyen karakterlerdir. Bu karakterler yaşlı ihtiyar erkek veya kadın, babasını, kocasını veya kardeşini "şehit" vermiş genç kadın, başörtülü küçük kız çocuk, şehit olmak isteyen erkek çocuk gibi pek çok farklı biçimde karşımıza çıkar. Bu karakterler toplumsal cinsiyet, yaş, eylem ve fikir düzeyinde farklı özelliklerle ön plandadır. Konuyla ilgili hususlar ilerleyen başlıklarda ayrıca incelenmektedir. Fakat bu karakterlerin ortak özelliklerinden en bariz olanının adanmışlık kültürü olmasından hareketle, bu başlık altında adanmışlık yönüyle temayüz eden karakterlere odaklanılmıştır.

Mehmet Baran'ın yazdığı ve çoğunlukla Silvan'daki Hizbullah mensuplarının yaşam hikâyelerine odaklanan *Yaşanmışların Hikâyesi* (2007), okurlarına öykü türünde bir eser olarak sunulmakla birlikte, isminden ve içeriğindeki pek çok tarihi olaydan da anlaşılacağı üzere, pek de kurgusal bir eser olma-

dığını adeta ifşa etmektedir. Söz konusu öykülerde, Silvan'da yaşayan Hizbullah mensuplarının 1990'lardan günümüze kadar karşılaştıkları çeşitli olaylar, Hizbullah perspektifinden anlatılmaktadır.

Söz konusu kitapta dikkate değer ilk karakter Xalê Bekir (Kürtçede Bekir Dayı) karakteridir. Yiğit İhtiyar isimli öyküde Xalê Bekir, yaşlanmış, alnı çizgilerle dolu, çatık kaşlı bir ihtiyar olarak betimlenmektedir (Baran, 2007, s. 72). Bununla birlikte eylemleri ile ilgili anlatıya gelince Xalê Bekir, sahabeden Amr bin Cemuh'a benzetilmektedir. Amr bin Cemuh, yaşı ilerlemiş, zengin Medinelilerden biriydi ve ailesi İslâm'a katıldıktan sonra kendisi de Müslüman olmuş, Uhud savaşında ilerleyen yaşına ve sakatlığına rağmen savaşmaya gönüllü olmuş ve hayatını kaybetmiştir.[3] Xalê Bekir ise hikâyede 1999 yılının Ramazan Bayramı'nda Hizbullah mensuplarının Susa (Yolaç) Köyü mezarlığını ziyaret etmelerinin engellenmesi esnasında yaşanan ve birkaç gün süren Hizbullah mensupları ile güvenlik güçleri karşılaşmasında[4] gösterdiği tavır nedeniyle anlatıya konu olmaktadır. Bu olaylar esnasında üç gün boyunca Hizbullah mensupları güvenlik güçleri tarafından köye sokulmamıştır. Bayramın üçüncü gününde Xalê Bekir, güvenlik güçlerinin engellerine aldırış etmeksizin "emin adımlarla mezarlığa ilerleyişini" sürdürmüştür. Hikâyede ifade edildiği şekliyle "Xalê Bekir ilerliyordu; çünkü o İslâm'ın bir neferiydi" (Baran, 2007, s. 74). Hikâyede Xalê Bekir'in karşısına polisler çıkar ve nereye gittiğini sorar. O da mezarlığa gittiğini söyleyince polis, bunun yasak olduğunu belirtir ve tartışırlar. Tartışma esnasında Xalê Bekir "Siz Müslüman değil misiniz? Bayramda ziyaret yolunu kapatmak hangi dinde var?" deyince polisten bir tokat yer ve karşılık verir. Hikâyenin devamında yere serilen polis nedeniyle Xalê Bekir, diğer polislerin saldırısına uğrar ve karakolda da şiddet görmeye devam eder. Sorgusu esnasında Hizbullah'ın güvenlik perspektifinin bir gereği olarak hiçbir doğru bilgi ver-

3 http://www.enfal.de/ecdad84.htm, Erişim Tarihi: 14.05.2014.

4 http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnewsmobile.aspx?id=-90062, Erişim Tarihi: 14.05.2014.

mez, konuşmaz, kendi isminin de Şükrü olduğunu belirtir. Fakat hikâyede belirtildiği gibi Xalê Bekir'in bu inadı yersizdir, zira polislerin elinde Xalê Bekir'in nüfus cüzdanı bulunmaktadır (Baran, 2007, s. 75-78).

İçkin Teori çerçevesinden bakıldığında Xalê Bekir hikâyesinde öne çıkan kavramlar, onun ilerleyen yaşına rağmen sergilediği tavır ve kahramanlaştırılmasıdır. Bahse konu olayda hiç kimsenin mezarlığa girmek için polisle karşı karşıya gelmeye onun kadar cesaret gösteremediği, polis şiddetine karşılık verdiği, Hizbullah'ın gizlilik kurallarının gereği olarak kimliğini deşifre etmeme kuralına "absürt" bir durumda dahi harfiyen riayet ettiği ön plana çıkarılmaktadır. Bu kavramların ortak teması ise adanmışlık kültürüdür ve Xalê Bekir'in Hizbullah mensuplarına örnek olması arzulanmıştır.

Söylem analizi çerçevesinden incelendiğinde Xalê Bekir'in polise yönlendirdiği Müslüman olup olmama ithamı, Xalê Bekir'in yasaklama eylemini gerçekleştiren emniyet güçlerine bakışını gösterir ve bir Müslümanın bunu yapmayacağı varsayımına dayanır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Xalê Bekir, inancın biçimi ve icra edilmesi açısından da Hizbullah'ın benimsediği bir perspektifle hareket etmektedir. Kanaatimce onun adanmışlık biçimi, hikâyesinin "yaşanmışlar" arasında yer bulmasında etkili olmuştur.

Bu başlık altında incelenen ikinci hikâye Xalê Bekir'in "yaşlı hanımını" konu alan "Ve Xalet" hikâyesidir. Bu hikâyede, Susa Mezarlığı'na girişin yasaklanmasının üçüncü gününde sayıları azalan eylemcilere rağmen Xalê Bekir, "yaşlı hanımı" ve çocuklarının Silvan-Susa (Yolaç) köyü arasındaki arazide eylem yapmaya devam ettiğini öğrenmekteyiz. Bir yandan eyleme devam etmeleri açısından adanmışlıklarına vurgu yapılan aile, diğer yandan Amr bin Cemuh'un eşi Hind'e ve ailenin diğer fertlerine örtük bir imada bulunmaktadır. Söylem analizi bölümünde de ifade edildiği gibi, söylemin sadece bir kısmı açığa çıkmış, geriye kalan kısım ima yoluyla okuyucunun hayal dünyasına bırakılmıştır. "Ve Xalet" öyküsünde Xalet'in kim olduğu açık bir şekilde yazılmamakla birlikte, bu kişinin Xalê Be-

kir'in "yaşlı hanımı" olduğu, olay örgüsünden kolayca anlaşılmaktadır. Hikâyede yaşlı kadın, polisle çatışma nedeniyle yaralanmış, yerde yatan bir ihtiyara yardım etmekte, yaralının burnuna denk gelen bir taşın açtığı yarayı tedavi etmeye çalışmaktadır. Bu esnada polise taş atan siyah çarşaflı genç bir kadından yardım istemekte, genç kadın ise tekbirler eşliğinde polise taş attıktan sonra yaşlı kadının yardımına gelmektedir. Genç çarşaflı kadının taş atması ve isabet ettirmesi hikâyede, Hz. Davut'un Calut'a attığı taş ile karşılaştırılmaktadır. Bu esnada yaşlı kadın yarayı kapatmak için genç kadından başörtüsünü istemektedir (Baran, 2007, s. 85-90). Yazar burada olayı şu şekilde betimlemektedir:

> "O anda çarşaflı genç kız, yaşlı kadına doğru geldi. Hâlâ tekbir getirmeye devam ediyordu.
>
> – Teyze, ben dayının intikamını aldım.
>
> Nefes nefese kalmış, çarşafta görünen gözleri gülüyordu. Anlatmaya devam etti.
>
> – Bu adam, dayıya taşı fırlatıp isabet ettirirken, yerinde zıplayıp oynamaya başladı. Ben onun sevincini kursağında bırakmaya ahdettim kendi kendime. Ona doğru yaklaştım. Ben taşımı fırlattım, Rabbim de isabet ettirdi. İşte şimdi görevimi ifa edip size yardıma geldim. Aslında ilk seslenişinizde sizi duymuştum.
>
> – Eline sağlık kızım. Şimdi sen başörtünü çıkar, şu kanı durduralım. Zira başında çarşafın var." (Baran, 2007, s. 86).

Olay örgüsünde ortaya çıkan temalar, yaşlı kadının yaralı ihtiyara yardımı, hem genç hem yaşlı kadının olay karşısındaki "cesaretidir". Hikâyenin geri kalan kısmında yaşlı kadın, bu sefer de geri çekilen bir genç erkek topluluğuna elinde büyük bir siyah poşetle yaklaşmakta ve gençlerin polise taş atması için onları teşvik etmektedir. Görsel verilerin analizi bölümünde de incelendiği gibi yaşlı kadın, adeta cepheye mermi taşıyan yaşlı kadın gibi gençlere taş uzatmakta, onları taşları atmak için teşvik etmekte ve dua etmektedir. Yazara göre bu manzaraların şimdiye kadar sadece Filistin'de ortaya çıktığı sanılmakta ama

aynı sahnenin Silvan'da da gerçekleştiği ifade edilmektedir. Yazar burada "Ama burası ne Filistin, ne de karşıdakiler Yahudi idi (!)" demektedir (Baran, 2007, s. 88-90).

Yukarıdaki hikâyenin ve metnin analizi yapıldığında ortaya çıkan ana temalar, cesaret, risk alma ve kahramanlaştırmadır. Hikâyede Xalê Bekir'in hanımı yaşlı olmasına rağmen, yaralıların yardımına koşmakta, taş atan gençlere taş taşımakta ve onları cesaretlendirmektedir. Bunu yaparken geri çekilen kadınlardan çok, fiziki olarak erkeklere yakın durmaktadır. Elbette bu fiziki yakınlığın, sembolik bir yakınlığı da ima ettiği aşikârdır. Hizbullah hikâye ve romanlarında kadınların temsiliyetleri, bu imajın aksinedir ve ortaya çıkan bu zıt durum, arzu edilen mesaj çerçevesinde yorumlanmıştır. Hikâyede yaşlı kadının kendi ismi yerine "Xalê Bekir'in yaşlı hanımı" olarak tanıtılması da toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği açısından değerlendirildiğinde erkek egemen bazı kodların varlığına işaret etmektedir. Yine genç kadının başörtüsü istenirken, "ne de olsa çarşafın var" diye bir meşrulaştırma yoluna gidilmesi, böyle bir talebin okuyucularda başörtüsü şartının ihmal edilmediği algısını güçlendirmeye yöneliktir. Bu bağlamda mücadele ediyor veya yaralı bir kişiye yardım ediyor olsa dahi genç kadının başörtüsünü korumaya devam ettiği mesajı, Hizbullah mensuplarının başörtüsü konusundaki algısının boyutları hakkında fikir vermektedir. Hikâyede betimlenen kadın, Aretxaga'nın (1997) *Shattering Silence* isimli etnografik çalışmasında incelediği İrlanda'da politik şiddet ve toplumsal cinsiyet bağlamındaki tespitlerine benzerlik göstermektedir. Aretxaga, ne kadar aktif olurlarsa olsunlar İrlanda'da milliyetçi kadınların eylem ve aktivitelerinin görünmez hâle geldiğini ve toplumsal cinsiyet bağlamında erkek egemen bir anlayışın baskınlığının varlığını tespit etmektedir (1997). Bu tespitlere benzer olarak ve son bölümde ayrıntısıyla görüleceği gibi Hizbullah'ta da kadının konumu, tüm etkinliğine rağmen belli bir söylem alanına sıkıştırılmış ve eylemleri toplumsal cinsiyet dengeleri gözetilerek belli kalıplarda ve erkekleştirilerek/erkekliğe yaslanarak betimlenmektedir.

İncelenen bir diğer örnek öykü de "Başörtülü Değil mi?" hikâyesidir. Bu hikâyenin ana kahramanı, yedi sekiz yaşlarında "başından başörtüsünün hiç düşmediği" bir kız çocuğudur. Hizbullah'ın "mürtet örgüt" olarak tanımladığı PKK ile çatışmaları devam ediyor olduğu için kız çocuğunun babası evden çıkamamakta, bu nedenle kız çocuğu ekmek almak için bakkala gitmektedir. Hizbullah terminolojisinde "öteki"nin temsili konusuna ilerleyen başlıklarda değinildiği için, burada sadece kız çocuğunun temsiline odaklanılmıştır. Hikâyeye göre kız çocuğunun başörtüsü nedeniyle onun Hizbullahçı bir aileye mensup olduğuna hükmeden birkaç kişi, kız çocuğuna şiddet uygulamak için onu takip etmekte, takip esnasında sözlü sataşmaların yanı sıra takipçilerden biri silahını çıkarmakta, ama eve yaklaşıldığı için takipçiler geri dönmektedir. Eve varan kız çocuğu, olanları babasına anlatmakta, babası da ona "benim küçük gazim" demektedir. Yazar hikâyeyi şu cümlelerle bitirmektedir: "Artık o, küçük bir gaziydi. Yüzü tebessüm kokan küçük gazi..." (Baran, 2007, s. 58-62).

Hikâyede ön plana çıkan temalar, kız çocuğunun başörtüsü aşkı, yaşanan şiddet ortamı nedeniyle babanın evden çıkamaması ve bunun sonucunda "kız çocuğunun" evden çıkıp evin ihtiyaçlarını karşılaması, başörtüsü/inancı nedeniyle kız çocuğunun takip edilmesi ama bu kişilerin eve yaklaşmaya korkmasıdır. Burada adeta takipçiler, korumasız bir çocuğa güç yetiren kişiler olarak tasvir edilmekte, eve yaklaşamamaktadır. Dahası küçük kız çocuğu, artık küçük bir gazi olmakta ve Hizbullah'ta yaygın bir söylem alanı oluşturan şehadet, gazilik, hicret söyleminden payesini almaktadır. Böylece yeni nesillerin aidiyet bağlarının güçlendirilmesi sağlanmaktadır. Diğer yandan kız çocuğunun ekmek almak için evden dışarı çıkabilmesi, babasının bunu yapamamasına ve meşru bir nedenle kamusal alana çıkabilmesine işaret edilmektedir. Bu durum da Aretxaga'ya atıfla yapılan tespitleri doğrulayan bir başka unsur olarak değerlendirilebilir. Kadının kamusal veya politik alandaki görünürlüğünün erkek egemen kodlar üzerinden gerçekleşmesi ve "dinen meşru bir nedenle" kamusal alana çıkabilmek olarak görülebilir.

Yukarıdaki üç hikâye dışında pek çok hikâyede Hizbullah'ın karakterlerinde belirgin bir kahramanlaştırma, adanmışlık kültürü nedeniyle oluşan sarsılmaz bir inanç ve bu konuda gösterilen olağanüstü fedakârlık temaları ön plana çıkmaktadır.

"Şehadet bir çağrıdır nesillere, çağlara": Hizbullah söyleminde şehadet kültü

Hizbullah'ın sözlü veya yazılı söyleminde en belirgin unsurlardan biri de şehadet söylemidir. İslâm terminolojisinde şehadet kavramı, yaygın bir kullanıma sahip olmakla birlikte, Hizbullah'ın şehadete yüklediği anlam ve şehadet kavramını kullanma sıklığı, pek çok İslâmî referanslı grup ve cemaate göre oldukça yüksek düzeydedir. Bu bağlamda Sünnî düşüncede de şehadet söyleminin varlığından bahsetmekle birlikte, Hizbullah'ın şehadet söyleminin Şiilikteki şehadet söylemine yakın olduğu söylenebilir. Şiilikte şehadet, neredeyse iman esaslarından biri olarak kabul edilmektedir. Hizbullah hikâye ve romanları da incelendiğinde şehadet kavramının, arzulanan, ulaşılmak istenen bir payeye ve topluluk içinde belirgin bir statü kazanmaya karşılık geldiği görülecektir. Elbette bir önceki başlıkta olduğu gibi şehadet olgusu da içinde bulunulan toplumsal koşul ve olgulardan bağımsız bir arzu biçimi olarak ortaya çıkmamaktadır. Bunun yerine merkezinde erkeklerin ve erkeklik olgusunun olduğu bir biçimle şehadet kavramı inşa edilmektedir.

Bu başlık altında incelenen ilk hikâye, Mehmet Baran'ın "Şehid Hanımı" hikâyesidir (2007). Bu hikâyede beş kız çocuğu olan bir ailede, altıncı çocuğun "erkek doğması" nedeniyle 'ailenin huzuru' katlanmaktadır. Baran'ın ifadesine göre baba, İslâm'ın "ateşten gömlek" olduğu bir dönemde bu gömleği giymiş ve "kâmil insan" olmuştur. Bölgede "din düşmanı mürtet örgüt dönemi" vardır ve baba işe giderken "katledilir". Babanın "şehadetinden" sonra evin huzuru bozulur. Bu aşamada hikâyesine odaklanılan genç kız, "şehitlerin yakın akrabalarına şefaat edebildiği" düşüncesine kapılır ve "şehit hanımı olma arzusuyla babasının dava arkadaşlarından biriyle" evlenmek is-

ter. Genç kız bu şekilde "Allah'ın rahmet ve affına biraz daha yakınlaşabileceğini" düşünür. Bu düşünceler içerisinde evlenen genç kız, bir erkek çocuk sahibi olduktan sonra "evladının yetim kalma ihtimali nedeniyle" kocasının ölmesinden çekinir ve kocasının "şehit" olmaması için dua eder. Hikâyenin sonunda genç kız, çocuğunun babasının kendisine bağışlandığını ama şehit hanımı olma düşüncesinin hâlâ gönlünün sultanı olduğunu ifade eder (Baran, 2007, s. 7-11).

Tematik açıdan yukarıdaki hikâyenin devamı kabul edilebilecek "Melek Kardeşim" hikâyesinde evini ve ailesini terk eden bir babanın geride bıraktığı kardeşlerin hikâyesi, evin kız çocuğu üzerinden anlatılır. Babanın evi terk etmesinden sonra erkek çocuk evin hem reisi, hem "davası" olur. Ne var ki bir süre sonra erkek kardeş "zalimlerin, katillerin, dinsizlerin kurşunlarına hedef olur ve şehit düşer". Hikâyenin başında evi terk eden baba ve yakın akrabalar, bu ölümden, kardeşlerin "çarşaf" giymeleri ve "Müslümanca yaşamaları" nedeniyle onları sorumlu tutar. Bu baskıdan kurtulmak isteyen genç kız, kardeşinin "bir dava arkadaşıyla" evlenmek zorunda kalır. Evliliğinin birinci yılı dolmadan genç kızın kocası da vurulur ve kadın beş aylık hamileyken dul kalır. Bu süreçte çocuğunun erkek olması için devamlı dua eder ve tekrar evlenmemek için direnir. Ona göre "onu cennete taşıyacak bir ameli yoksa da şehit bacısıdır ve onun şefaatiyle dağılmış aile ahirette yeniden bir araya gelir" (Baran, 2007, s. 12-18).

"Melek Kardeşim"de hikâyesi anlatılan genç kadının hikâyesi "Musibet" hikâyesinde de devam eder. Bu hikâyede genç kadın çevresinin baskılarına dayanamaz ve yeniden evlenmek zorunda kalır. Fakat bu sefer huzurlu ve sıcak bir yuvası vardır. Bu evliliğinden iki çocuğu daha olur. "Mürtet örgüt belası" (PKK ile çatışmalar) coğrafyayı kavurmaya devam etmektedir. Genç kadın "şehid kardeşinin", "hak-batıl mücadelesi dünya var oldukça devam edecektir" sözlerini hatırlar. Bir süre sonra "Mürtet örgüt belası" ortadan kalkar ama bu sefer de "tağut zulmü" (güvenlik güçlerinin operasyonları) ortaya çıkar. Bir sabah kocasını uğurlayan kadının içine korku düşer ve kocası-

na dikkatli olmasını söyler. Kocası da "şehadetten mi kaçayım istiyorsun!" diyerek karısını azarlar. Bir süre sonra erkek kardeşi ve ilk kocası gibi ikinci kocası da "zalimler tarafından şehit edilir". Yazarın tüm bu olanların arkasında gördüğü tek neden "ölenlerin suçlarının Müslüman olmasıdır" (Baran, 2007, s. 19-22).

Bu üç hikâyeyi birlikte incelememin nedeni, barındırdıkları ortak temalardır. Bu temaların birincisi, "şehadet" payesinin neredeyse erkeklere münhasır bir statü olmasıdır. Bu durum "Şehid Hanımı" isimli hikâyede, genç kızın şehit hanımı olma istenciyle evlenmek istemesinde ortaya çıkar. Evlenmek istediği kişinin ölmesini istemek, elbette psikoloji disiplini çerçevesinde de tartışılmalıdır. Bununla birlikte, kanaatimce burada "şehadetin" kutsallığına ve önemine vurgu yapıldığıdır. Diğer yandan bu "kutsal şehadet", pratik düzlemde erkeklere özel bir durum olarak anlatılmaktadır. Nedense genç kadın, kendi "şehadeti" yerine, evleneceği kişinin şehadetini arzulamaktadır. İkinci hikâyede de ölen kişi erkek kardeştir. Evi terk eden baba başta olmak üzere yakın akrabalar bu ölümün nedeni olarak, yazarın ifadesine göre, "çarşafı ve İslâmî yaşamı" görürler. Kadın evlenir ama kocası da öldürülür. Bu hikâyede de evin reisinin ve "davasının" erkek olması, genç kadının, erkek kardeşinin bu payesiyle mutlu olması, erkek çocuğunun olmasını istemesi, toplumsal cinsiyet açısından incelenmelidir. Bu hikâyelerde neden ısrarla "erkeklerin şehadeti ve kadınların acısı" temaları belirmektedir? Kanaatimce bu temaların bu denli belirgin biçimde varlıkları, toplumsal cinsiyet açısından kadın ve erkeğe atfedilen rollerle ilgilidir. Bu roller o denli benimsenmiştir ki, kardeşi, kocası veya babasını kaybeden kadınların bundan mutluluk duyduğu, onların şefaatiyle ahirette yeniden bir araya gelecekleri ifade edilmektedir. Bir nevi "dava uğruna" parçalanan aile, ahirette "şehit olmanın" bir mükâfatı olarak yeniden bir araya gelecektir.

Erkeklerin de şehadete yüklediği anlam "Musibet" hikâyesinde, kocanın karısını "şehadetten mi kaçayım, istiyorsun!" şeklinde paylamasıyla ortaya çıkmaktadır. Kocaya göre yaşam

güvenliğini, geleceğini, ailesini düşünmek dahi "şehadetten kaçmak" olarak algılanmaktadır.

Hikâyelerde ortaya çıkan bir diğer tema ise, bu denli istenen şehadete rağmen yaşanan olayların belirgin bir mağduriyet diliyle ifade edilmesidir. Bu durum "tağut rejimin zulmü", "mürtet örgütün uğursuzluğu, belası, düşmanlığı" gibi ifadelerde ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan şehadeti arzulama, diğer yandan zulme uğrama ve mağdur olma söylemi birlikte ilerlemektedir.

İncelenen metinlerde sık sık vurgu yapılan "şehadetin" biçimi ise söylem alanına çıkmamaktadır. Bu durum Fairclough'un "bir metinde neyin var olduğu kadar neyin olmadığı/neyin hariç tutulduğu önemlidir", tespitinde ne kadar haklı olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Fairclough, 2003, s. 61). Bu denli vurgu yapılan "şehadet" nasıl gerçekleşmiştir? "Şehit olanlar" ne şekilde ve nasıl bir eylem biçimi neticesinde "şehit" düşmüştür? Kanaatimizce sorulan soruların cevaplarının metinden hariç tutulup, geride kalan kadın ve çocukların mağduriyetine odaklanan anlatım biçiminin amacı, "mağduriyet söylemini" güçlü ve etkili kılmaktır. Nitekim adanmışlık kültürü temasıyla incelenen metinlerde de bu söylem biçiminin belirgin bir şekilde yokluğu vurgulanmalıdır. Bu söylem biçimi yerine, mücadele edilen "zalimin, tağutun ve mürtedin" zulüm ve baskısına odaklanmak tercih edilmiştir.

Peki, bu ifadelerde ortaya çıktığı şekliyle Hizbullah söyleminde öteki nasıl bir temsiliyetle tasvir edilmektedir?

Mürtet, Tağut ve Yahudi: Hizbullah söyleminde ötekinin temsili

Hizbullah hikâye ve romanlarında ötekinin nasıl temsil edildiğini analiz etmek, Hizbullah'ın kendisinden farklı ideoloji ve gruplara dair fikirlerini ve bu bağlamda onlarla bir arada yaşayabilme potansiyeli taşıyıp taşımadığını gösterecektir. Bunu ifade ederken elbette Hizbullah'ın farklı gruplarla geçmişte yaşadıklarını belirleyen olay ve eylemlerin iç dinamiklerini gözardı ediyor değilim. Bu başlık altındaki amacım ise, bir önce-

ki bölümde değinilen "öteki" algısının Hizbullah hikâye ve romanlarındaki izdüşümlerini analiz etmektir.

Hizbullah hikâye ve romanlarında PKK, "mürtet" tabiriyle tanımlanmaktadır. Dinî terminolojide mürtet, daha önce Müslüman olup dinden dönmüş kimseye denir. *Oxford İslâm Sözlüğü*'ne göre mürtede uygulanan ceza, uygulama şekilleri çeşitli olmakla birlikte ölümdür. Bununla birlikte dinden çıkmaya ölüm cezası verilemeyeceğini belirten İslâm âlimleri de bulunmaktadır (Esposito, 2003, s. 22). PKK için mürtet örgüt tabirinin tercih edilmesi, Hizbullah terminolojisinde şiddet içerikli eylemlere meşruiyet kazandırmaktadır. Yine geleneksel İslâm yorumuna göre hiç Müslüman olmamış bir kimse, hukuki haklara sahiptir ve İslâm'a karşı savaşmadığı sürece, öldürülmesi yönünde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Fakat mürtedin geleneksel şeriat yorumunda hükmü ölümdür. Bu pencereden bakıldığında PKK mensupları ve sempatizanlarına mürtet denilmesinin, şiddeti meşrulaştırıcı bir araç olduğu ortaya çıkacaktır. Nitekim bu şiddetin boyutları 1990'lı yıllarda tüm açıklığıyla ortaya çıkmış ve ancak yüzlerce kişinin öldürülmesi, böyle bir meşruiyet zemininin yaratılmış olması nedeniyle Hizbullah için sorun olmamıştır.

Yukarıdaki çerçeveden değerlendirildiğinde PKK için mürtet tabirinin pek çok kaynakta kullanıldığı ve bu tabirin bilinçli bir tercihin sonucu olduğu ortaya çıkacaktır. Örneğin, Baran'ın *Yaşanmışların Hikâyesi* kitabında, 1990'lı yıllar için "coğrafyada din düşmanı mürtet örgüt döneminin olduğu", "mürtet örgüt belasının tüm uğursuzluğuyla coğrafyayı kavurduğu", "mürtet örgütün Müslümanlara karşı açmış olduğu zalimce savaş" (Baran, 2007) tabirleri kullanılmaktadır. Aynı şekilde Naşit Tutar'ın *39. Koğuş* isimli romanında da cezaevindeki PKK tutukluları "mürtet örgütün elemanları" olarak (Tutar, N., 2007, s. 222-242) tasvir edilmektedir. Bilal Yararlı'nın *Takip* isimli romanında ise mürtet tabiri yerine Marksist tabiri (2012, s. 15-22) tercih edilmektedir.

PKK için kullanılan benzer tabirlerin Hizbullah söylemindeki yansımalarını çoğaltmak mümkündür. Fakat Hizbullah söyle-

minde PKK imajının nasıl tasvir edildiğini daha derinlikli incelemekte fayda vardır. Naşit Tutar'ın *Hakikat Yolcuları* isimli kitabında köy imamı karakteri, PKK'yi "İslâm'la alakası olmayan ve bozuk fikirleri insanların beynine sokan, İslâm hâkim olmasın diye yapmadığını bırakmayan bir örgüt" olarak ifade eder. PKK çevre köyleri basıp insanları öldürmekte, kızları kandırıp dağa kaçırmakta, erkeklerle birlikte çatışmalara girmeye zorlamaktadır.[5] Köy imamı vatanlarını işgalden kurtarma iddiasıyla ortaya çıkan PKK örgütünün, insanları köleleştirdiğini ve bölgeye haddi hesabı olmayan bir zarar verdiğini söylemekte, sözlerini ise yegâne yol ve kurtuluşun İslâm'da olduğunu belirterek bitirmektedir (Tutar, N., 2009, s. 43-66). Bu imajın bir uzantısı olarak Mehmet Baran'ın "Başörtülü Değil mi?" hikâyesinde başörtülü küçük bir kızı takip eden PKK taraftarları, "burnu kalkık adam, küçük kıza tabancayı doğrultmuş ve böğürmeli sesiyle durmasını istemişti" (Baran, 2007, s. 61) şeklinde tasvir edilmektedir. Yine Baran'ın "Ahiret Gelini" hikâyesinde benzer kişiler, "katillerin gözlerinden ateş püskürüyordu. Simaları şeytan yüzünü görmüş gibiydi. İblisle daha yeni sofradan kalkmış gibiydiler" (Baran, 2007, s. 66) şeklinde betimlenmektedir. Fakat düşmanın tasvirine karşı Hizbullah'ın kendi mensuplarını, İslâmî bir adanmışlık içinde hareket eden yoksul, cefakâr ve nur yüzlü insanlar olarak betimlediğini, bunun da belirgin bir şekilde iyi ile kötünün, tanrı ile şeytanın, Allah yolunda olanlar (Hizbullah) ile şeytan yolunda olanların (Hizbuşşeytan) savaşı şeklinde temsil edildiğini belirtmekte fayda var.

Verilen örneklerde uyumlu bir paralellikten bahsedebiliriz. Mürtet olarak tanımlanan bir örgüt ve onların eylemlerinin İslâm karşıtı olarak betimlenmesi aynı düzlemde gerçekleşen bir fikir örgüsünün ürünleridir. Bu fikir örgüsünün, Hizbullah'ın benimsediği İslâm yorumundan kaynaklandığı ve 1990'larda yaşanan şiddete dinî meşruiyet kazandırdığı açıktır.

5 Köy imamına göre dağlarda kızlarla erkekler aynı mağarada kalmaktadır. "ve Xalet" hikâyesinde bir gösteri esnasında polisle çatışma esnasında bile başörtüsünün çıkarılmadığının ifade edilmesi ile köy imamı karakterinin söyledikleri karşılaştırıldığında, köy imamının dağdaki mağarada harem-selamlık beklentisinin ideolojik temelleri belirginleşecektir.

Hizbullah söyleminde *tağuti düzen* olarak tanımlanan sistem, Türkiye Cumhuriyeti'dir. İslâmî ilimler literatüründe tağut, Allah'ın hükmüyle hükmetmeyen tüm rejimlerin ortak adıdır. Kur'an'da Zümer süresi 17 ve 18. ayetlerde "Tâğût'tan, ona kulluk etmekten kaçınan ve içtenlikle Allah'a yönelenler için müjde vardır. O halde, kullarımı müjdele!" denilmektedir. Bu ayetin teolojik tartışmalarda ne şekilde yorumlandığı konumuz dâhilinde olmadığı için, konuyu derinlikli bir incelemeye tabi tutmaya gerek görmüyorum. Bununla birlikte yukarıda da ifade edildiği şekliyle tağut tanımlaması, Hizbullah söyleminde "hakikatin" zıddıdır ve bu söylemin nasıl bir düşünce ve eylem biçimi yarattığı incelenmelidir. Öncelikle tağut ifadesi, Hizbullah hikâye ve romanlarında mürtet ifadesi kadar yoğun kullanılmamaktadır. Bunun en önemli nedeni, Hizbullah'ın tağut olarak nitelediği devletle karşılaşmaktan çok, mürtet olarak nitelediği PKK ile "mücadele" etmiş olmasıdır. Bu anlamda Hizbullah'ın söylemde karşısında durduğu yapılar çeşitliyken, eylemde belli bazı gruplara odaklanmıştır.

Tağut ifadesi Mehmet Baran'ın *Yaşanmışların Hikâyesi* kitabında "tam da bu bela (PKK) bitti derken, tağut zulmü ortaya çıktı" (2007, s. 20-21) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Hizbullah'ın tağut olarak tanımladığı rejim, Hizbullah mensuplarını kaçırmakta, onlara işkence etmekte, temel insan haklarının kullanımı konusunda engeller çıkarmaktadır. Hizbullah mensupları JİTEM elemanları tarafından kaçırılmakta, resmî kayıtlara geçene değin bu kişilere işkence edilmekte, bu kişiler itirafçı olmaları için zorlanmakta ve kimi zaman öldürülmektedir. Öldürülenlerden kayda geçmeyenler, faili meçhul olarak kalmakta, kayda geçenler ise intihar süsü verme gibi çeşitli yollarla örtbas edilmektedir. (Tutar, İ., 2010). Bu bağlamda Hizbullah'ın ilk cezaevi koğuşunun hikâyesini anlatan *39. Koğuş* romanında şöyle denilmektedir:

> "Bu sistem ilk kurulduğundan beri İslâm'a tavır alan bir sistemdir. Zamanında âlimlerimizi, molla ve şeyhlerimizi az mı darağacında sallandırdılar? Kur'an-ı Kerim'i yasaklayan, cami-

lerimizi kışlaya çeviren, bazı camilerimizi atların barınağı hâline getiren bu sistem değil miydi? Şeyh Said ve arkadaşlarının yaptığı kıyamı en acımasız şekilde bastıran, onları idam edip sonra da İslâm'a ait ne varsa yasaklayan da yine bu sistem değil miydi?" (Tutar, N., 2007, s. 41-60).

Hizbullah hikâye ve romanlarında bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Tağut olarak tanımlanan devlet, alıntılanan söylemlerde belirgin bir düşman ve zalim imajıyla temsil edilmektedir. Sistem karşıtlığı tarihsel referanslarla desteklenmekte ve Hizbullah'ın entelektüel ve tarihsel soyağacı Şeyh Said üzerinden anlamlandırılmaktadır. İlginçtir, Hizbullah'ın mürtet olarak nitelediği PKK için de Şeyh Said karakteri önemli bir karaktere dönüşmüştür ve genellikle Şeyh Said mücadelesi etnik referanslar yoluyla anlatılır. Birbirine taban tabana zıt iki yapının aynı kişi veya olayı farklı şekillerde yorumlaması ve hangisinin gerçek olduğunun ortaya çıkarılması, tarihçilerin alanıdır. Bununla birlikte sosyologlar için birbirine tamamen zıt iki yapının söylemde aynı kişi ve olayda birleşmesi incelenmeye değer konulardandır.

Hizbullah söyleminde mürtet ve tağut algısına paralel olarak anti-semitik bir söylemin izdüşümleri de bulunabilir. Örneğin, "İslâmî dava" nedeniyle görevinden atılan ve İstanbul'da inşaat işleri yapmak suretiyle zengin olan ama "davasını unutan" bir karakterin hikâyesinin anlatıldığı *Müteahhit* isimli romanda Hasan karakteri, devrin cemaat devri olmadığını, herkesin bireysel çıkarlarını düşündüğünü söylerken, daha sonra Hasan'ın karakterine benzer bir seyir izleyecek olan müteahhit Ahmet ise bunun Yahudilerin bir oyunu olduğunu, kültürel değerlerin ortadan kaldırılmak istendiğini ifade etmektedir (Turan, 2009). Yine "Ve Xalet" hikâyesinde polisle karşı karşıya gelen, polis şiddetine maruz kalan ve polise taş atan çoğunluğu kadın kişilerle ilgili anlatımlardan sonra yazar, "Bu görüntüler sadece Filistin'de beyinlere kazınmıştı. Ama burası ne Filistin ne de karşıdakiler Yahudi idi (!)" (Baran, 2007, s. 88-90) denilmek suretiyle, bu tür bir şiddetin ancak Yahudile-

re uygun bir şiddet olabileceği ima edilmektedir. Polis şiddeti veya kapitalist sistem eleştirisi pek çok benzetmeyle açıklanabilecekken, bunun için özellikle Yahudilerin seçilmiş olması, Hizbullah hikâye ve romanlarında anti-semitik söylemin varlığına işaret etmektedir. Yukarıdaki veriler, Hizbullah'ın çeşitli miting, gösterileri ve yayınlarında izi sürülebilecek benzerliklerle desteklenebilir.

Yukarıda açıklanan Hizbullah söyleminde PKK, devlet ve Yahudi prototipinin yanı sıra belirgin bir seküler imajından da bahsedilebilir. Bahsi geçen seküler tipin politik veya siyasal anlamda seküler olmasına gerek yoktur. Hizbullah söylemindeki seküler, "ladini" olarak tanımlanan her türlü yaşam biçimini sürdüren kişidir. Hatta denilebilir ki politik anlamda yukarıdaki üç prototipin de dâhil olduğu ve gündelik yaşam pratikleri üzerinden İslâmî bulunmayan herkes, Hizbullah tarafından bu kategoriye dâhil edilmektedir. Bu tiplemelere en iyi örnek Bilal Yararlı'nın yazdığı *Akıbet Cennet mi Cehennem mi?* romanıdır. Bu romanda Hizbullahî olarak lanse edilen üniversite öğrencisi Orhan ve onun arkadaşı/öğrencisi Mehmet'in dışındaki herkes, İslâm dışı düşünce ve yaşantıları nedeniyle yargılanmaktadır. Bununla birlikte bahse konu olan İslâmî anlayış o denli dardır ki, Orhan ve onun nezdinde Hizbullah'ın perspektifini paylaşmayan herkes dindışı ve sapkın olarak kabul edilmektedir. Hikâye, tasvirlerden anlaşıldığına göre Dicle Üniversitesi olması kuvvetle muhtemel bir üniversitede geçmektedir. Orhan ve Mehmet bu üniversitede öğrencidir. Öğrenciler arasında belirgin gruplaşmalar vardır ve Hizbullah'ın bu grupları ne şekilde tanımladığı, yapılan betimlemelerden anlaşılmaktadır. Farklı grup ve fraksiyonlardan öğrenciler önce felsefe, daha sonra da tarih dersine girerler ve felsefe dersinde öğrenciler arasında doğru bilginin kaynağı üzerine bir tartışma yürütülür. Bu derste Orhan'ın argümanları aracılığıyla diğer argümanlara karşı çıkılır. Tarih dersinde öğretmen öğrencileri bir arkeoloji gezisine çıkaracağını söyler ve bu gezi esnasında bir trafik kazası yaşanır. Kaza sonucunda herkes ölür ve Orhan'ın fikirlerini paylaşmayanların tamamı kabir azabı, sırat köprüsü gibi çe-

şitli aşamalardan geçip yargılanır ve cehenneme gönderilirler. Kitabın büyük kısmı, bu azabın biçimi, kimin hangi azapla acı çektiği ve seküler insanların düşünceleri nedeniyle pişmanlıkları konularına ayrılmıştır (Yararlı, 2008).

Hikâyedeki öğeleri ayrıntılı bir şekilde analize geçmeden önce hikâyenin bir üniversitede başlamasına rağmen, sahnelerin ve tartışma içeriklerinin daha çok bir liseyi andırdığını, yazarın Orhan'ın fikirleri dışındaki fikirlere hâkim olmadığını ve/veya başlangıç düzeyinde ve taraflı okumalara sahip olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Kanaatimce bu durum, Hizbullah mensubu kişilerin karşı çıktıkları "ötekine" dair ne düzeyde bilgi sahibi olduğunun önemli göstergelerindendir. Nitekim görüşmecilerimden eski Hizbullah üyesi Kamuran'ın da Hizbullah'ın entelektüel birikimine dair dile getirdiği şüpheler bu veriyi doğrulamaktadır.

Yararlı'nın kitabında Orhan ve Mehmet karakteri dışındaki karakterlerin isimleri belli bir politik perspektifi yansıtmaktadır. Örneğin, söyleminden materyalist olduğunu anladığımız ve hikâye boyunca en fazla azaba maruz kalan karakterin ismi Ruşen'dir ve Ruşen'in PKK taraftarı olduğu birçok yerde ima edilmektedir. Karakterlerden "entel takılan ve Batı felsefesini edinerek kendine bir harman oluşturan" karakterin ismi Tarık, "ulusalcı düşünceye sahip olan" karakterin adı Atilla'dır ve yazar Atilla'nın derinlemesine bilgi sahibi olmadığını, cahil olduğunu vurgulamaktadır. "Kafa bulandırmayı kendine âdet edinen" karakterin ismi ise Nejat'tır. Kazadan sonra Ruşen'in ailesinin ölü uğurlama merasiminden anlamayan bir aile olduğu özellikle vurgulanmış, böylece ailenin Ruşen'in davranış ve "imansızlığındaki" sorumluluğu dile getirilmiştir. Diğer yandan Ruşen'in ailesinin bir orta sınıf ailesi olduğu yapılan tasvirlerden anlaşılmaktadır. Kanaatimce Hizbullah mensubiyetinde kuvvetle muhtemel sınıfsal bir durum söz konusudur. Hikâyenin devamında halk arasında yaygın olarak başvurulan çeşitli kaynaklarda tasvir edilen kıyamet, ahiret ve cehennem azabı tasvirleri bulunmaktadır (Yararlı, 2008).

Yararlı'nın romanına paralel olarak Naşit Tutar'ın *Hakikat*

Yolcuları kitabında da Yusuf karakteri, üniversite sınavına gittiğinde gördüğü manzaradan iğrenmektedir! İğrendiği manzara "açık saçık bayanlardan" başka bir şey değildir. Bunun yerine Yusuf karakteri, başörtüsü nedeniyle sınava alınmayan ve başörtüsünü çıkarmamaya karar verip sınava girmeyen bir "bayanın" bu durumundan etkilenmiştir. Üniversiteye kayıt yaptırma sürecinde de erkeklerle "sarmaş dolaş" olan ve bunu normalmiş gibi gösteren "bayanlar" Yusuf'un çok zoruna gitmiştir. Nitekim Yusuf, yurtta geçirdiği ilk günde de şortla dolaşan, "birbirleriyle argo konuşan", İslâmîyet'ten uzak olan kişilerden hoşlanmamıştır. Yusuf'un bu tür durumlarda kurtuluş yeri okulun mescididir ve akıl hocalığını da köyündeki imam yapmaktadır (Tutar, N., 2009).

Hizbullah'ın öteki söyleminin özellikle Bilal Yararlı ve Naşit Tutar romanlarında belirginleştiğini görebiliriz. Bu söylemde öteki, dejenere olmuş, ahlâki açıdan zayıf, gayrı İslâmî yaşantısı nedeniyle azabın en kötüsüne layık, küçük ve "dünyevî" menfaatler nedeniyle aklını ve ruhunu esir etmiş kişidir. Bunun aksine Hizbullahçı birey, davasına inanan, cefakâr ve neredeyse insanî hiçbir özelliği olmayan, insan ile melek karışımı bir tiplemedir. Bir sonraki başlıkta Hizbullah hikâye ve romanlarında, Hizbullah'ın kendilik algısına (*the perception of self*) odaklanılmıştır.

Hizbullah söyleminde kendilik algısı

Hizbullah'ın ötekilik algısını tamamlayan en önemli bileşenlerden biri, Hizbullah'ın kendini (*self*) hikâye ve romanlarda nasıl anlattığıdır. Hizbullah'ın kendi hakkında olumlayıcı bir dil kullandığı aşikârdır. Bu olumlayıcı dilde ortaya çıkan temsiller ve özellikler incelendiğinde, Hizbullah'ın düşünce kodları hakkında daha ayrıntılı bir tablo elde etme imkânı bulunmaktadır. Bu başlık altında sadece Hizbullah'ın birey algısı değil, ideal toplum modeli olarak tasvir ettiği toplumsal yapının özellikleri de ele alınmıştır. Adanmışlık kültürü veya İslâm'ın Fedaileri alt başlığında, Hizbullah'ın adanmışlığa yüklediği anlama ve bu

bağlamda oluşan/oluşması beklenen karakter tipine dair bilgiler verilmişti. Bu nedenle, bu başlık altında konunun daha önce değinilmeyen yönlerine odaklanılmıştır.

Bu bağlamda incelenen ilk roman, Hizbullah üyelerinden Cemal Uçar'ın hayatını konu alan *Cemal'im* romanıdır. Görüşmecilerimden Hüseyin'in aktardığı bilgilere göre Cemal Uçar, Mardin'in Nusaybin ilçesinden olup, uzun yıllar Hizbullah lideri Hüseyin Velioğlu'nun etrafında yer alan üç-dört figürden biri olmuştur. Bu nedenle Dicle Üniversitesi matematik bölümündeki eğitimini üçüncü sınıfta bırakmıştır.[6]

Romanın kamuoyu açısından en önemli tarafı ise romanda dönemin Diyarbakır Emniyet Müdürü A. Gaffar Okkan cinayetinin, Cemal Uçar'ın şüpheli intiharı/öldürülmesinden sonra bizzat Hüseyin Velioğlu tarafından planlandığının itiraf edilmesidir. Romanın son bölümünde aktarıldığına göre, İstanbul'da Cemal Uçar'ın şüpheli ölümünü öğrenen Velioğlu, ölümden sorumlu tutulan Gaffar Okkan ve iki Hizbullah itirafçısının bizzat öldürülmesi emrini vermiş, kendi ömrü yetmezse bunun bir vasiyet olarak uygulanmasını istemiştir (Tutar, İ., 2010, s. 214-215). Kamuoyunun bildiğinin aksine, Okkan cinayetinin sadece Beykoz Operasyonu'yla ilgili olmadığı, bu kararın çok daha önceden verildiği, Velioğlu'nun öldürülmesinden sonra bu kararın Hizbullah tarafından uygulandığı anlaşılmaktadır.

Romandaki başkarakter Cemal, misafir olduğu evde devletin takip, tehdit ve baskınlarını anlatmakta ama kısa bir süre sonra JİTEM üyesi olduğu ifade edilen bazı kişiler tarafından kaçırılmakta ve uzun bir süre kendisinden haber alınamamaktadır. İtirafçı yapılamayan ve işkenceye uğrayan Cemal, doktordan sağlam raporu aldırılıp hapishaneye yerleştirilmekte ama itirafçıların da bulunduğu bir ortamda, cezaevi müdürünün odasında çıkan bir arbede esnasında öldürülmekte ve intihar süsü verilerek koğuşuna bırakılmaktadır (Tutar, İ., 2010).

Anlatımda öne çıkan unsurlardan biri Cemal'in, bu yolda yitip gideceksin diyen babasına "Babacığım, Allah sana mal ve

6 Hüseyin'le kişisel görüşme, 10.11.2013.

evlatlar vermiş. Farz et ki ben diğer evlatlarının zekâtıyım" demesidir (Tutar, İ., 2010, s. 59-64). Hikâyede anlatılan Cemal karakteri, Hizbullah'ın idealleştirdiği dava adamı prototipine uygun olarak sabırlı, metanetli, tedbirli, İslâmî yaşamından ve prensiplerinden ödün vermeyen, itirafçı olmayı kabul etmeyen bir karakterdir. Onun aksine itirafçı olmayı kabul eden iki kişi ise, zayıf karakterli, ahlâki açıdan noksan ve hain olarak tasvir edilmektedir (Tutar, İ., 2010).

Cemal karakteri gibi Naşit Tutar'ın *Hakikat Yolcuları*'ndaki Yusuf karakteri de idealleştirilmiş bir Hizbullah karakteri olarak anlatılmaktadır. Yusuf kendini İslâm'a adamış, dinin tek başına yaşanamayacağını düşündüğü için grup aidiyetini önemseyen, tüm derdi diğer Müslüman kardeşleriyle birlikte insanlara doğru yolu göstermek olan ve eylemlerinde bağlı olduğu grupla hareket eden, insanlara yardım etmek için "tıp fakültesini ilk senesinde kazanmış", kendisine rehber olarak köy imamını seçmiş ve kampüste "açık saçık, sarmaş dolaş insanları" gördükçe kurtuluşu mescitte bulan bir karakterdir (Tutar, N., 2009). Aynı unsurları Mehmet Ali Gönül'ün *Umuda Cemre Düştü* romanında, cezaevinde olan bir babanın, oğluna doğru yolu göstermek için yazdığı ve roman boyunca devam eden mektuplarında da görürüz. Mektubun başında baba, oğluna cezaevine giriş hikâyesini ve Müslümanların mücadele anlayışlarını anlatır. Daha sonra İslâm'da aile, komşuluk, doğruluk gibi pek çok konuda oğluna tavsiyelerde bulunur. Babasıyla tek iletişim aracı mektup olan çocuk da hikâye boyunca babasının tavsiyelerinin gündelik yaşamdaki uzantılarını gözlemler ve babasının istediği biçimde hareket ederek babasına layık bir çocuk olmaya çalışır (Gönül, 2007). Benzer özellikler, önceki bölümde hikâyesi anlatılan Yararlı'nın Orhan karakterinde de görülebilir (Yararlı, 2008). Mehmet Ali Gönül'ün *Derviş* romanında hikâyesi anlatılan Ziya, önceleri gayrı ahlâki olarak tanımlanan faaliyetler içindeyken Hizbullah'ın cami faaliyetleriyle tanışıp hidayete erer ve örnek bir kişiliğe dönüşür. Hizbullah kaynaklı faaliyetlerinden ötürü birkaç defa gözaltına alınan Ziya, işkence görmesine rağmen konuşmaz. Bir süre sonra Zi-

ya, kötülük kaynağı olarak gördüğü evdeki televizyonu ebeveyninin hoşnutsuzluğuna rağmen kaldırmaya çalışır. Hikâyenin sonunda Ziya, PKK ile bir çatışmada öldürülür. Bu olayda bir PKK militanı da vurulur. Ziya yaralandığında tekbirler eşliğinde ruhunu teslim ederken, onunla birlikte olan Süleyman'ı düşünür. Bunun aksine "militanların pos bıyıklı komutanı", hızlarını kesiyor diye yaralı "PKK militanının" öldürülmesini emreder (Gönül, 2010). Böylece biri arkadaşını ölürken bile düşünen, diğeri ise kendi menfaati için yaralı arkadaşının öldürülmesini emreden iki karakterle Gönül, Hizbullah ve diğerleri üzerine bir betimleme yapar.

Ziya'nın hikâyesine paralel olarak Hasan Sabaz'ın *Can Laleler Susmasın* romanında da daha önce hırsızlık yapan, uyuşturucu kullanan Salih karakteri Hizbullah'la tanıştıktan sonra hidayete erer ve arkadaşlarıyla birlikte cami faaliyetlerinin bir parçası olup örnek bir karaktere dönüşür. Salih karakterinin ailesi başlangıçta bu durumdan memnun olmakla birlikte, Salih'in geleneksel İslâm anlayışının dışına çıkan davranışları nedeniyle ona karşı çıkarlar. Zamanla Salih karakteri, bazı olaylara karışır, gözaltına alınır, bir Hizbullah mensubunun öldürülmesi olayına tanıklık eder. Pek çok Hizbullah hikâyesinde ortaya çıktığı gibi aile, oğullarının devlet şiddetine uğramasından sonra onun etrafında kenetlenir ve ailede bir dindarlaşma eğilimi görülür (Sabaz, 2009).

Dikkat edildiğinde yukarıdaki tiplemelerin tümü erkektir ve davalarına inanmış, grup aidiyeti güçlü, yılmayan ve korkmayan karakterler olarak tasvir edilmektedir. Bu karakterlerin önemli kısmı "tağut sistemin" veya "mürtet örgütün" baskı, şiddet ve yıldırmalarına rağmen "davalarından" geri dönmemişlerdir. Fakat Fairclough'un da ifade ettiği gibi, bu metinlerde neyin var olmadığını da sormak, metin analizi açısından önem arz etmektedir (Fairclough, 2003, s. 61). Hikâyesi anlatılan karakterlerde eksik bırakılan şey nedir? Bu kişiler neden korkusuz, toplumsal veya ailevi hiçbir kaygısı ve korkusu olmayan insanüstü karakterler olarak tasvir edilmiştir? Yaşanan şiddet ve çatışmaların içeriği ve nedenleri neden anlatılma-

mıştır? Gerçekte cezaevine giren karakterlerin tek suçu "sadece Müslüman" olmak mıdır? Söz konusu karakterler herhangi bir öldürme, adam kaçırma, işkence ile sorgulama, ölüm emri verme gibi suçlar nedeniyle mi cezaevindedir, yoksa yaşadıkları bir kader veya rastlantıdan mı ibarettir? Kanaatimce bu soruların cevapları metinde çizilmek istenen karakterlere yakıştırılmadığı için hariç bırakılmıştır. Her ne kadar Hizbullah, yapmış olduğu eylemleri üstlense de toplumsal belleğin oluşumunun bir parçası olan hikâye ve romanlarda veya diğer tarihyazımlarında bu konulara özellikle değinmemektedir.

Hizbullah hikâye ve romanlarında tasvir edilen erkek ve kadın karakterlerin özellikleri ayrışır. Mehmet Baran'ın *Yaşanmışların Hikâyesi'nde* anlatılan kadınların çoğu, erkeklerin "şehadeti" nedeniyle geride kalan kız kardeş, çocuk, eş ve annelerden ibarettir. Bu hikâyelerde kadınlar da erkekler gibi fedakârlıklar yapsa da bunların içeriği erkeklerinkinden farklıdır. Örneğin; kadınlar, erkekler gibi çatışmaz, infaz ve sorgularda bulunmaz, zorunlu olmadıkça evden dışarı çıkmazlar. Bunun istisnalarından biri "Ve Xalet" öyküsünde polise taş atan genç kızken, diğeri de "Küflü Çay" hikâyesinde kocası evden çıkamadığı için yoksulluk yaşayan ve evlerinde saklanan diğer Hizbullah mensuplarına bir şey ikram edemediği için suçluluk duyan ve kocasıyla birlikte gece nöbeti tutup, misafirlerine nöbet tutturmayan Ayşe karakteridir (Baran, 2007). *Umuda Cemre Düştü* romanında, hapishanede olan baba nedeniyle, ailenin tüm sorumluluğu eşe kalır ve eş de çocuklarını "davanın arzuladığı şekilde" yetiştirirken, komşu kadınlarla dinî dersler yapar ve "tebliğ" faaliyetlerini sürdürür (Gönül, 2007). Benzer bir durum, kocası müteahhitlik yoluyla zenginleşip "ahlâken yozlaşmaya uğrayan" Saliha için de geçerlidir. Saliha, kocası Ahmet'in ahlâken yozlaşmasından etkilenmez ve mahallede sürdürdüğü ders halkalarına devam eder. Bu nedenle gözaltına alınır ama bir süre sonra serbest bırakılır. Saliha'nın kocası zenginleştikten sonra bir villaya taşınmak ister ama Saliha, ders halkasının sekteye uğrayacağı gerekçesiyle buna karşı çıkar (Turan, 2009). Muhammed Müfit Yaray'ın *Amine Sensin* roma-

nında İzmir'de bir ilköğretim okulunun başarılı öğrencisi Amine, katıldığı bir sohbette peygamber ve sahabe hayatından çok etkilenir ve başını örtmeye karar verir. Romanda Amine'nin başörtüsü mücadelesi anlatılmaktadır (2011). Yine Ömer Saruhan'ın *Yeter ki Kur'an Susmasın* romanında 1990'lardaki Hizbullah'ın cemaat örgütlenmesi kadın faaliyetleri üzerinden detaylıca anlatılmaktadır (2007).

Hizbullah hikâyelerinde ortaya çıkan kadın ve erkek profiller karşılaştırıldığında kadınların daha çok ev dersleri gibi "tebliğ" faaliyetleri, çocukların bakım ve sorumluluğu gibi alanlarda etkin olduğu ve kamusal alanda erkekler düzeyinde temsil edilmediği görülecektir. Bu durum Aretxaga'nın çalışmasında yaptığı tasvirlere paralel ilerlemektedir (1997). Tıpkı Aretxaga'nın çalışmasında olduğu gibi Hizbullah anlatısında da kadınlar, etkinliklerine rağmen belli bir söylem ve faaliyet alanına mahkûm edilmişlerdir. Hizbullah romanlarındaki kadın profillerinin aksine erkekler, cami faaliyetleri gibi "tebliğ" faaliyetlerinin yanı sıra, "cihattan" da sorumlu olan, bu uğurda hapse giren, işkence gören ve ölen karakterlerdir.

Yukarıdaki tiplemelere paralel olarak Hizbullah'ın ideolojisini benimseyen köylerde sorunların ortadan kalktığı, kan davası ve kız kaçırmaların bittiği, insanların eşitlik ve huzur içinde yaşadığı, köyün zengini ile çobanının eşitlendiği bir hikâyeyi anlatan Naşit Tutar'ın *İmana Susayan Gönüller* romanı (Tutar, N., 2007), bir Asrı Saadet tablosuyla Hizbullah köyünü adeta aynı düzlemde birleştirmektedir. Bu ideal toplum hikâyesinin ise neden bir şehirde değil de köyde geçiyor olduğu, Hizbullah mensuplarının sosyo-ekonomik koşulları, sınıfsal durumları ve büyük oranda köy kökenli bireyler olmalarından kaynaklanmaktadır.

Bu başlık altında şimdiye kadar Hizbullah'ın kendilik algısı bağlamında ideal tipler olarak kadın, erkek ve ideal toplum tiplemeleri üzerinde duruldu. Bu tipler aynı zamanda, Max Weber'in ideal tiplerini hatırlatmaktadır. Weber'e göre ideal tipler, herhangi bir değer yargısıyla ilgisi olmayan, toplumda belli oranlarda var olan ama soyutlanmış/saf biçimiyle toplumda

var olması çoğu zaman mümkün olmayan, tüm özellikleriyle bir olguda bulunması da elzem olmayan soyut yapılardır. Dolayısıyla ideal tip, ahlâki ya da dinî açıdan teşvik edilen, "mükemmel" bir yapı değildir. O, değer yargısından arınmış zihnî bir soyutlamadır. Bu bir peygamber için kullanılabileceği gibi bazı özellikleri nedeniyle bir düşkün için de kullanılabilir (Eryılmaz, 2008, s. 44). Weberyan anlamda ideal tip, sadece toplumsal fenomenin yorumlanması ve açıklanmasına doğrudan katkı sağlayacak analitik bir araçtır (Sennett, 1992, s. 24). Bunun aksine Hizbullah söyleminde ortaya çıkan ideal tipler, bahse konu olan tüm özellikleriyle gerçekte var olduğu iddia edilen tiplerdir. Bu anlamda sadece Hizbullah'ın kendilik algısı değil, ötekilik algısında da ortaya çıkan tipler Weberyan anlamda ideal tipler olarak tanımlanabilir. Diğer yandan yaşanan şeyler gerçek olaylara dayanmasına rağmen, olayların anlatılış biçimi ve karakterlerin tasviri Weberyan anlamda ideal tipler olarak sınıflandırılabilir.

Medrese-i Yusufiye: Cezaevi temsili ve kimlik

1990'ların başından başlamak üzere Hizbullah mensupları Hizbullah bağlantılı suçlar nedeniyle cezaevine girmiştir. 1990'ların ikinci yarısından 2000'lerin ortalarına kadar on binlerce Hizbullah üyesi çeşitli suçlamalarla gözaltına alınmış, bunların 300 civarında olanı müebbet hapis cezasına, on bin kadarı ise cami faaliyetleri nedeniyle dört yıldan on yıla kadar farklı sürelerle hapis cezasına çarptırılmıştır.[7] Peki, on binlerce üyesi cezaevine girmiş bir yapı için cezaevi ne anlama gelmektedir? Cezaevi yaşantısı nasıl düzenlenmekte, Hizbullah ideolojisi cezaevinde ne şekilde yaşanmaktadır? Görüşmecilerimden eski Hizbullah üyesi Kamuran, cami faaliyetleri nedeniyle yıllarca farklı cezaevlerinde ve Hizbullah koğuşlarında kalmıştır. Kamuran'ın ifadelerine göre Hizbullah üyeleri cezaevlerinde ciddi bir moral bozukluğu, psikolojik çöküntü ve umutsuzluk içindedir. Özel-

7 Hizbullah davası avukatlarından Hüda-Par Genel Başkan Yardımcısı Necat Özdemir'le kişisel görüşme, 03.05.2014.

likle uzun süreli hapis cezası alan üyelerin gelecekten beklentileri ve umutları yoktur.[8]

Kamuran'ın ifadelerinin aksine Hizbullah romanlarında cezaevi bir medrese-i yusufiye olarak tanımlanmakta, Hizbullah koğuşlarının eylem ve davranışlarıyla herkese örnek olduğu belirtilmekte ve bu durum nedeniyle adeta dışarıda olanların cezaevine girmek istediği, içeride olanların ise çıkmak istemedikleri bir yapıdan bahsedilmektedir. On binlerce kişinin hapis cezası aldığı, bunların bir kısmının müebbet olması nedeniyle oluşturulan literatürün mahpuslar için bir umut ve motivasyon aracı olarak kullanılması anlaşılır bir durumdur. Nitekim Hizbullah romancılığının sembol ismi olarak tanımlanabilecek Naşit Tutar, kitaplarını cezaevinde yazmaktadır.

Bu başlık altında, cezaevi literatüründe ortaya çıkan cezaevi temsili ve Hizbullah kimliğinin cezaevi üzerinden nasıl inşa edildiğine odaklanılmıştır. Bu amaçla incelenen ilk roman, Naşit Tutar'ın *39. Koğuş* isimli eseridir (2007). *39. Koğuş*, Hizbullah'ın Diyarbakır D tipi cezaevindeki ilk koğuşudur. Kitap Hizbullah'ın lider kadrosundan Selahattin Ürük ile 4 Hizbullah üyesinin cezaevine giriş süreciyle başlamaktadır. Yazara göre cezaevine ilk girişte komiser, Selahattin Ürük'ün davranış ve konuşma tarzından etkilenmekte ve onun sıradan bir mahkûm olmadığını anlamaktadır. Selahattin'e göre her şeyde bir hayır vardır ve "cezaevine düşmeleri" boşuna değildir. Cezaevine girer girmez bu beş kişi birlikte hareket etme kararı verirler ve koğuşta farklılıklarının altını çizen davranış modelleri geliştirirler. Roman karakterlerinden Fuat, on yıl sonra ilk defa koğuşta ezan okur. "Temizlik imanın yarısıdır" şiarıyla bulundukları yeri temizleyip ibadete uygun hâle getirirler. Kitabın dördüncü bölümünde cezaevindeki gündelik hayata alışma süreci ve grup ruhunun yansıması olarak kabul edilecek davranışlar sergilenmeye başlanır. Bu "küçük inananlar topluluğu" her ne kadar ideal bir çerçeveyle anlatılsa da bir kısmının ailesi onları ziyaret etmemekte, zira birçoğunun ailesi gibi Hasan karakterinin ailesi de "davasını haklı bulmamaktadır". Kitabın

8 Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

beşinci bölümünde Hizbullah üyeleri güvenlik gerekçesiyle nöbet tutmaya karar vermektedir. Kanaatimce nöbet uygulaması güvenlik kaygısının ötesinde, grup aidiyeti ve kimliğini pekiştiren ve dışarıdaki hayatın güvenlik algısını cezaevi üzerinden yeniden üreten bir söylem alanı olarak okunmalıdır.

Kitabın yedinci bölümünde Hasan tahliye olmakta ve bu, Hizbullah'ın ilk tahliyesi olması nedeniyle Selahattin'in ona "sen bizim dışarıdaki yansımamızsın. Onun için hal ve hareketlerine dikkat etmen gerekiyor" demektedir. Böylece dışarıdaki Hizbullah üyelerinin cezaevi imajının inşası yolunda da adım atılmaktadır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde tutuklamaların artması nedeniyle koğuştaki Hizbullah üyelerinin sayısı artmakta, buna paralel olarak cezaevi idaresi tarafından da Hizbullahçıların otoritesi kabul edilmektedir. Yazar dokuzuncu bölümde 39. Koğuş'un namının duyulmaya başlandığını, herkesin onları konuştuğunu, hatta sırf onları görmek için insanların Hizbullah'a katılıp, suç işleyerek kendilerini tutuklattığını ve onları görmeye geldiğini anlatmaktadır! Bu abartılı yüceltme biçimi, elbette işlevsel açıdan içeridekilerin moralinin yüksek tutulmasına yardımcı olmaktadır. Zamanla artan tutuklamalar ve diğer cezaevlerinde bulunan mahkûmlar açısından bir motivasyon unsuru olarak kullanılan bu abartılı yüceltme biçimi, Hizbullah'ın cezaevi kimliğinin inşası sürecinde önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir.

Kitabın onuncu bölümünde Hizbullah üyesi mahkûmların sayısının artması nedeniyle, Selahattin ve arkadaşları her Pazartesi ve Perşembe günü Hizbullah düğünü yapmaya karar verirler. Hizbullah'ın kuruluşundan 1990'lı yılların ortalarına kadar, Hizbullah düğünleri kimi zaman binlerce sakallı erkeğin kol kola girerek icra ettikleri bir halay biçimidir ve bu düğünler, hem Hizbullah'a katılımın sağlanması hem gövde gösterisi olması açısından oldukça önemli işlevler yüklenmiştir. Bu davranışın, ortada herhangi bir düğün yokken, cezaevinde de tekrar edilmesi başlangıçta absürt olmakla birlikte, içeridekilerin motivasyonu ve güç gösterisi gibi işlevleri açısından düşünüldüğünde etkili bir taktiktir. Artık Hizbullah, cezaevinde kendi

yaşam alanını oluşturmuş, "zindanın" duvarlarına dinî ayet ve vecizeler içeren tablo ve afişler asmaya başlamıştır.

Kitabın ilerleyen bölümlerinde grubun lideri konumunda bulunan Selahattin tahliye olmuş, tutuklamalar arttığı için farklı arka planlardan Hizbullah üyeleri de cezaevine girmiştir. Yazarın özellikle dördü eğitim, ikisi tıp fakültesi öğrencisi Hizbullah üyesini vurgulaması ise, adeta Hizbullah kimliğinin sınıfsal durumuna bir itirazdır ve eğitimlilerin de Hizbullah üyesi olduğu iması taşımaktadır. Kitabın on ikinci bölümünde Hizbullah, ilk defa sayım vermeyerek eylem yapmakta, tebliğ amacıyla diğer koğuşlara bazı Hizbullah üyelerinin gönderilmesini sağlamakta ama bu misyon başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Hizbullah üyelerinin sayısı arttıkça bir tabakalaşma oluşmakta; köylüler, eğitimliler, yeniler, eskiler için farklı ders grupları oluşturulmaktadır. Bu arada Hizbullah üyelerinin sayısı altmışa ulaştığı için ilk defa Cuma namazı fikri ortaya çıkmaktadır. Şafii mezhebine göre Cuma namazı için kırk kişinin toplanması şartı olduğundan, bu davranışın anlamı siyasal anlamda Şii refleksleri olan Hizbullah'ın uygulama alanında Sünnî-Şafii ekolünü takip ettiğidir. Yazar, Cuma namazıyla birlikte cezaevlerinin bir medrese ve eğitim yerine dönüştüğünü, gelecekteki kişiler için bir umut kaynağı olduğunu ve artık zindanların yaşanılmaz yerler olmayıp, kapıları açık bir cennete dönüştüğünü ifade etmektedir (Tutar, N., *39. Koğuş*, 2007). Böylece kapıları yüksek güvenlikle örtülü fiziki cezaevinden çıkamayan mahkûmlar, zihinlerdeki cezaevinin kapısını açmakta ve cezaevi, kapıları açık bir cennet olarak tasvir edilerek, mahkûmun motivasyonu sağlanmakta ve özgürlüğe dair umut verilmektedir.

39. Koğuş'un tarihsel olarak bir devamı olarak nitelendirilebilecek *Yusufî Direniş* romanı (2013), yine Naşit Tutar tarafından kaleme alınmıştır. Kitap, *39. Koğuş*'un sonunda Bingöl Cezaevi'ne gönderilen Hizbullah üyelerinin Bingöl Cezaevi'ndeki anılarına odaklanmakta, burada cezaevi müdürünün "sindirme" politikalarına karşı, "Yusufî" olarak tanımlanan direnişlerinin hikâyeleri anlatılmaktadır. Kitapta "zindanın medrese-i yusufiye'ye dönüştüğünü herkes bilir. Bu yüzden tahliye olan-

lar üzülür, ceza alanlar ise sanki bir medreseye, bir üniversiteye gidiyormuş gibi sevinirdi" denilmektedir. Bununla birlikte Bingöl Cezaevi, Hizbullah açısından hasretle yâd edilecek bir yer değildir. Hizbullah üyeleri, cezaevi müdürünün özel bir misyonla görevlendirildiğini ve Hizbullah'ı moral ve motivasyon açısından çökertmek için elinden geleni yaptığını ifade etmektedir. Bu kitapta hücre veya koğuş tabiri yerine "medrese" tabiri kullanılmakta, koğuşlar "altıncı veya yedinci medrese" şeklinde tanımlanmaktadır. Özetle kitap, cezaevi müdürünün baskıları ve Hizbullah üyelerinin pasif direnişten, sayım vermemeye, son olarak koğuşlara hiç kimseyi sokmamaya varan eylemlerini, bu eylemlerin dışarıda yankı bulduğunu ve mahkûm yakınlarının valiyle görüştüğünü, on beş günlük bir eylem neticesinde yapılan operasyon neticesinde mahkûmların farklı cezaevlerine dağıtıldığını anlatmaktadır (Tutar, N., 2013).

İskender Tutar'ın *Cemal'im* romanında da cezaevi İbrahim'i yakmayan Nemrut'un ateşine benzetilmekte, "Müslümanların" moral ve motivasyonlarının cezaevi koşullarından etkilenmediği ifade edilmektedir (Tutar, İ., 2010, s. 126-144).

Hizbullah'ın cezaevine yüklediği anlam incelendiğinde şu çıkarsamaları yapmak mümkündür. Öncelikle cezaevi, Hizbullah'ın söyleminde bir medrese olarak görülme eğilimindedir. Her ne kadar Kamuran, gözlemlediği cezaevi koşulları için yukarıda anlatılan romanların içeriğine tam anlamıyla zıt şeyler söylese de, Kamuran'ın 39. Koğuş veya Bingöl Cezaevi'nde kalıp kalmadığını bilmediğim için, bu anlatıların ne düzeyde örtüştüğünü, ne düzeyde zıtlaştığını söylemek güçtür. Bununla birlikte Hizbullah'ın cezaevi ve mahkûm kimliği açısından Weberyan bir ideal tip yaratmak istediği açıktır. Bu ideal tipte cezaevi bir medrese ve eğitim yuvasıdır. Dışarıda olanlar dahi cezaevine özenmekte ve mahkûm olmak istemektedir. Mahkûmiyet, "dava misyonunda" herhangi bir yıpranma yaratmamış, bilakis sadece eylem alanını değiştirmiştir. Bu anlatıyla söylem alanına çıkan cezaevi tasvirleri, Hizbullah'ın Ruşen Çakır'ın da ifade ettiği gibi bir cezaevi örgütü olma ihtimaliyle karşı karşıya kaldığı (Çakır, 2011) pozisyon da göz önünde bulundurul-

duğunda anlaşılır bir durumdur. Şiddete bulaşanlar hariç tutulmak üzere, on binlerce kişinin cami faaliyetleri veya Hizbullah arşivinde özgeçmişleri bulunduğu gerekçesiyle örgüt üyeliğinden mahkûm olduğu ve Hizbullah'ın bir yeraltı örgütünden, legal faaliyet gösterilmesini zorunlu kılan bir yapıya dönüşmesini sağlayan sürecin en önemli bileşenlerinden biri cezaevidir. Bu nedenle cezaevinde Hizbullah kimliğinin korunması, oluşan yeni koşullara göre yeniden inşası ve grup aidiyetinin koğuşta nöbet tutma, damatsız/gelinsiz düğün yapma gibi aktivite ve eylemler üzerinden korunmaya çalışılması elzem görülmüştür.

Hizbullah'ın hikâye ve romanlarını toplumsal belleğin inşası bağlamında söylem analizine tabi tuttuğum bu bölümde aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

1. Hizbullah hikâye ve romanlarındaki anlatılar, geçmişin yeniden inşası ve toplumsal belleğin yeni nesillere aktarılması işlevi görmektedir.
2. Bu bağlamda Hizbullah hikâye ve romanlarında ortaya konan karakterler, gerçekte var olduğu iddia edilen ama Weberyan anlamda ideal tipler ve soyutlamalardır. Kötüler, ağızlarından salyalar akıtan, vahşi, insafsız, prensipleri olmayan karakterler olarak anlatılırken; iyiler, insanüstü doğaları itibariyle insan-melek karışımı bir yerde durmaktadır. Ötekinin kötülük ve vahşilik sembolü olarak aktarımı bu anlamda sadece Hizbullah'ın yaptığı bir şey değildir. Aksine pek çok ulus ve ideoloji de ötekini sınırda duran, barbar, insan ile hayvan arası bir tür olarak tasvir ederken, kendilerini de insan ve melek arası bir tür olarak betimlemektedir.
3. Hizbullah hikâye ve romanlarında Fairclough'un belirttiği şekliyle belirgin anlamda gözardı edilen, söylem alanına çıkmayan durumlardan (2003) bahsedilebilir. Kamuoyunda şiddet olgusu üzerinden bilinen Hizbullah, hikâye ve romanlarda bu konuya hemen hemen hiç değinmemektedir. Bu da toplumsal belleğin oluşumunda şid-

det olgusunun yazılı söylem düzeyine çıkmadığını göstermektedir. Bu söylem alanına çıkmama durumu, oluşturulmak istenen Hizbullah imajı ve Hizbullah'ın dönüşüm arzusunun bir gereğidir. Diğer taraftan Hizbullah'ın dâhil olduğu ve/veya kaynaklık ettiği şiddetin, hikâye ve romanlarda meşru bir anlatım zemini bulamaması da ihtimal dâhilindedir.

4. Hizbullah için cezaevi söylemi, cezaevinin bir medrese olduğu ve dışarıdaki hayatta gerçekleştirilemeyen ideal toplumun cezaevinde gerçekleştirildiği anlatısı şeklinde var olmaktadır. Hâlâ cezaevinde olan Hizbullah üyesi mahkûmların psiko-sosyal durumları göz önünde bulundurulduğunda, Hizbullah'ın neden böyle bir söyleme başvurmak istemiş olduğu anlaşılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİK VE DİNÎ BİR GRUBU GÖRSEL OLARAK ÇERÇEVELEMEK

Neredeyse çeyrek asır boyunca çalışmalarını gizli olarak sürdüren illegal bir grup, çalışmalarını legal alanda sürdürmeye başlayınca nasıl bir görsel analiz imkânı sunar? Kamuoyunun hakkında çok az bilgi sahibi olduğu bir yapı, kamusal alanı legal yollarla kullanmaya başladığında nasıl görünür? Lideri ve üst yönteminin fotoğraflarının dahi çok zor elde edilebildiği bir dönemden sonra on binlerce üyesinin kamuoyuna açık birçok etkinlikte görünürleşmesi görsel olarak nasıl yorumlanabilir? 1990'lar boyunca yüzlerce insanın öldürülmesinden sorumlu tutulan ve bu süreç boyunca kendi üyeleri de öldürülen bir yapı, ölüm olgusunu görsel olarak nasıl inşa etmektedir? Bu anlamda öldürülen Hizbullah mensuplarının fotoğrafları Hizbullah tarafından nasıl bir politik, dinî ve estetik çerçevede sunulmaktadır? Hizbullah üyeleri için mekân ve geçmiş nasıl bir toplumsal hafızada şekillenmektedir? Hizbullah'ın politik kolu olduğu iddia edilen ve ilk defa 2014 yerel seçimlerine katılan Hüda-Par mitingleri, kitlelerin görsel analizi açısından nasıl değerlendirilebilir? Söz konusu kitlesel görsellik, Hüda-Par'ın etkinlik gösterdiği Güneydoğu illerindeki diğer partilerin (özellikle BDP ve AK Parti) kitlesel görselliğiyle bir benzerlik veya farklılık arz etmekte midir? Öyleyse bu görsellik nasıl bir sosyolojik

olguya işaret etmektedir? Medya, Hizbullah'ı hangi görsel çerçeve içerisinde sunmaktadır? Yeni yeni gelişen Hizbullah medyası, Hizbullah ve uzantılarını (STK, siyasi parti ve ilgili faaliyet alanları) nasıl bir görsel çerçeve içinde sunmaktadır? Ortaya çıkan temsiller, toplumsal cinsiyet, ideoloji, inanç algısı gibi boyutlar açısından nasıl değerlendirilebilir?

Kitabın son bölümü, yukarıda sorulan sorulara bir cevap arayışı olarak değerlendirilmelidir. Bu bölüm, Hizbullah hareketini giriş bölümünde teorik çerçevesi çizilen görsel sosyolojinin imkânları çerçevesinde analiz etmektedir.

Bu bölümün hazırlık sürecinde çoğunluğu Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen internet sitelerinden binlerce görsel veri derlenmiş ve başlıklar hâlinde incelenen kavramlar geliştirilmiştir. Ayrıca, medyada Hizbullah'ın temsili konusunda arşiv taraması yapılmış ve elde edilen veriler de bu bölümde değerlendirilmek üzere derlenmiştir. Bunun yanı sıra bu bölümde değerlendirilmek üzere tarafımızdan fotoğraflar çekilmiştir. Bu fotoğrafların önemli kısmı Hüda-Par'ın 2014 yerel seçim sürecinde düzenlediği mitinglerde çekilmiştir. Bu çalışma sürecinde sadece Hüda-Par mitingleri takip edilmemiş, karşılaştırma yapabilmek için BDP mitingleri de takip edilmiştir. Son olarak Hizbullah'ın ürettiği, yaydığı veya onlar hakkında üretilen afiş, billboard/duyuru tahtası, slogan, kitap kapağı gibi görsellere dair araştırmalar yapılmış ve elde edilen veriler bu bölümde değerlendirilmek üzere arşivlenmiştir. Çalışma sürecinde oluşturulan arşiv verileri ve yapılan analizler neticesinde Hizbullah Cemaati'nin görsel olarak şu alt başlıklarla çerçevelenebileceği sonucuna varılmıştır.

Ölüm kültü

Ölüm olgusu çeşitli boyutlarıyla sosyal ve beşerî bilimlerin ilgilendiği ana konulardan biri olmuştur. Sosyolojinin öncülerinden kabul edilen Emile Durkheim'ın *İntihar* (2011) isimli çalışması, sosyoloji alanında ölüm olgusunun incelendiği ilk çalışmadır. Bu çalışmada Durkheim, intihar olgusunun sanayileşen

toplumda nasıl bir toplumsal gerçeklik içerisinde ortaya çıktığını ve hangi sosyal kalıplar içerisinde tekrar ettiğini demografik verilerin analizi yöntemiyle incelemiştir. Antropoloji disiplininde de ölüm ve kurban ritüelleri antropologların ilgilendiği konulardan olmuştur. Bu alandaki önemli çalışmalardan biri Rene Girard'ın kurban ritüellerinin antropolojik analizini içeren *The Spacegoat/Günah Keçisi* (1986) ve *Violence and the Sacred/Şiddet ve Kutsal* (1988) isimli eserleridir. Bu eserlerinde Girard, kurban ritüellerinin izlerini pagan dinlerden tek tanrılı dinlere kadar sürer. Kurban etme/edilme ritüellerinin başkasının yerine geçme/taklit etme arzusu olarak formüle ettiği *mimetic desire* olgusuyla başladığını iddia eden Girard, bu arzunun taklit etme/özenme derecesi yoğunlaştıkça kopyalanan bir rekabete dönüştüğünü (*mimetic rivalry*) ve kurban kriziyle noktalandığını ifade eder.

Burada amacım kurban ritüeli veya ölümün farklı toplum ve inanç gruplarınca nasıl algılandığını detaylıca incelemek değildir. Son tahlilde biyolojik bir olgu olan ölüm, kültür ve inanç gibi pek çok değişken neticesinde biçimi ve yapısı itibariyle farklı ritüellerin nesnesi olur. Zira ölüm, ölümün yarattığı toplumsal değişim ve ölüm öncesi/sonrası ritüeller, toplumsal yaşamda geniş bir yer tutar (York, 2000, s. 142-161). Ölümün doğal yollardan gerçekleşmemesi söz konusu olduğunda, bu alandaki ritüeller ve literatür de genişlemektedir.

Ölümün doğal yollarla gerçekleşmemesi kaza, hastalık gibi nedenlerle olabileceği gibi intihar, şiddet ve savaş gibi nedenlerle de olabilir. Bu nedenlerin büyük bir kısmı çok geniş anlamıyla "beklenmedik ölümler" şeklinde kategorileştirilebilir. Bununla birlikte burada ölüm olgusuna dair ayrıntılı bir analiz yapmaktan çok, Hizbullah hareketi mensuplarının şiddet sonucu ölümü ve ölümün görsel temsili konusuna odaklandım.

Ölüm olgusu Hizbullah hareketinde büyük oranda şehadet kavramı çerçevesinde dillendirilmektedir. Şehadete dair cemaat söyleminde belirginleşen ana özellik, arzu edilen bir durum olarak şehadete erişmektir. Bu konunun ayrıntılı görsel analizine geçmeden evvel, şehadet kavramının nasıl tanımlandığı-

nı açıklamak icap eder. Şehadet kavramı, İslâmî literatürde sıkça karşılaşılan bir kavramdır. İslâmî terminoloji içinde şehadet, en kısa tanımıyla Allah yolunda ölmektir. Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim, çeşitli açılardan şehadete atıflar içerir. Örneğin, "Allah yolunda öldürülenlere "ölüdür" demeyin. Aslında onlar diridirler fakat siz farkında değilsiniz" (Kur'an, 2: 154) ayeti şehadet sonucu ölümün, yok olma anlamına gelmediğini ifade etmektedir. "Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allah'ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıklarından daha iyidir" (Kur'an, 3: 157) ayeti ölümün bir mükâfat olduğuna vurgu yapmaktadır. Tevbe suresi 111'inci ayette ise "Allah, Allah yolunda çarpışıp öldüren ve öldürülen müminlerden, karşılığı cennet olmak üzere, mallarını ve canlarını satın almıştır. Bu O'nun üzerine, Tevrat, İncil ve Kur'an'da vaat edilmiş olan bir haktır. Allah'tan daha çok ahdine vefa gösterebilen kim vardır? Şu halde yapmış olduğunuz bu alışverişinizden dolayı sevinin. İşte büyük kurtuluş budur" (Kur'an, 9: 111) denilmek suretiyle Allah yolunda ölmek veya öldürmenin Allah nezdindeki karşılığından bahsedilmektedir.

Kur'an dışında İslâm peygamberinin pek çok sözünde/hadisinde de şehadete vurgu yapıldığı görülür. Bu hadislerin bir kısmında Allah yolunda ölmek veya öldürmek şehadet olarak kabul edildiği gibi (Müslim, 1915/165; Ahmed, 522; Mace, 2804; Davud, 1/391; Hakim, 2/78), vebadan ölmek (Buhari, 2673; Ahmed, 522), karaciğer zarı iltihaplanmasından ölmek (Davud, 3111), erken doğum nedeniyle ölmek (Darimi, 208), yıkıntı altında kalmak suretiyle ölmek (Buhari, 689), yanarak (Nesai, 1846), suda boğularak, malı veya kanı uğruna (Davud, 4772) ve hatta yatağında şehitliği arzulayarak ölmek (Davud, 2541) şehitlik olarak değerlendirilmiştir. Elbette burada amacım şehitlik kavramının dindeki yeri hakkında bir tartışma yürütmek değildir. Burada işaret edilen "dinî malzeme" Müslüman toplumlarda şehadet kavramına yüklenen anlam ve değerin dayanaklarını sergilemesi bakımından önemlidir. Ancak asıl yapmak istediğim şey, şehadet kavramının nasıl bir toplumsal ve sosyo-psikolojik bağlam içerisinde algılandığına dair analiz yapmaktır.

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılabileceği gibi şehadet kavramı özellikle hadislerde oldukça yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Bu alandaki literatür tarandığında bir Müslümanın neredeyse normal yollarla ölmesinin mümkün olmadığı görülecektir! Elbette hadis disiplininde uzman bir kişi, yukarıdaki hadislerin bir kısmının metin veya senet açısından problemli olup olmadığının değerlendirmesini yapacaktır. Bir sosyolog olarak benim amacım, yukarıda alıntılanan ayet ve hadislerin toplumsal bellekte nasıl karşılık bulduğunu incelemektir. Bu anlamda söylenebilecek ilk şey, sosyal psikoloji açısından şehadet kavramının ölen kişinin ardında bıraktığı yakınları ve dostları için iyileştirici bir etkisinin olabileceğidir. Ayetlerde çerçevesi çizilen mükâfatlandırılma vaadi, pek çok nedenden ötürü hayatını yitirmenin şehitlik olarak addedileceği yönündeki hadislerle birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu literatürün ölen kişiden çok geride kalanlar açısından bazı etkileri olabileceğini göstermektedir. Bir yakınını kaybeden Müslüman bireylerin, söz konusu hadisler aracılığıyla ölüme travmatik bir tecrübe olmaktan öte anlamlar yüklemesi pek doğaldır. Nitekim şehitlik kavramı, seküler kültür içerisinde de karşılığı olan bir olgudur. Örneğin, ulus-devlet süreciyle birlikte "vatan uğruna ölmek" şehadet olarak algılanabildiği gibi, "görev şehidi" olmak da mümkündür. Sol literatürdeki şehitlik kavramı karşımıza "devrim şehidi" olarak çıkmaktadır.

Bu literatürün büyük çoğunluğu bireye uğruna savaştığı idealler konusunda motivasyon sağlamak ve ölümün gerçekleşmesi durumunda ölen kişinin yakınlarına destekleyici bir argüman sunmaktır. Şehitlik kavramının bir grubun üyelerini bir arada tutma, bir amaç etrafında birleştirme ve arzu edilen sonuçları elde etme konusunda hayatı anlamlı kılma veya yok sayma motivasyonu oluşturduğu aşikârdır. Nitekim Margaret Cormack'ın editörlüğünü yaptığı *Sacrificing the Self: Perspectives on Martyrdom and Religion/Kendini Kurban Etmek: Şehadet ve Din Üzerine Perspektifler* (2002) isimli kitabında farklı inanç gruplarının şehadet, kurban ve ölüm kültü algısı hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Kitap, aynı zamanda şehadet kav-

ramının farklı inanç grupları arasındaki benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırmak için de bir imkân sunmaktadır. Bu alanda başvurulabilecek bir diğer eser de Daniel Boyarin'in *Dying For God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism* kitabıdır. Peygamberinin kendisini ümmeti için feda ettiğine inanılan bir inanç olarak tanımlanabilecek Hıristiyanlık'taki şehadet ve ölüm fikrine dair tarihsel, teolojik ve antropolojik analizlerin bulunduğu kitap (Boyarin, 1999) ilgili literatür içerisinde değerli eserlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Hizbullah söyleminde ölümün (şehadetin) nasıl algılandığı ve temsil edildiği konusunda analiz yapabilmek için örneklem olarak 25 Haziran 1992 tarihinde Diyarbakır'ın Silvan ilçesi Yolaç (Susa) Köyü'nde gerçekleşen cami baskını sonrası Hizbullah mensubu 10 kişinin öldürülmesi olayını kullanacağım. Söz konusu olay, Hizbullah ile PKK arasında çatışmaların yeni başladığı bir dönemde, silahlı bir grubun asker kıyafetiyle Susa Camisi'ni basması ve 10 kişiyi öldürmesiyle sonuçlanmıştır. Hizbullah'ın şehadet/ölüm olgusuna bakışının bu örnek olay üzerinden incelenmesinin nedeni, Susa olayının Hizbullah için sembolik önemidir. Dua Yayınları tarafından basılan *Susa Gülleri* isimli kitapta (Zerey, 2013) anlatıldığında göre Susa olayı, PKK'nin asker kıyafeti giyerek köy camisine yaptığı baskın sonucunda gerçekleşmiş; yatsı namazı kılan cemaatten 10 kişi ölmüş, 5 kişi yaralanmıştır. *Hürriyet* gazetesinin 7 ve 8 Temmuz 1999 tarihli[1] yazı dizisinde aktarılan haberlere göre Susa (Yolaç) Köyü Camisi'nin altında bulunan iki hücre, Hizbullah'a ait eğitim merkezi ve işkencehane olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda fidye veya başka nedenlerle kaçırılan kişiler, haklarında karar verilene veya fidyeleri ödenene kadar burada tutulmaktadır.[2] *Hürriyet* gazetesi haberine göre olayın gerçekleştiği gece, yatsı namazını kılan Hizbullah mensupları tebliğ ve silah temizliği faaliyetlerini yürütmektedir. Askerî kı-

1 http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-90062 (Erişim Tarihi 22.04.2014).

2 http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/07/07/129013.asp (Erişim Tarihi 22.04.2014).

yafetli PKK mensupları, cami cemaatinin dışarı çıkmasını talep etmiş, asker tarafından basıldıklarını düşünen Hizbullah mensubu kişiler de gelen talep üzerine silahlarını pencereden atıp cami dışına çıkmıştır. Gelenlerin asker olmadığını fark eden iki cemaat mensubu kaçarak silahlarıyla geri dönmüş ve PKK mensuplarına ateş açmıştır. Bunun üzerine PKK mensupları da rehin aldığı kişileri silahla tarayarak öldürmüştür. Bununla birlikte olay örgüsü Hizbullah tarafından bu şekilde anlatılmamaktadır. Gazetedeki anlatı örgüsü ile *Susa Gülleri* kitabındaki anlatı farklılaşmakta, kitapta Hizbullah mensuplarının silahlı olduğuna dair herhangi bir anlatıya yer verilmemektedir (Zerey, 2013, s. 7).

Susa Olayı kısa bir zaman içerisinde, Susa'nın Hizbullah için önemli bir ziyaret merkezine dönüşmesi sonucunu doğurmuş ve hatta zaman içinde başka yerlerde öldürülen bazı Hizbullah mensupları da getirilip Susa'ya gömülmüştür. *Hürriyet* gazetesinin aynı tarihli haberine göre 1999 yılında Susa Olayı'nın gerçekleştiği gün ve bayram günlerinde mezarlığın binlerce kişi tarafından ziyaret edilmesi bir gövde gösterisi olarak algılanmış ve Diyarbakır Valiliği'nin verdiği bir kararla ziyaretçiler köye sokulmamış, bu nedenle aynı yılın Ramazan Bayramı'nda birkaç gün süren gösteri ve olaylar meydana gelmiştir. Denilebilir ki Susa Olayı, Hizbullah söyleminde önemli bir temsile dönmüştür. Zira günümüzde de her yıl Susa Olayı'nı anma etkinlikleri hem Susa köyünde hem başka şehir ve ülkelerde düzenlenmektedir. Resim 2, Susa Olayı 2013 anma etkinlikleri esnasında çekilmiştir. Semiyotik açıdan pek çok gösterenle dolu olan bu fotoğrafta, Susa anma etkinlikleri esnasında bir grup insan tekbir getirmektedir. Hizbullah etkinliklerinde oldukça sık karşımıza çıkan tekbir getirme, grup aidiyetini güçlendiren bir faktör olarak okunabilir. Aynı zamanda Susa anması, biçimiyle Türkiye'deki İslâmî geleneklerin ötesinde bazı göstergelere işaret etmektedir. Türkiye'de dinî cenaze ve anmalar oldukça yapılandırılmış, belli geleneklerin takip edildiği ve bu geleneklerin harfiyen uygulandığı törenlerdir. Bunun tek istisnası bazı travmatik kazalar ve ölme/öldürme olayları olabilir.

Bu istisnada dahi kitlesel bir "performanstan"[3] çok, ölenin en yakınındaki kişiler (anne, eş, kardeş ve nadiren baba) tarafından, yine taşkınlık ve abartıya kaçmamak koşuluyla, icra edilebilmektedir. Bununla birlikte sol gelenekte cenaze ve anmalarda sloganlar daha fazladır. Ancak bunun da abartıya kaçmaması beklenir. Bu anlamıyla Hizbullah'ın taziye ve anma gelenekleri, Türkiye'de sol geleneğin cenazelerinde bulunan çeşitli ritüellerle benzerlik göstermektedir. Fakat Hizbullah'taki bu geleneğin varlığı sadece sol geleneklerdeki muhtemel etki ve ilişki çerçevesinde açıklanamaz; her ne kadar Hizbullah algısında din, sol dünya görüşünde belli anlamlarda sınıf bilinci ve ideoloji kavramlarına denk gelen bir yerde duruyor olsa da taziye ve anma toplantılarında Hizbullah'ın büyük oranda İran'da Hz. Hüseyin ve Kerbela'yı anma etkinliği olan *Taziyeh*'den etkilendiği iddia edilebilir. Bu etki ilk bakışta belirgin olmamakla birlikte, iki gelenek arasındaki benzerlikler ve sonuç itibariyle yüklendikleri toplumsal işlevler yakından analiz edildiğinde fark edilecektir. Kökeni İslâm öncesine götürülen ve en iyi formlarını *Shahname*'de bulabileceğimiz *taziyeh* performatif geleneği, İslâm sonrasında Hz. Hüseyin'in Kerbela'da öldürülüşünün anlatıldığı teatral bir dramaya dönmüştür. Şii geleneği ve inancında başat bir yer tutan *taziyeh* anmalarında, bu olay tiyatro sahnelerinden sokak ve meydanlara profesyonel ve amatör pek çok kişi tarafından sahnelenir ve bu etkinliklerin büyük olanlarında halkın geniş katılımıyla Narges Erami'nin belirttiği gibi İslâm dünyasının sokaklara taşan ve halkın iştirakiyle yapılan tek *teatral* draması sergilenir.[4] Bu performanslarının Şii inancında ve halkın dinî aidiyetinde ciddi anlamda etkili olduğunu bilen Fars sultanları bu geleneği canlı tutmak ve dinî otorite üzerinden iktidarlarını sağlamlaştırmak için çaba göstermiştir. Bunun neticesinde de Saba Mahmood'un *Politics of Piety/Adanmışlığın Politikası*'nda (2005) Mısır örneği üzerinden çerçevesini mükemmelce çizdiği adanmışlığın ortaya çık-

3 Antropolojik gelenekte gündelik hayatta icra edilen davranış bütününe verilen anlamıyla performans kastedilmektedir.

4 Narges Erami'yle kişisel görüşme, 18.04.2013, New Haven/ABD.

masındaki dinamikler gelişmiştir. Bir nevi *taziyeh,* geçmişte yaşanan acının tekrar tekrar hatırlanması, gündeme getirilmesi ve sahnelenmesi yoluyla Şii inancına adanmışlığın tecessüm etmiş performansına dönüşmüştür (Chelkowski, 2010). Elbette söylediklerimiz modern Şii gelenek ve onun dinamiklerinin tümüne yönelik bir betimleme iddiası taşımamaktadır. Bunun yerine bu geleneğin şekli ve toplumda yarattığı etki, Hizbullah'ın etkinlikleriyle karşılaştırılmaktadır.[5] Hizbullah geleneğinde de Susa anması başta olmak üzere, çeşitli olaylar *taziyeh* geleneğine benzer şekillerde icra edilmektedir ve ortaya çıkardığı sonuçlar da grup bilinci ve aidiyetinin güçlenmesi yönünde olmaktadır. Anmalarda getirilen tekbirler, atılan bazı dinî sloganlar ve tiyatro yoluyla Susa'yı hatırlama ve bilinçlerde canlı tutma etkinlikleri pek çok açıdan *taziyeh* geleneğinde icra edilen ritüellere benzerlik göstermektedir.

Diğer yandan toplu bir şekilde yapılan bu eylem, sloganların grup aidiyeti çevresinde de etkileri olduğunu göstermektedir. Bu etkilerin en önemlisi gruptan olmayanlara verilen birlik ve güç mesajıdır. Bu anlamda Hizbullah etkinliklerinde konuşmalar sık sık tekbirlerle kesilmekte, zaman zaman etkinliğin sunucusu tarafından kitleleri harekete geçirmek amacıyla tekbir komutu verilmektedir. Harper'ın fotoğrafın bilimsel okunması olarak tanımladığı durum (Harper, 1988, s. 60-66), bu fotoğrafın analizi için imkân sunmaktadır.

Resim 2'deki öğeler incelediğinde büyük çoğunluğu beyaz veya açık renkli giyinmiş insanlar karşımıza çıkmaktadır. Hizbullah'ın bu tür anma etkinliklerinde erkeklerin giydiği hâkim rengin beyaz olması, tesadüf değildir. Beyaz, çoğu zaman Hizbullah veya başka İslâm referanslı gruplarda, kefenle ilintisi nedeniyle, şehadetin rengi olarak kabul edilmektedir. Bir nevi dünyanın kirinden arınma ve ölüm sonrası hayatın temizleyici olduğu inancına paralel bir anlayış geliştirilmekte, ölen kişinin kefeninin beyaz olmasına referansla, onu anan kişiler de ölmeye hazır olduğunu ima etmektedir.

5 Görsel bir karşılaştırma için Resim 3'te taziyeh performanlarının birinde çekilmiş görseli incelenebilir.

Resim 2: Susa anması (Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2014).

Resim 3: İran'da *Taziyeh* geleneği (Kaynak: www.en.wikipedia.org, Erişim Tarihi 25.04.2014).

Fotoğrafta dikkat çeken ikinci unsur ise çocukların varlığıdır. Yapılan pek çok görüşmede de 35 yaş grubuna kadar olan mülakatçılar, Hizbullah'a katılımda en etkili faktörlerden birinin Hizbullah'ın çeşitli anma etkinlikleri veya düğünlerdeki grup ruhu olduğunu ifade etmiştir. Bu anlamda "şehadet" etkinlikleri, gruba katılım ve şehit olmaya namzet yeni bireylerin yetişmesi açısından bir etki yaratmaktadır.

Emmison ve Smith'in iki karşıtlıkların incelenmesi (Emmison & Smith, 2007, s. 66-68) olarak tanımladığı perspektiften fotoğraf incelendiğinde en önemli ikili karşıtlığın yaşa bağlı kıdem olduğu görülecektir. Grubun ön tarafında sandalyelerde oturan daha yaşlı grup ile arkada sıralanan daha genç grubun varlığı yaşa bağlı kıdemin varlığına işarettir.

İkili karşıtlıklar açısından Resim 4, toplumsal cinsiyet konusunda önemli gösterenlerle doludur. Susa anması esnasında çekilen bu fotoğrafın uzak köşesinde kadınlara ayrılmış bir bölüm görülmektedir. Sembolik bir paravanla ayrılmış bu bölümde, açık alanda uygulanan bir harem-selamlık uygulama-

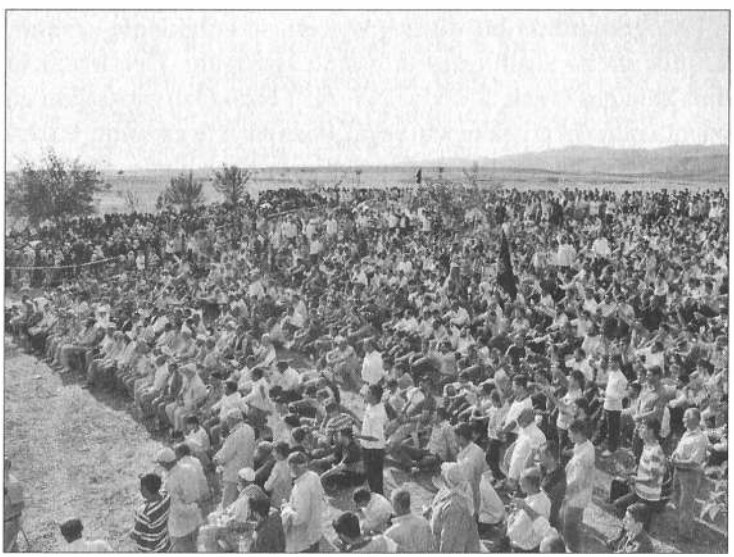

Resim 4: Kamusal alanda harem-selamlık uygulaması (Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2014).

sı olduğu görülecektir. Hizbullah'ın pek çok etkinliğinde harem-selamlık uygulamasının gözetilmesi İslâm referanslı geleneksel yaşamın kamusal alandaki temsiliyetinin göstergelerindendir. Kapalı mekânlarda bazı muhafazakâr geleneklerde icra edilen bu uygulama, adeta Hizbullah ile birlikte kamusal alana taşmaktadır. Elbette Türkiye'de çeşitli muhafazakâr grup ve partilerin buna benzer uygulamalarının olduğu bilinmektedir. Ancak gözlemleyebildiğim kadarıyla bu uygulamalar kapalı mekânlarla sınırlıdır. Açık mekânlarda Hizbullah etkinliklerinde olduğu gibi sıkı bir ayrım söz konusu değildir. Sosyal bilim literatüründe *gender segregation* (cinsiyet ayrımcılığı) olarak tanımlanan bu olgu (Bridges, 2003, s. 543-546), aşağıdaki fotoğrafta var olan mekânsal ayrışma üzerinden cinsiyet eşitliğinin seviyesini gözlemlemek için iyi bir imkân sunmaktadır. Bu duruma paralel olarak, yaşa bağlı kıdem anlayışı (*seniority*), kadınlar arasında geçerli değildir. Bunun en başat göstereni ise yaşlı erkeklere tahsis edilen oturma düzeninin kadınlara tahsis edilmemiş olması ve kadınların sıralanışında yaşlı-genç ayrımının uygulanmamış olmasıdır.

Fotoğraflardaki bir diğer gösteren ise erkeklerde sakalın, kadınlarda ise siyah çarşafın baskın ağırlığıdır. Denilebilir ki dinî kimliğin (Peek, 2005, s. 217-219) Hizbullah tarafından en önemli bileşeni erkekler için sakal, kadınlar için çarşaftır. Bu durum Peek'in ifade ettiği miras kalmış, tercih edilmiş ve deklare edilmiş kimlik türleriyle de (Peek, 2005, s. 223-226) paraleldir.

Resim 5'te Hizbullah tarafından Şehitlik olarak tabir edilen Susa olayı esnasında öldürülen Hizbullah üyelerinin mezarları görünmektedir. Ulaşabildiğim kadarıyla Hizbullah'ın şehit olarak tanımladığı ölülerin tümü erkeklerden müteşekkildir. Söylem düzeyinde şehadet, herhangi bir cinsiyet ayrımcılığına gitmese de pratikte şiddete bulaşan ve hayatını kaybedenlerin tümü erkektir. Bu olgunun aksine, söylem düzeyinde kadın ve çocukları da kapsayan şehadet söylemi nasıl anlaşılmalıdır? Susa Olayı'nda hayatını kaybeden 12 yaşındaki Zeki Fidancı'nın, annesinden rivayetle, söylediği sözler, sorumuza cevap olabilir. Annesi şöyle anlatıyor:

Resim 5: Mekân ve dava (Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2014).

> "M. Zeki 'Bu sene okula kayıt olacağım, artık köye gelmeyeceğim' dedi. Ben 'İyidir, hele bir git, kimseyle kavga etme' dedim. Kendisi ise 'Valla kim bizi döverse biz de onu döveceğiz, başımızı onlara eğmeyeceğiz' dedi. 'Anne, Allah için bak şehitlere benziyor muyum?' deyip böyle kendisine bakıyordu. Ben de 'Hadi git işine ne şehit diyorsun, nerede şehit olacaksınız? Nerede kâfir var, nerede savaş var ki gideceksiniz' derdim. 'Hele anneme bak, sanki annem deli gibi. Valla kâfir de var, savaş da var, insan da şehit düşer.' Bunlar daha küçük olanın söylediğidir, adı Muhammed Zeki idi." (Zerey, 2013, s. 21)

Annesinden naklen 12 yaşındaki M. Zeki'nin dile getirdiği şeyler, söylem analizine tabi tutulduğunda belirgin bir şehadet söylemi, savaş ihtimali, müminler (biz) ve kâfirler (onlar) ayrımı ön plana çıkacaktır. Dikkat edilirse anne, bu söyleme katılmamakta ve savaşın veya kâfirin (yaşadığı coğrafyada) var olduğuna inanmamaktadır. Bu anlamda Hizbullah'a ai-

diyet M. Zeki'de keskin bir söylem, inanış ve adanmışlık yaratmıştır. Annenin söylemi daha geleneksel bir dindarlık söylemidir ve Zeki'nin söylemi kadar ayrıştırıcı değildir. Dahası anne, Zeki ile diyaloğunu naklederken ilk cümlelerde sen dilini kullanmakla birlikte "Hadi git işine, ne şehit diyorsun, nerede şehit olacaksınız?" derken, Zeki'yi daha büyük bir grubun parçası olarak telakki eden bir dil kullanmış ve siz diline geçmiştir. Bunda Zeki'nin Susa Olayı'nda hayatını kaybeden diğer üç kardeşinin Hizbullah aidiyetine vurgu olabileceği gibi, Hizbullah grubunun tümüne yönelik bir söylem de gerçekleşmiş olabilir.

Resim 5 bağlamında değerlendirildiğinde şehadet söyleminin grup aidiyetini sağlama ve adanmışlığa motive etme açısından Hizbullah grubunda önemli bir yer tuttuğu ifade edilebilir.

Resim 6'da Susa Olayı'nın gerçekleştiği cami görülmektedir. Küçük, tek katlı bu yapı Hizbullah mensupları için önemli bir sembole dönüşmüş ve caminin resmi, medya ve sosyal medyada sıkça kullanılmıştır. Artık kullanılmayan harabe bir mekân olması, caminin bu haliyle sembolleştirildiğini ve Hizbullah mensuplarında aidiyet bilincini yükseltmeye yönelik bir işlev yüklendiğini göstermektedir. Aynı fotoğrafın Hizbullah lideri Hüseyin Velioğlu'nun fotoşopla eklenmiş versiyonu bir ideolojik kurgu ve semantik açıdan anlamın genişlemesi amaçlarına matuftur. Wagner'ın belirttiği şekliyle fotoğraf, "masumane" bir üretim aracı olmaktan çıkmış, muhatapları için bir propaganda aracına dönüşmüştür. Bu nedenle biri 1992, diğeri 2000 yılında gerçekleşen iki olay, görsel olarak aynı fotoğrafta buluş-

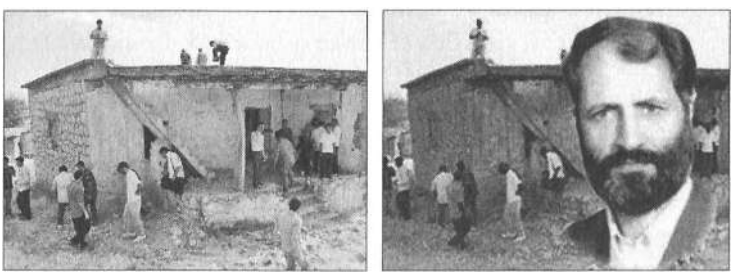

Resim 6: Mekânın semantik dönüşümü (Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2014).

makta ve ölüm/şehadet olgusu grubun ideolojik bir aracı olarak kutsanmaktadır.

Ölüm ve şehadetin kimlik inşa aracı olarak kullanılmasının en iyi örneklerinden biri de Susa Olayı'nı zihinlerde canlı tutmak amacıyla yapılan tiyatro ve müzik etkinlikleridir. *Meşa Şevê (Gece Yürüyüşü)* isimli tiyatro oyunu, pek çok yerde sahnelenmiş ve Susa Olayı, sembolik bir değer olarak yeniden üretilmiştir. Resim 7, tiyatro sahnesinden iki kareyi, Resim 8 tiyatro izleyicilerini ve Resim 9, İran'da *taziyeh* konulu tiyatrolardan birini göstermektedir.

Resim 7: Meşa Şevê/gece yürüyüşü (Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2014).

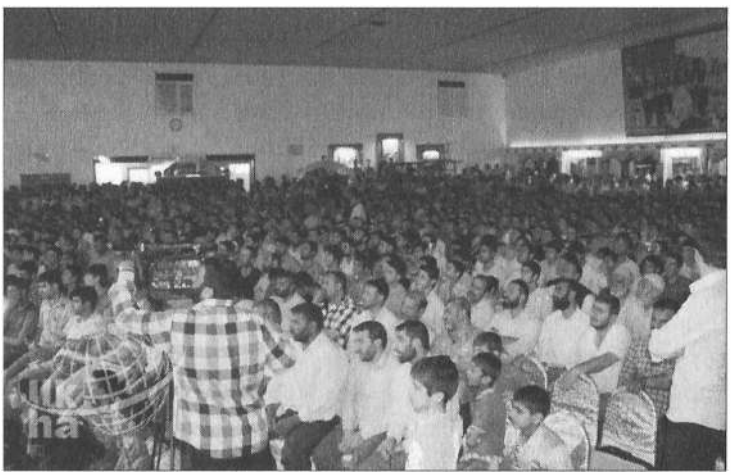

Resim 8: İdeolojik bir araç olarak tiyatro (Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2014).

Resim 9: İran'da *Taziyeh* geleneği II (Kaynak: www.english.tebyan.net, Erişim Tarihi: 25.04.2014).

Son olarak Hizbullah mensuplarından ölenlerin nasıl bir görsel temsil içerisinde sunulduğunu incelemek gerekir. Hizbullah'ın internet sitesi www.huseynisevda.biz'de yer alan Şehitler Albümü isimli slaytta bir düzine kadar Hizbullah mensubunun fotoğrafları yer almaktadır.[6] Gerek Resim 10'daki Hizbullah mensuplarının fotoğraflarında, gerek anılan internet sitesindeki fotoğraflarda, ölen Hizbullah üyeleri yoğun bir biçimde güllerin, su damlalarının, okyanusun, ufuk çizgisinin yer aldığı bir çerçeve içerisinde sunulmaktadır. Emmison ve Smith'in de ifade ettiği gibi fotoğrafın nasıl bir çerçeve içerisinde sunulduğu, fotoğrafın nasıl anlamlandırıldığı ve bu anlamlandırmada kimin etkisi ve otoritesi olduğuyla (Emmison & Smith, 2007, s. 66-68) yakından ilgilidir. Fotoğrafların böyle bir çerçeve içerisinde sunulması, Kur'an'daki cennet ve şehadet tasvirleri de göz önünde bulundurulduğunda daha iyi anlaşılmaktadır. Bu fotoğraflardaki çerçevelerde gösterilen şey, ölen kişilerin sonsuz bir hayat yaşamaya başladıkları ve Allah yolunda ölmele-

6 http://huseynisevda.biz/viewpage.php?page_id=3 (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2014).

ri nedeniyle cennetle mükâfatlandırıldıkları fikridir. Burada yeniden, ölümün/şehadetin adanmışlık, gruba aidiyet, kimlik bilincinin oluşumu ve güçlenmesi gibi amaçlarla görsel olarak çerçevelendiği gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Resim 10: Şehadetin görsel çerçevesi (Kaynak: www.susaningulleri.biz, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2014).

Kamusal alanda temsiliyet ve kitlelerin ruhu

Yıllarca gizli bir örgüt olarak varlığını sürdüren ve 17 Ocak 2000 tarihinde lideri öldürüldükten sonra tamamen yeraltına çekilen Hizbullah, 2003 yılında Mustazaf-Der isimli bir dernekle kamuoyunda yeniden görünürleşmiştir. Mustazaf-Der, 2003'ü takip eden yıllarda çeşitli konferans ve etkinlikle yerel düzeyde faaliyetlerini sürdürmekle birlikte, Danimarka'da yayınlanan ve birçok ülkedeki Müslüman grubun peygambere hakaret gerekçesiyle yasaklanmasını istediği Hz. Muhammed'e yönelik karikatür krizi esnasında Diyarbakır'da düzenlediği mitingle birlikte ulusal ve uluslararası gündemde yerini almıştır. Bu etkinlik, Hizbullah'ın legal yapısı olarak ortaya çıkan sivil toplum kuruluşunun kamusal alandaki varlığının ilk fark edilişidir. Peki, on yıllarca gizli bir örgüt olarak varlığını devam ettiren, eylemleri sahiplenmeyen, herhangi bir medya çalışması yapmayan Hizbullah, kamusal alanı nasıl kullanmaktadır? Kamusal alanda Hizbullah kitlesi görsel sosyoloji açısından nasıl incelenebilir? Bu tür etkinliklerde ortaya çıkan temsiller ve grup aidiyeti nasıl anlaşılabilir?

1990'lı yıllarda Hizbullah'ın kamusal alandaki en önemli etkinliği Hizbullah düğünleriydi. Yapılan görüşmelerde de ifade edildiği gibi, grup içerisinden evliliklerin yaygın olduğu Hizbullah, bu evlilikler vesilesiyle düzenlenen düğün törenlerin-

de adeta bir gövde gösterisi yapmaktaydı. Büyük çoğunluğu sakallı, şalvar tipi pantolon giyen, kimi zaman sayısı binleri geçen Hizbullah mensubu erkek, mahallenin genişçe bir alanında kol kola girer, tekbir ve ilahiler eşliğinde Batman bölgesinde oynanan ve Hizbullah'la özdeşleşen *sermila* halayı çekerdi.[7] Bu esnada evlerin balkonlarından veya uygunsa damlardan çarşaflı kadınlar düğün alanını seyrederdi. 1990'ların başlarından itibaren bu düğünler, güvenlik gerekçesiyle yasaklandı ve Hizbullah'ın bu erken dönem kamusal temsili yeraltına çekilmiş oldu.

Mustazaf-Der'le birlikte Hizbullah düğünlerinin yerini, Hizbullah mensuplarının benzer bir motivasyonla katıldığı konferanslar, mitingler, mevlitler ve Kutlu Doğum etkinlikleri aldı. Bu etkinliklerde elbette halay çekilmiyordu, fakat kitleler bu etkinlikleri gövde gösterisi yapmak üzere ciddi bir fırsat olarak değerlendirmekteydi. Bir ağızdan söylenen tekbirler, havaya kalkan şehadet parmakları, sloganlar, nakaratları kitlelerin katılması için basit tutulmuş akılda kalıcı ilahi, ezgi ve marşların tümü, var olduğunu haykırmak isteyen bir kitlenin kullandığı etkili araçlardı.

Bu başlık altında incelenen görsel veriler, Hizbullah'ın yıllardır düzenlediği Kutlu Doğum Etkinlikleri ve Hüda-Par'ın mitinglerinden elde edilen görsellerdir. Bu veriler, ayrıca BDP'nin Newroz etkinlikleri, mitingler ve ilk defa 2014 senesinde düzenlenmeye başlanan Kutlu Doğum etkinliklerinden elde edilen verilerle karşılaştırılmıştır. Bu yolla taraftarları büyük oranda Kürt olan ve aynı bölgelerde faaliyet gösteren iki karşıt politik grubun kamusal alandaki görsellikleri analiz edilebilmiştir.

Kutlu Doğum, Hz. Muhammed'in doğum gününe denk gelen günlerde kutlanan bir etkinlik olarak, uzun bir süre Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yılda bir gün olarak kutladığı bir etkinlik olarak kaldı. Bu etkinliklerde Diyanet'e bağlı müftülükler, halka açık bir konferans verir ve Hz. Muhammed'le ilgili konuşmaların yapıldığı bu konferanslara cami imamları aracılığıyla cami cemaatlerinin katılımı sağlanırdı. Bu etkinliklerde Divan Edebiyatı geleneğinde Hz. Muhammed'i temsil

7 Yusuf'la kişisel görüşme, 26.04.2014.

eden gül, görsel açıdan yoğun olarak kullanılan temalardan biriydi. Ayrıca katılımcılara gül ve gül suyu ikram edilirdi. Sınırlı sayıda bir kitleye ulaşan bu etkinlikler, özellikle taşrada halkın aşina olmadığı, fazla yapılandırılmış ve akademik içeriği yoğun etkinlikler olarak kaldı. 2000'li yılların başında Kutlu Doğum, Diyanet tarafından Kutlu Doğum Haftası olarak kutlanmaya başlandı. AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılından sonra Kutlu Doğum etkinliklerinin içeriği ve görünürlüğünde fark edilir bir yükselme yaşandı. Daha evvel çoğu zaman cami altlarındaki küçük salonlarda kutlanan Kutlu Doğum, 2011 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İstanbul Sütlüce Kongre Merkezi'nde düzenlediği etkinlikle görünürleşti. Bu etkinliğe ilk defa dönemin CHP lideri Deniz Baykal başta olmak üzere pek çok siyasi parti lideri katıldı. Böylece Kutlu Doğum etkinlikleri, siyasal partiler için yeni bir söylem alanı oluşturmaya da başladı. Ancak Kutlu Doğumun ne şekilde kutlanacağı, belli denemelerden sonra bugünkü şeklini aldı.

Siyasal hayatının önemli bir kısmında katı bir laiklik anlayışıyla hareket eden CHP eski lideri Deniz Baykal dahi bu yeni söylem ve iktidar alanına sırt çevirememiş ve Kutlu Doğum yeni bir iktidar ve söylem alanına dönüşmüştür. Diyanet, bir devlet kurumu olarak Kutlu Doğum'u, AK Parti iktidarının oluşturduğu uygun ortam sayesinde, politik alanın görmezden gelemeyeceği bir etkinliğe dönüştürmeyi başarmıştır. Etkinlikleri cami altlarında kötü şartlarda kutlanmaktan, daha ferah salonlara yükseltmeyi başaran Diyanet, bir gün olarak kutlanan etkinlikleri Kutlu Doğum Haftası olarak kutlamaya başlamış ve peygamberin toplumsal yönlerine daha çok vurgu yapan temalarda programlar yapmaya başlamıştır. Bununla birlikte Kutlu Doğum, meydanlara ve sloganlara Diyanet aracılığıyla taşmamıştır.[8]

Resim 11 ve 12'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Ankara ve İstanbul'da düzenlediği Kutlu Doğum Haftası Etkinliklerinden

8 Bunda Diyanet'in bir devlet kurumu olarak nispeten seçkinci bir din anlayışına sahip olmasının ve halk dindarlığına sırt çevirmesinin rolü olabilir. Nitekim halk dindarlığı, devletin diğer kurumları ve siyasi partiler tarafından da çok fazla dikkate alınmamaktadır.

Resim 11: Diyanet İşleri Başkanlığı Kutlu Doğum etkinliği I
(Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı Basın ve Halkla İlişkileri Facebook Sayfası, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014).

Resim 12: Diyanet İşleri Başkanlığı Kutlu Doğum etkinliği II
(Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı Basın ve Halkla İlişkileri Facebook Sayfası, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014).

iki görsel bulunmaktadır. Geniş katılımın gözlendiği etkinliklerde dikkat çekici unsur, Kutlu Doğum etkinliğinin devlet erkânı ve siyasi parti temsilcilerinin de katıldığı bir devlet protokolüne dönüşmüş olmasıdır. Formu, teması ve icrası açısından Hizbullah'ın düzenlediği etkinliklerden oldukça farklı olan bu etkinlikler, görsel açıdan çeşitli vesilelerle düzenlenen devlet törenlerine oldukça benzerdir.

Kendilerini "Peygamber sevdalısı herkesin platformu" olarak tanıtan[9] ve Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Peygamber Sevdalıları Platformu, küçük köy ve kasabalardan il ve ilçelere, Diyarbakır'dan İstanbul'a, Almanya'dan İtalya ve Hollanda'ya pek çok yerde Kutlu Doğum programları düzenlemektedir.

Resim 13, 19 Nisan 2014 tarihinde Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Peygamber Sevdalıları Platformu tarafından Diyarbakır Newroz alanında düzenlenen Kutlu Doğum etkinliğinde çekilmiştir. Peygamber Sevdalıları Platformu yetkililerinin 400 bin, emniyet kaynaklarının 80 bin kişinin katıldığını

Resim 13: Peygamber sevdalıları Kutlu Doğum etkinliği (Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014).

9 http://www.peygambersevdalilari.com/hakkimizda.php (Erişim Tarihi 24 Nisan 2014).

söylediği bu etkinliğin görseli pek çok açıdan incelenebilir. Öncelikle görsel karşıtlıklar açısından bakıldığında (Emmison & Smith, 2007, s. 66-68) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlediği Kutlu Doğum etkinliği ile bu etkinlik arasında önemli farklılıklar görülecektir. Yukarıda ifade edildiği gibi Diyanet'in programı daha resmî bir görünüm arz ederken, Hizbullah'ın etkinliği miting havasındadır. Ayrıca Diyanet'in etkinliğinde haremselamlık uygulaması bulunmazken; Hizbullah etkinliğinde belirgin bir harem-selamlık uygulaması vardır.

Aynı etkinlikte çekilen Resim 14 ve 15'te görülen kelime-i tevhid, kelime-i şehadet, Allah ve Muhammed isimleri, Bazı İslâmcı grupların sıkça kullandığı sembollerdendir.

Resim 15'te yer alan siyah zeminli kelime-i tevhid'in ortasında, Peygamber Sevdalıları Platformu'nun amblemi bulunmaktadır. Bu amblemin semiyotik açıdan gösterileni Hizbullah'ta inancın ideolojik boyutlarıdır. Taşınan flama bir yönüyle inancı temsil ederken, bu inancın Hizbullah ideolojisi içerisinde ve çerçevesinde şekillendiği mesajı görselden elde edilebilir.

Peki, Hizbullah'ın düzenlediği etkinliklere katılan herkesin Hizbullah mensubu veya sempatizanı olduğu söylenebilir mi? Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Hüda-Par kurulmadan önce, Kutlu Doğum etkinliklerine katılan kitlenin önemli bir

Resim 14: Kutlu doğum ve semiyotik I (Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014).

Resim 15: Kutlu doğum ve semiyotik II (Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014).

kısmının Hizbullah mensubu olduğu iddia edilmiştir. Kesin bir veri olmadığı için, kimi zaman sayısı yüzbinleri bulan etkinlikler nedeniyle Hizbullah'ın kamuoyu desteği merak konusu olmuştur. Bu anlamda Hüda-Par'ın varlığı ve aldığı oy oranı bu konuda sürdürülen tartışmalara cevap niteliğindedir. 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde ilk defa seçimlere katılan Hüda-Par Türkiye genelinde % 0.2 oranında oy almıştır. Bu oylar sayı bazında 90 bin civarındadır. Bu sonuçlar, yukarıdaki sorunun cevabının olumsuz olduğunu ortaya koymaktadır.

Hizbullah'ın etkin olduğu bölgelerde yaşayan halkın dinî hassasiyetinin yüksek olduğu kamuoyunca bilinen bir gerçektir. Hizbullah'ın düzenlediği etkinlikler bu hassasiyetle örtüşmekle birlikte, etkinliklere katılanların tümüne Hizbullah mensubu veya sempatizanı yakıştırması yapmak, zorlama bir yorum olur. Fakat Hizbullah'ın bu etkinlikler üzerinden bir meşruiyet zemini yaratmak istediği ifade edilebilir. Bununla birlikte Hizbullah'ın politik amaçlı yaptığı mitinglerde ortaya çıkan görsellikler de yukarıdaki verilerle karşılaştırılmalıdır.

Örneğin, Resim 16, Hüda-Par'ın Bingöl yerel seçim mitinginde tarafımızdan çekilmiştir. Gerek fotoğrafta ortaya çıkan heterojen görüntü, gerek Hizbullah'ın politik veya dinî etkinliklerinde yaptığım gözlemlere dayanarak şu sonuçlara ulaşılabilir: Siyasi etkinliklerde görsellik açısından daha heterojen bir katılım söz konusuyken, Kutlu Doğum gibi dinî etkinliklerde daha homojen bir görsellik bulunmaktadır. Farklı amaçlarla gerçekleştirilen etkinliklerin katılımcılarının da görsellik açısından farklılık arz etmesi, iddiamızı doğrulamaktadır.

Resim 16'da gözlemlenen bir başka durum ise yaşa bağlı kıdem olgusunun (*seniority*) burada da görünür olmasıdır. Bir nevi Hizbullah mensuplarından yaş ve bilgi açısından kıdemli olanlar "cemaatlerinin" önünde yer almak suretiyle bu olguya işaret etmektedirler. Nitekim Bingöl mitinginde çektiğim bu fotoğraf esnasında, topluluğun önünde duran grubun Bingöl başta olmak üzere cemaatin âlim olarak tabir edilen kitlesi olduğunu öğrendim. Söz konusu grup, miting boyunca aynı noktada durmuş ve yapılan konuşmaları, çoğu zaman ellerini önlerinde bağlayarak dinlemişlerdir.

Resim 17, Diyarbakır Kutlu Doğum etkinliğinde çekilmiştir. Görselde geleneksel kıyafetleriyle kadınların, çarşaflılara hâ-

Resim 16: Hüda-Par Bingöl mitingi I (Kaynak: Mehmet Kurt).

Resim 17: Diyarbakır Kutlu Doğum etkinliği (Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 23.04.2014).

kimiyeti göze çarpmaktadır. Etkinlikte gözardı edilemeyecek oranda yoğun bir çarşaflı kadın gözlemlense de, Hizbullah'ın siyasi etkinliklerinde olduğu gibi çarşaflı kadın oranı grubun neredeyse tamamını oluşturmamaktadır.

Hizbullah'ın siyasi etkinliklerinde yukarıdaki görüntünün yerini Resim 18'deki baskın siyah çarşaflı kadın görüntüsü almaktadır. Elbette tüm çarşaflı kadınların ideolojik olarak Hizbullah'a yakın olduğunu iddia etmek bir yanılgı olur. Özellikle Doğu ve Güneydoğu'nun bazı bölgelerinde çarşaf, geleneksel bir kıyafet biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Cizre'de çarşaf dinî bir kıyafet olmasının yanı sıra, şehirli (*bajarî*) olarak tabir edilen kitlenin geleneksel kıyafeti olarak tercih edilmektedir. Dahası bazı Nakşibendi tarikatlarının etkin olduğu bölgelerde de siyah çarşaf geleneksel bir kıyafettir.

Kutlu Doğum etkinlikleri, aynı zamanda Doğu ve Güneydoğu illerinde politik hesaplaşmaların bir parçasına dönüşmüştür. Örneğin, BDP, ilk defa Hizbullah'ın yaptığı gibi açık alanda bir Kutlu Doğum etkinliği düzenlemiştir. Yukarıdaki bilgi-

Resim 18: Hüda-Par Bingöl mitingi II (Kaynak: Mehmet Kurt).

lere ek olarak söylenebilecek bir diğer şey de siyasi partilerin bir yandan belli özellikleri barındıran bireyleri kendi taraftarı olarak kabul etme eğilimlerini sürdürürken, politik bir strateji olarak diğer grubun baskın özelliklerini barındıran bireyleri de kendi taraftarı olarak gösterme eğilimi taşımalarıdır. Örneğin, İlke Haber Ajansı tarafından sunulan Resim 19, başörtülü olmayan bir genç kadının fotoğrafı olması hasebiyle böyle bir motivasyonla ön plana çıkarılmış olabilir. Buna paralel olarak BDP'nin düzenlediği Diyarbakır Kutlu Doğum etkinliğinde çekilen Resim 20'de ise çarşaflı bir kadının Kürdistan bayrağı renklerini taşıyan ve mitinglerde sıkça kullanılan bir bayrağı taşıdığı görülecektir. Burada da motivasyon, BDP'nin çarşaflı kadınlar arasında da destek sahibi olduğunu göstermektir.

Bireysel örnekler ön plana çıkarılmakla birlikte, gözlemler ve incelenen binlerce fotoğraftan ortaya çıkan sonuç, çarşaflı kadınların Hizbullah etkinliklerinde daha sık görülmesi iken, geleneksel Kürt kıyafetli kadınların ise BDP mitinglerinde daha sık görülmesidir. Yine BDP mitinglerinde Hizbullah mitingleri kadar sakallı ve kumaş pantolon giyen kişi yoktur. Durum et-

Resim 19: Semiyotik savaşları: Hüda-Par etkinliğinde başı açık kadın (Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 23.04.2014).

Resim 20: Semiyotik savaşları: BDP etkinliğinde çarşaflı kadın (Kaynak: www.haberyurdum.com, Erişim Tarihi: 23.04.2014).

Resim 21: Görsel karşıtlık: Hüda-Par ve BDP adayları (Kaynak: www.hudapar.org ve BDP Bingöl Facebook Sayfası, Erişim Tarihi: 24.04.2014).

nik ve dinî aidiyet bağlamında değerlendirildiğinde Hizbullah mensuplarında dinî aidiyetin, BDP seçmeninde ise etnik aidiyetin temel olduğu ortaya çıkacaktır.

Resim 21, 30 Mart 2014 yerel seçiminde partilerini temsil eden Bingöl Hüda-Par ve Bingöl BDP belediye başkan adaylarının tanıtım broşürleridir. "İnanca, Kimliğe, Hizmete Oy ver" sloganıyla seçime giren Hüda-Par'a karşı BDP, "Öz Yönetimle Özgür Kimliğe" sloganıyla seçime girmiştir. Her iki seçim sloganında da kimlik vurgusu bulunmakla birlikte, bu söylemin yansıması olarak kabul edilebilecek miting alanlarında Hüda-Par için inanç, BDP içinse kimlik vurgusu ön plana çıkmıştır. Söz konusu durum, adayların sunduğu görsel verilerden de anlaşılacaktır. Hüda-Par adayı Mehmet Şenlik, takkesi ve Bingöl mitinginde gözlemlediğimiz şalvar tipi pantolonuyla geleneksel dinî bir imaj çizerken, BDP eş başkan adayı Zarife Karasungur, etnik vurgusu yüksek geleneksel bir kıyafetle karşımıza çıkmaktadır. Takip ettiğimiz Bingöl ve Diyarbakır mitinglerinde Hüda-Par, Kürt meselesi ile ilgili kayda değer bir söylem sergilememiş, etnik meseleler hemen hemen hiç yer bulmamıştır. Bunun tek istisnası Şeyh Said Ayaklanması'nın bahis konusu yapıldığı bölümlerdir. Şeyh Said Ayaklanması'na vurgu yapılırken de ayaklanmanın dinî yönü ön plana çıkarılmıştır.

Aşağıdaki fotoğraflardan biri Hizbullah'ın Kutlu Doğum etkinliğinde diğeri BDP'nin 2014 Newroz etkinliğinde aynı noktadan çekilmiştir. Bu iki fotoğrafın karşılaştırılması üzerinden iki oluşumun politik söylemi daha belirgin olarak ortaya çıkacaktır. Üstteki görselde Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Peygamber Sevdalıları Platformu tarafından Diyarbakır Newroz alanında, 19 Nisan 2014 tarihinde düzenlenen Kutlu

Resim 22: İnanç, kimlik ve görsellik (Kaynak: www.islam-tr.com ve Mehmet Kurt).

Doğum etkinliğinde elinde kelime-i tevhid taşıyan bir kişi görülürken; 21 Mart 2014 tarihinde BDP'nin düzenlediği Newroz etkinliğinde aynı noktada çekilen fotoğrafta ise özgür Kürdistan sloganı ve elinde Kürdistan bayrağı bulunan kişiler bulunmaktadır. Denilebilir ki Hizbullah kitlesi için etnik söylem ve etnisite merkezli politika öncelikli değilken BDP kitlesi için bu söylem oldukça belirleyicidir.

Son olarak ifade edilmesi gereken nokta kitlelerin seferberliği ve ihtiyaçları bağlamında değişen ve dönüşen politik söylemlerdir. Yapılan görüşmelerde 2000 öncesinde Hizbullah'ın hiçbir etnik söylemi kullanmadığı defalarca ifade edilmiştir. Öyle ki zaman zaman örgüt içerisinde etnik kökeni vurgulayan bir söylemin dahi dinî açıdan uygun bulunmadığı bir ortamın varlığından bahsedilmiştir. Bununla birlikte Hizbullah, gündelik hayatta, çıkardığı ilahi, ezgi ve marş kasetlerinde Kürtçeyi yoğun olarak kullanmıştır. Kürtçenin bu denli yoğun kullanımına rağmen söylem düzeyinde ortaya çıkmaması, Hizbullah için Kürtlüğün kimlikle bağlantılı olmayan folklorik bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat Hizbullah'ın STK'lar üzerinden legal alanda görünmesinin ardından Kürtlük ve Kürtlüğe dair ifadeler, söylem düzeyinde belirginleşmeye başlamıştır. BDP kadar olmasa da belli oranda başvurulan bu söylemde reel politik ortamın etkili olduğu ifade edilebilir. Nitekim Hizbullah Davası avukatlarından Sinan'la yapılan görüşmede de grubun kendisini, eğer illa etnik bir tanımlama kullanılacaksa, Kürt Hizbullah'ı olarak tanımlamayı tercih ettiği ifade edilmiştir.[10] Yapılan gözlem ve mülakatlarda bu söylemin folklorik düzeyi aşmadığı gözlemlenmiştir.

PKK ve politik uzantısı olduğu iddia edilen partiler ise uzun bir süre dinî bir söylem kullanmayı reddetmiştir. Fakat son yıllarda BDP'nin dindar bazı bireyleri kadrosuna alması, Sivil Cuma gibi eylem ve etkinliklere din adamlarının katılması ve Kürt meselesini dinî bir söylem üzerinden kitlelere izah etme çabası, Abdullah Öcalan'ın çağrısıyla 10-11 Mayıs 2014 tarihlerinde Demokratik İslâm Kongresi'nin düzenlenmiş olması, PKK'nin

10 Sinan'la kişisel görüşme, 30.11.2013.

İslâm'ı politik söylemine dâhil etmeye çalıştığını göstermektedir. Diyarbakır ve Van başta olmak üzere pek çok yerde düzenlenen bu etkinliklerde amacın, Kutlu Doğum etkinliklerini Hizbullah'ın tekeline bırakmamak olduğu BDP'liler tarafından ifade edilmiştir. Bu anlamda yasal bir parti olarak ortaya çıkan ve ilk defa 2014 yerel seçimlerine katılan Hüda-Par'ın, BDP'yi bu etkinlikleri düzenleme konusunda etkilediği ifade edilebilir. Diğer yandan Hüda-Par'ın belirmeye başlayan etnik referanslı mesajlarının kaynağı da BDP olarak tespit edilebilir. Aynı tespit, Hüda-Par'ın, BDP'nin din ve dinî etkinlik politikalarını belirlemede etkili olduğu konusunda da yapılabilir. Resim 23'te BDP'nin Van'da düzenlediği Kutlu Doğum etkinliğinden iki görsel yer almaktadır. Hizbullah'ın düzenlediği Kutlu Doğum etkinliklerinin aksine geleneksel kıyafetli kadınların yoğunluğu, etkinlikte harem-selamlık uygulamasının yapılmaması ve etnik referansların bulunması göze çarpan ilk özelliklerdir.

Aynı durum Resim 24'te daha net görülmektedir. BDP'nin Şemdinli'de düzenlediği Kutlu Doğum mevlidinde çekilen bu görselde Kur'an rahlesinin örtüsü yeşil, kırmızı ve sarıdır.

Tüm bu karşılaştırmalar üzerine denilebilir ki Kürtler arasında çeşitli oranlarda tabanı bulunan her iki parti de, kitlelerin seferberliği konusunda pragmatik bir siyaset izlemektedir. Bununla birlikte Hüda-Par, etnik söylemi ön plana çıkarmamaktadır. BDP de PKK'nin ideolojik yapısı nedeniyle uzun süre uzak durmayı tercih ettiği dinî söyleme gün geçtikçe daha fazla yakınlaşmakta ve daha belirgin adımlar atmaktadır.

Hizbullah'ın kamusal alanda görsel temsili konusunda yapılabilecek bir diğer tespit de Hizbullah'ın geleneksel dinî referanslı yaşam tarzını, çoğu zaman Türkiye tarihinde ilk defa olmak üzere, kamusal alana taşıdığıdır. Açık alanlardaki miting ve toplantılarda uygulanan harem-selamlık uygulaması bunun en bariz örneğidir. Aynı zamanda Kutlu doğum benzeri etkinliklerle Hizbullah, oluşturmaya çalıştığı politik söylem için bir meşruiyet zemini yaratmaya çalışmaktadır. 1990'lar boyunca faili meçhul cinayetler, derin devletle işbirliği, seküler yaşam tarzlarına yönelik tehdit ve uygulanan şiddet ile zihinlerde yer

Resim 23: BDP Kutlu Doğum etkinliği (Kaynak: www.aksam.com.tr, Erişim Tarihi: 24.04.2014).

eden oluşum, Mustazaf-Der'le birlikte, kamuoyunun önemli bir kesiminde ortak hassasiyet olarak beliren peygambere saygı, Kutlu Doğum gibi etkinlikler aracılığıyla yeni bir söylem alanı ve imaj yaratma çabasına girişmiştir. Aynı zamanda Hizbullah, yukarıda anılan etkinlikler aracılığıyla uluslararası bağ-

Resim 24: Şemdinli Kutlu Doğum mevlidi (Kaynak: www.haber7.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014).

lantılar kurmakta ve farklı Ortadoğu ülkelerinden din adamları bu etkinliklere katılım göstermektedir. Yaptığım mülakatların birinde, Hizbullah'ın önemli yayın organlarından birinin başında bulunan görüşmeci de bu bağlantıları doğrulamış ve Hizbullah'ın Irak ve Mısır başta olmak üzere çeşitli ülkelerden din adamları ve kuruluşlarla iletişim içinde olduğunu ifade etmiştir. Diyarbakır 2014 Kutlu Doğum etkinliğinden elde edilen Resim 25, bu söylemin görsel alandaki yansıması olarak değerlendirilebilir. Fotoğrafta Kutlu Doğum etkinliğine katılan farklı Ortadoğu ülkelerinden katılımcılar, protokol koltuklarında görülmektedir. Hiçbir ideolojik, politik ve dinî grup, küreselleşen dünyada yerel kalamadığı için, bu tür girişimler de bunu fark etmenin bir uzantısı olarak okunmalıdır. Türkiye'de politik ve kamusal meşruiyetin yolu da belli anlamlarda yerelin ötesinde bilinmek ve desteklenmekle mümkündür.

Bedeni ve bireyi yeniden düşünmek: Görselliğin biyopolitikası

Grup aidiyetinin merkeze alındığı bir hareket olan Hizbullah için bireyin konumu nedir? Beden Hizbullah'ın birey anlayışı çerçevesinde hangi anlamları yüklenmekte ve nasıl temsil edil-

Resim 25: Kutlu Doğumun uluslararasılaşması (Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014).

mektedir? Grup ve bireyin ihtiyaç ve talepleri karşı karşıya geldiğinde hangisi yönünde tercihte bulunulur? Foucault'nun bahsettiği anlamda *biyopolitik* ve *biyoiktidarın* varlığı (1997, s. 242-244), bu başlık altında incelenen Hizbullah mensuplarının görselleri çerçevesinde nasıl değerlendirilmelidir? *Toplumu Savunmak Gerekir* (1997) isimli kitabında Foucault, *biyopolitiği* iktidarın kendi gücünü nüfusun fiziksel ve politik bedenine *biyoiktidar* olarak tanımladığı araçlarla ve anlam katmanları aracılığıyla yayması olarak tanımlar. Buna örnek olarak da iktidarın, nüfusun sayı ve davranış açısından kontrolünü politik amaç ve hedefler çerçevesinde belirleme arzusunu verir (Foucault, 1997, s. 242-244). *Biyopolitik*, Hizbullah mensuplarının belirli ideal ve arzular çerçevesinde benzer davranış kalıplarına bürünmesi ve ortaya çıkan görselliğin temsilidir. Daha açık bir ifadeyle, Hizbullah'ın birey ve beden konusunda mensupları üzerinde bir iktidara sahip olduğu, bu iktidarın da *biyoiktidar* aracılığıyla belirgin bazı tekrarlar yoluyla görünür olduğu iddia edilebilir. Buradaki iktidar veya *biyoiktidar*'dan kasıt, Foucault'nun iktida-

rın çeşitli biçimleri ve katmanları olduğu tezine de paralel olarak, mensupları üzerinde kontrol kapasitesi olan bir grubun sahip olduğu güçtür. Hizbullah, bazı geleneksel ve dinî referanslar aracılığıyla mensuplarının gündelik hayatında ve yaşam şeklinde *Foucauldien* anlamda iktidara sahiptir. Örneğin, 1990'lı yıllarda mensuplarının tüm davranışlarını bilme, kontrol etme ve bunu belli bir iktidar hiyerarşisine bağlama geleneği, yapılan görüşmelerin birçoğunda ortak unsurlardan olmuştur. Kimi zaman şehir dışındaki bir yakın akrabayı hastalık nedeniyle ziyaret etmenin dahi katı bir izin hiyerarşisi içerisinde gerçekleştiği bu iktidar biçimi, ibadetlerden gündelik yaşam rutinlerine kadar pek çok şeyi kontrol etme ihtiyacı hissetmiştir. Bunun güvenlik amaçlı bir tedbir olduğu yönünde bir gerekçe üretilse dahi, bu kuralın ihlalinin Hizbullah'ın diğer mensuplarına da ders olacak şekilde cezalandırılması[11] biyo-iktidarın varlığına delil teşkil eder. Bu iktidarın, giyim kuşamdan evliliğe ve hatta kiminle evlenileceğine kadar pek çok şeyi kontrol etmek istediği aşikârdır. Nitekim ortaya çıkan pratik de bu yönde olmuş ve Hizbullah, *Tönniesçi* anlamda bir cemaat olarak grup üyelerinin davranışlarına yönelik yakın ve sıkı bir kontrol mekanizması geliştirmiştir. Bu başlık altında incelenen görüntülerde ortaya çıkan siyah çarşaf, kız çocuklarına çarşaf ve benzeri kıyafetlerin giydirilmesi, miting ve etkinliklerde atılan sloganlar ve tekbirler, işaret parmağının havada olduğu görseller; *Tönniesçi* anlamda bir cemaatin, geleneksel referansları bir toplumsal baskı aracına çevirip bir *biyoiktidar* yarattığı ve bunu *biyopolitik* şekilde uyguladığı şeklinde değerlendirilebilir.

Bu bölümde yapılan analizlerin merkezinde kadın ve çocuk bireyler bulunmaktadır. Bunun sebebi Hizbullah'ın etkinlik ve gösterilerinde dikkat çeken en önemli unsurların kadın ve çocuklar olmasıdır. Hizbullah etkinlikleri, özellikle çocuklar için, grup aidiyetinin gelişimi için önemli bir etkiye sahiptir. Yapı-

11 Hizbullah'ta kendi mensuplarına karşı fiziki cezalardan çok toplumsal baskı unsurlarının devreye girdiği sıkı kontrol mekanizmaları ve bu bağlamda ortaya çıkan sembolik şiddet daha yaygın olarak görülmektedir. Elbette bu dönemde sembolik şiddet kadar fiziki şiddetin varlığından da bahsetmek mümkündür.

lan görüşmelerde de bu etkiyi doğrulayan veriler elde edilmiştir. Bu anlamda Hizbullah'ın kayda değer bir kitlesi, daha genç ken ve hatta kimi zaman çocuk yaşta Hizbullah'a katılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi gençler ve çocuklarda bu motivasyonu yaratan önemli faktörlerden biri Hizbullah'ın toplu etkinlikleridir. 1990'lı yıllarda Hizbullah düğünü olarak tanımlanan ve yüzlerce, bazen binlerce kişinin aynı anda halay çektiği etkinliklerin, yaptığım görüşmelerde ortaya çıktığı gibi genç bireylerde önemli bir etki yarattığı daha önce ifade edilmişti. Güvenlik gerekçesiyle bu etkinlikler 1990'ların ortalarında Hizbullah tarafından yasaklanmış olmakla birlikte, benzer işlev gören etkinliklerin bir önceki bölümde ortaya çıkan çerçeve içinde yeniden görünürleştiği açıktır. Bu realitenin bir parçası olarak Hizbullah'ın özellikle çocuk bireylerin sunduğu görsel imkânlardan faydalandığı söylenebilir. Elbette burada iddia, grubun karar alma mekanizmalarında böyle bir motivasyonun var olduğunu iddia etmek değildir. Bunun yerine, grup üyelerinin bir gelecek kurgusu ve umudu olarak çocuk bireyleri ön plana çıkardığı *de facto* bir durumdan bahsedilebilir. Bu noktada başörtüsü takmış, şehadet parmağını yetişkin Hizbullah mensupları gibi havaya kaldıran, bayrak veya afiş taşıyan çocukların çokluğu dikkate değerdir. Aşağıda yer alan çocuk fotoğraflarının tümünde öne çıkan ortak tema, kız çocukları için başörtüsü ve/veya çarşaf ile işaret parmağının slogan amaçlı havaya kaldırılmasıdır. Adeta bu iki görüntü, Hizbullah etkinliklerinde yer alan çocuklarla özdeşleşmiştir. Çocuklar üzerinden ortaya çıkan bu görsellik, temel olarak dava için gelecek nesillerin yetiştiriliyor olduğuna yönelik verilmek istenen mesajdır. Adeta çocuk bir gelecek kurgusu, arzu edilen bir neslin yetiştirilmesine yönelik umudun tecessüm etmiş halidir. Dahası bu görsellik içerisinde sunulan ve onaylanan çocuk için, gruba aidiyet konusunda bir motivasyon sağlanmış olmaktadır. Bir nevi çocuğun aşağıda ortaya çıkan görsellik içerisinde kabul edilir, takdir edilir ve onaylanır bir konumu olduğu ima edilmektedir. Elbette bu durum çocuk için de belli bir ideal yaratmakta ve onun gruba bağlılığı sağlanmış olmaktadır.

Resim 26: Hizbullah etkinliklerinde çocuk ve görsellik
(Kaynak: en üsttekiler: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014;
üstte: Mehmet Kurt).

Yukarıdaki fotoğraflara benzer binlerce başörtülü kız çocuğu fotoğrafı bulunabilecekken, erkek çocukları için aynı şey söz konusu değildir. Bunda en önemli etkinin, erkek çocuklarının görsel açıdan Hizbullah'ın vermek istediği mesaja uyumlu bir görsellik sunmamalarıdır. Kız çocukları için başörtüsü gibi görsellikler üzerinden çerçevesi çizilen işlevlerin icrası mümkünken, erkek çocuklar için bu durum söz konusu değildir.

Bununla birlikte sınırlı oranda olmakla birlikte başlarında tevhit kelimesinin yazılı olduğu yeşil bantlar taşıyan erkek çocuklarına da rastlamak mümkündür.

Resim 27'de ise, Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen *İnzar* dergisinin çocuk ekinde yer alan bir görsel bulunmaktadır.

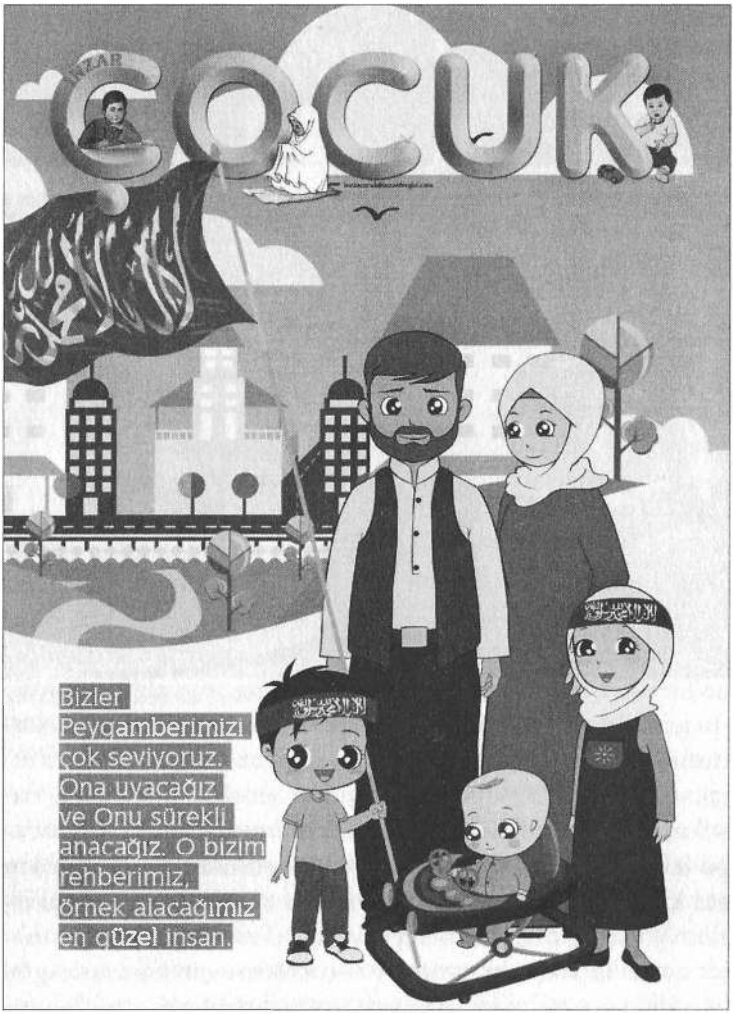
İNZAR
ÇOCUK
Bizler Peygamberimizi çok seviyoruz. Ona uyacağız ve Onu sürekli anacağız. O bizim rehberimiz, örnek alacağımız en güzel insan.

Resim 27: *İnzar* dergisi ve ideal Hizbullah ailesi (Kaynak: www.inzardergisi.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014).

Bu görselin semiyotik açıdan en önemli mesajı, Hizbullah açısından ideal bir aile tasviri sunmasıdır.

Kız çocuklarının tek tip giyinmiş ve başörtülü kıyafetlerle, korolar hâlinde ilahi ve marşlar söylediği fotoğraflara da sıklıkla rastlanabilir. Kutlu Doğum gibi çeşitli etkinliklerin önemli bir parçası haline gelen bu durum, Hizbullah'ın çeşitli illerde bulunan Kız Kur'an Kursları ve medreselerinde de sıklıkla gözlemlenmektedir. 2009 ve 2010 yıllarında Diyarbakır ve Adana'da Hizbullah mensubu olduğu iddia edilen bazı aileler, ilköğretim öğrencisi kız çocuklarının okulda başörtülü olarak eğitim görmesi yönünde çeşitli girişimlerde bulunmuştur.[12] Bu döneme denk gelecek şekilde Hizbullah bağlantılı Peygamber Sevdalıları ve Kur'an Nesli Platformu, kız çocuklarına yönelik Batman başta olmak üzere bazı illerde medreseler açmış ve bu çocukların mezuniyeti vesilesiyle icazet törenleri düzenlemiştir. Bu konuyla ilgili çeşitli haberler zaman zaman medyaya yansımaktadır.[13] Aşağıda yer alan görselde bu icazet törenlerinden bir kare bulunmaktadır. Yakın siyasal tarihi başörtüsü krizlerinin merkezde olduğu bir çerçevede şekillenen Türkiye için aşağıdaki görsel, alışıldık bir tablo değildir. Barthes'in yaklaşımıyla aşağıdaki fotoğraf *studium* kategorisinde (1981, s. 25-60) değerlendirilerek incelenebilir. Yine Emmison ve Smith'in yaklaşımıyla (2007, s. 28-30) bu fotoğraf, Türkiye'deki başörtüsü krizi görselleriyle karşılaştırıldığında şu karşıtlıklar ortaya çıkmaktadır: Türkiye'nin aşina olduğu başörtüsü krizleri genellikle çarşaflı kadınlarla ilgili değildir ve çoğunlukla üniversitelere girişte yaşanmıştır. Hizbullah'ın söyleminde ise başörtüsünün yaşı ve biçimi daha muhafazakâr bir görsellik arz etmektedir. Aynı zamanda devletin kurumsal yapılanması içerisinde gerçekleşen alışıldık başörtüsü krizlerinin aksine, Hizbullah'ın ortaya koyduğu perspektif, resmî kurumlarla herhangi bir zemin paylaşmamaktadır.

12 http://www.ilkehaberajansi.com.tr/haber/kizlari-basortulu-okumak-isteyen-aileye-para-cezasi-zulmu.html, (Erişim Tarihi: 25.04.2014)

13 http://www.radikal.com.tr/turkiye/batmanda_diploma_toreni_sadece_gozleri_acik-1173505, (Erişim Tarihi: 25.04.2014).

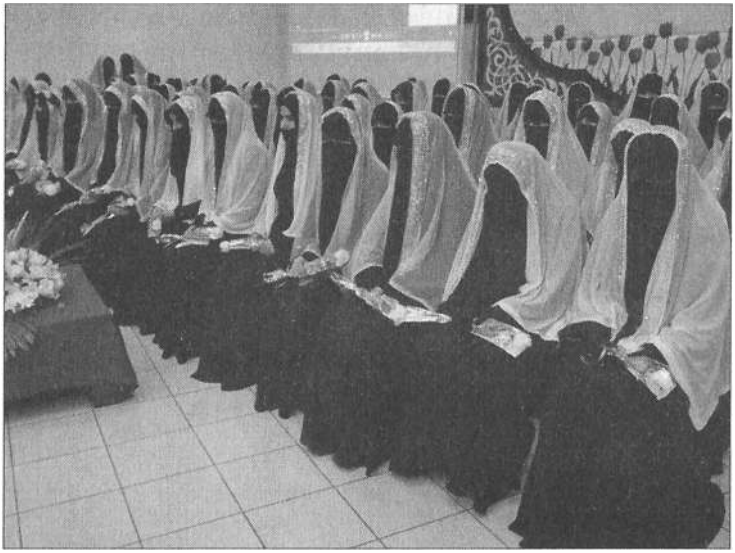

Resim 28: Hizbullah medresesi icazet töreni (Kaynak: www.yuksekovahaber.com, Erişim Tarihi: 25.04.2014).

Wagner'in ortaya koyduğu 5 biçimli fotoğraf okumalarından belgesel fotoğrafçılık ve/veya masumane fotoğrafın analizi çerçevesinden (Wagner, 1979, s. 17-18) incelendiğinde Resim 28, aşağıda yer alan görsellerle karşılaştırılabilir. Ortaya çıkan tabloda çocukluk aşamasından genç kadınlık aşamasına geçişte Hizbullah'ın ideolojik örüntüsünü "başarıyla" gerçekleştirdiği görülecektir.

Çocukların yanı sıra, kadının ulus-devlet süreçlerinde özellikle önemli bir pozisyonu olduğunun farkında olan anlayış, bu süreçlerde kadını ideolojik bir anlatı unsuru yapmaktan çekinmemiştir. Yapılan araştırmalar, özellikle çatışma sonrası toplumlarda kadının toplumsal cinsiyet açısından eşitliğinin, devletin toplumun sabit bir dengede bulunmasına paralel ilerlediğini göstermektedir (Benard, Jones, Oliker, & Cathryn Quantic, 2008, s. 7-10). Bu bakımdan kadın bedeninin ve toplumda üstlendiği rolün bir gruptaki eşitlik ve temel insan hakları konusunda iyi bir gösteren olduğu iddia edilebilir.

Diğer yandan kadının ulus-devlet süreçlerindeki temsili değerinin yüksek olduğu, onun görsel olarak ön saflarda bulunmasının ideolojik söyleme kattığı güç de dikkate alınmalıdır. Elbette fiziksel olarak ön saflarda olmak ile iktidarı eşit oranda paylaşan bir olgu olarak ön safta olmak birbiriyle karıştırılmamalıdır. Diğer yandan kadının ulus inşa süreçlerinde sağladığı görsel imkân, ideolojiler ve pek çok toplumsal hareketlerde gözlemlenebilir. Örneğin, Resim 30'daki görsel, Fransız Devrimi'nin (1789) sembollerinden birine dönüşmüştür. Fotoğraftaki kadın Fransız bayrağını taşımakta ve adeta etrafında kümelenmiş insan grubuna varlığıyla cesaret vermektedir. Bu mesajın bir diğer önemli unsuru ise kadının solunda yer alan genç

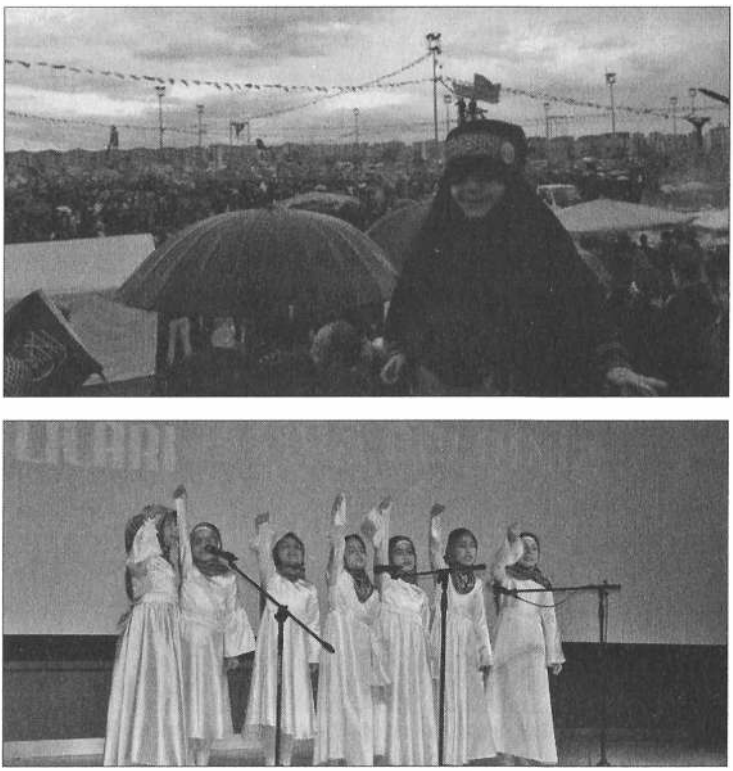

Resim 29: Hizbullah etkinliklerinde kız çocukları (Kaynak: www.islam-tr.com ve www.dogruhaber.com.tr, Erişim Tarihi: 24.04.2014).

Resim 30: Fransız ihtilali ve kadın (Kaynak: www.vinography.com, Erişim Tarihi: 27.04.2014).

çocuktur. Resim adeta devrimin cinsiyet ve yaşla ilgili olmadığını ifade etmektedir.

Yukarıda resmin bir benzeri Kurtuluş Savaşı'nda kadının rolünü anlatan görseldir. İki görselde de verilmek istenen mesaj özgürlük mücadelesi sorumluluğunun herkese ait olduğudur.

Arap Baharı olarak tabir edilen, Tunus, Libya, Mısır, Yemen ve Suriye başta olmak üzere pek çok Ortadoğu ülkesinde etkili olan hareketlerde de kadın figürü yaygın olarak kullanılmış, Tahrir Meydanı'ndan Yemen sokaklarına kadar her yerde kadının sokağa indiği, hak ve özgürlükleri için erkeklerle yan yana mücadele ettiği fotoğraflar medyada yer almıştır. Resim 32, 2012 yılında en iyi fotoğraf ödülü alan ve İspanyol bir fotoğrafçı tarafından çekilen Yemenli bir kadına aittir. Yaralı bir tanıdı-

Resim 31: Kurtuluş Savaşı ve kadın (Kaynak: www.gorselsanatlar.org, Erişim Tarihi: 27.05.2014).

Resim 32: Arap Baharı ve kadın (Kaynak: www.ibnlive.in.com, Erişim Tarihi: 27.04.2014).

ğını kollarında tutan çarşaflı kadın imgesi, Arap Baharı olarak tanımlanan sosyal hareketler, çatışmalar ve gösteriler sürecinde oldukça rağbet görmüştür. Bu fotoğrafın verdiği mesaj açısından yukarıdaki fotoğraflarda konumlandırılan kadın imgesiyle aynı motivasyonu taşıdığı söylenebilir. Bu fotoğraflara benzer yüzlerce fotoğraf ve halk hareketlerinde sembolleşmiş kadın görüntüsü bulunabilir. Hepsinde de ortak temalar idealist, davası için mücadele eden, acı çeken, fedakâr kadındır. Bununla birlikte karar alma mekanizmalarında, yönetim kademelerinde kadının temsiliyeti aynı oranda değildir.

Nitekim Hizbullah etkinlik ve aktivitelerindeki kadın yoğunluğu da benzer bir kategoride değerlendirilebilir. Meydanlarda davası için mücadele eden kadın, yaygın olarak Hizbullah bağlantılı yayın organlarında kullanılsa da kadının karar alma mekanizmalarında herhangi bir etkisinin olduğu söylenemez. Bu durumun kanıtı, ilk defa 2014 yerel seçimlerine katılan Hüda-Par'ın, hiçbir yerde kadın belediye başkan adayı göstermemiş olmasıdır. Partinin genel başkanı ve tüm genel başkan yardımcıları erkektir. 45 kurucu üyeden 8'i kadın olmakla birlikte, bunların hiçbirinin daha üst bir yönetim kademesinde bulunamaması, tezimizin geçerliliğini kanıtlamaktadır. Bu durumun varlığı, Hizbullah'ın söylemini erkeklerin ürettiği, kadınların ise buna tabi olduğu bir yapıya çevirmektedir.

TBMM, kamudaki diğer yönetim kademeleri ve siyasi partilerin yönetim ve temsil kademelerine bakıldığında bu durumun şaşırtıcı olmadığı ortaya çıkacaktır. Bunun en yakın örneği 2014 yerel seçimleri sonunda yaşanmıştır. Hizbullah'ın güçlü bir tabana sahip olduğu iddia edilen Bingöl'de 2014 yerel seçimleri sonucunda belediye başkanı seçilen AK Partili Yücel Barakazi'nin ilk belediye meclis toplantısında "dinen ve örfen uygun olmaması nedeniyle kadınlara belediye başkan yardımcılığı veya vekâlet vermeyeceğini" söylemesi,[14] kadının siyasal alanda temsiliyet probleminin sadece Hizbullah ve/veya Hüda-Par'a özgü olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte Hüda-

14 http://www.radikal.com.tr/politika/baskan_kadin_yardimci_olmaz_dedi_kadin_uye_istifa_etti-1185388, (Erişim Tarihi: 27.04.2014).

Par yönetim kademeleri ve yerel seçim adaylarında hiçbir kadının olmaması, Hüda-Par'ı diğer oluşumlardan ayırmaktadır. Görüşmecilerimden Yusuf'la yaptığım bir görüşmede de kadınların aday gösterilmemesi "duygusal yapısı nedeniyle kadının başkanlık ve hâkimlik yapmasının şer'an (şeriat hükümlerine göre) uygun olmaması" gerekçe gösterilerek uygun bulunmamıştır. Bu durumun kadına verilen değerle karşılaştırılmaması gerektiği ve belediye meclis üyeliği adaylığı için Hüda-Par'ın adaylarının bulunduğu ifade edilmiştir.[15]

Peki, yönetim kademelerinde yokluğu belirgin kadın, Hizbullah ve/veya Hüda-Par etkinlik ve aktivitelerinde ne oranda ve ne şekilde temsil edilmektedir? Daha önce ortaya konan görsel verilere paralel olarak Hizbullah aktivitelerinde kadın genellikle tüm bedeni siyah çarşafla örtülü olarak karşımıza çıkmaktadır. Başörtüsü konusunda oldukça hassas olan Hizbullah için bu durum elbette sürpriz sayılmaz. Resim 33, Diyarbakır Kutlu Doğum etkinliği esnasında çekilmiştir. Fotoğraf incelendiğinde üç farklı örtünme biçiminin var olduğu görülecek-

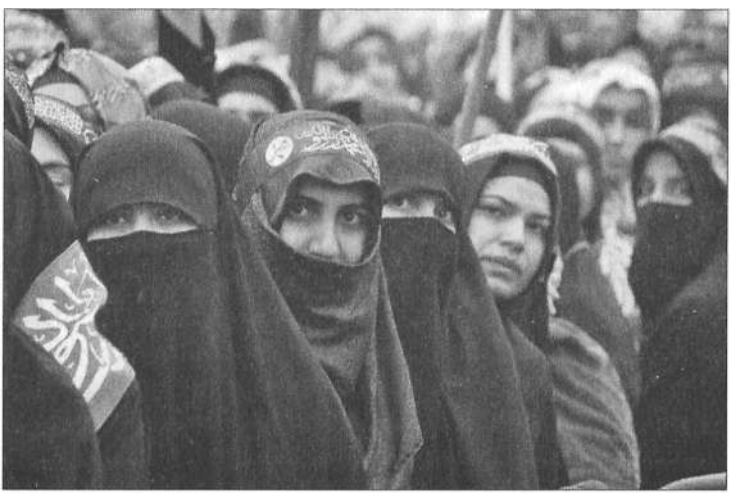

Resim 33: Hizbullah ve tesettür (Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014).

15 Yusuf'la kişisel görüşme, 27.04.2014.

tir: Sadece gözleri açıkta bırakan siyah çarşaf, gözleri ve yüzün bir kısmını açıkta bırakan siyah çarşaf ve yüzün tamamını gösteren siyah çarşaf.

Bu üç biçimden en çok hangi çarşaf biçimine rastlanmaktadır? Resim 34, tarafımızdan Hüda-Par Bingöl mitinginde çekilmiştir ve görsel olarak Hizbullah mensuplarında en sık karşılaşılan örtünme şekline dair bir fikir vermektedir. Diğer yandan siyah başta olmak üzere koyu renkler, Hizbullah mensubu kadınlarda en çok tercih edilen renktir. Erkeklerde şehadeti ve kefeni anımsatması nedeniyle daha yoğun olarak tercih edilen beyaz rengin aksine (erkeklerin kamusal alanda giydikleri kıyafetlerinde kadınlara nazaran daha geniş bir renk çeşitliliği kullanabildiği söylenmelidir) siyahın tercih edilmesinin nedeni nedir? Düşünsel ve inançsal bağlamda birbirinin etkisinde veya devamı olan yapılar görsel olarak belli bir benzerlik arz etmektedir. Bu durumu görsel tutarlılık olarak tanımladığımı daha önceki sayfalarda ifade etmiştim.

Siyah giyinme geleneğinin, geleneksel olarak tesettüre en uygun renk olduğu kanaati yaygın olmakla birlikte, Şii gelenekte siyah giyinme daha yaygındır. Kuruluşu ve gelişiminde İran

Resim 34: Hüda-Par Bingöl mitingi ve tesettür (Kaynak: Mehmet Kurt).

İslâm Devrim'inin ve İran bağlantılarının etkili olduğu Hizbullah, –bugün bu bağlantılara dair kesin şeyler söylenememekle birlikte– kültürel anlamda İran Şii geleneğinden ciddi anlamda etkilenmiştir.

Bu başlık altında özetle ifade edilebilecek şey, Hizbullah'ın bedenleri ve bireyleri belli bir ülkü çerçevesinde kontrol ettiğidir. Elbette buradaki kontrol doğrudan bir kontrolden çok çeşitli etkinlikler, geleneksel ve dinî referanslar aracılığıyla sağlanan cemaat bilinci ve bağlılık duygusu üzerinden gelişmektedir. Çocuk bireylerin bedenlerinin, bir gelecek tasarımı olarak özellikle dikkate alındığını ifade etmek gerekir. 1990'larda daha doğrudan yollarla yürütülen biyoiktidar olgusu, 2000'li yıllarda ve özellikle kamusal alanda legal oluşumlar ile birlikte daha karmaşık kontrol formlarına kavuşmuştur. Bu doğrultuda kullanılan en önemli araç dinî ve geleneksel referanslardır. Meydanlarda başörtüsü ve çarşafıyla "davasını" savunan kadın, siyasal kademelerde herhangi bir temsil gücüne sahip değildir. Hizbullah ve/veya Hüda-Par'ın katı bir erkek egemen söylem tarafından belirlendiği ve yönetildiği, kadınların ise bu söylemin muhatapları ve adanmışları olduğu tespiti yerinde olacaktır.

Şiddetin görsel temsili

Daha önceki bölümlerde 1990'larda Hizbullah'ın uyguladığı şiddetten ayrıntılı olarak söz edilmiş ve şiddetin temel yöntem olarak benimsendiği yıllarda yaşananlar görüşmelerde ortaya çıkan veriler çerçevesinde analiz edilmişti.

Hizbullah, 1990'ların başından 2000'lerin başına kadar PKK sempatizanı ve/veya üyesi olduğu gerekçesiyle 500'den fazla kişinin öldürülmesinde sorumlu tutulmaktadır. Bunun yanı sıra bölgede bulunan diğer dinî gruplar ve bir zamanlar birlikte hareket ettiği Menzil grubundan da tam sayısı net olmamakla birlikte, eğer daha fazla değilse, 100'den fazla kişi öldürülmüştür. Dahası ajanlık vb. suçlamalarla kendi üyelerine yönelik iç infazlar gerçekleştirilmiştir. Son olarak fidye amaçlı kaçır-

ma olayları ile gündelik yaşamda başı açık kadınlar başta olmak üzere seküler bir yaşam sürdürenler, içki içen, kumar oynayan, uyuşturucu kullanan bireyler, Hizbullah'ın söylemi ve iktidarına muhalif davranış ve söylemi olan din adamları Hizbullah'ın uyguladığı yüze kezzap atma, satırla veya sopayla yaralama gibi araçlarla şiddete maruz kalmıştır.

Şiddetin nasıl meşrulaştırıldığı (Okumuş, 2005), bu meşrulaştırma sonucunda üretilen şiddete dair görsel bir verinin bulunup bulunmadığı ve varsa bu verilerin nasıl analiz edileceği bu başlığın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda teorik dayanağım Giorgio Agamben'in *Kutsal İnsan* (2013) ve *Olağanüstü Hal* (2008) kitaplarıdır. *Kutsal İnsan* kitabında Agamben, Roma Hukuku'nda belirli suçları işleyen kişilerin tüm vatandaşlık haklarının ortadan kaldırıldığını ve bu kişilerin hukukun korumasından çıkarıldıklarını ifade etmektedir. Böylece hukukun korumasından çıkarılan kişi, (ironik bir imayla) kutsal insana dönüşmekte ve bunun sonucu olarak herkes tarafından hukuki bir sorumluluk olmaksızın öldürülebilmekte ama kurban edilememektedir. Agamben bu konuda *Zoe* ve *Bios* (çıplak hayat ile değerli yaşam) kavramlarından bahseder ve hayatı öldürülebilir ama kurban edilemeyen *Zoe* ile değerli ve hukuka tabi *Bios* olarak ayırır. Ona göre *Zoe*, egemenin istisna oluşturma gücünü kullanarak hukuk dışına ittiği şeydir. Bu yolla ona uygulanabilecek her türlü şiddet meşrulaştırılmış olur. Roma hukukunun artık uygulanmadığını ifade eden Agamben, modern dünyada vatandaşın, *Bios*'tan *Zoe*'ye evrildikçe evrildiğini ve iktidarın kamplar, mülteciler ve istisna durumları üzerinden *biyopolitika*nın tüm imkânlarını kullandığını ifade etmektedir (2013).

Kutsal insan kavramını Carl Schmitt'in egemenlik ve Foucault'nun *biyoktidar* kavramlarıyla temellendiren Agamben, egemenliğin en önemli özelliklerinden birinin istisna yaratma gücü olduğunu ifade eder. İstisna yaratma, egemenliğin sınırlarını belirleme ve egemenliği muhatapları nezdinde pekiştirmenin en önemli yoludur. Agamben, *Kutsal İnsan* kitabında *state of exception* (olağanüstü hal) kavramına değinmekle birlikte,

bu konuyu daha sonra yayınladığı *Olağanüstü Hal* (2008) kitabında ayrıntılı olarak incelemiştir. Agamben'e göre egemenliğin en önemli göstergelerinden biri, olağanüstü hal yaratma ve hukukun sınırları içerisinde yapamadığı şeyleri, hukuk dışında bir istisna yaratarak yapmasıdır. Modern iktidarların bu durumu sıklıkla kullandığını belirten Agamben, buna örnek olarak mülteci kamplarını ve Guantanamo'yu vermektedir. Agamben'e göre olağanüstü hal, uygun koşulların oluşması durumunda bir kurala dönüşme potansiyeline sahiptir ve "uygun" koşullarda bu potansiyel gerçekliğe dönüşür (2008). Bu aşama, hukuksuzluğun hukukileştiği aşamadır.

Hizbullah için de Agamben'in çerçevesini çizdiği şekilde bir iktidar alanından ve bu alanın nasıl olağanüstü haller[16] yaratılarak uygulanan şiddeti meşrulaştırdığından bahsedilebilir. İslâm'ın katı okuma biçimlerinden birini referans alan Hizbullah, uyguladığı şiddeti de bu okuma biçimiyle meşrulaştırmıştır. Bu anlamda şiddet uygulanan ve/veya öldürülen kişilerin büyük bir çoğunluğu için dinî terminolojide karşılığını bulan kâfir, münafık, zındık gibi terimleri kullanılmış ve insan olmaktan kaynaklanan hak ve özgürlükler, katı dinî referanslar üzerinden bir istisna oluşturmak suretiyle ortadan kaldırılmıştır. Bu hak ve özgürlükler ortadan kalkınca, bu davranışları sergileyen insanlara şiddet uygulamak meşrulaşmış ve Hizbullah mensubunun zihninde yaratılan meşruiyet alanı, Hizbullah'ın egemenliğinin yerleşmesine aracılık etmiştir. Bu bağlamda şiddetin ancak belli gerekçelerle meşrulaşması durumunda yaygınlık kazanabileceğini ve gruba adanmışlık düzeyinde bağlılığın ancak böyle bir ortamda gerçekleşeceğini ifade etmek gerekir. Hizbullah'ın uyguladığı şiddetin temelinde, Hizbullah zihniyetinde yatan bu meşrulaştırma araçları etkili olmuştur. Elbette burada şiddetin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasının tek bir nedeni yoktur. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Hizbullah'ın

16 Hizbullah eylemlerine paralel olarak 1990'larda yaygın olarak Kürt illerinde uygulanan Olağanüstü Hal (OHAL) uygulamasının teorik olarak Agamben'in söylediklerıyle örtüştüğünü ve Hizbullah'ın da bu dönemde oluşan istisna durumunda bir egemenlik alanı oluşturduğunu ifade etmek gerekir.

ve Hizbullah'ın ortaya çıktığı politik ortamın ürettiği şiddet biçimleri, tek bir nedenle açıklanamaz. Bununla birlikte Hizbullah şiddetinin düşünsel zemini, Agamben'in sunduğu teorik çerçeveyle açıklanabilir.

Bu teorik tartışmadan sonra cevaplanması gereken ana soru Hizbullah'ın ürettiği ve dâhil olduğu şiddetin görsel olarak nasıl temsil edileceği ve nasıl analiz edileceği sorusudur. Önceki bölümlerde ifade edildiği gibi Hizbullah, işlediği cinayetleri kabullenmekle birlikte bunları nefsi müdafaa, ajanlık gibi gerekçelerle meşrulaştırmakta ama işlenen cinayetlerin şeklini kabullenmemektedir. Özellikle domuz bağı, diri diri gömme gibi öldürme şekilleri konusunda kamuoyunda var olan hassasiyet ve bunun Hizbullah'ın imajı konusunda yarattığı ciddi sorunlar, Hizbullah'ın bu öldürme şekillerini reddetmesine neden olmakta ve bunlar "delil" olmadığı gerekçesiyle inkâr edilmektedir.[17] Yerleşim yerlerinde faaliyet gösteren bir yapı olarak Hizbullah, öldürdüğü kişileri kimseye fark ettirmeden gömmek ve sınırlı bir alanı etkili bir biçimde kullanma motivasyonlarıyla kamuoyunda ciddi tepkiye neden olan yollara başvurmuştur. Hizbullah bu cinayetlerin bir kısmını hiçbir zaman üstlenmemiş ve/veya işlenme şeklini reddetmiş olsa dahi, hücre ev olarak tabir edilen mekânlarda aylarca tutuklu kalmış, işkence görmüş kişilerin tanıklıkları ve yapılan operasyonlar neticesinde elde edilen deliller ve ortaya çıkan görüntüler Hizbullah'ın bu inkâr söylemini zayıflatmaktadır. Örneğin, Zehra Vakfı başkanı İzzettin Yıldırım'ın kaçırılıp öldürülmesi hadisesinde, İzzettin Yıldırım'ın Türkiye kamuoyundaki ciddi karizması ve Zehra Cemaati mensuplarının kaçırma hadisesinden sonraki ciddi uğraşları, Beykoz Operasyonu'ndan hemen sonra İzzettin Yıldırım'ın cesedine ulaşılmasını sağlamıştır. Hizbullah'ın İstanbul'daki merkezlerinin birinde bulunan İzzettin Yıldırım'ın Hizbullah tarafından sorgulandığı *Kendi Dilinde Hizbullah* kitabında kabul edilmiş ama öldürme eylemi kabul edilmemiştir (Bagasi, t.y., s. 232-234). Bununla birlikte TRT Haber'in hazır-

17 http://www.dogruhaber.com.tr/Haber/Hizbullah-Cemaati-ve-HUDA-PARa-Akilalmaz-Iftira-115206.html, (Erişim Tarihi: 26.04.2014).

ladığı *Büyük Takip* programının ulaştığı belge ve kaset, İzzettin Yıldırım'ın işkence gördüğünü ve işkence altında bir metni okumak zorunda bırakıldığını tespit etmiştir.[18] Hizbullah ana davasının avukatlarından ve Hüda-Par Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Yılmaz, domuz bağını delil olmadığı gerekçesiyle reddetmektedir.

Önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi Beykoz Operasyonu ve diğer operasyonlarda ele geçirilen arşivin neden devlet tarafından yayınlanmadığı etrafında ciddi polemikler ve şüpheler bulunmaktadır. Bir dönem devletin bazı kademeleri ile Hizbullah'ın bazı kademelerinin işbirliği içerisinde olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bu arşivlerin devlet tarafından yayınlanmak istenmemesinin nedeni, bu bağların deşifre olmasına yönelik çekingenliktir. Bu çekingenliğin farkında olan Hizbullah da ısrarla bu arşivlerin yayınlanmasını talep etmekte ve esasında zaten bilgi sahibi oldukları bir durumu, bu söylem üzerinden örtmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte Büyük Takip programının ulaştığı itiraf kaseti, vasiyet mektubu ve İzzettin Yıldırım'ın büyük ihtimalle domuz bağıyla öldürüldüğüne dair resimler kamuoyunda mevcuttur. Resim 35, İzzettin Yıldırım'ın cesedinin çıkarıldığı anda çekildiği kuvvetle muhtemel iki görselden oluşmaktadır. Wright'ın bahsettiği yöntemlerden biri olan fotoğrafın ötesine bakmak (Banks, 2001, s. 10) yöntemiyle bu fotoğraflar analiz edildiğinde söz konusu fotoğrafların plastik bir albüm içerisinde yer aldığı, dolayısıyla bir arşivden elde edildiği düşünülebilir. Fotoğrafın kış mevsiminde çekildiği, aşağıda yer alan fotoğraftaki kişilerin kışlık kıyafetlerinden anlaşılmaktadır. Bu da cesedin bulunduğu 28 Ocak 2000 tarihiyle örtüşmektedir. Bu bilgiler ışığında fotoğrafın polis arşivi veya ceset çıkarmaya tanıklık eden medya arşivlerinden birinden elde edildiği sonucu çıkarılabilir. Medya arşivlerinin, plastik bir dosyada tutulmayacağı düşünüldüğünde birinci ihtimal güç-

18 http://supersan.net/videos/tr/video/V4hZ8e6udMQ/Izzettin-YILDIRIM-cinayetini-TRT-aydınlattı-Hizb-ul-Vahşet-gerçeği-Part-I, http://www.dailymotion.com/video/xqg8wm_2-hizbullah-kurulusu-amaci-buyuk-takip-trt_news ve http://www.youtube.com/watch?v=p0iWG_-Muio, (Erişim Tarihi: 26.04.2014).

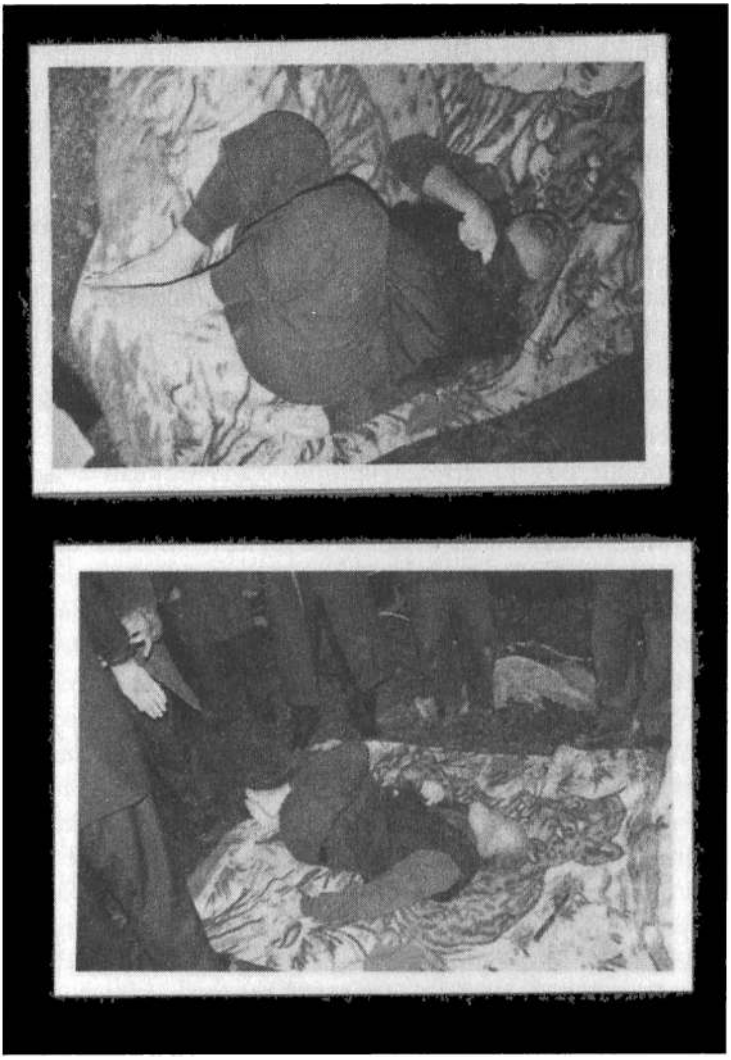

Resim 35: İzzettin Yıldırım (Kaynak: www.aktifhaber.com, Erişim Tarihi: 26.04.2014).

lenmektedir. Harper'ın fotoğrafın bilimsel analizi olarak tanımladığı yaklaşım üzerinden (Harper, 1988, s. 60-66) fotoğraftaki öğeler incelendiğinde maktul İzzettin Yıldırım'ın dizlerinin karnına çekik bir vaziyette durduğu görülecektir. Bilindiği gibi ölü beden hangi vaziyette ölmüşse o şekilde katılaşır. Bu da İzzettin Yıldırım'ın domuz bağı yöntemiyle öldürülmüş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Peki, İzzettin Yıldırım, nasıl bir motivasyonla öldürülmüş olabilir? Agamben'in sunduğu teorik çerçeveden bakıldığında Hizbullah'ın ajanlık ve MİT'le işbirliği suçlamalarını gerekçe göstermesi, egemenin yarattığı istisna alanıyla bu cinayeti meşrulaştırdığı tespit edilebilir.

Yukarıda referans gösterilen videolarda İzzettin Yıldırım'ın MİT ajanı olduğuna dair bir ifade kullandığı görülecektir. Nitekim *Kendi Dilinden Hizbullah* kitabında da İzzettin Yıldırım'ın ajanlıkla suçlanan ve ajan olduğunu kabul ettiği ifade edilen İbrahim Sarıaltun'un ifadesi üzerine sorgulandığı ifade edilmektedir (Bagasi, t.y., s. 232-234). İzzettin Yıldırım'ın basına yansıyan sorgu kasetinde bir metni okuduğu, konuşmanın akışından çok net bir şekilde anlaşılmaktadır. Resim 36'da yer alan görsel İzzettin Yıldırım'a ait vasiyet metninin son sayfasıdır ve burada, İzzettin Yıldırım'ın ajanlık suçlamasını kabul etmediği ve kullandığı ifadenin silinmesini talep ettiği görülmektedir. İzzettin Yıldırım'ı kişisel olarak tanıyan İzzettin isimli görüşmeci de el yazısının İzzettin Yıldırım'a ait olduğunu ama bu metnin hangi koşullar altında yazıldığından emin olamayacağımızı, kişisel kanaatinin (videodaki ifadenin silinmesine referans olması nedeniyle) bu metnin video kaydından sonra kaleme alınmış olabileceğini ifade etmiştir.[19]

Hizbullah'ın işlediği cinayetler hakkında ürettiği söylemler incelendiğinde dindar kişilerin öldürülmesini "meşrulaştıran" olağanüstü hal, bu kişilerin ajanlık, münafıklık ve benzeri şekillerde suçlanmasıdır. Resim 37'deki üç kişi (İzzettin Yıldırım, Gonca Kuriş ve Ubeydullah Dalar) dinî kimlikleriyle bilinen kişiler olup, benzeri ithamlarla Hizbullah tarafından öldürülen kişilerdir.

19 İzzettin'le kişisel görüşme, 01.02.2014.

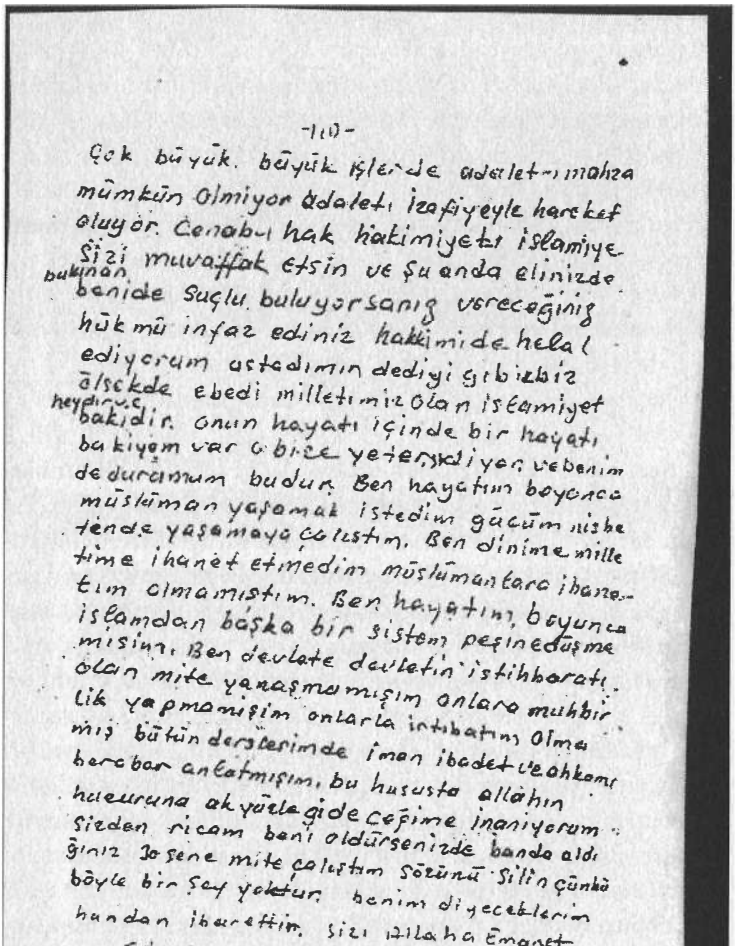

-110-

Çok büyük. büyük işlerde adaleti mahza
mümkün olmiyor adaleti izafiyeyle harekef
oluyor. Cenabı hak hakimiyeti islamiye
Sizi muvaffak etsin ve şu anda elinizde
bulunan
benide suçlu buluyorsanız vereceğiniz
hükmü infaz ediniz hakkimide helal
ediyorum ustadımın dediyi gibi biz biz
ölsekde ebedi milletimiz olan islamiyet
heyatınız
bakidir. Onun hayatı içinde bir hayatı
bakiyem var o bize yeter kaliyen vebenim
de duramam budur. Ben hayatım boyunca
müslüman yaşamak istedim gücüm nisbe
tinde yaşamaya çalıştım. Ben dinime mille
time ihanet etmedim müslümanlara ihane-
tim olmamıştım. Ben hayatımı boyunca
islamdan başka bir sistem peşinedüşme
misim. Ben devlete devletin istihbaratı
olan mite yanaşmamışım onlara muhbir
lik yapmamışım onlarla irtibatım olma
miş bütün derslerimde iman ibadet ve ahkam
hakkında anlatmışımdır bu hususta allahın
huzuruna ak yüzle gideceğime inaniyorum
Sizden ricam beni oldürseniz de bende aldı
ğınız 30 sene mite çalıştım sözünü silin çünkü
böyle bir şey yoktur benim diyeceklerim
bundan ibaretdir. Sizi allaha emanet
ediyorum İzzettin yıldırım

Resim 36: İzzettin Yıldırım'ın vasiyetinden bir kesit (Kaynak: www.aktifhaber.com, Erişim Tarihi: 26.04.2014).

Hizbullah'ın kaçırarak katlettiği Zehra Vakfı Başkanı İzzettin Yıldırım
Hizbullah'ın kaçırarak işkenceyle katlettiği Gonca Kuriş
Hizbullah'ın katlettiği Molla Ubeydullah Diyar

Resim 37: İzzettin Yıldırım, Gonca Kuriş ve Ubeydullah Dalar (Kaynak: www.baweri.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014).

Burada amaç, bahsi geçen kişilere dair ayrıntılı bilgiler vermek olmamakla birlikte sembolik önemleri nedeniyle Resim 37'de yer alan kişilere dair temel bazı bilgiler vermek gereklidir. İslâmcı feminist bir yazar olarak tanınan Gonca Kuriş, seküler ve zengin bir ailede doğmuş, 16 yaşında evlenmiş, kayınpederinin talebiyle başını örtmüş ve bu dönemde İslâm'a ve tasavvufa ilgili duymuştur.[20] Kuriş'in Hizbullah'a üye olduğu ama Hizbullah'ın katı Kur'an yorumlamaları Kuriş'in feminist İslâmcı görüşleriyle uyuşmadığı için Hizbullah'tan ayrıldığı ve onlara muhalefet ettiği bilinmektedir.[21] Kuriş, 1998 yılında Hizbullah tarafından kaçırılmış ve 1999 yılında uzun süreli sorgu ve işkence seanslarından sonra öldürülmüştür.[22] Soner Yalçın'ın *Hürriyet* için kaleme aldığı yazıya göre Kuriş, 38 gün boyunca sorgulanmış, işkence görmüş ve öldürülmüştür.[23]

---

20 http://www.dha.com.tr/turbanli-bir-annenin-yazilmamis-oykusu_134629.html, (Erişim Tarihi: 26.04.2014).

21 http://www.hartford-hwp.com/archives/27/029.html, (Erişim Tarihi: 26.04.2014).

22 http://www.independent.co.uk/news/world/europe/did-turkish-army-kill-the-feminist-konca-kuris-699643.html?printService=print (Erişim Tarihi: 26.04.2014).

23 Yalçın, alıntıladığı ifadelerin sorgu ve infaz kasetlerinden mi alındığını veya kaynağının ne olduğunu söylememektedir.

> "İslâm düşmanı ve laik-feminist Konca Kuriş, Allah ve Kuran-ı Kerim karşıtı fiilleri ve söylemleri nedeniyle, Hizbullah savaşçıları tarafından kaçırılarak üslerimizde sorgulanmıştır. Dinsiz-laik TC'nin resmî din söylemleri ile talimatları paralelinde hareket eden ve Siyonistlerce de kullanılan Konca Kuriş, Müslümanları şüpheye sevk edecek fiiliyatlara giriştiği için şeri hükümler gereği cezalandırılmıştır." (Soner Yalçın, *Hürriyet*, 9 Ocak 2011)

Kuriş'in Hizbullah'ın hedefi olmasının, bir önceki bölümde tartışılan Hizbullah perspektifinde kadının yeri de göz önünde bulundurulduğunda, belirgin bazı olgularla ilişkili olduğu aşikârdır. Öncelikle katı bir İslâm yorumunu benimseyen Hizbullah için, Kuriş'in feminist perspektifi hem anlaşılmazdır hem de Hizbullah anlayışında küfür olarak değerlendirilmiştir. Kuriş'in kaçırıldığı dönem, 28 Şubat post-modern darbesinin etkilerinin devam ettiği bir dönemdir ve Hizbullah, Kuriş'in söylemini, dinsiz-laik olarak tanımladığı devletle ortaklık olarak değerlendirmiştir. Dahası Kuriş Siyonistlerle işbirliği içinde olmakla suçlanarak, Agamben'in tasvir ettiği anlamda hukuk dışına çıkmış (2013) ve öldürülmesi meşrulaştırılmıştır. Diğer yandan Kuriş, Hizbullah'ın idealize ettiği kadın profiline uymamakta ve beklentileri karşılamamaktadır. Bu da onun öldürülmesinin Hizbullah mensupları üzerinde yaratılması muhtemel etki bakımından oldukça stratejik olduğunu göstermektedir. Bu anlamda Kuriş'in öldürülmesi, Hizbullah zihniyeti açısından kontrolsüz bir şiddet göstergesi değildir. Aksine Hizbullah, bu cinayeti oldukça stratejik bir şekilde planlamış ve bu cinayet yoluyla keskin bir mesaj vermek istemiştir. Bu tespit, bir cinayetin faillerinin zihinsel yapısını sosyolojik ve antropolojik açıdan analiz etmeye olanak sağlaması açısından önemlidir.

Örneklem olarak seçilen bir diğer cinayet de Diyarbakır'da imamlık yapan Ubeydullah Dalar cinayetidir. Maktul Molla Ubeydullah Dalar, Mardinli olup bölgede iyi bilinen Molla Hadi Dalar'ın oğludur. Dalar'ı tanıyanlar tarafından yaygın olarak dile getirilen şeyler onun Arapça, Farsça ve İngilizceye hâki-

miyeti, mütevazı kişiliği ve derin İslâmî bilgisidir. Dalar'ın öldürüldüğünde hukuk fakültesi son sınıf öğrencisi olduğu söylenmekle birlikte, kimi anlatımlarda hukuk fakültesini bitirdiği ortaya çıkmaktadır. Araştırma sürecim esnasında Dalar'ı yakından tanıyan kişilerle görüşme imkânım olmuştur. Anlatılanların bir kısmında Ubeydullah Dalar'ın Hizbullah/İlim Grubuyla bağlantısı hakkında birbiriyle çelişen ifadeler bulunmakla birlikte Dalar'ın Hüseyin Velioğlu'nu bizzat tanıdığı ve bir görüşmecinin ifadesine göre; bir dönem Ankara'da ev arkadaşlığı yaptıkları söylenmektedir. Bu ev arkadaşlığına dair kesin bir delil olmadığı gibi, Dalar'ın İlim grubuna mensup olduğu da kesin değildir. Bir başka görüşmede de Dalar'ın Fidan Güngör'ün başını çektiği Menzil grubuna yakın olduğu ifade edilmiştir. Yapılan görüşmelerin birlikte değerlendirilmesi neticesinde kanaatim, Dalar'ın İslâmî ve ilmi kimliği nedeniyle bölgede tanınan biri olduğu ve Dalar'ın bu sebeple pek çok grupla üyelikten öte kişisel ilişkiler nedeniyle tanışıklığının olduğudur. Önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi Hizbullah, bölgede hâkim güç olma planları nedeniyle bilinen din adamlarının kendisine biat etmesini talep etmiş, biat etmeyen ve Hizbullah karşıtı söylemler geliştiren din adamlarına şiddet uygulamış, ölüm emri çıkartmış ve bir kısmını da infaz etmiştir. Bu bağlamda maktul Ubeydullah Dalar da imamlık yaptığı Diyarbakır Şehitlik Camisi'nde[24] 21 Aralık 1992 tarihinde sabah namazı çıkışında, bir görüşmecinin ifade ettiğine göre "çoğu çocuk yaşta olan Hizbullah mensupları tarafından çivili sopalarla" dövülerek öldürülmüştür. Hizbullah'ın erken dönem infazlarından kabul edilen bu olay, zamanlaması, yapılış şekli açısından bölgede yaşayan diğer din adamları arasında ciddi bir korku yaratmıştır. Nitekim güvenlik nedeniyle hakkında bilgi vermeyeceğim görüşmecilerden biri, sıranın kendilerine geldiğini düşündükleri için birçok din adamının bölge veya ülke dışına kaçtığını ifade etmiştir. Dalar'ın öldürülmesinden sonra gelişen bu durum, Hizbullah açısından şiddetin amacına ulaştığını, din adamlarının artık Hizbullah aleyhine bir söylem ge-

24 Cami, Et Balık Kurumu Camisi olarak da bilinir.

liştirirken daha dikkatli davrandığını göstermektedir. Nitekim Hizbullah'ın cami faaliyetleri de bu imaj nedeniyle cami imamları tarafından kabul edilmek zorunda kalmış, bunun sonucunda da Hizbullah'ın cami faaliyetleri Diyarbakır, Batman ve Mardin başta olmak üzere pek çok ilde rahatlıkla yapılabilmiştir. Bu gelişmelerin önemli bir kısmının Dalar'ın öldürülmesinden sonra gerçekleştiği düşünülünce, Ubeydullah Dalar cinayetinin de stratejik olarak hesaplanmış ve sonuçları açısından Hizbullah'ın 1990'larda gerçekleştirmek istediği projelere uygun bir seyir izlediği söylenebilir.

Dinî referanslarına rağmen, dinî ve ilmî kişilikleriyle bilinen yukarıdaki üç isim gibi pek çok din adamına şiddet uygulamış, bir kısmını öldürmüş bir yapı olarak Hizbullah, diğer şiddet eylemleri ve cinayetlerinde meşruiyet yaratmakta sıkıntı yaşamamıştır. Hizbullah, 500'den fazla Kürt vatandaşı, PKK taraftarı, sempatizanı ve üyesi oldukları gerekçesiyle 1990'lı yıllarda öldürmüştür. Bu arada kendi mensubu 200'den fazla vatandaş da bu çatışmalarda öldürülmüştür. *Radikal* gazetesinin TBMM'ye sunulan MİT raporuna dayandırdığı habere göre Hizbullah, toplam 696 öldürme olayından sorumlu tutulmaktadır.[25]

PKK-Hizbullah çatışmasına önceki bölümlerde yer verildiği için bu konu, burada ayrıntılı olarak ele alınmamaktadır. Burada yapılmak istenen şey, bazı sembolik öldürme vakaları üzerinden şiddetin görsel analizini yapmaktır. Bu anlamda incelenen ilk vaka *Özgür Gündem*'de çalışan gazeteci Hafız Akdemir'in öldürülmesi olayıdır. Resim 38'de görülen Hafız Akdemir, uluslararası bir kuruluş olan Gazetecileri Koruma Komitesi (*Committee to Protect Journalists*) kaynaklarına göre[26] 8 Haziran 1992 sabahında, Hizbullah hakkında yapmış olduğu bir haberden hemen sonra sokak ortasında kafasından tek kurşunla vurularak öldürülmüştür. Kafadan tek kurşunla öldürme yönteminin 1990'lı yıllarda Hizbullah'la özdeşleştiği ifade edilmişti. Akdemir cinayeti 8 yıl faili meçhul olarak kaldıktan sonra

25 http://www.radikal.com.tr/turkiye/mitin_gizli_hizbullah_raporu_meclis-te-1117965, Erişim Tarihi: 27.04.2014.

26 http://cpj.org/killed/1992/hafiz-akdemir.php, Erişim Tarihi: 27.04.2014.

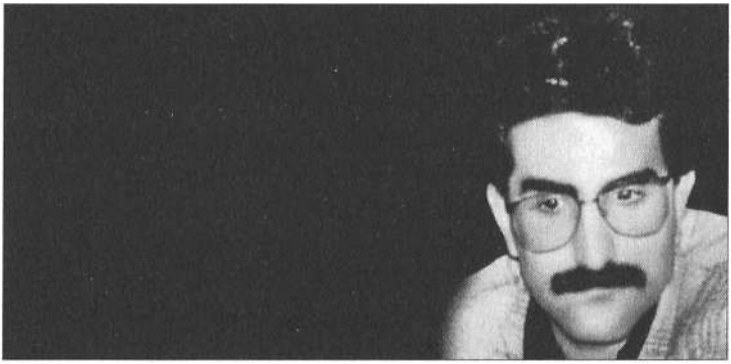

Resim 38: Hafız Akdemir (Kaynak: www.muhalifgazete.com, Erişim tarihi 27.04.2014).

Hizbullah Ana Davası dosyasına girmiş ve olayın failleri müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Verilen cezalar Yargıtay tarafından onanmadan cinayet sanıkları, 1 Ocak 2011'de yürürlüğe giren yeni Ceza Muhakemesi Kanunu neticesinde şartlı tahliye edilmiş, bundan birkaç gün sonra sanıkların cezaları onansa da, sanıklara bir daha ulaşılamamıştır.[27] 1990'lardaki gazeteci ölümlerini konu alan 2010 yapım tarihli *Press* filmindeki Faysal karakterine de ilham kaynağı olan Akdemir, Hizbullah aleyhine yaptığı haberler ve Hizbullah'ı "Hizbul-Kontra" olarak tanımladığı gerekçesiyle öldürülmüştür. Bu şiddet olayının analizi yapıldığında da Akdemir'in stratejik olarak seçildiği ve ölümünün muhatabı olan kitleye mesaj içerdiği aşikârdır. Akdemir cinayetinin ana amacı da Hizbullah aleyhine haber yapan gazetecileri susturmaktır.

Bu başlık altında incelenen son vaka, Demokrasi Partisi (DEP) Mardin milletvekili Mehmet Sincar'ın faili meçhul cinayetleri araştırmak üzere gittiği Batman'da 4 Eylül 1993 tarihinde öldürülmesidir. Hizbullah ile PKK arasında çatışmaların başladığı, faili meçhul cinayetlerin en yoğun olduğu dönemde öldürülen Sincar'ın, Batman'da bulunuş amacı ve siyasi konumu

27 http://www.bianet.org/bianet/hukuk/142100-hafiz-akdemir-cinayeti, Erişim Tarihi: 27.04.2014.

Resim 39: Mehmet Sincar (Kaynak: www.radikal.com.tr, Erişim Tarihi: 27.04.2014).

göz önünde bulundurulduğunda stratejik olarak hesaplanmış bir cinayete kurban gittiği açıktır. Uzun yıllar faili meçhul olarak kalan, daha sonra Ergenekon davasında gizli tanıkların ifadesiyle eski PKK itirafçıları ve JİTEM tarafından yapıldığı söylenen Sincar cinayeti, 2013 yılında Hizbullah mensubu Cihan Yıldız'ın müebbet hapis cezasına çarptırılmasıyla Hizbullah infazı olarak teyit edilmiştir.[28] Resim 39'da görülen Sincar, öldürüldüğü dönemde yetkililerin verdiği birbiriyle çelişkili bilgiler ve Ergenekon ile Hizbullah davasında cinayete ilişkin verilen farklı ifadeler nedeniyle önceki bölümlerde izah edilen Hizbullah-Derin Devlet olası bağlantısının önemli göstergelerindendir. Dahası biri gazeteci, diğeri siyasetçi olan iki örnek ile bu dönemde Hizbullah tarafından işlendiği Hizbullah Ana Davası dosyasında kabul edilen diğer gazeteci ve sivil cinayetlerinde ortak temalardan biri, bu cinayetlerde dönemin devlet yetkililerinin (polis, asker, yargı vs.) gösterdiği ortak tavırdır. Bu ortak tavır, cinayet-

28 http://www.radikal.com.tr/turkiye/mehmet_sincarin_katiline_muebbet_hapis-1135604, Erişim Tarihi: 27.04.2014.

lerin üstünün hemen kapatılmak istenmesi, ölen kişinin yakınlarının tehdit ve hakarete maruz kalması,[29] ölen kişinin hemen defnedilmesi[30] ve soruşturma dosyalarının hemen kapatılmasına yönelik tavırlar[31] olarak özetlenebilir.

Harper'ın ifade ettiği gibi sosyolojinin görsel verilerin analizini de içine alması gereken yeni bir epistemolojiye ihtiyaç duyduğuna (Harper, 1996, s. 69) katılmaktayım. Zira giriş bölümünde ifade ettiğim gibi bütün fotoğraflar, bir toplumsallığın içerisinde yer alır ve tüm fotoğraflar insan eyleminin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Her bir fotoğraf belli bir seviyeye kadar sosyal ilişkilerin bir uzantısı olarak hayat bulur. Bu nedenle görsel bir verinin iyi bir analizi hem içsel hem de dışsal anlatının göz önünde bulundurulmasına dayanır (Banks, 2001, s. 11-12, 79). Bu nedenlerden ötürü Hizbullah'a dair görsel verileri analiz ederken hem içsel anlatıları hem dışsal anlatıları göz önünde bulundurmaya çalıştım ve Hizbullah'ta beden ve birey, yaşam ve ölüm, kitleler ve görsellik, şiddet ve şiddetin hangi motivasyonlarla ortaya çıktığı ve nasıl temsil edildiği konularına odaklandım. Analizlerim esnasında başvurduğumuz temel yöntemler Wagner'in tanımladığı şekliyle "masumane" fotoğrafın analizi (Wagner, 1979, s. 17-18), Harper'ın bilimsel ve fenomenolojik yaklaşımı (Harper, 1988, s. 60-66), Barthes'in *studium* ve *punctum* ayrımı (Barthes, 1981, s. 25-60) ve son olarak Emmison ve Smith'in ikili karşıtlıklar, çerçeveler, türler, tanımlama, anlatısal, okuma ve semiyotik (Emmison & Smith, 2007) yöntemleri olmuştur. Bu yaklaşımlar neticesinde ulaştığım sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Görsellik, barındırdığı anlam katmanları ve sosyal mesajlar itibariyle Hizbullah tarafından önemsenmekte ve kitlesel etkinliklerde kullanılmaktadır.

29 http://www.bianet.org/bianet/hukuk/142221-namik-taranci-cinayeti, Erişim Tarihi: 27.04.2014.

30 http://www.bianet.org/bianet/hukuk/141916-cengiz-altun-cinayeti, Erişim Tarihi: 27.04.2014.

31 http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/142845-oldurulen-gazeteciler-vecezasizlik, Erişim Tarihi: 27.04.2014.

- Bu bağlamda çeşitli anmalarda yapılan gösteriler ve ortaya çıkan görsellikler grup ruhunu güçlendirip canlı tutmakta, bu görsellikler ortak hafıza ve hatırlama biçimlerinin oluşması açısından değerli kabul edilmektedir.
- Aynı zamanda görsellikler grubun kendi iç dinamikleri kadar dışarıya da bir mesaj içermektedir. Hep birlikte söylenen tekbirler, atılan sloganlar, kamusal alanda düzenlenen etkinlikler ve anmalar bir güç ve birlik mesajı verdiği gibi, Kutlu Doğum gibi etkinlikler, Hizbullah'ın kamuoyundaki negatif imajının pozitif yönde değişmesi için de bir araç olarak tercih edilmektedir. Dahası bu etkinlikler, yeni bireylerin gruba kazandırılması için bir imkân olarak da değerlendirilmektedir.
- Hizbullah, benimsediği İslâmî perspektif nedeniyle gündelik yaşamı ve onun rutinlerini katı bir okuma biçimine sahiptir. Bu okuma biçimi ve onun yarattığı otorite, bireylerin bedenleri üzerinden görünür olmaktadır. Bu minvalde birey, kendisinden beklenen davranışları sergilediği oranda grubun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Dahası bireyin bedeni "davanın" imajı ve başarısı için önemli kabul edilmekte ve beden *biyoiktidarın* geleneksel meşrulaştırıcı araçlarıyla kontrol altına alınmaktadır. Bunun en önemli göstergesi çocuk ve kadın bedenidir.
- Aynı zamanda kadın, "davanın" önemli görsel araçlarından biri olarak ulus-devlet ve çeşitli özgürlük hareketlerinde olduğu gibi özenle değerlendirilmekte ve buna yönelik politikalar üretilmektedir. Bunların Hizbullah açısından en başat unsurları, kadınlara yönelik medrese eğitimi ve başörtüsü/çarşaftır. Bununla birlikte kadının parti karar mekanizmaları ve diğer güç alanlarında, sembolik bazı isimler dışında, herhangi bir otoritesi yoktur.
- Hizbullah, şiddeti bir araç olarak benimsediği dönemde üstlendiği veya üstlenmediği eylemleri, planları, ideolojik amaçları ve politikaları çerçevesinde dikkatle seçmiştir. Bu anlamda kamuoyunda bilinçsiz ve hesapsızca cinayet işleyen ve hizbul-vahşet olarak tanımlanan Hizbul-

lah imajı, eksik ve yüzeysel bir değerlendirmedir. Yakından analiz edildiğinde, Hizbullah'ın kendi örgütsel yapı ve planlarını gerçekleştirmek ve bu anlamda muhatap ve rakiplerine bir mesaj vermek amacıyla şiddete başvurduğu görülmektedir. Bu nedenle kamuoyundaki yüzeysel algı yerine Hizbullah'ın eylemleri, incelikle hesaplanmış ve serinkanlılıkla uygulanmış şiddet kategorisinde değerlendirilmelidir. Hizbullah'ın yaptığı eylemleri üstlenmemesi, tek kurşunla arkadan öldürme, satırla öldürme, hücre evlerde uygulanan işkenceler ve domuz bağı, bu imajı güçlendirmek için başvurulan araçlardır.

- Hizbullah dâhil olduğu şiddet eylemleri neticesinde ortaya çıkması muhtemel görselliğin ve bunun üzerinden oluşacak Hizbullah imajının, kendi otoritesinin tanınması için iyi bir imkân olduğunun farkındadır. Tüm bu tespitlere ek olarak 1990'larda bölgede yaşanan şiddet ortamının oluşturduğu sosyolojik gerçeklik, yapılacak değerlendirmelerde gözden kaçırılmamalıdır.

SONUÇ

Türkiye bir eksik yüzleşmeler ülkesidir. Kitabın giriş bölümünde belirttiğim gibi bu eksik karşılaşma ve hesaplaşmalar, tarihsel meselelerden güncel problemlere, gündelik hayattan politik meselelere, akademik tartışmalardan kültürün her alanını kuşatan olgulara kadar geniş bir spektrumda yer almaktadır. Hizbullah cemaatini sosyolojik bir perspektifle incelemeyi amaç edinen bu çalışma, eksik hesaplaşma ve karşılaşmalarla dolu bir meseleyi sosyal bilimin penceresinden betimlemiş ve analiz etmiştir. Şüphesiz bu betimleme ve analiz *apriori*[1] bir bilginin ürünü olmayıp, metodolojik ve teorik bir perspektif sonucunda elde edilmiştir.

Bu durumda çalışmada tercih edilen teorik ve metodolojik prensiplere vurgu yapmak elzemdir. Çalışmada, kendini dayatan bir tercihin sonucu olarak nitel yöntem benimsenmiştir. Kendini dayatan tercihten kastım, Hizbullah cemaatiyle ilgili bir çalışmanın, sahanın doğal bir sonucu olarak nitel yöntem dışında bir yöntemle çalışılmaya elverişli olmayışıdır. Tarihinin önemli bir kısmında gizli bir örgüt olarak kalmayı tercih etmiş, Ruşen Çakır'ın tabiriyle Türkiye tarihinin en gizem-

1 TDK sözlüğünde önsel olarak çevrilen bu tabir, tecrübe ve deney olmaksızın insan zihninde var olduğu kabul edilen durumlar için kullanılmaktadır.

li örgütü olarak tanımlanan Hizbullah'la ilgili nicel yöntemi benimseyen bir saha araştırması yapmak, öncelikle anket ve istatistiğin görüşmeciler tarafından güvenlik kaygıları nedeniyle reddedilmesi ihtimaliyle karşı karşıya olduğu için tercih edilmemiştir. Dahası nicel bir araştırma yürütmek, nicel yöntemin ulaşmaya çalıştığı verilerin daha büyük bir örneklem grubu gerektirmesi nedeniyle, "kapalı" gruplarda başvurulabilecek bir yöntem değildir. Diğer yandan çalışma, daha küçük bir görüşmeci grubuyla yapılan derinlemesine görüşmeler yoluyla Hizbullah'ta gündelik yaşam, aidiyet, kimlik, temsiliyet ve toplumsal belleğin inşası gibi temaların keşfi ve ayrıntılı analizini, sayı ve oranlarla ortaya çıkabilecek verilere göre daha vaat edici bulduğu için nitel yöntemi benimsemiştir. Bu ifadeden kastım, Hizbullah hakkında nicel yöntemle yürütülecek bir çalışmanın faydasız olacağı değildir. Bununla birlikte, ulaşılmak istenen sonucun sayısal verilerle sağlanabildiği, çalışılan konuya aşinalık ve geniş bir kitleye ulaşılabilirliğin mümkün olduğu koşullarda tercih edilen nicel yöntemin, çalışmamın doğası göz önünde bulundurulduğunda başvurulacak birincil yöntem olmadığı açıktır.

Doğrulamaktan (*verification*) çok keşfi (*discovery*) esas alan nitel yöntemi tercih etmemin bir nedeni de sayısal verilerle de ulaşılması mümkün olguların derinlerinde yatan nedeni keşfetmektir. Bu bağlamda çalışılan sahanın kendini nasıl anlamlandırdığı ve "kendine dair neyi anlatılır düzeyde" değerli bulduğu ancak nitel yöntem benimsenerek erişilebilir olur.

Nitel yöntemi temel metodolojik araç olarak kabul eden bu çalışmada, bilginin çeşitleri ve erişilebilirliği tartışma konusu yapılmış ve çerçevesi çizilen izlek takip edilmiştir. Bu izleğin bir diğer aşaması ise etnografik bir yöntemin esas alınmasıdır. Sosyo-kültürel antropoloji disiplininin ana bileşenlerinden olan etnografik yöntem, klasik anlamda geleneksel bir toplumun kuşatıcı şekilde tasviri esasına dayanmakla birlikte, günümüzde gelinen nokta itibariyle bu işlevin çok ötesinde imkânlar sunmaktadır. Bu anlamda tercih ettiğim etnografik yöntemin, sosyoloji ile antropoloji arasındaki sömürge dönemi fark-

lılıklarının ortada kalktığı, kentleşme, küreselleşme ve neoliberalizm ile birlikte etnografik yöntemin kullanım alanının ve araçlarının genişlediği ve çeşitlendiği gerçeğinden hareket etmiş olduğunu ifade etmeliyim. Etnografik yöntemin benimsenmesinin bir diğer nedeni ise 2011-2013 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yale Üniversitesi'nde yürüttüğüm doktora çalışmalarım esnasında, düzenli olarak takip ettiğim ve Prof. Elijah Anderson öncülüğünde yürütülen *Workshop in Urban Ethnography* çalışmasıdır. Bu çalışma boyunca her hafta farklı bir etnografik çalışmanın tartışılması ve burada elde edilen bilgilerin saha çalışmamda ne şekilde kullanılabileceğine dair fikir teatilerim, saha çalışmamda bu yöntemin benimsenmesi ve uygulanmasıyla sonuçlanmıştır.

Bilginin üretimi ve akademyayla ilişkisi sorunsalı temelinde tartıştığım İçkin Teori, sahadan elde edilen verilerin karşılaştırmalı analizi ve teorinin saha verilerinden elde edilmesi gerekliliğine dayanmaktadır. Teorik bir ön kabulün, sahada ortaya çıkabilecek temaların görünürlüğü ve çalışmada eşit oranda temsili önünde bir engel olduğunu düşünen İçkin Teori, çalışılan konuya teorik tartışmalardan mütevellit belli temalar dayatmak yerine, sahada ortaya çıkan temaların sosyal bilimciye ne anlattığına odaklanmak gerektiğini iddia eder ve teorinin sahadan elde edilmesi gerektiğine inanır. Bu anlamda teorik soyutlamanın araştırma sürecinin sonlarında ortaya çıktığı İçkin Teori, nitel yöntemle elde edilen saha verilerinin analizi konusunda yeni bir yol önermekte ve devamlı karşılaştırmalar yoluyla elde edilen verilerin teorik soyutlamalarla sonuçlanmasını sağlamaktadır. Verilerin analizi konusunda geliştirdiği sistem nedeniyle Amerika ile Avrupa'da yapılan sosyolojik çalışmalarda yaygınlıkla kullanılan ve nitel araştırmalara "itibar kazandırdığı" kabul edilen İçkin Teori, Türkiye'deki sosyolojik çalışmalarda yeterli ilgiyi görmemiştir. Bununla birlikte bu yöntemi tercih etmemin nedeni, "kimsenin yapmadığını yapmak" değildir. Aksine Hizbullah gibi bir konuda çalışıyor olmanın yarattığı pratik ihtiyaç, nitel yöntemin bir parçası olarak ABD ve Avrupa'da yaygın olarak kullanılan bu yönte-

mi tercih etmeme neden olmuştur. Söz konusu pratik ihtiyaç, Hizbullah'ın kapalı yapısı kadar, medya ve kamuoyunda Hizbullah imajının baskın derecede tek yönlü ilerlemesinden kaynaklanmaktadır. Şiddetin merkezde olduğu bu anlatı ve imajda eksik olan yönler ise Hizbullah mensuplarının, benlik algıları başta olmak üzere Hizbullah'ı ve Hizbullah'ın geçirdiği tarihsel ve toplumsal süreçleri nasıl algıladığıdır. Çalışmam bu algının tespiti ve elde edilen verilerde ortaya çıkan tema ve kategorilerin teorik anlamda ne anlattığına yönelik bir girişim olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmamda uyguladığım bir diğer yöntem ise görsel sosyolojidir. Tüm görsel verilerin belli bir toplumsallığın ürünü olduğu ve toplumsal olgulardan bağımsız bir görselliğin oluşamayacağını savunan görsel sosyolojinin temel iddiası, sosyolojik çalışmaların sadece sözcüklere odaklanarak yapılamayacağıdır. Teknolojinin yaygınlığı ve görselliğin söz ve yazıya kıyasla baskın kullanımı göz önünde bulundurulduğunda görsel sosyolojinin oldukça anlamlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de birkaç çalışmada kullanılan görsel sosyoloji metodunu çalışmamda benimsememin amacı, Hizbullah'ın son on yıldır kamusal alandaki etkinliklerinin görsel açıdan önemli veriler sunmasıdır. On binlerce kişinin katıldığı etkinlik, anma ve buluşmaların görsel açıdan neye tekabül ettiği, tarihinin önemli bir kısmında gizli bir örgüt olarak varlığını devam ettiren bir yapının kamusal alandaki görünürlüğünün sosyolojik olarak nasıl analiz edileceği kaygısından hareketle benimsediğim bu yöntem, aynı zamanda yapılan görüşmelerle sözlü ve analiz edilen romanlarla yazılı verilerin bir tamamlayıcısı olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye'nin bir eksik yüzleşmeler ülkesi tespitimizden hareketle, kamuoyu ve akademyanın Hizbullah'la da henüz tam manasıyla yüzleşmediğini düşünmekteyim. Kamuoyundaki bilgilerin neredeyse tamamının sadece Hizbullah şiddetine odaklanıp, en azından bu şiddeti üreten motivasyonları bile incelemediği, akademyada Hizbullah hakkında yapılmış birkaç çalışmanın neredeyse tamamının polis akademilerinde yapıl-

mış olması ve güvenlikçi bir perspektifle yazılmış olması Hizbullah hakkındaki eksik yüzleşmelerin göstergeleridir. Geriye kalan birkaç çalışma ise Hizbullah'ı anlama konusunda gösterdikleri çaba nedeniyle değerli olsa da, tamamlanmış bir yüzleşme için yeterli değildir. Dahası söz konusu çalışmalar, Hizbullah'ı çalışmanın doğal güçlüklerinden olan Hizbullah mensubu kişilere ulaşma konusunda arzu edilen seviyeye ulaşamamışlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde çalışmam, Hizbullah konusunda önemli bir ihtiyacı belli oranda karşılamaya adaydır. Diğer yandan pek çok konuda olduğu gibi Hizbullah hakkında da yapılacak bir çalışma, farklı yaklaşım, örneklem ve perspektiflerle yürütülebilir. Bilimsel etik kurallarına uyulduğu sürece bu çalışmaların tümü de konunun daha iyi anlaşılmasına aracılık eder. Okuyucu kitap boyunca ilerleyen anlatılarda bazı seslerin eksik olduğunu düşünebilir. Söz konusu eksiklik, bu seslerin yokluğu anlamına gelmediği gibi, bilimsel bir çalışmanın sınırlılıklarıyla ilgilidir. Eminim ki Hizbullah'ın Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşayan vatandaşlardaki algısına yönelik yapılacak bir çalışma, konunun başka boyutlarını açıklığa kavuşturacaktır. Bununla birlikte bu ilk çalışmada ben, Hizbullah mensuplarının anlatılarına odaklanmayı tercih ettim.

Şüphesiz her sosyolojik olgu belli bir zaman ve mekân içinde gerçekleşir ve onları hakkıyla anlamak ve analiz etmek için tarihsel bir çerçeveye ihtiyaç duyar. Bu kaygıyla hareket eden Hizbullah tarihi bölümü, Hizbullah tarihini kişisel tanıklıklar başta olmak üzere, yazılı kaynaklar ve Hizbullah'ın ortaya çıktığı dönem ve toplumun sosyolojik analizine başvurarak anlama girişimi olarak değerlendirilmelidir. Diğer yandan Hizbullah tarihi bölümü, olayların ve tarihlerin sıralandığı kronolojik bir çerçevenin ötesinde, Hizbullah'a dair bir sosyal tarih okuması olarak kabul edilmelidir.

Hizbullah'ın beslendiği tarihsel ve ideolojik kaynaklar incelendiğinde, Hizbullah'ın eklektik bir örgüt olarak pek çok kaynaktan beslendiği ifade edilebilir. Bu kaynakların başında Mısır kökenli İhvan Hareketi ve onun Hasan El-Benna, Seyyid Kutub gibi yazarları gelmektedir. Diğer yandan Hizbullah Suri-

ye'nin İhvan koluna mensup Said Havva'dan da önemli oranda beslenmiştir. Hizbullah'ın etkilendiği ikinci kaynak ise İran İslâm Devrimi'nin yarattığı atmosferdir. Bunun bir parçası olarak Ayetullah Humeyni ve Ali Şeriati, Hizbullah'ı etkilemiş yazarlar arasındadır. Hizbullah, İran İslâm Devrimi'nden sadece teorik düzeyde etkilenmemiş, 1980'lerin başında İran'la geliştirilen bağlar nedeniyle askerî ve ideolojik eğitim gibi konularda da İran etkisine girmiştir.

İhvan Hareketi yazarlarının etkisi, Türkiye'de 1960'ların sonunda başlamış, 1970'lerde yaygınlaşmıştır. 1970'lerin kutuplaşmış politik ortamında Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerinde İslâmcı grupların çeşitliliği ve sayısı göze çarpmaktadır. Büyük çoğunluğu İhvan etkisinde olan bu gruplar, kökenleri itibariyle Milli Görüş hareketi ve partileri içinde yetişmiş, daha sonra müstakil organizasyonlara dönüşmüştür. Hizbullah da lider kadrosu itibariyle Milli Görüş çizgisindeki yapılarda yetişmiş ve 1970'lerin sonuna kadar bu yapılarla organik bağlarını devam ettirmiştir.

1979'daki İran İslâm Devrimi'nin yarattığı politik rüzgâr, pek çok İslâmcı yapı gibi devrimin gerçekleştiği yılda kurulan Hizbullah'ı da etkilemiştir. Bu tarihten başlayarak yaklaşık on yıl devam eden İran'la ilişkilerde Hizbullah, örgütlenme, ideolojik ve askerî eğitim gibi konularda İran'dan destek ve eğitim almıştır. İran etkisi nedeniyle pek çok İslâmcı grup birbirine yakınlaşmış ve stratejik işbirliğine girmiştir. Bu dönemde Menzil grubuyla birlikte hareket eden Hizbullah, grupların rekabeti ve tabana dair hesaplar nedeniyle Menzil grubundan ayrılmıştır. Bu ayrılığın bir diğer nedeninin İslâmcı gruplarla ayrı ayrı ilişkilenen İran'ın tavrı olduğu söylenmelidir. Kendi rejimini Müslüman ülkelere ihraç etmek isteyen İran, destek verdiği İslâmcı gruplardan Şii mezhebine geçmelerini talep etmiştir. Hizbullah'ın bu talebe sıcak bakmadığı ve Sünnî –büyük oranda Şafii– yapısını koruduğu bilinmektedir. Bu durumun İran'ın Hizbullah'a sırt çevirmesine neden olduğu ve Menzil grubuna daha fazla destek verilmesini sağladığı tespit edilmiştir.

1982'de Hafız Esad rejiminin Suriye'nin Hama şehrinde Müs-

lüman Kardeşler mensuplarına yönelttiği katliam ve İran'ın Suriye rejimini desteklemesi, İslâmcı gruplar arasında tartışmalar ve ayrılıklara neden olmuştur. Hama Katliamı'nı politik bir söylem olarak kullanan Hizbullah, İran'la ilişkilerine devam etmiştir. İran'la ilişkilerin ne zaman noktalandığı bilinmemekle birlikte bunun 1990'ların başına kadar devam etmiş olabileceği, Hizbullah-PKK çatışması başlayınca bazı aracı kişilerin çatışmanın durması için İran'la görüşmesi de göz önünde bulundurulduğunda ihtimal dahilindedir.

Hizbullah analizinin önemli bir öğesi de Türkiye'nin laikleşme sürecinde ortaya çıkan "din karşıtı" uygulamalardır. Cumhuriyetin ilk dönemlerde benimsenen politikalar, İslâmcı pek çok yapı gibi Hizbullah'ın devlet karşıtı söylemini oluşturan ana etkenlerdendir. İhvancı bir söylem içinde, Allah'ın hükmüyle hükmetmeyen devlet rejimini meşru görmeyen bakış açısı, bu yönüyle Türkiye tarihinde söylemini güçlendirmek için pek çok "delil" bulan Hizbullah'ın örgütlenme sürecinde bir avantaja dönüşmüştür. Devletin din, politika ve uygulamalarına toplumun verdiği tepki, Hizbullah'ın örgütlenme sürecinde bir avantaja dönüşmüştür. Bu anlamda Hizbullah, toplumda oluşan din temelli tepkilere, talebin karşılık bulması yönüyle "cevap olmuştur". Bununla birlikte bu cevabın ne kadar ilerici/*progressive* olduğu tartışılmalıdır.

Tarihsel olarak devlet rejimine din referanslı tepkilerin önemli bir kısmının Şeyh Said örneğinde[2] olduğu gibi Kürtler arasında etnik-dinî referanslarla taban bulması, mensuplarının tamamına yakını Kürtlerden oluşan Hizbullah için bir başka sosyolojik taban oluşturmuştur. Kürtlerin tarihsel açıdan muhafazakâr bir toplum olarak betimlendiği göz önünde bulundurulduğunda, Hizbullah'ın mesnetsiz bir sosyolojik tabana yas-

2 Şeyh Said İsyanı'nda etnik ve/veya dinî referansların ağırlıkta olduğu tartışmaları bilinmekle birlikte, burada Hizbullah'ın Şeyh Said İsyanı'nı ideolojik bir söylem olarak kullandığı tespitinden hareket edilmektedir. Şeyh Said İsyanı'nın nasıl bir nedenle gerçekleştiği yerine, bunun Hizbullah tarafından söylem düzeyine nasıl taşındığına odaklandığımı belirtmekte fayda vardır. Şeyh Said İsyanı'nın gerçekleştiği motivasyonlar tarih disiplininin ilgilendiği bir alandır.

lanmadığı ve bu durumun Hizbullah'ın süreç içerisinde bir toplumsal harekete dönüşmesini sağladığı ortadadır.

Devletin Kürt meselesiyle "baş etme biçiminin" Kürtlerde yarattığı sosyolojik durum, Hizbullah'ın gelişiminde de etkilidir. Öncelikle devlet karşıtı tüm söylem biçimlerinin Kürtler arasında daha kolay taban bulabileceği, tarihsel koşullar değerlendirildiğinde ortaya çıkacaktır. Diğer yandan devlet kaynaklı şiddetin, yerel ve tarihsel dinamiklerin bir parçası olarak şiddet kültürünü güçlendirdiği ve yaygınlaştırdığı ifade edilmelidir. Bu durumun Hizbullah şiddetini üreten neden olmasa da güçlendiren bir etken olduğu vurgulanmalıdır.

Şiddetin, kendini savunmanın bir aracı olduğunu iddia eden Hizbullah için şiddet, amacını gerçekleştirmek için başvurduğu bir araçtır. Bu bağlamda muhalif gruplarla yaşanan problemlerde şiddeti bir yöntem olarak uygulayan Hizbullah, bölgesindeki diğer İslâmcı grupların kendini feshetmesine, Hizbullah'a katılmasına ve şiddet yoluyla yok edilmesine neden olmuştur. 1990'lara doğru Doğu ve Güneydoğu'da örgütlü İslâmcı yapılar içinde benimsediği agresif örgütlenme politikası ve teorik tartışmalardan çok eylemi önceleyen yapısı nedeniyle Hizbullah, bölgedeki en güçlü İslâmcı yapıya dönüşmüştür. Örgütlenme biçimi ve politikası değerlendirildiğinde, ideolojik açıdan İslâmcı referanslara sahip Hizbullah, örgütlenme ve eylemlerde, eklektik yapısına da uygun olarak, bazı sol örgütlerle aynı izleği takip etmiştir.

Hizbullah'ın diğer İslâmcı gruplara uyguladığı yöntemlerin, PKK'nin ortaya çıktığı dönemde diğer Kürt örgütlerine uyguladığı "yöntemlerle" benzerliği vurgulanmalıdır. Biri sol referanslı örgütler arasından sivrilen, diğeri ise İslâmcı gruplar arasından benzer yöntemlerle sivrilen iki grubun tabanının Kürtlerden oluşması, karşılaşmayı "kaçınılmaz" kılmıştır. 1991 yılında başlayan fiili şiddet, PKK'den 500'ün,[3] Hizbullah'tan ise

3 Bu rakam Hizbullah tarafından işlendiği bilinen cinayetleri esas almaktadır. 1990'larda Güneydoğu'da yaşanan bazı faili meçhul cinayetler de katılmak suretiyle bu rakam, kimilerince binlerle ifade edilmektedir. Bu konuya dair kesin bilgim sınırlı olduğu için, rakamları telaffuz etmekle yetiniyorum.

200'ün üstünde kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. 1991-1996 yılları arasında yoğun olarak devam eden Hizbullah-PKK çatışması, Hizbullah tarihinin en karanlık safhalarından biridir. Bir tarafta "varlığına yönelmiş bir tehdide karşı kendini savunmayla" meşrulaştırılan, diğer tarafta ise Hizbullah'ın paramiliter bir güç olarak PKK'ye karşı devlet tarafından kurulduğu/desteklendiği şeklinde tanımlanan şiddet eylemleri, Kürt toplumunda derin bir korku ve ayrışmayla sonuçlanmıştır. Devlet tarafından şiddetin her türüne maruz kalmış Kürtlerin Hizbullah'ı da devlet şiddetinin bir başka yüzü olarak değerlendirmesi şaşırtıcı değildir. Diğer yandan, PKK'de din algısı ve dine karşı uzun bir süre belirlenen tutum, pek çok dindar Kürdün, Hizbullah tarafında yer almasına neden olmuştur. Aynı ailede dahi PKK ve Hizbullah mensupları ve/veya sempatizanlarının bulunabildiği bir ortamda şiddet gündelik hayatın bir parçasına dönüşmüş, toplumsal kaos olarak tanımlanabilecek sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Hizbullah'ın devlet tarafından kurulan ve/veya desteklenen bir örgüt olduğu savı, Hizbullah tarihinde tespiti kolay yapılamayacak bir başka unsurdur. Bir yanda Kürtler arasındaki yaygın kanaat ve "tanıklıklar", diğer yanda bunu katı bir şekilde reddeden ve bağlantılı olduğu iddia edilen JİTEM ve Ergenekon gibi yapıların 1990'larda yaptıkları eylemlerin detaylıca soruşturulmasını parti programına koyan Hüda-Par karşılaştırıldığında, bu duruma dair net bir şey söylemenin mümkün olmadığı görülecektir. Hizbullah tarafından kabul edilen şey ise, Hizbullah-PKK çatışmasının devletin işine yaradığı ve çatışma başlamadan yapılan görüşmelerde bunun PKK'ye bizzat söylendiğidir. Diğer yandan bu dönemin iki grubun hiçbir "dış" etken olmaksızın çatıştığı şeklinde değerlendirilmesi bir eksiklik olacaktır. Hizbullah'ın kabul ettiği gibi devletin yararlandığı bu dönemden, Hizbullah'ın da güçlenerek çıktığı ortadadır. Dahası Hizbullah-PKK çatışmalarının yoğun olarak yaşandığı 1990'ların başlarında Hizbullah'a yönelik operasyonların azlığı dikkate değerdir. Bu operasyonların Hizbullah'ın silahlı şiddetinin neredeyse tamamen bittiği 1990'ların sonunda hız kazan-

ması, Abdullah Öcalan'ın yakalandığı 1999 yılından sonra artması ve Hüseyin Velioğlu'nun öldürüldüğü 17 Ocak 2000 tarihinden itibaren Hizbullah'ın illegal bir yapı olarak bitme noktasına gelmesini sağlayan bir aşamaya gelmesi şüpheyle karşılanmalıdır. Mevcut tablo, devlet içindeki bazı güçlerin Hizbullah'ın varlığından faydalandığını ve PKK'ye karşı savaştığı için "hoş görüldüğü" savını güçlendirmektedir. Devletin monolitik ve homojen bir varlık olmadığı ve bazen kendi içinde çelişen/çatışan ilişkiler bütünü olduğu ifade edilmelidir. Yine paramiliter grupların doğrudan devletle ilişkili olmak zorunda olmadığı ve bu ilişkinin dolaylı ve karmaşık şekillerde gerçekleştiği bilindiğinden, Hizbullah-devlet bağlantılarının daha fazla analiz ve çalışma gerektirdiği ortadadır. Diğer yandan Hizbullah'ın devletle ilişkisinin olup olmadığına dair net delillerin bulunmayışı, Hizbullah eylemlerinin devlete çıkar sağladığı gerçeğinin önüne geçemez. Bu tespiti destekleyen yaygın kanının sadece PKK taraftarları arasında bulunmadığı, eski Hizbullah üyelerinin önemli bir kısmının da aynı kanıda olduğu ifade edilmelidir.

Beykoz Operasyonu sonrasında birkaç yıllığına dağılma süreci içerisine giren Hizbullah, 2004 sonrasında kamusal alanda Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen STK, dershane, platform, miting, gösteri ve konferanslarla yeniden görünürleşmiştir. Bu dönemin ana özelliği ise daha önce hiçbir eylemini üstlenmeyen ve hiçbir legal faaliyette bulunmayan Hizbullah'ın legalleşmesidir. Bu dönemde şiddet, gerektiğinde kullanılabilecek bir savunma aracı olduğu sıkça vurgulanarak, Hizbullah'ın başvurduğu yöntemler arasından çıkmıştır. Hizbullah'ın bu dönemdeki ana stratejisi legal etkinlik, yardımlaşma ve örgütlenme faaliyetleri yoluyla bir taban hareketine dönüşmesidir. Bu bağlamda günümüzde Hizbullah'ın geçmişe oranla daha yaygın bir örgütlenme ağına sahip olduğu ama bu ağın Hizbullah aidiyetinin geçmişe kıyasla daha gevşek olduğu iddia edilebilir. Hizbullah'ın legalleşme aşamasında Lübnan Hizbullah'ı, Hamas ve İhvan hareketine benzer şekilde toplumsal tabanda örgütlenmeyi ve toplumun, devletin sağlamakta yeter-

siz kaldığı ihtiyaç ve taleplerini karşılama yoluyla tabanını genişlettiği söylenebilir.

Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Hüda-Par'ın parti programında yer alan Kürt sorunu bölümü, geçmişte neredeyse tüm etnik göstergeleri kavmiyetçilik gerekçesiyle reddeden Hizbullah için oldukça yeni ve BDP'yle ortak bir zeminde buluşabileceği bir alandır. Tabanın yapıyı dönüştürdüğü savını güçlendiren Kürt sorununun çözümü konusundaki talepler, parti yetkililerinin söylemlerinde parti programında durduğu ağırlıkta durmamaktadır. Geçmiştekine benzer şekilde daha çok İslâmcı referanslarla inşa edilen Hüda-Par politik söyleminin Kürtler arasında ne düzeyde kabul görebileceğini zaman gösterecektir. Fakat mevcut haliyle Hüda-Par'ın politik söyleminin Kürtler arasında yaygın bir kabul görmediği, 2014 yerel seçimlerinde alınan toplam 92 bin civarında oy göz önünde bulundurulduğunda görülecektir. Mevcut politik söylem ve etkinlikler yoluyla Hüda-Par'ın 200 bin civarında oy alma potansiyeline sahip bir parti olarak kalabileceği düşünülmektedir.

Türkiye'nin bir eksik yüzleşmeler ülkesi olduğu gerçeği, Hizbullah için de geçerlidir. Kanaatimce Hizbullah'ın geçmişle yüzleşmesi ve daha şeffaf bir söylem geliştirebilmesi durumunda Kürtler arasında daha yaygın bir meşruiyet zemini bulması mümkündür. Bu yüzleşmenin bir yönü geçmişle yüzleşmeyse, bir diğer yönü ise gelinen nokta itibariyle "kentlileşen" ve sekülerleşen Kürt toplumunda farklılıklara ne düzeyde "tahammül" edileceğidir. Mevcut göstergeler açısından değerlendirildiğinde bu yüzleşmenin yapısal olarak çok zor olduğu ifade edilmelidir. Bir yanda Hizbullah üyeliği veya şiddet eylemleri nedeniyle cezaevinde yatmış/yatan binlerce kişinin varlığının oluşturduğu duygusal yük ve beklenti, diğer yanda benimsenen İslâmcı perspektifin seküler yaşam merkezli farklılıklara olan tahammülsüzlüğü göz önünde bulundurulduğunda Hizbullah'ın mevcut halinden farklılaşmasının oldukça zor olduğu görülmektedir.

Düzenlenen etkinliklerdeki yüksek katılım ve legal faaliyetler, örgütlenmeler, kurum ve kuruluşlar göz önünde bulundu-

rulduğunda Hizbullah'ın bir toplumsal harekete dönüştüğü ortaya çıkacaktır. Aşevlerinden dershaneciliğe, öğrenci evlerinden konferans, miting ve gösterilere, sivil toplum kuruluşlarından Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen siyasi partiye toplumsal tabanda geniş bir temsil alanında faaliyet gösteren Hizbullah'ın bir toplumsal hareket olarak değerlendirilmesi pek çok açıdan faydalıdır. Eksik yüzleşmelere rağmen, Hizbullah'ın bir tabanının olduğu ve toplumda beliren bir ihtiyacın karşılığı olarak varlığını devam ettirdiği değerlendirilmektedir. Özellikle PKK tabanında Hizbullah'ın meşruiyetine dair dile getirilen itirazların yaygınlığı, Kürt toplumunda bir kutuplaşmaya neden olmaktadır. Hizbullah ve PKK arasında kalıcı bir ateşkesin olmaması ve Hizbullah'ın bağlantılı olduğu iddia edilen örgütlerin faaliyetlerinin meşruiyetini sorgulayan bakış açısı, Hüda-Par'ın politik alandaki varlığıyla birlikte yeni bir gerginlik alanı doğurmaktadır. Nitekim 2014 yerel seçim sürecinde Hüda-Par ve BDP tabanı pek çok yerde gerginlikler yaşamış, sonrasında bazı Hüda-Par yetkilileri kaçırılmış ve Hüda-Parlı olduğu söylenen bir kişi öldürülmüştür. 6-8 Ekim 2014 tarihlerinde Kobanê protestoları sürecinde Hizbullah bağlantılı dernek ve kuruluşlara yapılan saldırılar ve Hizbullah tabanının karşı saldırıları Hizbullah-PKK çatışmalarında 1990'lara dönüş endişesi yaratmış, Bingöl'ün Karlıova ilçesinde şekli itibariyle 1990'ları andıran şekilde bir Hüda-Par üyesinin faili meçhul bir cinayete kurban gitmesi bölgede ciddi bir endişe yaratmıştır. Gerek DTK başkanı Hatip Dicle'nin duyarlı çağrıları, gerek İHD, Mazlum-Der gibi sivil toplum kuruluşlarının aracılık girişimleri, gerekse Hüda-Par'ın yeniden çatışma sürecine dönmeme konusunda gösterdiği duyarlılık, kalıcı bir barışla sonuçlanmasa da "şimdilik" bir çatışmasızlık ortamı yaratmıştır. Mevcut tablonun, devam eden "barış süreci" ve Ortadoğu'daki siyasal gelişmeler de göz önünde bulundurulduğunda oldukça hassas bir zeminde durduğu görülecektir. Bu haliyle "barış sürecini" ve toplumsal dengeleri altüst edebilecek potansiyele sahip Hizbullah-PKK ilişkisi, istismara ve yönlendirmeye açıktır. PKK'nin, Hizbullah'ın bir sosyal harekete dönüştüğü olgu-

sundan kaynaklanan gerçekliği kabul etmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Hizbullah'ın geçmişle yüzleşmesi ne kadar gerekliyse, yıllarca çatıştığı devletle "barış süreci" yürüten PKK'nin de Hizbullah'ın bir toplumsal harekete dönüştüğü gerçeğiyle yüzleşmesi gerekmektedir. Kalıcı bir barışın koşulları, toplumun çatışmalı tüm tabanları arasında gerçekleşmesi ile mümkündür.

Hizbullah'ı sadece tarihsel olaylar bağlamında okumak, yetersiz bir girişim olacaktır. İçkin Teori çerçevesinde Hizbullah'ın kendini nasıl algıladığı ve toplumsal belleğini ne şekilde inşa ettiği ve bu süreçte görselliği nasıl oluşturduğu da bu çalışmanın odaklandığı ana meselelerden olmuştur. Hizbullah'ta grup aidiyetinin etnik kimlik algısı ve dinî söylemi belirleyen temel dinamik olduğunu tespit eden bu çalışma, grup aidiyetinin, büyük oranda gündelik yaşam pratiklerinin düzenlenmesi ve gündelik yaşamın güvenlik ve gizlilik merkezli tasarlanmasıyla yakın ilişkisini ortaya koymuştur. Güvenlik ve gizlilik merkezli düzenlenen gündelik yaşam pratiklerinin grup aidiyetini güçlendirirken, söylem ve eylem düzeyinde diğer gruplarla belli bir segregasyon yarattığı tespit edilmiştir. Söylem düzeyinde gerçekleşen segregasyon sürecinde, gruplar arasında belli oranlarda diyalog devam etmekle beraber şiddeti meşrulaştıran söylem yaygınlık kazandıkça segregasyon derinleşmekte, grup aidiyeti güçlenmekte ve minimal homojenlikler oluşmaktadır. Farklı nedenlerle yaşanan tartışma ve çatışmalar sonucunda oluşan minimal homojenlikler, gruplar arasında saflaşmaya ve geçişkenliklerin yok olmasına neden olmaktadır. Bu şekilde benzerlik ve aynı prensiplere inanç düzleminde homojenleşen grupların eylem yapabilme ve grubu stratejik dönüşümlere ikna etme potansiyeli artmaktadır. Zira bu aşamada grup aidiyeti, kendisine benzer pek çok yaşam formunu da dışarıda bırakacak şekilde güçlenmiş ve şiddeti meşrulaştıran dil yaygınlık kazanmıştır.

Şiddet, kontrol edilemez ve öngörülemez bir karaktere sahip olmayıp takibi mümkün bazı aşamalardan geçerek fiili şiddete dönüşmektedir. Bu bağlamda fiili şiddeti önceleyen ve onun

gerçekleştirilebilir olmasını mümkün kılan şey, şiddeti meşrulaştıran bir dilin inşası ve yaygınlaştırılmasıdır. Şiddeti meşrulaştıran ana sav ise varlığa yönelmiş tehlikeye karşı kendini savunmadır. Bir toplumsal belleğin inşası ve yeni nesillere Hizbullah'ın nasıl bir grup olduğunu anlatmayı amaçlayan Hizbullah hikâye ve romanlarında şiddeti meşrulaştıran bir dilin varlığı bu savımızı güçlendirmektedir. Hikâye ve romanlarda gerçekleşen bu anlatı Weberyan anlamda ideal tipler olarak tanımlanabilecek ve ötekinin şeytani kötücül bir karakter olarak tasvir edildiği bir söyleme yaslanmaktadır. Bunun karşısında kendini iyiliğin temsilcisi, hatadan münezzeh bir grup olarak tasvir eden bu söylemde şiddet, genellikle muğlak referanslarla anlatıya dâhil edilmektedir. Şiddetin anlatısının hikâye ve romanlardaki bu belirgin yokluğu, söylemde var olan şeyler kadar söyleme dâhil edilmeyen veya yok sayılan unsurların da incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Hizbullah hikâye ve romanlarında şiddet, toplumsal belleğin inşası için başvurulan ana referanslar arasında ilk sıralarda değildir. Şiddet vurgusu yerine feda kültürü ve şehadet anlatıları yoluyla şiddet ima edilmekte, bu yolla bir "bilinç" kazandırılmaktadır. Saha araştırmalarım esnasında Hizbullah bağlantılı yazılı ve görsel medyada karşıma çıkan "Allah şehadetini kabul etsin" veya diyaloglarda gerçekleşen ve genellikle "görüşürüz" gibi veda sözcüklerinin yerine kullanılan "Allah seni şehid etsin" cümleleri, feda kültürünün sınırlarına dair fikir vermektedir. Bu feda kültürü içinde, sürgün "hicret", cezaevi "medrese-i yusufiye", ölmek ise "şehadettir".

Hizbullah'ın legal alanda faaliyetlere başlamasıyla, gündelik yaşamın güvenlik ve gizlilik temelli yapılanması dönüşmüştür. Bu dönüşüm de Hizbullah aidiyetinin geçmişe oranla daha gevşek bir seviyeye inmesine neden olmuştur. Bununla birlikte şiddetin ortadan kalkması, daha gevşek bir aidiyet biçimine evrilmekle birlikte, Hizbullah tabanının genişlemesine aracılık etmiştir.

Hizbullah'ta grup aidiyeti, üç katmandan oluştuğunu tespit ettiğim aidiyet biçimlerinin belirleyici ve dönüştürücü çekirde-

ğidir. Bu katmanların ikincisi dinin ideolojik bir söylem biçimi olarak inşasıdır ve büyük oranda grup aidiyeti çerçevesinde üretilen söylem tarafından belirlenmektedir. Bu söylem ise teorik tartışmalardan çok eylemselliği önceleyen ve daha genç kitleler arasında cazibesi bulunan bir yapı arz etmektedir.

Grup aidiyeti ve ideolojinin temsil edildiği bir zemin olarak görsel alan, Hizbullah tarafından önemsenmekte ve pek çok kulvarda kullanılmaktadır. Kamusal alanda gerçekleştirilen etkinliklerde ortaya çıkan görselliğin grup aidiyetini güçlendirdiği ve ima ettiği meşruiyet zemini nedeniyle Hizbullah tabanını genişlettiği düşünülmektedir. Dışarıya bir ima ve güç göstergesi olarak yansıyan bu durum, içeriye ise "otoriter bir tavsiye" olarak yansımaktadır. Bedenin görselliğini dolaylı araçlarla kontrol eden bu otorite, Hizbullah kimliği için "kabul edilebilir" formların yaygınlaşmasına aracılık etmektedir. Bu anlamda bu otoritenin, sunduğu görsellik açısından, en görünür olduğu alan kadın ve çocuk bedenidir. Karar alma mekanizmalarında yoklukları veya eksiklikleri "nitelik ve İslâm hukukunda kadının üstlenemeyeceği görevler" gibi gerekçelerle meşrulaştırılan kadınlar, kitlesel gösterilerde ön plandadır. Kadın bedeninin ulus-devlet süreçlerinde ne şekilde *biyo-iktidar*ın malzemesine dönüştürüldüğü ilgili bölümde tartışılmıştır. Hizbullah için de kadın ve çocukların sağladığı görsellik, kadın bedeninin politik bir söylemin meşruiyetinin inşasına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte vurgulanması gereken bir unsur da, Hizbullah'ta kadınların gündelik yaşamını ve aidiyet biçimlerini merkeze alacak çalışmalara duyulan ihtiyaçtır.

Hizbullah'ta etnik aidiyet, folklorik bir unsur olarak varlığı gündelik yaşam pratiklerine eşlik eden ama İslâmcı söylem nedeniyle etnik aidiyete yapılan doğrudan vurguların yaftalandığı ve dışlandığı bir yapı arz etmektedir. Bununla birlikte Kürt kimliğine vurgunun legalleşme faaliyetleri ile birlikte görünürleştiği ve siyasi partinin kuruluşundan sonra Kürt meselesiyle ilgili söylemlerde artışın yaşandığı kaydedilmelidir. Diğer yandan bireysel diyaloglarda görünürlüğü ve vurgusu daha fazla olan Kürtlük, grup söyleminde aynı oranda yer almamaktadır.

Bu nedenle bireysel düzlemde var olan bir olgunun, grup söyleminde yeterince temsil edilmediği düşünülmektedir.

Kürt kimliği, Hizbullah söyleminde dinî referanslarla "kabul edilebilir" bir zemine dönüştürülmektedir. Hizbullah'ta etnik kimliğin Şeyh Said, Selahaddin Eyyubi gibi karakterler üzerinden söylem alanına taşındığı düşünüldüğünde, dinî milliyetçilik olarak tanımlanabilecek emarelerden bahsedilebilir. Bu bağlamda Hizbullah için etnik kimlik, İslâmcı bir dünya görüşünü reddetmediği sürece kabul edilebilirdir. Kürt kimliğinin söylem düzeyinde var olması da ancak dinî referanslara eşlik ettiği sürece mümkündür.

EK

Hizbullah Yetkilileriyle İnternet Yoluyla Yapılan Yazılı Görüşme

Aşağıdaki metin, Hizbullah'ın resmî internet sitesi olarak kabul edilen www.huseynisevda.biz'e gönderilen ve aynı yolla cevapları alınan yazılı görüşme metnidir. Soruların bir kısmına, bizim de "sorulara cevap verme zorunluluğu bulunmadığını" belirtmemiz neticesinde, cevap verilmemiştir.

Bismihi subhanehu
Hamdele, salvele

Öncelikle şunu belirtmekte yarar var. Sorduğunuz soruların çoğunun cevabını "savunmalar" adıyla yayınlanan kitap, Hizbullah manifestosu, Kendi dilinden Hizbullah, Hizbullah Rehberinin yayınladığı mesajlar ve mülakatlarda bulabilirsiniz. Ayrıntılar için bu yayınlardan ve mesajlardan istifade etmenizde yarar vardır.

• *Hizbullah mensupları genel olarak hangi sosyal ve ekonomik arka plandan gelmektedir?*

– Hizbullah Cemaati içinden çıktığı toplumun tüm sosyal tabakalarını bünyesinde barındıran, ancak genel olarak toplumun mustazaf ve orta kesiminden olan insanlardan müteşekkildir.

• *Kısa bir sürede Kürt halkının kayda değer bir kesiminin "teveccühünü kazanmış olma başarısının" altında yatan temel nedenler nelerdir?*

– Hizbullah Cemaatinin, toplumun inanç, örf, âdet ve fıtratına uygun bir alt yapısı olduğundan toplumda teveccüh görmesi doğaldır. Bilindiği gibi Hizbullahî hareketin yeşerdiği coğrafya, 1400 yıldan beridir İslâm ile müşerref olan bir coğrafyadır. Halkımız Müs-

lümandır. Böyle bir toplumda Hizbullah Cemaatinin teveccüh görmesi doğaldır.

• *İslâm'ı referans alan bir cemaat olarak "şiddet" konusunu nasıl değerlendiriyorsunuz?*

– Bizim silahlı propaganda diye bir yöntemimiz yoktur. Bu konuyla ilgili değişik münasebetlerle görüşümüzü beyan etmişiz. Kısaca İslâm'ı öğrenme, gereğini yaşama ve bunun etrafında örgütlenip insanlara tebliğ etmeye engel olunmadığı ve varlığımızı tehdit edecek bir saldırı söz konusu olmadıkça başkasına karşı güç kullanma gibi bir düşüncemiz yoktur.

• *Cihat hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Cihad; davet, tebliğ, iyiliği emredip kötülüğü sakındırmaktan başlayıp mukatele denilen bugünün tabiri ile silahlı savaşa kadar varan geniş anlamlı bir kavramdır. Cihattan kastınız mukatele ise zaten yukarıdaki soruların cevabında verdik.

• *Hizbullah'ın diğer İslâmî gruplarla çatışmasının nedenleri nelerdir?*

– (Cevap verilmedi)

• *Menzil grubuyla çatışmanın nedenleri nelerdi?*

– (Cevap verilmedi)

• *Vahdet grubuyla yaşadığınız sorunların kaynağı nedeni neydi?*

– (Cevap verilmedi)

• *Zehra grubu hakkında ne düşünüyorsunuz ve Zehra grubuyla yaşanan sıkıntının nedeni neydi?*

– (Cevap verilmedi)

• *Türkiye'nin batısındaki İslâmî grup ve oluşumlar hakkında fikirleriniz nelerdir? Onların yarattığı kanaatler ve yaptıkları davranışlar nedeniyle Hizbullah cemaatinin zarar gördüğünü düşünüyor musunuz?*

– (Cevap verilmedi)

• *PKK hakkındaki fikirleriniz nelerdir?*
– (Cevap verilmedi)

• *PKK ile çatışma nasıl başladı ve sizce bunun nedenleri neydi?*
– (Cevap verilmedi)

• *PKK ile sona eren çatışma ortamı hakkında ne düşünüyorsunuz?*
– (Cevap verilmedi)

• *Laik rejimi yıkıp yerine Şeriat esaslı bir yönetim kurmayı hedefleyen bir grup olarak Hizbullah, yaptığı eylemlerin ne kadarında devletle karşı karşıya geldi?*
– Huseynisevda.biz sitesinde yer alan "Polis ve Jitem'in ifsat yöntemleri" ve belirttiğimiz diğer kaynaklarda ayrıntılı cevabı vardır.

• *Hizbullah'ın PKK ile çatışma döneminde dile getirilen "derin devletle" işbirliği ithamları hakkında ne düşünüyorsunuz?*
– (Cevap verilmedi)

• *Hizbullah'ın devletle bazı menfaat ilişkileri geliştirdiği ithamları konusunda ne söylersiniz?*
– Bizim devlet ile menfaat ilişkilerine girdiğimiz konusunda somut bir iddia bilmiyoruz. Bu konuda somut bir bilgi varsa iletin.

• *İran ve Şia hakkında ne düşünüyorsunuz?*
– Biz ehli kıbleyi kardeş biliyoruz. Kardeşler hakkındaki hukuka riayet etmek istiyoruz. Bu nedenle mezhep, meşrep, tarikat ve İslâmî gruplar arasındaki farklılıkların konuşulmasından ziyade ortak noktalarda birleşip yardımlaşarak, ortak amaç ve hedefler için ortak düşmanla mücadele edilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bunun için İslâmî oluşumlar hakkındaki farlılıklarımızın aleni ortamda fitne oluşturacak şekilde tartışılıp gündem edilmesi taraftarı değiliz.

• *Hizbullah'ın İran'la fikri ve/veya fiziki bir bağı oldu mu? Olduysa bunun boyutları nelerdi?*
– Bizim fikri yapımız manifestomuzda ilan edilmiştir. Bu çerçevede ehli kıble olan herkes ile fikri birlikteliğimiz vardır. İslâm ortak

paydasında tüm Müslümanlar ile yakınlığımız vardır. Ancak Hizbullah bağımsız bir cemaattir hiçbir devlet, cemaat, örgüt veya oluşumun, devamı veya oluşturduğu bir cemaat değildir.

• *Suudi Arabistan ve körfez ülkelerinin siyasal ve dinî yapısı hakkında fikirleriniz nelerdir?*

– Suudi ve Körfez ülkelerinin pek çoğu maalesef halklarının iradesine dayanan meşru yönetimler değildir. Birinci Dünya Savaşı sonunda oluşan siyasi, askerî ve iktisadi şartlar gözetilerek işgalci devletlerin özellikle İngilizlerin oluşturduğu yönetimlerdir. Kendi halkının çıkarlarını korumaktan çok, kendi şahsi ikballeri ve Batı'nın çıkarları doğrultusunda çalışan yönetimlerdir.

• *İhvan-ı Muslimin hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– İhvan, dağılan İslâm birliğinin kurulması için başta Mısır'da kurulan daha sonra tüm İslâm coğrafyasını kapsayan bir İslâmî ihya hareketidir. Bugün dünyada varlığını sürdüren hemen tüm İslâmî hareketlere ya direkt kaynaklık etmiş ya da kültürel olarak katkı sunmuştur. Bu anlamda tecrübe ve eserleriyle Hizbullah hareketine katkı sağlamıştır.

• *Hizbullah hangi ilmî ve entelektüel kaynaklardan beslendi? Referans aldığınız, özellikle yararlı gördüğünüz yazarlar, kitaplar hangileridir?*

– Biz İslâm kültür külliyatı içerisinde bulunan eski yeni tüm kaynaklardan istifade etmeye çalışıyoruz. Kendimizi belirli kitap ve kaynak ile sınırlamıyoruz.

• *Kürt sorunu hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– (Cevap verilmedi)

• *Mensuplarının önemli bir kısmı Kürt olan bir oluşum olarak Türkiye'de Kürt sorununun çözümü konusundaki fikirleriniz nelerdir?*

– (Cevap verilmedi)

• *Suriye Kürtleri hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Suriye'deki Kürdler Baas yönetimi altında çok mağduriyetler

yaşadı. Kimlikleri ve vatandaşlıkları kabul edilmedi. Sınırın bu tarafındaki kardeşleri ile aralarına mayınlar ve dikenli teller döşendi. Bu açıdan bakıldığında bu taraftaki kardeşlerinden daha fazla mağdur edildiğini söyleyebiliriz.

• *El-Kaide ve bağlantılı oluşumlar ile Suriye Kürtleri arasında yaşanan gerginlik ve çatışma hakkındaki fikirleriniz nelerdir?*

– (Cevap verilmedi)

• *Beykoz Operasyonu sonrasında cemaat bir özeleştiri sürecine girdi mi?*

– Biz Müslüman olarak her gün "bugün Allah için ne yaptım" diyerek özeleştiri yapmak gerektiğini düşünüyoruz. Her gün Allah'a karşı görevimizi yerine getirdim mi, kulluk görevlerimi ifa ettim mi diye muhasebe yapılmasını tüm arkadaşlarımıza tavsiye ediyoruz. Bu bakımdan Cemaat olarak yapmak istediklerimiz ve yaptıklarımız hakkında yaşanan olumsuzlukları sürekli muhasebe ve muhakeme yapıyoruz. Bir hareket karşılaştığı ve yaşadığı olumlu ve olumsuz tüm olayları değerlendirir. Eksiklik ve kusurlar varsa onları telafi etmeye çalışır. Yaşananlardan ders ve ibretler çıkarıp bunlardan tecrübe olarak istifade eder.

• *Beykoz Operasyonu sonrasında cemaat herhangi bir zihinsel dönüşüm yaşadı mı?*

– Cemaat; ilke, prensip, inanç ve düşünceleri açısından zihinsel dönüşüm yaşamamıştır. Ancak zaman ve şartların değişmesiyle kendisini yenilemesi, strateji ve programlarını zaman ve şartlara göre geliştirmesi de İslâmî hareket ve mücadelenin bir gereğidir.

• *BDP'lilerle yaşanan gerginlikler Cemaatin yeniden silahlı mücadele aşamasına geçmesine neden olur mu?*

– Biz on yılı aşkın bir süredir PKK ve uzantılarının Müslüman halka yaptığı saldırılara rağmen sabrediyor, tekrar doksanlı yıllardaki gibi olayların yaşanmaması için elimizden gelen gayreti göstermeye çalışıyoruz. Ancak karşı taraftan sürekli saldırı ve tahrikler devam ediyor. Bu duruşumuz ve sabrımız saldırıların devamı ve niteliğine bağlıdır. Saldırılar inancımızı yaşamak ve bunu gelecek nesille-

re ulaştırmayı engelleme durumuna gelirse davamızı ve Müslüman kardeşlerimizi savunmayı, saldırıları bertaraf etmeyi İslâmî bir görev ve sorumluluk olarak görürüz.

• *Kürt sorununun çözümü konusunda bir programınız var mı?*
– (Cevap verilmedi)

• *Hizbullah davasından kaç kişi yargılandı, bunların kaçı ceza aldı?*
– Hizbullah davasında 1991 yılından itibaren on binlerle ifade edilecek sayıda insanımız Hizbullah'a mensup olduğu iddiası ile yargılandı. Bazı kaynaklar bunu yirmi dört bin, yirmi beş bin olarak göstermektedir.

• *Hizbullah davasından kişiler genelde hangi gerekçelerle yargılandı?*
– Hizbullah davasında yargılanan insanların yüzde doksandan fazlası Hizbullah'a üye olma ve yardım etme gerekçesi ile yargılandı. Hizbullah Cemaatine üye olmanın delili olarak da genellikle camilerde ders halkası oluşturma, ders alma ve ders verme olarak gösterildi. Camide ders verme ile silahlı örgütün dağdaki elemanı aynı statüde kabul edildi. Camide ders verilen elifba ve siyer kitapları da suç unsuru kabul edilerek el konuldu.

• *Şu an cezaevlerinde kaç Hizbullah mensubu yatmaktadır? Bu kişilere isnat edilen suçlar nelerdir?*
– Şu anda Cezaevine üç yüz civarında Hizbullah Hükümlüsü vardır. Bunların üçte ikisi müebbet hapis cezası alan hükümlülerdir. Geri kalanlar Hizbullah üyesi iddiasıyla yargılanıp ceza alanlardır.

• *Sizce Hizbullah cemaati düşünce sisteminde ve eylemlerinde herhangi bir hata yaptı mı?*
– Hizbullah, düşünce sistemini Kur'an ve sünnetten aldığı için bu konuda bir hata ve yanlışlıktan söz etmek mümkün değildir. Bizim düşüncemiz vasat ve mutedildir. Kur'an ve Sünneti temel kaynak olarak ele aldığımız için kendimizi bunlara göre dizayn etmeye çalışıyoruz. Eylemelere gelince; biz bilerek ve isteyerek İslâm'a aykırı bir şey yapmadık. Yani cemaatin planlamalarında ve çözümlerinde gayri-İslâmîlik söz konusu değildir. Ancak uygulamada birey-

ler eylem icra ederken istenmeyen hatalar olmuş olabilir. Bunlar da istisnai durumlardır.

• *Geriye dönmek mümkün olsaydı Hizbullah neleri yapmazdı?*

– Geriye dönmek mümkün olmadığından bu konu üzerinde durmaya gerek yoktur.

• *Sizce devlet neden Beykoz Operasyonu'nda ele geçirilen arşivleri paylaşmıyor?*

– Beykoz'daki arşivlerin paylaşılmamasının hukuki ve siyasi olarak iki yönü var. Hukuki olarak bunların mahkemelere gönderilmemesi kabul edilemez. On binlerle ifade edilen sayıda insan bu belgelerde ismi geçtiği için yargılanıp cezalandırıldı. Ancak bu deliller şahsın dosyasına ve mahkeme arşivine alınmadığı için, polis işine geldiği belgeleri suç delili olarak dosyaya aldı, istemediğini almadı. Bu şekilde delil ihdas edip bunlar üzerinde oynama yaptı. Ancak sanık ve avukatları bunların asıllarına ulaşamadığı için lehine olabilecek delillere ulaşmalarına izin verilmedi. Delil dosyaları mahkeme dosyasına aktarılmadığı için mahkemeler polislerin fezlekelerde iddia ettikleri üzerinde cezalandırmalara gittiler. Polis, savcı, mahkeme ve Yargıtay el birliği ile dosyada olmayan deliller ile Hizbullah zanlılarına ceza verip içeri attılar. Sadece bu belgelerde ismi geçtiği için insanların malvarlıklarına, dükkânlarına el koydular.

Bu belgeleri paylaşmamanın siyasi yönü de Hizbullah üzerinde başlattıkları kara propagandanın açığa çıkmaması içindir. Zira Hizbullah hakkında her türlü hakaret, dezenformasyon ve iftira ile toplumda yanlış algı oluşturmak için büyük bir kampanya başlatıldı. İddia ettikleri suçlamaların çoğunu tekzip eden bilgi ve belgeler bu arşivlerde mevcuttur. Bunların açığa çıkmaması için hukuka ve teamüllere aykırı olarak bunu on beş yıldır mahkemelerden ve kamuoyundan saklamaktadırlar.

Önemli bir nokta daha vardır: Bu da Hizbullah Cemaatinin arşivinde yer alan ve devletin kirli yüzünü açığa çıkaracak olan bazı bilgi ve belgelerin ortaya çıkmasını engellemektir. Devletin gayri-resmi yollarla kaçırma, infaz etme, ajanlaştırma, şantaj vb. pek çok uygulamaları vardır ki eğer bu arşiv yayınlanmış olsaydı bunlar net olarak ortaya çıkacaktı.

• *Sizce kamuoyunda ve medyada Hizbullah doğru ve gerçekçi bir biçimde anlatılıyor mu? Anlatılmıyorsa doğru anlatılmayan şeyler nelerdir?*

– Doksanlı yıllardan beri Doğu Perinçek'in Aydınlık grubu, sol ve PKK medyasının oluşturduğu algı halen Türkiye medyasında hâkimdir. Bölgemizde insanların çoğu bizi tanıdıkları için medyadaki karalama amaçlı yayınlara itibar etmemektedir. Ancak bölge dışında insanları gerçek bilgiler ile aydınlatma imkânı olmadığı için birçok insan bizi aleyhimizdeki medya vasıtasıyla tanımaktadır. Bu da hakkımızda toplumda yanlış algı oluşturmaya neden olmaktadır.

• *Hizbullah hakkında yanlış kanaatleri düzeltmek isteseydiniz, neleri değiştirmek isterdiniz? Nasıl?*

– Hakkımızdaki yanlış kanaatlerin düzeltilmesinin yolu gerçek bilgilerin kamuoyu ile paylaşılmasıdır. Kişileri kendilerini tanımladıkları gibi tanımak ve bilmek gerekir. Bu nedenle bizim hakkımızda yazı yazan, araştırma yapanların bize kin ve düşmanlık besleyen kesimlerin bilgilendirmeleri ile değil, kesinliği belli olan deliller ve bilgiler ile çalışmalıdırlar. İnsanların, tanımadıkları kişi ve kesimler hakkında değerlendirme yapmazdan evvel empati yapmaları gerekir. İnsanlar temel insani ve ahlâki ilkelere uyarlarsa bir sorun da kalmayacaktır.

• *Sizce ideal bir devletin yönetim biçimi nasıl olmalıdır?*

– Yönetim biçiminde asıl olan hükmün ve kaynağının İslâmî/Kur'ani olmasıdır. Yani İslâmî bir hükümetin olmasıdır. Bizim tercihimiz de İslâm'ın hâkim olduğu bir Cumhuriyet yönetimidir.

• *İslâm ve demokrasi konusunda ne düşünüyorsunuz?*

– Demokrasi mevcut beşeri sistemler içinde en ileri ve gelişmiş yönetim şekli olabilir. Ancak bizim inancımıza göre İslâm'ın insanlığa kazandırdığı ve getirdiği adil yönetim şeklinden çok geridir.

• *Sizce toplumların günümüzde yaşadığı ekonomik, politik ve sosyal sorunların nedenleri nelerdir? Bunlar nasıl çözülebilir?*

– Farklı sosyal, kültürel, dini, mezhebi toplumlarda sorunlar nispi olarak farklılık arz etmekle beraber, genel anlamda ekonomik refah için; Rahman olan Allah, yeryüzündeki gelmiş, geçmiş ve gelecek tüm

kulları için ihtiyaçlarından çok daha fazla rızık vermiştir. Adilce dağıtıldığında hiçbir sorun yaşanmayacakken menfaate dayalı beşeri sistemlerle yönetilen günümüz kapitalist ülkelerin her şeyi kendilerine pay etmesinden dolayı bugün tüm insanlık içinde ekonomik, politik ve sosyal sorunlar yaşanmaktadır. Bize göre günümüz dünyasında yaşanan tüm sorunların çözümü İlahi adalete dayalı İslâmî yönetimdir.

• *Türkiye'nin uluslararası politikaları hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Komşular ile hatta tüm dünya ile sıfır problem anlayışı güzel olmakla beraber pratikte tüm komşularla sorunlu olması bir çelişkidir. Suriye konusunda daha temkinli ve sağduyulu hareket edebilseydi, (Türkiye'nin) iç savaş bu aşamaya gelmeden arabuluculuk yapabilecek bir siyasi konumu vardı. Türkiye'nin ABD ve AB ile olan ilişkileri denk, bağımsız ve halkımızın yararına değildir.

• *İsrail'in Ortadoğu'daki durumu hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Biz İsrail'i; Siyonist, İşgalci, gayrimeşru ve zorba bir terör rejimi olarak görüyoruz. Hiçbir şart ve statü talebinde bulunmadan işgal ettiği İslâm topraklarını terk etmelidir. Bu topraklar İslâm toprağıdır. Bugün bu topraklarda kısmi bir etkinlik elde etmiş olsalar da Müslümanların, Allah'ın "çevresini mübarek kıldığı" bu toprakları Siyonistlerden kurtaracaklarına inanıyoruz.

• *Amerika ve Avrupa ülkelerinin Ortadoğu politikaları hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Bugün İslâm coğrafyasında yaşanan sorunların temel nedeni ABD ve Avrupa ülkeleridir. Yüzyıllardır göz diktikleri İslâm coğrafyasını daha rahat sömürebilmek için, sürekli sun'i sorunlar ve kaos üreterek Müslümanları birbirleri ile kavgalı hale getirip kukla yönetimlerle birlikte, halkların kaynaklarını sömürmekte ve iradelerini de baskı altına almaktadırlar.

• *Kadınların toplumsal yaşamdaki temsiliyetleri hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Allah insanı bir erkek ile bir kadından yaratmıştır. Beşeriyetin yarısını oluşturmaktadırlar. İslâm'ın kadınlar için koyduğu ölçülere riayet etmeleri şartıyla fıtratlarına uygun her alanda bulunabilir.

• *Kadınların iş yaşamındaki ideal durumu nasıl olmalıdır?*

– İslâm'da özel mülkiyet hakkı vardır. Bu hak çerçevesinde aile içinde kadının kendisine özel mal varlığı olabilir. Bu nedenle İslâm Hukukunun izin verdiği ölçülere riayet edilmek şartıyla ticaret de yapabilir, başka bir kurumda da çalışabilir.

• *İdeal bir çocuk eğitimi nasıl olmalıdır ve neye dayanmalıdır?*

– Bu sorunun cevabı için bir kitap yazmak gerekir. Her şeyde olduğu gibi bu konuda da İslâmî ölçü ve Hz. Peygamber efendimizin uygulamaları esas alınmalıdır.

• *Feminizm hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Feminizm, kadının yaratılışına terstir. Başta Siyonizm olmak üzere uluslararası emperyalizm kadını asli yapısından uzaklaştırıp ekonomik bir meta haline getirmek için ortaya çıkarılan bir akımdır. Kadının yapabileceği ve yapamayacağı işler olduğu gibi erkeğin de yapabileceği ve yapamadığı işler vardır. Bu bakımdan kadının kendi yaratılışına uygun olmayan işlere zorlanması zülüm olduğu gibi erkeğin yaratılışına uygun olmayan işlere zorlanması da zulümdür.

• *Kadın ve erkek eşit midir? Eşitse nasıl, değilse neden eşit değildir?*

– Hukuk önünde ve temel insani haklarda eşittirler. Ancak kadın ve erkeğin biyolojik yaradılışları itibariyle eşit olduğunu iddia etmek akıl kârı değildir. Bu, üzerinde tartışma yapılamayacak derecede açıktır. Neden eşit olmadığının cevabı yaradılışlarındadır. Erkeği de kadını da yaratan Allah her birine ayrı görevler ve özellikler bahşetmiştir. Yaradılışta bahşedilen bu özelliklere dikkat edilir ve herkes verilen görevlerine riayet ederse hiçbir sorun yaşanmayacaktır.

• *Emri Bil Ma'ruf Nehyi 'Anil Münker konusunda ne düşünüyorsunuz?*

– İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma toplumların ıslahı için Allah (cc)'ın Müslümanlara emrettiği bir farizadır. Her Müslüman fert, gücü nispetinde bunu yerine getirmekle mükelleftir. Ancak bunu en iyi şekilde devlet veya bunun küçük modeli olan Cemaatler gibi organize güçler yapabilir. Çünkü fertlerin yapabilecekleri sınırlıdır.

• *Eşcinsellik hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Eşcinsellik insan fıtratına aykırı, toplumu, aile hayatını ifsat eden, İslâmî otoritenin koruma altına aldığı nesil emniyetini ortadan kaldıran cinsi bir sapıklıktır ve hastalıktır. İslâm toplumu bu tür sapıklıkların ve hastalığın önüne geçmek için gereken her türlü tedbirleri almalıdır.

• *Hünsalık ve çift cinsiyetli doğma konularında nasıl bir çözüm yolu uygulanabilir?*

– Hünsalık kişinin kendi tercihi ve iradesi dışında doğuştan olan bir durumdur. Bu tür insanlara doğuştan değişik uzuvlarında engelli olarak doğan insanlar gibi bakılabilir. İslâm fıkhı bu tür insanlar konusunda yüzlerce yıldan beri hüküm koymuş ve bu konudaki sorunlara çözümler getirmiştir. Bu durumlarda Müslüman hekimler, biyologlar ve İslâm âlimleri ilim ve tekniğin gelişimini de göz önüne alarak müdahalede bulunabilirler. Bu durumlarda her hastanın şartları farklı olabileceğinden genel değerlendirme yapılamaz.

• *İran cinsiyet değiştirme ameliyatlarının en çok yapıldığı ülkelerden biridir. İran'da cinsiyet değiştirme ameliyatlarının dinî ve resmî otoritelerin onayıyla yapılıyor olması konusunda ne düşünüyorsunuz?*

– Cinsiyet değiştirmeden kasıt hünsalık durumunda yapılan tercih kastediliyorsa yukarıda dile getirildiği gibi her hastanın kendi durumu dikkate alınarak İslâm alimleri ve Müslüman doktorları karar vererek yapabilir. Ancak tıbbi bir zorunluluk olmadan cinsiyetin değiştirilmesi fıtratın değiştirilmesi anlamına geleceği için İslâm alimleri buna cevaz vermemişlerdir. İran'da da bu tür ameliyatlara cevaz verildiğini bilmiyoruz.

• *Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanetin din anlayışı hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu bağlamda devlet ve din ilişkisi hakkındaki fikirleriniz nelerdir?*

– Diyanet teşkilatının kuruluş amacı; halkın dinini yaşamasına yardımcı olmak değil, dini dizayn etmektir. Halkın fıkhi sorunlarının çözümü için araştırma yapma, dini kurumların inşası veya kullanılacak dokümanların temin edilmesinde yardımcı olma gibi alanlarda hizmet etmek için bir koordinasyon anlamında böyle bir teş-

kilat olabilir. Ancak Müslümanlara resmi ideoloji ve mezhep dayatmada kullanılacak bir teşkilata karşıyız.

• *Fethullah Gülen cemaati ve onların Hizbullah hakkındaki yaklaşımları konusunda ne düşünüyorsunuz?*

– Fethullah Gülen Cemaati ve özellikle onlara bağlı polis ve yargı teşkilatında bulunan elemanlarından en çok zarar görenin Hizbullah Cemaati olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Başta kendilerini mudetil İslâmî bir yapı olarak takdim ediyorlardı. Ancak devletin kurumlarına yerleştikten sonra devleti ve toplumu kendilerine göre düzenlemeye çalıştıkları görüldü. Kendilerinden başka hiçbir İslâmî camia ile işbirliği ve yardımlaşmaya yanaşmadılar. Kendilerine hizmet etmeyen ya da kendileri için sakıncalı gördükleri tüm kesimleri değişik komplolar ve karalamalar ile etkisiz kılmaya ve devlet gücünü de kullanarak bertaraf etmeye çalıştılar.

• *PKK ve onun din hakkındaki yaklaşımı, fikirleri hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– PKK, dünyadaki diğer Marksist Leninist gruplar gibi materyalist temeller üzerinde kurulmuş bir örgüttür. Her ne kadar son birkaç yılda çıkar amacıyla İslâmî bir söylem geliştiriyorsa da seküler bir harekettir. Bu anlamda bir Müslümanın böyle materyalist düşünceye sahip bir hareketi tasvip etmesi veya hoş görmesi beklenemez.

• *Sivil cumalar hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Sorunuzdaki maksat hutbelerin Kürtçe okunması ise doğrudur. Hutbe Cumanın bir parçasıdır. Müslümanların haftalık toplantısı anlamına gelen Cuma hutbelerinin halkın en iyi anlayacağı bir şekilde okunması doğru olandır. Ancak namazla ilişkisi olmayan, vakit namazlarını kılmayanların, Cuma namazını siyasi malzeme olarak kullanmak için bunu yaptıkları açıkça ortadadır.

• *Anadilde eğitim konusunda ne düşünüyorsunuz?*

– Her insanın eğitimini anadilinde alması tabii haklarındandır. Devlet; imkânlarını halkın anadilde eğitim alması için kullanmalıdır. Çok küçük etnik gruplara bile talep etmeleri halinde devlet tarafından kendi dillerinde eğitim almaları için imkân sunmalıdır.

• *Hizbullah ümmetçi bir perspektifi benimsemesine rağmen neden Kürt olmayan Müslümanların teveccühünü görmedi?*

– Biz bu tespite katılmıyoruz. Ancak çıkış noktamızın Kürdistan olması hasebiyle bu bölgede teveccühün, diğer taraflara nispeten daha fazla olması doğaldır. Bu sorunun cevabı da ilk başta verdiğimiz kaynaklarda doyurucu olarak yer almaktadır.

• *Hizbullah içinde Kürt olmayan Müslümanların oranı neydi?*

– Milliyetçi düşünceleri temel almadığımız için böyle bir oran peşine düşmedik. Ancak Türkiye'deki her etnik kökenden kardeşlerimiz vardır.

• *1990'lardaki Hizbullah-PKK çatışması olmasaydı, bugün nasıl bir toplumsal durumla karşı karşıya olurduk?*

– Bunu ancak Allah bilir. Hizbullah faraziyelerle uğraşmaz.

• *Hizbullah'ın PKK ile çatışmasında, PKK sayıca daha güçlü olmasına rağmen Hizbullah nasıl daha "başarılı" oldu? Hizbullah'ın PKK ile çatışmasında galip gelmesinin sırrı neydi? Bu süreçte devletten, devletin bazı unsurlarından herhangi bir destek alındı mı? Veya devletin uygun ortam sağlaması, göz yumması gibi durumlar söz konusu oldu mu?*

– Bu sorunun cevabı da detaylı olarak verdiğimiz kaynaklarda yer alıyor.

• *Hizbullah'ın silah ve lojistik desteği nasıl sağlandı? Destek sunan herhangi bir oluşum oldu mu?*

– Hiçbir oluşumun desteği olmadı. Tamamen kendi imkânlarıyla sağlandı.

• *İdeal bir toplumun tasvirini yapar mısınız?*

– İdeal toplum, İlahi adaletin tahakkuku olan İslâm ahkâmının hâkim olduğu, yönetenlerin muttaki ve toplumun salih olduğu toplumdur.

Agamben, G. (2013), *Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat,* (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

—, (2008), *Olağanüstü Hal,* İstanbul: Varlık Yayınları.

Agar, M. H. (1985), *Speaking of Ethnography,* CA, USA: Newbury Park.

—, (1980), *The Professional Stranger: An Informal Introduction to Ethnography,* New York: Academic Press.

Ahmed, *Müsned.*

Aktay, Y. (Dü.) (2014), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslâmcılık* (Cilt 6), İstanbul: İletişim Yayınları.

Althusser, L. (2000), *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ambert, A.-M.; Adler, P. A. & Detzner, D. F. (1995), "Understanding and Evaluating Qualitative Research", *Journal of Marriage and Family,* 57 (4), s. 879-893.

Andrews, L.; Higgins, A.; Andrews, M. & Lalor, J. (2012), "Classic Grounded Theory to Analyze Secondary Data: Reality and Reflections", *The Grounded Theory Review, 11* (1).

Aras, R.; Boyd, D.; Clark, M. M.; Kurt, M.; Muhaqqeq, S.; Gonzalez Perez, C.; vd. (2013), *Documenting and Interpreting Conflict Through Oral History A Working Guide,* New York, NY, USA: Columbia University Libraries.

Aretxaga, B. (1997), *Shattering Silence Women, Nationalism and Political Subjectivity in Northern Ireland,* New Jersey: Princeton University Press.

Aron, R. (2006), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Atkinson, R. (1998), *The Life Story Interview.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Aubert, V. & Vale, M. (1974), "Methods and Theory in Sociology", *International Journal of Sociology,* 3 (3/4), 72-109.

Bagasi, İ. (t.y.), *Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Kesitler.*

Bailey, C.; White, C. & Pain, R. (1999), "Evaluating Qualitative Research: Dealing with the Tension between 'Science' and 'Creativity'", *Area, 31* (2), s. 169-178.

Ball, M. S. & Smith, G. W. (1992), *Analyzing Visual Data,* CA, USA: Newbury Park.

Banks, M. (2001), *Visual Method in Social Research,* Londra: Sage.

Baran, M. (2007), *Yaşanmışların Hikâyesi,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

Barthes, R. (1981), *Camera Lucida. New York,* New York: Hill and Wang.

Bateson, G. & Mead, M. (1942), *Balinese Character: A Photographic Analysis,* New York: New York Academy of Science Publication.

Bauman, Z. (2000), *Liquid Modernity,* Malden, MA, USA: Polity.

Becker, H. S.; Geer, B.; Hughes, E. & Strauss, A. (1961), *Boys in White,* Student Culture in Medical School Publication.

Benard, C.; Jones, S.; Oliker, O. & Cathryn Quantic, T. (2008), *Women and Nation Building,* Santa Monica, CA: RAND.

Berg, B. L. (2001), *Qualitative Research Methods for the Social Sciences,* MA, USA: Allyn and Bacon.

—, (2008), *Qualitative Research Methods for the Social Sciences,* Allyn and Bacon.

Beyhaki, *Sünen.*

Bierstedt, R. (1948), "The Limitations of Anthropological Methods in Sociology", *American Journal of Sociology, 54* (1), s. 22-30.

Blouisten, G. (2003), "Introduction: Envisioning Ethnography - Exploring the Meanings of the Visual in Research", *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice, 47* (3), s. 1-7.

Bourgois, P. & Schonberg, J. (2007), "Intimate Apartheid: Ethnic Dimensions of Habitus Among Homeles Heroin Injectors", *Ethnography, 8* (1), s. 7-32.

Boyarin, D. (1999), *Dying For God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism,* Stanford, CA: Stanford Universiy Press.

Boyd, R. D. (1991), *Personal Transformations in Small Groups A Jungian Perspektive,* Londra: Routledge.

Bridges, W. (2003), "Rethinking gender segregation and gender inequality: Measures and Meanings", *Demography, 40* (3), s. 543-568.

Bryman, A. (1984), "The Debate about Quantitative and Qualitative Research: A Question of Method or Epistemology?", *The British Journal of Sociology, 35* (1), s. 75-92.

Buhari, *Sahih.*

Bulut, F. & Faraç, M. (2000), *Kod Adı: Hizbullah Türkiye Hizbullah'ının Anatomosi,* İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Calvert, J. (2013), *Sayyid Qutb and the Origins of Radical Islamism,* New York: Oxford University Press.

Cañete, A. M. (2008), "Exploring Photography: A Prelude Towards Inquiries into Visual Anthropology in the Philippines", *Philippine Quarterly of Culture and Society, 36* (1/2), s. 1-14.

Chelkowski, P. J. (Dü.), (2010), *Eternal Performance Taziyeh and Other Shiite Rituals,* Londra: Seagull Books.

Clarke, A. E. (2005), *Situational Analysis: Grounded Theory After the Postmodern Turn*, Londra: Sage.

Collier, J. J. & Collier, M. (1986), *Visual Anthropology: Photography as a Research Method*, Albuquerque: University of New Mexico Press.

Conrad, C. F. (1978), "A Grounded Theory of Academic Change", *Sociology of Education, 51* (2), s. 101-112.

Cormark, M. (Dü.), (2002), *Sacrificing the Self: Perspectives on Martyrdom and Religion*, Oxford: Oxford University Press.

Crehan, K. (2002), *Gramsci, Culture and Anthropology*, Londra: Pluto.

Çakır, R. (2011), *Derin Hizbullah Islamcı Şiddetin Geleceği*, İstanbul: Metis Yayınları.

—, (2007), "The Reemergence of Hizballah in Turkey", *Policy Focus*.

Darimi, *Sünen*.

Davud, E., *Sünen*.

Delibaş, K. (2009), "Conceptualizing Islamic Movements: The Case of Turkey", *International Political Science Review, 30* (1).

Demant, P. R. (2006), *Islam Vs. Islamism The Dilemma of the Muslim World*, Westport & Londra: Praeger.

Deutsch, M.; Coleman, P. & Marcus, E. (ed.) (2006), *The Handbook of Conflict Resolution Theory and Practice*, San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Doğan, A. (2011), *JITEM'i Ben Kurdum*, İstanbul: Timaş.

Dora, S. (2004), *Büyüyen Fotoğraf Küçülen Sosyoloji*, İstanbul: Babil Yayınları.

Dunaway, D. K. (1996), *Oral History: An Interdiciplinary Anthology*, Altamira, CA: Walnut Creek.

Duran, M. (2006), *Jitem Tarihi & Osmanlı'dan Şemdinli'ye*, Berçem Yayıncılık.

Durkheim, E. (2011), *İntihar*, İstanbul: Cem Yayınları.

Edwards, E. (1992), "Introduction", E. Edwards (Dü.), *Anthropology and Photography 1860-1920* içinde, New Haven & Londra: Yale University Press.

Elitsoy, Z. A. (2013), *The Changing Dynamics of Islamic and Nationalist Discourse Among the Kurds of Turkey*, Tel Aviv: Tel Aviv University Department of Middle East and African History (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Ellwood, C. A. (1931), "Scientific Method in Sociology", *Social Forces, 10* (1), s. 15-21.

Emmison, M. & Smith, P. (2007), *Researching the Visual: Images, Objects, Contexts and Interactions in Social and Cultural Inquiry*, Londra: Sage.

Eryılmaz, B. (2008), *Bürokrasi ve Otorite*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Esposito, J. L. (Dü.) (2003), *The Oxford Dictionary of Islam*, Oxford & New York: Oxford University Press.

Fairclough, N. (2003), *Analysing Discourse Textual Analysis for Social Research*, Londra & New York: Routledge.

Felbab-Brown, V. (01 Haziran 2014), *Security Considerations for Conducting Fieldwork in Highly Dangerous Places or on Highly Dangerous Subjects*, June 25, 2014 tarihinde www.ssrc.org: http://webarchive.ssrc.org/working-papers/DSD_ResearchSecurity_03_Felbab-Brown.pdf adresinden alındı.

Fentress, J. & Wickham, C. (1992), *Social Memory,* Oxford&Cambridge, UK & USA: Blackwell.

Ferraotti, F. (1993), "Culture and Photography: Reading Sociology through a Lens", *International Journal of Politics, Culture and Society,* 7 (1), s. 75-95.

Foucault, M. (1994), *Ethics Subjectivity and Truth,* (P. Rabinow, Dü.) New York, USA: The New Press.

—, (1997), *Society Must Be Defended,* New York: Picador.

Gönül, M. A. (2010), *Derviş,* Istanbul: Dua Yayıncılık.

—, (2007), *Umuda Cemre Düştü,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

Gürbüz, M. (2013), "Revitalization of Kurdish Islamic Sphere and Revival of Hizbullah in Turkey", F. Bilgin & A. Sarıhan (Dü), *Understanding Turkey's Kurdish Question* içinde, UK: Lexington Books.

Gürtekin, H. (2008), *Hizbullah Terör Örgütü: Yapılanması, Faaliyetleri ve Son Durumu,* Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Gastil, J. (1993), *Democracy in Small Groups Participation Decision Making and Communication,* Philadelphia: New Society Publishers.

Gee, J. P. (1999), *An introduction to Discourse Analysis Theory and Method,* Londra & New York: Routledge.

—, (2011), *How to do discourse Analysis,* New York & Londra: Routledge.

Girard, R. (1986), *The Scapegoat,* (Y. Freccero, Çev.) Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

—, (1988), *Violence and the Sacred,* Athlone Press.

Glaser, B. G. (2007), "Constructivist Grounded Theory?", *Historical Social Research (Supplement, Grounded Theory Reader)* (19), s. 93-105.

Glaser, B. & Strauss, A. (1967), *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research,* New Brunswick & Londra, USA&UK: Aldine Transaction.

Goetz, J. P. & LeCompte, M. D. (1981), "Ethnographic Research and the Problem of Data Reduction", *Anthropology & Education Quarterly, 12* (1), s. 51-70.

Goldstein, D. M. (01 Mart 2014), *Qualitative Research in Dangerous Places: Becoming an 'Ethnographer' of Violence and Personal Safety,* 24 Haziran, 2014 tarihinde www.ssrc.org: http://webarchive.ssrc.org/working-papers/DSD_ResearchSecurity_01_Goldstein.pdf adresinden alındı.

Grbich, C. (2004), *New Approaches in Social Research,* Londra, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.

Hüda-Par. (tarih yok), *Hüda-Par Parti Programı,* 06.05.2014 tarihinde www.hudapar.org: http://hudapar.org/Detay/Sayfalar/205/parti-programi.aspx adresinden alındı.

Hakim, *El-Müstedrek.*

Harper, D. (2001), *Changing Works: Visions of Lost Agriculture,* Chicago: University of Chicago Press.

—, (1982), *Good Company,* Chicago: University of Chicago Press.

—, (1996), "Seeing Sociology", *The American Sociologist, 27* (3), s. 69-78.

—, (1988), "Visual Sociology: Expanding Sociological Vision", *The American Sociologist, 19* (1), s. 54-70.

Have, P. T. (2004), *Understanding Qualitative Research and Ethnomethodology*, Londra: Sage.

Headland, T. N.; Pike, K. & Harris, M. (Dü), (1990), *Emics and Etics The Insider/ Outsider Debate*, Newbury Park: Sage.

Heyink, J. W. & Tymstra, T. (1993), "The Function of Qualitative Research", *Social Indicators Research, 29* (3), s. 291-305.

Ingersoll, F. & Ingersoll, J. (1987), "Both A Borrower and A Lender Be: Ethnography, Oral History, and Grounded Theory", *The Oral History Review, 15* (1), s. 81-102.

Jackson, J. P. (2001), *Social Scientist for Social Justice Making the Case Against Segregation*, New York & Londra: New York University Press.

Jenkins, G. (2008), *Political Islam in Turkey Running West Heading East?*, USA & England: New York & Hampshire.

Kızılçelik, S. (1994), *Sosyoloji Teorileri 1*, Konya: Mimoza Yayınları.

Karasipahi, S. (2009), "Comparing Islamic Resurgence Movements in Turkey and Iran", *Middle East Journal, 63* (1).

Kayalı, H. (1997), *Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire, 1908-1918*, Berkeley, Los Angeles & Londra: University of California Press.

Kivisto, P. (2008), *Sosyolojinin Temel Kavramları*, Ankara: Birleşik Yayınları.

Lessor, R. (2000), "Introduction: Anselm Strauss's Grounded Theory and the Study of Work", *Sociological Perspectives (Supplement: A Tribute to Anselm Strauss)*, s. 1-5.

Lingard, L.; Albert, M. & Levinson, W. (2008), "Qualitative Research: Grounded Theory, Mixed Methods, and Action Research", *British Medical Journal, 337* (7667), s. 459-461.

Locke, K. (2003), *Grounded Theory in Management Research*, Londra: Sage.

Mōckel-Rieke, H. (1998), "Introduction: Media and Cultural Memory", *American Studies, 43* (1), s. 5-17.

Müslim, *Sahih*.

Macdonald, M. & Schreiber, R. (2001), "Constructing and Deconstructing: Grounded Theory in a Postmodern World", R. S. Schreiber & P. Stern (Dü), *Using Grounded Theory in Nursing* içinde, New York: Springer Publishing Company.

Mace, İ.-İ., *Sünen*.

Mahmood, S. (2005), *Politics of Piety The Islamic Revival and the Feminist Subject*, Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Marshall, G. (2009), *Sosyoloji Sözlüğü*, (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.) Bilim ve Sanat.

Morgan, G. & Smircich, L. (1980), "The Case for Qualitative Research", *The Academy of Management Review, 5* (4), s. 491-500.

Morse, J. M. (2001), "Situating Grounded Theory Within Qualitative Inquiry", R. S. Schreiber & P. Stern (Dü), *Using Grounded Theory in Nursing* içinde, New York: Springer Publishing Company.

Mouzelis, N. P. (2003), *Örgüt ve Bürokrasi*, Konya: Çizgi Yayınları.

Mumcu, U. (2007), *Rabıta,* İstanbul: Uğur Mumcu Vakfı Yayınları.

Nesai, *Sünen.*

Newcombe, J. P. & Conrad, C. (1981), "A Theory of Mandated Academic Change", *The Journal of Higher Education, 52* (6), s. 555-577.

Okumuş, E. (2005), *Dinin Meşrulaştırma Gücü,* Özgü Yayınları.

Paltridge, B. (2006), *Discourse Analysis An Introduction,* New York: Continuum.

Peek, L. (2005), "Becoming Muslim: The Development of a Religious Identity", *Sociology of Religion, 66* (3), s. 215-242.

Rodriguez, J. & Fortier, T. (2007), *Cultural Memory Resistance Faith and Identity,* Austin, Texas, USA: Univerty of Texas Press.

Sabaz, H. (2009), *Can Laleler Solmasın,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

Saruhan, Ö. (2007), *Yeter ki Kur'an Susmasın,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

Schreiber, R. S. (2001), "The 'How To' of Grounded Theory: A voiding the Pitfalls", R. S. Schreiber & P. Stern (Dü), *Using Grounded Theory in Nursing* içinde, New York: Springer Publishing Company.

Sennett, R. (1992), *Otorite,* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sherman, L. W. & Strang, H. (2004), "Experimental Ethnography: The Marriage of Qualitative and Quantitative Research", *Annals of the American Academy of Political and Social Science, 595,* s. 204-222.

Silverstein, B. (2011), *Islam and Modernity in Turkey,* USA: Palgrave Macmillan.

Smith, A. M. (1998), *Laclau and Mouffe The Radical Democratic Imaginary,* Londra & New York: Routledge.

Stern, P. N. & Covan, E. K. (2001), "Early Grounded Theory: Its Processes and Products", R. S. Schreiber & P. N. Stern (Dü) içinde, *Using Grounded Theory in Nursing,* New York: Springer Publishing Company.

Strauss, A. L. & Corbin, J. (1998), *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory,* Londra: Sage.

Suddaby, R. (2006), "From the Editors: What Grounded Theory Is Not", *The Academy of Management Journal, 49* (4), s. 633-642.

Tönnies, F. (1957), *Community and Society,* (C. P. Loomis, Çev.) New York: Dover Publications.

Taheri, A. (2008), *The Persian Night: Iran under the Khomeinist Revolution,* New York: Encounter Books.

Taylor, L. A. (1981), "A Brief History of Sociology", *International Review of Modern Sociology, 11* (1/2), 1-23.

Thomas, G. & James, D. (2006), "Reinventing Grounded Theory: Some Questions about Theory, Ground and Discovery", *British Educational Research Journal, 32* (6), s. 767-795.

Toksoy, G. N. (2007), *Sosyal Bilimsel Düşünce İçinde Görüntülerin Yeri ve Fotoğrafın Potansiyeli,* İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Turan, A. (2009), *Müteahhit,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

Turner, B. S. (1997), *Max Weber ve İslam,* Ankara: Vadi Yayınları.

Tutar, İ. (2010), *Cemal'im,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

—, (2007), *Imana Susayan Gönüller,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

—, (2007), *39. Koğuş,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

—, (2009), *Hakikat Yolcuları,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

—, (2013), *Yusufî Direniş,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

Uslu, E. (2007), "From Local Hizbollah to Global Terror: Millitant Islam in Turkey", *Middle East Policy, XIV* (1).

Üngör, U. U. (2011), *The Making of Modern Turkey: Nation and State in Eastern Anatolia, 1913-1950,* Oxford, UK: Oxford University Press.

Vincent, G. E. (1916), "The Social Memory", *Minnesota History Bulletin, 1* (5), s. 249-259.

Wagner, J. (1979), *Images of Information,* Beverly Hills, CA: Sage.

Weber, M. (2005), *Bürokrasi ve Otorite,* Ankara: Adres Yayınları.

—, (2008), *Sosyoloji Yazıları,* İstanbul: Deniz Yayınları.

—, (2007), *Sosyolojinin Temel Kavramları,* İstanbul: Bakış Yayınları.

White, J. B. (2002), *Islamist Mobilization in Turkey: A Study in Vernacular Politics,* USA: University of Washington Press.

White, J. (2013), *Muslim Nationalism and the New Turks,* Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Wiktorowicz, Q. (2004), *Islamic Activism A Social Movement Theory Approach,* Bloomington: Indiana University Press.

Wynn, J. R. (2009), "Digital Sociology: Emergent Technologies in the Field and the Classroom", *Sociological Forum, 24* (2), s. 448-456.

Yıldırım, İ. (2012), *Hizbullah Terör Örgütünün Şiddet Eylemlerinin Betimsel Analizi,* Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Yararlı, B. (2008), *Akıbet Cennet mi, Cehennem mi?,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

—, (2012), *Takip,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

Yaray, M. M. (2011), *Amine Sensin,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

Yavuz, M. H. (2003), *Islamic Political Identity in Turkey,* Oxford & New York: Oxford University Press.

Yelken, R. (2009), *Tarih Sosyolojisi,* Ankara: Vadi Yayınları.

York, S. (2000), *Remembering Well Rituals for Celebrating Life and Remembering Death,* San Francisco: Jossey-Bass.

Yurtseven, Ö. A. (2006), *Türkiye'de Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah,* Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Zerey, F. (2013), *Susa Gülleri,* İstanbul: Dua Yayıncılık.

12 Eylül 1980 40
17 Aralık Operasyonu 84
28 Şubat 17, 39, 40, 264
30 Mart 2014 Yerel Seçimleri 231, 236
39. Koğuş 189, 191, 202-205

Abdullah Öcalan 60, 86, 238, 282
Adana 59, 70, 76, 247
AK Parti 39, 40, 84, 134, 209, 227, 252
Akıncılar 51, 121, 151
Ali Şeriati 37, 38, 75, 123, 131, 177, 278
Althusser 150
Anselm Strauss 23, 28, 66, 165, 166
Arap Baharı 250-252
Aretxaga 183, 184, 200
Arif Doğan 61
Auguste Comte 30
Ayetullah Mekarim Şirazi 60
Ayetullah Mişkini 60

Barney Glaser 28
Batman 40, 42, 44, 47-49, 51, 57, 60, 76, 83, 86, 149, 164, 226, 247, 266, 267
Batman Fecir grubu 41
BDP 82, 83, 85, 140, 160, 162, 209, 210, 226, 233-240, 283, 284, 293
Bekaa Vadisi 60
Beykoz Arşivi 34, 35, 71, 72, 74, 107, 119, 259, 295
Beykoz Operasyonu 34, 42, 63, 65, 66, 68, 70-72, 74, 101, 107, 112, 117, 119, 127, 134, 143, 145-147, 149, 196, 258, 259, 282, 293, 295
Bilal Yararlı 189, 193, 195
Bingöl 78, 79, 83, 86, 161, 232, 234, 236, 252, 254, 284
Bingöl Cezaevi 204, 205
Bios 256
Bismil 48, 150
Biyoiktidar 242, 243, 255, 270
Biyopolitika 241, 256
Brian Silverstein 39

Caferi 53, 78, 129
Carl Schmitt 256
Cemaat-i İslâmi 41
Cemaata Ulemayên İslâmê 41
Cemaata Ulemayên İslâmî 46-49
Cemal Tutar 117
Cemal Uçar 196
Cemalettin Afgani 37
Cengiz Tiryaki 86
Cizre 48, 233

Çeçenistan 89

Dakwah 89
Demokrasi Partisi (DEP) 267
Derin Devlet 12, 22, 25, 35, 44, 61, 62, 68, 74, 87, 90, 142, 191, 239, 281, 285, 291
Devrim Muhafızları 53
Dilthey 30
Diyanet İşleri Başkanlığı 18, 50, 67, 226-228, 230, 299
Diyarbakır 46, 48-53, 57, 70, 72, 75, 76, 84-86, 119, 124, 126, 150, 152, 196, 202, 214, 215, 225, 232-234, 236, 237, 239, 241, 247, 264, 266
Doğru Haber Gazetesi 77, 134
Douglas Harper 30, 31
Dua Yayıncılık 77, 178, 214

Ebu'l Ala El-Mevdudi 37
Edip Gümüş 117
Egemenlik 146, 256, 257
El-Nusra 78, 128
Emile Durkheim 30, 210
Ercüment Özkan 50
Ernesto Laclau 131, 168
Etnografik Yöntem 26, 27, 274, 275

Faili meçhul 17, 61, 82, 191, 239, 266-268, 280, 284
Fazilet 39
Fedaiyên İslamê (İslam Fedaileri) 41
Fethi Yalçın 86
Fethullah Gülen 300
Fidan Güngör 49, 55, 136
Filistin 83, 89, 151, 182, 183, 192
Foucault 16, 242

Gaffar Okkan 196
Gareth Jenkins 22, 39
Giorgio Agamben 256
Gömülü Teori 23, 27
Görsel Antropoloji 19
Görsel Sosyoloji 30, 31, 210, 225, 276
Göstergebilim 31, 174
Gramsci 85
Grounded Theory 23, 27, 28

Hama Katliamı 53, 123, 124, 279
Hamas 39, 77, 282
Hanefi Yıldırım 65
Hareketa İslamî 41
Hasan El-Benna 37, 51, 122, 134, 177, 277
Hatip Dicle 86, 284
HDP 160
Hinariya Kur'an 156
Hizbul-Vahşet 270
Hizbulkontra 137
Hizbullah Ana Davası 34, 259, 267, 268, 294
Hizbuşşeytan/ Hizbuş-şeytan 137, 190
Howard Becker 31
Humeyni 37, 38, 45, 53, 131, 278
Hücre Ev 65, 70, 73, 258, 271
Hüda-Par 25, 74, 79, 80, 82-86, 92, 126, 129, 130, 134, 135, 139, 140, 160-162, 165, 169, 201, 209, 210, 226, 230-232, 234-236, 239, 252-255, 259, 281, 283, 284
Hüseyin Velioğlu 11, 34, 41-43, 45, 50, 63, 101, 122, 132, 147, 148, 153, 196, 222, 265, 282
Hüseyni Sevda 42, 45-47, 67

Irak 38, 53, 73, 89, 122, 152, 241
Iram Şam İslam Devleti (IŞID) 78, 128

I. Bagasi 11, 45, 59, 60, 258, 261
İçkin Teori 23, 24, 28, 29, 95, 122, 135, 165-167, 171, 178, 181, 275, 285
İdil 59, 61
İhvan 38-40, 42, 43, 48, 53, 54, 74, 125, 136, 157, 277-279, 282
İhvan-ı Müslimin 37, 82, 292
İktidar 44, 75, 139, 146, 216, 227, 242, 243, 249, 255-257, 270, 287
İlim Kitapevi 50, 51, 57
İlim/İlim Grubu 49, 51, 53, 54, 57, 58, 265
İlk-ha Haber Ajansı 77
İmam Hatip 13, 15, 17, 18, 101, 176
İnsan Hakları Derneği (İHD) 85
İnzar 77, 246
İran 47, 49, 51-56, 59, 60, 62, 65, 70, 89, 90, 123, 136, 152, 216, 218, 223, 224, 255, 278, 279, 291, 299

İran İslam Devrimi 38, 40, 43, 45, 47, 58, 75, 122, 131, 132, 152, 156, 254, 278
İsa Altsoy 12, 45, 59
İslâmcılık 23, 36-38, 40, 50, 102, 122, 150, 151
İslâmî Cemaat/ Hizbi İslâmî 41
İslâmî Hareketler 23, 129, 152, 292
İsmail Altsoy 45, 46
İstanbul 59, 70, 73, 76, 116, 117, 158, 192, 227, 229
İzmir 76, 200
İzzettin Yıldırım 258-263

Jenny White 39
JİTEM 61, 67, 81-83, 87, 108, 160, 191, 196, 268, 281, 291
Jon Wagner 248

Kandil 60
Karikatür krizi 75, 225
Karlıova 86, 284
Katliama Susa 156
KCK 85, 86
Kelha Amed 77
Kızıltepe 86
Kobanê 85, 86, 152
Konca Kuriş/Gonca Kuriş 65, 148, 261, 263, 264
Konya 18, 59, 70, 76
Köy-Der 81, 85
Kur'an Nesli Platformu 247
Kurdistanî 125, 136, 154, 155
Kurmanji 161
Kutlu Doğum 76, 83, 93, 128, 226, 228-234, 237, 239, 240-242, 247, 253, 270
Kutsal İnsan 146, 256
Kürdistan 40, 60, 85, 148, 151, 152, 154-158, 163, 164, 234, 238
Kürt Meselesi 36, 83, 102, 125, 151, 154, 155, 159, 160, 162, 165, 236, 238, 280, 287
Kürt Sorunu 80, 82, 85, 159, 165, 283, 292, 294, 300, 301
Kürtçe 19, 20, 45, 61, 62, 80, 83, 84, 102, 155-161, 164, 180, 238, 300

Lübnan Hizbullahı 22, 77, 282

Manisa 49
Mardin 15, 17, 42, 48, 57, 59, 60, 70, 85, 86, 150, 196, 264, 267
Marx 150
Max Weber 30, 146, 200
Mazıdağı 86
Mazlum-Der 85, 284
Mehmet Göktaş 134, 158
Mehmet Sincar 65, 267, 268
Menzil Kitapevi 50, 51
Menzil/Menzil Grubu 41, 48-51, 53-55, 57, 58, 99, 121, 123, 126, 129, 135, 136, 137, 148, 255, 265, 278, 290
Metinlerarasılık 175, 176
Mısır 37, 62, 83, 89, 100, 122, 127, 151, 152, 216, 241, 250, 292
Midyat 157
Mihail Bayro 61, 62, 164
Milli Gençlik Vakfı (MGV) 51
Milli Görüş 39-41, 151, 156, 278
Milli Nizam Partisi 39
Milli Selamet Partisi 39, 41, 51, 122, 156
Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 41, 43, 51, 121
Miskîna Jar 156
Mizgîn 156
Mizgîna İslâm 156
Molla Mansur Güzelsoy 55
Muhammed Abduh 37
Muhammed Ata Zengin 61
Mustazaflar 74-77, 79, 127
Mustazaflar Derneği 77, 79, 127
Müslüman Kardeşler 37, 38, 122, 123, 136, 140, 152, 156, 160, 186, 197, 293, 294, 301

Naşit Tutar 189, 190, 194, 197, 200, 202, 204
Necat Özdemir 71, 84, 129, 130, 135, 136, 201
Necmettin Erbakan 44
Nusaybin 150, 196

Olağanüstü Hal 256257, 261

Partiya İslâmîya Kurdistan (PİK-Kürdistan İslam Partisi) 40, 44, 155
Peygamber Sevdalıları Platformu 76, 229, 230, 237
Peygambere Saygı Mitingi 75, 76
PKK 17, 40, 41, 55, 59-61, 64-67, 69-72, 76, 82, 83, 85-88, 90, 94, 100, 101, 105, 108, 109, 113, 117, 124-126, 132, 135, 137-140, 143, 145, 148, 152, 155, 158-161, 163, 164, 184, 186, 189-194, 198, 214, 215, 238, 239, 255, 266-268, 279-282, 284, 285, 291, 293, 296, 300, 301

Qum 60

Rabıtacı 58, 100, 135, 137
Rabıtatü'l Alemü'l İslâmî 58
Refah Partisi 44
Rehber TV 77
Rene Girard 211
Reşit Rıza 37
Roboski 152
Roland Barthes 31, 172
Ruşen Çakır 44, 55, 56, 64, 69, 70, 205, 273

Saadet Partisi 39, 134
Said Havva 53, 82, 122, 155, 157, 278
Said-i Nursi 38, 42, 43, 73, 81, 122, 134, 152, 177
Segregasyon 120, 121, 123, 124, 126, 166, 167, 285
Selahattin Ürük 202
Selam 41, 49
Selefi 74, 75, 78, 127-129, 134
Semiyotik 174, 215, 230, 235, 247, 269
Seyfullah 62, 63, 156
Seyyid Kutup 37, 122, 134, 177, 277
Silvan 48, 64, 179-181, 183, 214
Sosyal dil 170, 172, 175, 176, 178, 179
Sözlü tarih 23, 35
Sur İçi 65
Susa (Yolaç) Köyü 64, 156, 180, 181, 214, 215, 217, 218
Susa Olayı 220, 222, 223

Şafii 22, 204, 278
Şehadet 61-63, 110, 184, 185, 187, 188, 211-214, 217, 219, 220, 222-226, 230, 244, 254, 286
Şehit 17, 43, 62, 144, 145, 147, 156, 179, 185-188, 212, 213, 219-222
Şehitler Kervanı 56, 62, 63, 110, 156
Şevket Kazan 44
Şeyh Ali 60
Şeyh Osman 60
Şeyh Said 40, 80, 81, 85, 162, 165, 192, 236, 279, 288
Şırnak 61
Şia 78, 131, 291
Şii 22, 37, 38, 53, 58, 78, 110, 123, 129, 185, 204, 216, 217, 254, 255, 278

Tağut 37, 62, 63, 74, 127, 137, 186, 188, 191, 192, 198
Tahran 60
Tatvan 48
Tevhid 41, 161, 230, 238
Toplumsal bellek 19, 24, 169, 170-172, 175, 179, 213
Toplumsal hafıza 35, 171, 172
Türkiye'de İslâmcılık 23, 39, 40, 126, 151, 154

Ubeydullah Dalar 261, 263-266

Vahdet Kitapevi 56
Vahdet/ Vahdet Grubu 41, 49, 56-58, 122, 124, 125, 135-137, 148, 154, 155, 160, 290
Vehhabilik 58

Yurtsever Devrimci Gençlik Hareketi (YDG-H) 85

Zazaki 84, 161
Zehra/Zehra Grubu 122, 258, 290
Zekeriya Yapıcıoğlu 79, 85, 162
Zoe 256
Zygmunt Bauman 142

Hizbullah, Türkiye'nin Kürt coğrafyasında, 1990'larda kıyıcı bir şiddet uygulayan bir gizli örgüttü, daha sonra bir sosyal harekete ve siyasî partiye dönüştü. Hâlâ kapalı bir yapı; dışarıdan bakanlarda genellikle korku uyandıran bir imgesi var. Mehmet Kurt, Hizbullah'ın karanlıktaki dünyasına güçlü bir ışık tutuyor. Hizbullah'ın ideolojik, politik ve örgütsel ortamının ayrıntılı bir resmini çizmekle; din anlayışı ve şiddete bakışı mercek altına almakla kalmıyor aynı zamanda örgüt içindeki grup aidiyetinin ve dinamiğinin canlı bir tasvirini de görüyoruz. Hizbullah'ın dünyasında adanmışlık kültürü hakkında, ölüm kültü hakkında, düşman figürlerinin (mürtet, tağut, Yahudi...) nasıl tasavvur edildiği hakkında sağlam bir görüş ediniyoruz.

Yazılı kaynakları, doğrudan gözlemlerini ve derinlemesine görüşmelerini, hem ilahiyatın hem sosyolojinin bilgi birikimiyle irdeleyen yazar, görsel (ve bedensel) temsillerin de etraflı bir analizini yapıyor. ■

Hizbullah'a 'dışarıdan' ve 'içeriden' bakışlar arasında hassas bir dengeyi kurabilmiş olması kitabı başarılı kılıyor. (...)

Son dönemde yeniden yoğun bir şekilde konuşmaya başladığımız ve konuşmayı sürdüreceğimiz kesin olan Hizbullah'ı tanıyıp anlamanızı son derece kolaylaştıracak bir kitap...

Ruşen Çakır, Sunuş'tan

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-1726-6